

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

BEĞAVÎ'NİN MEÂLİMÜ'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN
TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

(TEVBE SÛRESİ)

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Musa ERKAYA

HAZIRLAYAN
Gülzemin BULUT

ELAZIĞ - 2018

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

BEĞAVÎ'NİN MEÂLİMÜ'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN
TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(TEVBE SÛRESİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

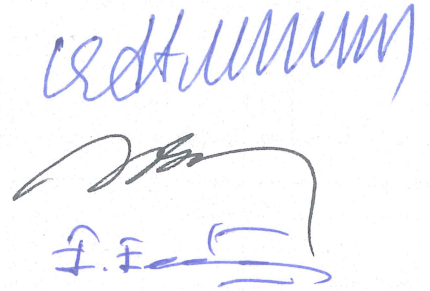
DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Musa ERKAYA

HAZIRLAYAN
Gülzemin BULUT

Jürimiz, 18.01.2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Veli ATMACA
2. Dr. Öğr. Üyesi Musa ERKAYA (Danışman)
3. Dr. Öğr. Üyesi Emine ERDOĞAN

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzîl İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahrîc Ve
Değerlendirilmesi****(Tevbe Sûresi)****Gülzemin BULUT****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı****Hadis Bilim Dalı****Elazığ–2018; Sayfa: XII+178**

Çok yönlü ilmi kişiliği ile bilinen Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzîl* adlı eseri rivâyet türü tefsirleri arasında önemli bir yere sahiptir.

Biz bu çalışmamızda Beğavî'nin hayatı, naklettiği rivayetler özelinde hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra isnadlı ya da isnadsız çokça rivâyet barındıran *Meâlimu't-Tenzîl*'de Tevbe sûresinin tefsirinde kullandığı 116 rivâyetin tahrîcini ve değerlendirilmesini yapıp rivâyetlerin sıhhat değerlendirmesinde bulunduk. Rivâyetlerin değerlendirilme aşamasında Tirmizî, Şuayb el Arnavûd, Hâkim en-Neysâbûrî, Abdurrezzâk el-Mehdî, Abdulmuhsîn et-Türkî, Ahmed Muhammed Şâkir, Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî, Muhammed Fuad Abdulbâkî, Muhammed Avvâme, Elbânî, Fevvâz Ahmed ez-Zümerlî, Muhammed Kâmil Karabelli gibi muhaddis ve muhakkiklerin sıhhat değerlendirmelerinden istifadeyle görüş beyanında bulunduk.

Kur'an ayetlerinin tefsiri sadedinde kullanılan bu 116 rivâyetin 63'ü *sahîh*, 9'u *hasen*, 36'sı *zayıf*, 5'i *mevzû*dur. Rivâyetlerin 3'ü hakkında da herhangi bir değerlendirmede bulunulmamıştır.

III

Beğavî'nin tefsirinde kullandığı 116 rivâyetin yarısından fazlası yani 73'ü (%62,39) makbûl hadislerden oluşuyorken geriye kalan 41 (%35,04) rivâyetin 36'sı (%87,80) *zayıf*, 5'i (%12,19) de *mevzû* nakillerdir.

Bahsi geçen 116 rivâyetin 83'ü (% 70.94) *Kütüb-i Tis'a*'da, 7'si (% 5.98) diğer hadis kitaplarında, 24'ü (% 20.51) hadis kitapları dışında (Tefsir-Tarih vb.) yer alırken 2'si (% 1.70) başvurulmuş kaynaklarda tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Beğavî, Meâlimü't-Tenzîl, Hadis, Kütüb-i Tis'a, Kütüb-i Sitte, Tahrîc, Tevbe Sûresi.

ABSTRACT

Master's Thesis

**The Extraction And Evaluation Of Hadiths In The Commentary Of Al-Baghawi
Titled Maalim at-Tanzil (Surah At-Tawbah)**

Gulzemin BULUT

Firat University

The Institute of Social Sciences

The Department of Basic Islamic Sciences

Science of Hadith

Elazig-2018; Page: XII+178

Al-Baghawi's Maalim at-Tanzil occupies an important place among the riwayat (narrative reports) method using tafasir(interpretations) whose author is famous for his interdisciplinary personality.

In this study, we aim; after giving brief information about Al-Baghawi's life, teachers, disciples and works; to infer, analyze and evaluate the authenticity of 116 narratives in the part of surah At-Tawbah in Maalim At-Tanzil which contains quite a bit of narratives with and without reference.

While evaluating the narratives we have benefited from the views of the muhaddithat (scholars of hadith) and researchers like; at-Tirmidhi, Shuaibal-Arna'ut, al-Hâkim at-Nishapuri, Abdul Razzaq al-Mahdi, Abdulmohsen at-Turki, Ahmad Muhammad Shakir, Hussein Saleem Asad Durrani, Muhammad Fuad Abdul Baqi, Muhammad Awwamah, Muhammad Nasiruddin al-Albani, Fawwaz Ahmad Zamarli and Muhammad Kamil Karabelli.

Among these 116 narratives that were used to interpret the verses; we have evaluated them as 63 sound (saheeh), 9 good (hasan), 36 weak (da'if), 5 fabricated (mawdu). And 3 narratives were not adjudicated.

In the interpretation (tafseer) of the muhaddith; 73(%62,39) narratives are acceptable (maqbul) which is more than half of the 116 narratives and 41(%35,04) of

the narratives are rejected (mardud). Furthermore, among the rejected narratives, 36 out of 41 are weak and 5 are fabricated.

In the 116 mentioned narratives; 83(%87.80) of them were found in the Nine Books of Hadith (al Kutub at-Tis'ah), 7 (%5.98) of them were in other hadith books, 24 (%20.51) were found in the non-hadith books (History, Tafseer etc.) and 2 (%1.70) could not be found in any source we have investigated.

Key Words: al-Baghawi, al Maalim at-Tanzil, Hadith, Kutub at-Tis'ah, Kutub al-Sittah, Inference, Surah at-Tawbah

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu	1
II. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	1
III. Araştırmanın Metodu	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEĞAVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	6
1.1. Hayatı	6
1.3. Öğrencileri.....	7
1.4. Hadisçiliği	10
1.5. Eserleri	10
1.5.1. Hadis İlmine Dair Eserleri.....	10
1.5.2. Tefsir İlmine Dair Eseri.....	10
1.5.3. Meâlimu't-Tenzîl Adlı Eserinin Tanıtımı	10

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEÂLİMÜ'T-TENZÎL'DEKİ HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ (TEVBE SÛRESİ).....	12
2.1. Tevbe Sûresi.....	12
2.2. Tahrîc	14
2.2.1. Tahrîc'in Tarifi	13
2.2.2. Araştırmada Takip Edilecek Tahrîc Usûlü	16
2.3. Hadislerin Tahrîci.....	17
2.3.1. Hadis.....	17
2.3.2. Hadis.....	19
2.3.3. Hadis.....	21

2.3.4. Hadis.....	22
2.3.5. Hadis.....	25
2.3.6. Hadis.....	26
2.3.7. Hadis.....	28
2.3.8. Hadis.....	29
2.3.9. Hadis.....	30
2.3.10. Hadis.....	31
2.3.11. Hadis.....	33
2.3.12. Hadis.....	34
2.3.13. Hadis.....	35
2.3.14. Hadis.....	37
2.3.15. Hadis.....	38
2.3.16. Hadis.....	40
2.3.17. Hadis.....	41
2.3.18. Hadis.....	42
2.3.19. Hadis.....	43
2.3.20. Hadis.....	44
2.3.21. Hadis.....	45
2.3.22. Hadis.....	47
2.3.23. Hadis.....	48
2.3.24. Hadis.....	49
2.3.25. Hadis.....	51
2.3.26. Hadis.....	52
2.3.27. Hadis.....	53
2.3.28. Hadis.....	54
2.3.29. Hadis.....	56
2.3.30. Hadis.....	57
2.3.31. Hadis.....	58
2.3.32. Hadis.....	59
2.3.33. Hadis.....	60
2.3.34. Hadis.....	61
2.3.35. Hadis.....	63
2.3.36. Hadis.....	65

VIII

2.3.37. Hadis.....	66
2.3.38. Hadis.....	67
2.3.39. Hadis.....	68
2.3.40. Hadis.....	69
2.3.41. Hadis.....	71
2.3.42. Hadis.....	72
2.3.43. Hadis.....	73
2.3.44. Hadis.....	74
2.3.45. Hadis.....	74
2.3.46. Hadis.....	75
2.3.47. Hadis.....	78
2.3.48. Hadis.....	79
2.3.49. Hadis.....	80
2.3.50. Hadis.....	81
2.3.51. Hadis.....	83
2.3.52. Hadis.....	84
2.3.53. Hadis.....	85
2.3.54. Hadis.....	87
2.3.55. Hadis.....	88
2.3.56. Hadis.....	89
2.3.57. Hadis.....	90
2.3.58. Hadis.....	91
2.3.59. Hadis.....	92
2.3.60. Hadis.....	93
2.3.61. Hadis.....	95
2.3.62. Hadis.....	96
2.3.63. Hadis.....	98
2.3.64. Hadis.....	99
2.3.65. Hadis.....	100
2.3.66. Hadis.....	101
2.3.67. Hadis.....	104
2.3.68. Hadis.....	105
2.3.69. Hadis.....	107

2.3.70. Hadis.....	107
2.3.71. Hadis.....	109
2.3.72. Hadis.....	110
2.3.73. Hadis.....	110
2.3.74. Hadis.....	112
2.3.75. Hadis.....	113
2.3.76. Hadis.....	114
2.3.77. Hadis.....	114
2.3.78. Hadis.....	115
2.3.79. Hadis.....	116
2.3.80. Hadis.....	117
2.3.81. Hadis.....	118
2.3.82. Hadis.....	119
2.3.83. Hadis.....	120
2.3.84. Hadis.....	121
2.3.85. Hadis.....	122
2.3.86. Hadis.....	123
2.3.87. Hadis.....	124
2.3.88. Hadis.....	125
2.3.89. Hadis.....	126
2.3.90. Hadis.....	128
2.3.91. Hadis.....	129
2.3.92. Hadis.....	130
2.3.93. Hadis.....	131
2.3.94. Hadis.....	132
2.3.95. Hadis.....	133
2.3.96. Hadis.....	134
2.3.97. Hadis.....	136
2.3.98. Hadis.....	136
2.3.99. Hadis.....	137
2.3.100. Hadis.....	138
2.3.101. Hadis.....	139
2.3.102. Hadis.....	140

2.3.103. Hadis.....	141
2.3.104. Hadis.....	141
2.3.105. Hadis.....	143
2.3.106. Hadis.....	149
2.3.107. Hadis.....	151
2.3.108. Hadis.....	153
2.3.109. Hadis.....	154
2.3.110. Hadis.....	155
2.3.111. Hadis.....	156
2.3.112. Hadis.....	158
2.3.113. Hadis.....	159
2.3.114. Hadis.....	160
2.3.115. Hadis.....	162
2.3.116. Hadis.....	163
2.4. Hadislerin Kaynak ve Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması ve Tablolar Halinde Gösterilmesi	164
2.4.1. Hadislerin Genel Dağılımı.....	165
2.4.2. Kütüb-i Tis’a’da Yer Alan Hadislerin Dağılımı.....	166
2.4.3. Rivâyetlerin Beğavî’nin Hadise Dair Eserlerindeki Dağılımı.....	166
SONUÇ	168
KAYNAKÇA.....	169
EK.....	177
Ek 1. Orijinallik Raporu	177
ÖZGEÇMİŞ	178

ÖNSÖZ

İslam dininin ana kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm’in doğru anlaşılması için birçok temel ilme ihtiyaç duyarız. Bu temel ilimlerin başında da hadis yer alır.

Bu sebeple ilk dönem müfessirlerimizin çoğu Kur’ân ayetlerinin anlaşılması için rivâyetlere başvurmuş ayetlerin nüzûl sebepleri başta olmak üzere Hz. Peygamber ve sâhâbilerin ilgili ayetlerle alakalı açıklamalarına yer vermişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber bir ayeti izâh etmek istediği vakit ya başka bir ayet okumuş ya da ashabına çeşitli sorular sorarak konuya açıklık getirmiştir. Kur’ân ilimlerine dair kitaplarda Hz. Peygamber’in Kur’ân’ın tamamını mı yoksa bir kısmını mı tefsir ettiği tartışılabilir bu bizim ilk dönem müfessirlerimizin tamamının rivâyetlerden bağımsız tefsir kitapları te’lif edemedikleri gerçeğini değiştirmez.

H.VI. yy’da yaşamış olan Beğavî de *Meâlimu’t-Tenzil* isimli tefsiriyle rivâyet tefsiri geleneğinin kaynağı mesabesinde bir eser te’lif etmiş olup ve tefsirinde luğavî ve nahvî açıklamaların yanı sıra tek bir ayetin anlaşılması için bile çokça rivâyete yer vermiştir.

Biz bu çalışmamızda Beğavî’nin mezkûr eserinin Tevbe Sûresinde kullandığı 116 rivâyetin tahrîcini yapmaya ve bu bağlamda çeşitli değerlendirmelerde bulunmaya çalışacağız. Çalışmamız temel iki başlıktan oluşacaktır. İlk başlıkta Muhyî’s-Sünne olarak anılan muhaddisin hayatına, hocalarına, öğrencileri ve eserlerine dair kısa bilgilere yer verilip ikinci başlıkta Beğavî’nin “*Meâlimü’t-Tenzil*” inde Tevbe Sûresindeki ayetlerin tefsiri bağlamında kullandığı 116 rivâyetin tahrîc ve değerlendirmesi yapılacaktır. Sonuç bölümündeyse yapılan tahrîc sonucunda edinilen veriler tablo şeklinde gösterilerek genel durumu sayısal verilerle serdedeceğiz.

Çalışmamız aşamasında desteklerini esirgemeyip sorularımızı tüm özveriyle cevaplayan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Musa Erkaya’ya teşekkürü borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: İbn, bin, oğul, Oğlu
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlûhu
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
h. no:	: Hadis no
Hz.	: Hazreti
Nr.	: Numara
ö.	: Ölümü
r. a.	: Radıyallahu anh
r. anha	: Radıyallahu anha
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi Vesellem
TDV. yay.	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk.	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yer Yok
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Yaptığımız araştırmanın temel konusu; muhaddis ve müfessir kimliğiyle Beğavî'nin *Meâlimü't-Tenzîl* adlı tefsirinde Tевbe Sûresi'nin tefsiri sadedinde aktardığı 116 rivâyetin tahrîc ve değerlendirilmesidir.

II. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Kurân-ı Kerim 14 asır evvel bir hitap olarak nazil olmuştur. Kurân'ın ilk muhatapları da bu hitabın zaman, mekan ve nüzûl sebebine şahitlik ettikleri için ayetlerin vermek istedikleri mesajı en doğru biçimde kavramaya çalışmışlardır. Anlaşılamayan ya da açıklamaya ihtiyaç duyulan ayetlerde doğrudan Hz. Peygamber (sas)'e başvurmuşlardır.

Kurân'ın ilk muhatapları olan sahâbiler herhangi bir tefsir kitabına gereksinim duymadan hem Kurân'ın *mübîn* olmasından hem de Kurân'ın kendi dilleri ile hitapta bulunmasından kaynaklanan bir kolaylık sebebiyle anlama yönelik ciddi bir problemle karşılaşmamışlardır. Ancak vahyin sona ermesi ve vahyin nüzûl havasını soluyan sahâbilerin de vefatıyla müslümanlar dinin temel metinlerini anlama konusunda selevin nakillerini istinâdgah edinmişler. Bu anlamda vahyin nüzûl ortamını haber veren tarihi bilgilere, nâsih-mensûh ve nüzûl sebebini bildiren haberlere yine Hz. Peygamber (sas)'in bir ayetle alakalı herhangi bir açıklamasına ulaşmak hayati anlamda önem kazanmıştı. Yani Kurân'ın anlaşılması bakımından bir dizi şartın varlığı elzem hale gelmişti. Öyle ki H. IX. asırda yaşamış olan el-Kâfiyeci, tefsir ilminin 15 farklı ilme ihtiyaç duyduğunu söyleyerek bunların 11. sırasına Hadis ilmini yerleştirmiş ve şöyle demiştir:

“Hz. Peygamber (sas)'den ve vahye şahid olan sahâbiden, ittifak ve ihtilafı olarak nakledilen, mücmeli beyan veya müphemî tefsir eden hadislerin zikridir ki, bu da hadis ilmidir.”¹

Bugün, Kurân'ın anlaşılma sorunu yaşadığı bir vâkıâdır. Bu sorunun izalesi için ise ana kaynaklara yani tarihe dönmemiz bir zarurettir. Hadis kaynaklarının bir

¹ Kâfiyeci, E.A., *Kitâbu't-Teyisîr fî Kavâid-i İlmi't-Tefsîr*, (Haz. İsmail Cerrahoğlu), Ankara, 1974, s.53.

yönüyle tarih kitapları olduğu gerçeğinden hareketle anlam arayışında hadis metinlerinin önemi gözler önüne serilmektedir.

İslam âlimlerinin Kur'ân'ın anlaşılmasına dair kaleme aldıkları tefsirler sonrakiler tarafından *rivâyet* ve dirayet gruplarına ayrılmaktır. Rivâyet tefsiri, tefsir çeşitleri içerisinde önemine binaen ilk sırada yer alıp “Kurân’a, sünnete ve selef âlimlerinden nakledilen sahîh rivâyetlere dayanan tefsir” demektir.² İşte, *Meâlimu't-Tenzil* de Beğavî'nin telif ettiği, rivâyet tefsir türünün eser-i muhalledûnu niteliğindedir. Beğavî, tefsirinde çokça hadis kullanmıştır. Bu hadislerin çoğu *merfu*³ olup içerisinde *mevkuf*⁴ ve *maktu*⁵ haberler de yer almaktadır. Rivâyet açısından böylesi zengin bir kaynağın bünyesinde barındırdığı rivâyetlerin sıhhat araştırması bizce gerekli görülmüştür. Kolektif bir mesâînin bir parçası olarak sürdürülen ve gayesi *Meâlimu't-Tenzil*'deki rivâyetlerin tahrîcini yaparak sıhhiyyet yüzdesini tespit etmek olan bu çalışmanın Tevbe Sûresinin tefsirinde kullanılan 116 rivâyetin değerlendirmesi de bizim payımıza düşmektedir.

Çalışmamızın amacı; Beğavî'nin naklettiği rivâyetlerin asıl kaynaklarını tespit etmek yani Beğavî'den önce hangi müfessirlerin bu rivâyetlere kitaplarında yer verdiğini tespit etmek, nakledilen rivâyetlerin Hz. Muhammed'e aidiyet ihtimalini belirlemek, verilen isnadda cerh edilmiş râvilerin durumlarını ele almak, Beğavî'nin isnadsız olarak tahrîc ettiği rivâyetlerin isnadlarını mevcutsa önce kendi hadis kitapları olan *Şerhü's-Sünne* ve *Mesâbihü's-Sünne'sinde* tespit etmek, tespit edilemediği taktirde *Kütüb-i Tis'a*'da burada da mevcut değilse diğer hadis kitaplarında ve yine tespit edilemediyse son olarak hadis kitapları dışındaki diğer kaynaklarda belirlemektir.

Son olarak Tevbe sûresinin tefsiri bağlamında nakledilmiş olan 116 rivâyetin sıhhat durumunu belirleyip bu rivâyetleri sıhhat durumları açısından kategorize etmektir.

² Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, MÜİFAV Yayınları, İstanbul, 2014. s.117.

³ Merfu; Senedi nasıl olursa olsun Hz. Peygamber (sas)'e açıkça veya hükmen nispet edilen hadis; Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.175-176.

⁴ Mevkuf; Sahabenin söz ve fiilleri, bunlarla ilgili haber. Bu kelime mukayyed olarak, sonraki nesillerden birinin söz ve fiilleri için de kullanılır. Mevzû hadislerle ilgili kitaplarda ise zaman zaman hadisin merfu olabileceğine bir işaret için kullanılır. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.181.

⁵ Maktu; İslam tarihinde ikinci nesil olan tâbiûndan veya sonraki nesillerden birine ait olduğu söylenen söz ve iş, bu söz ve işle ilgili haber veya hadis. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.170.

III. Araştırmanın Metodu

Araştırmamızda önce muhaddis ve müfessir Beğavî'nin hayatına ve eserlerine kısaca değinilmiş, sonra Tевbe Sûresine dair genel bilgilere yer verilip rivâyetlerin tahrîci aşamasına geçilmiştir. Hadislerin tahrîcinde rivâyetler *Meâlimu't-Tenzîl*'in Abdurrezzâk el-Mehdi nüshası esas alınmış, belirlenen rivâyetlerin tahrîci için tarmalarımız el-Mektebetu's-Şâmile programından istifadeyle yapılmıştır.

Rivâyetler önce Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ile *Mesâbîhu's-Sünne* adlı eserlerinde daha sonra *Kütüb-ü Tis'a* denilen hadis kitaplarında tespit edilmiş, burada tespit edilemeyen rivâyetler, tarafımızdan belirlenen diğer hadis kaynakları veya hadis kaynakları dışındaki (tefsir ya da tarih kitapları gibi) külliyat içerisinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Rivâyetlerin kaynakları belirlendikten sonra isnadda yer alan râvilerin cerh ta'dil durumları Mizzî'nin *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl* adlı eseri esas alınarak oluşturulan *Cevâmiu'l-Kelim* adlı programdan tek tek kontrol edilmiş cerh edilen râviler tespit edilerek haklarında daha kapsamlı bilgiler elde etmek için cerh ve ta'dil kitaplarına başvurulmuştur.

Asli kaynaklarda bulunamayan rivâyetler *mevzû* olma ihtimallerine karşılık *mevzûât* kitaplarında taranmış burada da tespit edilemediği takdirde durum beyan edilmiştir.

Rivâyetler sıhhat bakımından “*makbûl*”, “*merdûd*” ve “hakkında hüküm verilemeyenler” olarak gruplandırılmış, *makbûl* rivâyetler; *sahîh* ve *hasen* olarak, *merdûd* rivâyetlerse *zayıf* ve *mevzû* olarak iki kısımda kategorize edilmiştir. Biz her ne kadar zayıf hadisleri *merdûd* kategorisine dâhil etsek de bu, zayıf rivâyetlerin tamamının amelî açısından *merdûd* olduğu anlamına gelmemektedir. Bu kategori hadisin değil isnadın sıhhati göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Rivâyetler sıhhati açısından değerlendirilirken şu esaslar dikkate alınmıştır;

1. Rivâyet *Şeyhayn*'in *Sahîh* 'leri yahut *Kütüb-i Tis'a* olarak bilinen hadis külliyâtı içerisinde bulunup râvileri de muhaddisler tarafından cerh edilmemişse *sahîh* kabul edilmiştir.

2. Rivâyet tarafımızdan belirlenen külliyat içerisinde yer aldığı halde isnadı hakkında müspet ya da menfî herhangi bir değerlendirme bulunulmamışsa üzerinde *tevakkuf* edilmiştir.

3. Rivâyet Mevzûat kitapları dâhil tarafımızdan belirlenen külliyat içerisinde tespit edilememişse *kaynağı bulunamayanlar* kategorisine dahil edilmiştir.

4. Rivâyetin sıhhati hakkında Tirmizî, Hâkim en-Neysâbûrî, Şuayb el Arnavûd, Abdurrezzâk el-Mehdî, Abdulmuhsîn et-Türkî, Ahmed Muhammed Şâkir, Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî, Muhammed Fuad Abdulbâkî, Muhammed Avvâme, Elbânî, Abdurrezzâk el-Mehdî, Fevvâz Ahmed ez-Zümerlî, Muhammed Kâmil Karabelli gibi muhaddis ve muhakkiklerin görüş ve değerlendirmeleri varsa öncelikle bunlara yer verilmiştir.

5. Rivâyetin sıhhatine dair değerlendirmemiz, sebepleriyle birlikte ekseriyetle değerlendirmenin sonuç kısmında verilmiştir.

6. Rivâyet Beğavî'nin bize naklettiği isnadla zayıf ise bu belirtilmiş ancak mutâbaat ve şevahid yolu ile rivâyetin sıhhat derecesi değişmişse bu da kaynaklarıyla birlikte belirtilmiştir.

IV. Araştırmanın Kaynakları

Araştırma esnasında *Meâlimü't-Tenzîl'in* Muhammed Abdullah en-Nemr - Osman Cum'a Damîriyye ve Süleyman Müslim el-Haraş tarafından tahkik edilen Daru't-Tayyibe, Riyad, 1409/1989 baskısı kullanılmıştır. Çalışmamızda yer verilen ilgili ayetler ise komisyon tarafından hazırlanan TDV Yayınları (Ankara, 2006) mealinden istifadeyle kullanılmıştır.

Beğavî'nin hayatına dair hazırlanan bölüm başta tabakât ve ricâl kitapları olmak üzere, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nden (DİA), Ali Eroğlu'nun *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu* ve Saffet Sancaklı'nın *Beğavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu* isimlerinde yayınlanmamış Doktora Tezlerinden istifadeyle hazırlanılmıştır.

Tahrîci yapılan hadisler için kullanılan kaynaklar arasında *Kütüb-i Tis'a* başta olmak üzere Hümejdî (ö. 143/760)'nin *Müsned'i*, Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)'in *Câmi'i*, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (ö. 204/819)'nin *Müsned'i*, Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826) ve İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)'nin, *Musannef'leri*; Bezzâr (ö. 292/905)'in

Müsned'i, Nesâî (ö.303/915)'nin *es-Sünenü'l-Kebîr*'i, İbn Huzeyme (ö. 311/923) ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'in *Sahihleri*; Taberânî (ö. 360/971)'nin *Mu'cemleri*, Dârekutnî (ö. 385/995)'nin *Sünen*'i, Hâkim en-Neysâbüri (ö. 405/1014)'nin *el-Müstedrek*'i yer almaktadır. Ayrıca çalışma esnasında Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne* adlı hadis kaynaklarından da istifade edilmiştir.

Hadis kaynaklarında tespit edilemeyen rivâyetler Taberî (ö. 310/923)'nin *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli'l-Kur'ân*'ı, Vâhidî (ö. 468/1075)'nin *Esbâbu'n-Nüzûl*'u, Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1209)'nin *Mefâtihu'l-Ğayb*'ı ve Kurtubî (671)'nin *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*'ı gibi kaynaklardan istifadeyle tespit edilmiştir.

Özellikle cerh edilen râvilerin güvenilirlik durumları için başvurduğumuz kaynaklar arasında İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938)'in *Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dil*'i, Mizzî (ö. 742/1341)'nin *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*'i, Zehebî (ö. 748/1347)'nin *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*'i ve İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449)'nin *Takrîbu't-Tehzîb*, *Tehzîbü't-Tehzîb* gibi eserler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEĞAVÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Beğavî'nin tam ismi kaynaklarda Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud ibn Muhammed olarak geçer. Horasan'da Meverruz ile Herat arasında bulunan Bağşur'da doğmuştur.⁶ Bağşur'a nisbet edilmesi nedeniyle kendisine el-Beğavî denmiştir.⁷ El-Ferra olarak da bilinen Beğavî'nin bu lakabı da babasının kürkçülük işi ile meşgul olmasından kaynaklanmaktadır.⁸ Bunun dışında Zâhiru'd-dîn⁹, Ruknu'd-dîn¹⁰ ve Muhyi's-sünne¹¹ gibi lakaplarla da anılır.

Beğavî'nin hayatına ilişkin kapsamlı çalışmalarda onun çocukluğuna ve eğitim durumuna ilişkin bilgiler olmadığı belirtilir.¹² Beğavî, Büyük Selçuklu Devleti ve Anadolu Selçuklu Devleti dönemlerinde hayat sürmüştür.¹³ Kurân, sünnet ve fıkıh alanlarına dâir bilgileri kendinde toplamış bir araya toplamış¹⁴ ve bu alanların herbirinden kendinden sonraki nesillere kaynaklık edecek eserler vermiştir. Beğavî, Şafîî bir fakîh olduğu halde mezhep taassubuna tutulmamıştır. Öyle ki Beğavî'nin dört mezhep içerisinde Ebû Hanife'nin mezhebine daha yakın olduğunu belirten ifade ve örnekler dahî mevcuttur.¹⁵ Selef-i salihînin yolunu takip eden, derslere abdestsiz katılmayan, âbid, zâbit ve aza kanaat eden kişiliği ile tanınır.¹⁶ Kaynakların çoğu onun

⁶ Kazvinî, Zekeriya b. Muhammed b. Mahmud, *Âsâru'l-Bilâd ve Ahbâru'l-İbâd*, Dâru's-Sadr, Beyrut, ts., s. 329-330.

⁷ İbn Hallikân, Ebû Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekr, *Vefeyâtu'l-Âyân ve Ebnâu'z-Zamân*, I-VII, Daru's-Sadr, Beyrut, ts., II/137.

⁸ Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tezkiratu'l-Huffâz*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, ts., IV/1258.

⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-Âyân*, II/136.

¹⁰ Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, V/1258

¹¹ Subkî, Tacuddîn Abdulvehhâb b. Takuyiddîn, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l Kübrâ*, I-X, Hacer li't-Tabâati ve'n-Neşr ve't-Tevzî, VII/76.

¹² Eroğlu, Ali, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1987, s. 28.

¹³ Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, s.28.

¹⁴ Subkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l Kübrâ*, VII/76.

¹⁵ Subkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l Kübrâ*, VII/76-77.

¹⁶ Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, V/1258

sadece katıksız ekmek yiyerek beslendiğini ve halktan azarlar işittikten sonra bunun yanına yağ da eklediğini kaydeder.¹⁷

Kaynaklarda vefat tarihiyle alakalı iki farklı rivâyet olup bunlardan ilki h. 510 senesinin Şevval ayı diğeri ise Zekiyüddin Abdulazîm el-Munzirî'nin cem ettiği Fevâidu's-Seferiye adlı kitapta H.516 senesinin Şevval ayıdır. Beğavî vefatından sonra Talkan mezarlığına çok sevdiği hocası Kâdı Hüseyin'in yanına defnedilmiştir.¹⁸

1.2. Hocaları

Beğavî'nin 80 yılı aşan ömrü boyunca 80'den fazla hocası olmuştur. Hocaları arasında en meşhur olan, yanına da defnedildiği Kadı Hüseyin'dir. Beğavî'nin kıraat, tefsir, hadis ve fıkıh gibi farklı alanlarda farklı hocalardan ders aldığı da bilinir. Biz burada Beğavî'nin rivayetleri naklettiği hocaları belirtip, en çok nakilde bulunduğu beş hocası hakkında kısaca bilgi vermekle iktifa edeceğiz.

Ebû Saîd Ahmed b. İbrahim eş-Şurayhî,
 Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî,
 Ebû Amr Muhammed b. Abdirrahman en-Nesevî,
 İsmail b. Abdilkâhir,
 Abdulvehhab b. Muhammed el-Hatîb,
 Ebu'l-Hasan es-Serahsî,
 Ebû Osman Saîd b. İsmail ed-Dabbî el-Mikdâd,
 Ebu'l-Muzaffer Muhammed b. Ahmed et-Temîmî,
 Ebû Abdullah Muhammed b. el-Fadl el-Harakî,
 Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed el-Kâdî,
 Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh,
 Ebû Said Ahmed b. Abdillâh et-Tâhirî,
 Ebû'l-Hasan eş-Şirâzî,
 Ebû Tâhir Ömer b. Abdilaziz el-Kâşânî,
 Muhammed b. Ka'b el-Kurazî,
 Ahmed b. İbrahim eş-Şurayhî.

Abdolvâhid b. Ahmed; tam adı Ebû Ömer Abdolvâhid b. Ahmed b. Ebî Kâsım b. Muhammed b. Dâvûd b. Ebî Hâtım el-Melîhî el-Herevî'dir. Herat'ta kendi

¹⁷İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-Âyân*, II/137.

¹⁸İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-Âyân*, II/136.

döneminin muhaddis ve müsniidi idi. Buhârî'nin *Sahîh*'inde Nu'îmî'den rivayette bulunmuştur. Mu'temin es-Sâcî onun sika, salih ve seçkin bir yolda olduğunu söylemiştir. Hasan b. Muhammed el-Ketbî ise onun 436 yılında 96 yaşında vefat ettiğini söylemiştir.

Hocaları arasında Ebû Muhammed el-Mehledî, Ebû Hüseyin el-Hallaf, Abdurrahman b. Ebî Şurayh, Muhammed b. Muhammed b. Sem'ân, Ebû Amr el-Furâtî, Ebû Hâmid en-Naîmî gibi isimler yer alır. Ondan hadis tahdis eden talebeleri arasında Ebû Muhammed el-Begavî, Halef b. Atâ el-Mâverdî, İsmâîl b. Mansûr el-Mukrî, Muhammed b. İsmâîl el-Fudaylî gibi isimler yer alır.¹⁹

İsmâîl b. Abdilkâhir; tam adı İsmâîl b. Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Cürcânî'dir. Ebû Sa'd el-İsmâîlî olarak da bilinir.²⁰ İmamette soylu bir nesepten gelmiştir. Kendi zamanında Horasan, Cürcân ve Irak'ta asil olan faziletli bir soya dayanır.²¹ Cürcân'ın zahitlerindendir. İbn Sem'ânî onun 471 yılında vefat ettiğini söylemiştir.²² Hocaları arasında İsmâîl b. Abdilkâhir ve Ğâfir b. Muhammed el-Fârisî yer alır.²³

Ebu'l Hasan es-Serahsî; tam adı Ebu'l Hasan Muhammed b. Muhammed eş-Şirâzî'dir. Serahs'ın şîr kasabasında dünyaya gelmiştir. Ebû Ali Zâhir b. Ahmed es-Serahsî'den hadis tahdîs etmiştir. Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Şerhu-s Sünne* isimli eserinde Ebu'l Hasan'dan hadis tahdîs etmiştir.²⁴

Ebu'l Muzaffer Muhammed b. Ahmed et-Temîmî; tam adı Ebû Muzaffer Muhammed b. el-Hasan b. Ahmed b. Muhammed b. İshâk el-Mervezî'dir. Bağdat'ta yaşamıştır. Onun hakkında sadık bir kimse olduğu ve Şâfiî mezhebinin fakihlerinden olduğu yazılmıştır. Zâhir b. Ahmed es-Serahsî ve Ebû Tâhir el-Muhlis Ebu'l Muzaffer'e hadis tahdîs vermişlerdir.²⁵ Aynı zamanda Ebû Muhammed b. Ebî Nasr,

¹⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-XXV, (thk. Muhammed b. Ahmed b. Osman), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405/1984, XVIII/255; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Târîhu'l-İslam ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lam*, I-XV, (thk. Beşşar Avvad), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1423/2003, X/194.

²⁰ Muhammed b. Abdulğani el-Bağdâdî Ebû Bekr, *Tekmiletü'l-İkmâl*, I-IV, (thk. Abdulkayyım Abdurabbî), Camiatu Ummu'l-Kurâ, Mekke, 1410/1989, II/460.

²¹ Takuyiddin Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. Sayrafînî, (ö.641) *el-Muntehib min Kitâbi's-Siyâki li Târîhi Neysâbûr*, (thk. Halid Haydar), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, s.159.

²² İbnü'l Mülkîn Siraceddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şafîî, (ö. 804), *El-Akdu'l-Mezheb fi Tabakâti Himleti'l-Mezheb*, (thk. Eymen Nasiru'l-Ezherî-Seyyid Muhinî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997, s.441.

²³ Muhammed b. Abdulğani, *Tekmiletü'l-İkmâl*, II/460.

²⁴ Muhammed b. Abdulğani, *Tekmîlû'l-İkmâl*, III/560.

²⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu'l-Bağdad*, I-XVI, (thk. Beşşar Avvad), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1422/2002, II/627.

Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Hazmî, Ebû Muhammed el-Hasan b. Ahmed b. İbrahim b. Fâris, Ebu'l Fadl Abdusselam b. Abdussamed, Ebû Tâhir Muhammed b. el-Hâris, Ebû Kâsım İbrahim b. Muhammed es-Sâhî ve eş-Şerîhî olarak tanınan Kadı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdilaziz'den de rivayette bulunmuştur. Abdulaziz el-Kettânî, Ali b. el-Hadr, Ebu'l Muzaffer Abdulcelil b. Abdulcâbir el-Mervezî ve Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Beğavî ondan hadis almıştır.²⁶

Ebû Abdullah Muhammed b. Fadl el-Harakî; tam adı Ebû Abdullah Muhammed b. el-Fadl b. Ca'fer el-Mervezî el-Harakî ez-Zâhid'dir. Muhammed b. Ömer ve Ali b. Abd, Sem'ânî'nin onun hakkında: fakih, vera ve zühd sahibi ve büyük bir zattır, dediğini işitmişlerdir. 400 yılında önce doğdu ve 78 sene yaşadı. 471 ya da 480 yılında vefat etti.²⁷

1.3. Öğrencileri

Kendi döneminde birçok hocadan ilim tahsil ettiği gibi seyahat ettiği yerlerde onlarca talebe de edinmiştir. Biz yine burada birkaç isme yer vermenin yeterli olduğu kanaatindeyiz.

1. Ebû Mansûr, Muhammed b. Esâd b. Muhammed b. Huseyn el-Attârî (ö.571/1175).
2. Ebû Futûh Muhammed b. Muhammed et-Tâî (ö. 555/1160)
3. Ebû Mukârim Fadlullah b. Muhammed en-Nevkânî (ö. 600/1205).²⁸
4. Ebû'l-Feth Mes'ud b. Ahmed (ö. 540/1145).
5. Musavvîr b. Mezkûh Ebû Mukâtil ed-Deylemî el-Ezdî (ö. 546/1151).²⁹
6. Ebû Alî, Hasan b. Mes'ud el- Ferrâ, el-Beğavî (ö. 529/1135).
7. Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Huseyn en-Nîhî (ö.548/1153).
8. Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed (ö. 555/1160).
9. Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâî (ö. 556/1161).³⁰

²⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXXXXI/180-181

²⁷ Zehebî, *Târîhu'l-İslam*, X/464.

²⁸ Subkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l Kübrâ*, VII/75-76.

²⁹ Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*, VI/1258.

³⁰ Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, s.53.

1.4. Hadisçiliği

Beğavî, mezhep taassubuna düşmeden Kur'an ve Sünnet geleneğinin yayılmasına çaba göstermiş, dönemindeki müslümanları bu kaynaklarla yakın temasa davet etmiş ve böylelikle kendi döneminde *Muhyissünne* ve *Rüknüddin* gibi isimlerle anılır olmuştur. Beğavi çabalarının tümünün sünnetin yaygınlaşması için olduğunu söylemiş, sünnetin yaygınlaşması ve üzerinde daha fazla durulması için isnadsız rivâyet dönemini başlatmıştır. Özellikle halk için telif ettiği eserlerde isnada yer vermemiş sadece sâhâbi râviye taliken rivâyeti nakletmiştir.³¹

Hadis alanında vermiş olduğu *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne* isimli eserler onun bu alandaki yetkinliğini ispatlamak için yeterlidir. Nitekim seksenden fazla hadis hocasından ders alarak binlerce nakilde bulunduğu rivâyetleri *Şerhu's-Sünne*'sinde şerh de etmektedir.³² *Mesâbihü's-Sünne* adlı çalışmasında ise rivâyetleri isnadsız olarak çoğunlukla da sâhâbi râvisine ta'liken nakletmiştir. Bir rivâyet tefsiri olup bizim çalışma konumuzu da teşkil eden *Meâlimu't-Tenzîl*'inde çoğunlukla bu iki hadis kaynağındaki rivâyetleri nakletmiştir.

1.5. Eserleri

Tefsir, hadis, fıkıh ve kıraat gibi birçok alanda eser veren Beğavî'nin sadece tefsir ve hadis alanlarında te'lif ettiği en meşhur eserlerine yer vermekle iktifâ edeceğiz.

1.5.1. Hadis İlmine Dair Eserleri

1. Şerhu's-Sünne
2. Mesâbihu's-Sünne
3. el-Cem' Beyne's-Sahîhayn
4. el-Envâr li Şemâili'n-Nebiyi'l-Muhtâr.³³

1.5.2. Tefsir İlmine Dair Eseri

1. Meâlimü't-Tenzîl

1.5.3. Meâlimu't-Tenzîl Adlı Eserinin Tanıtımı

³¹ Mevlüt Güngör, "Beğavî", *DİA*, (XXXXIV), V/ 340.

³² Sancaklı, Saffet, *Beğavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1996, s. 32.

³³ Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, s. 57-75.

Beğavî, *Meâlimu't Tenzîl* adlı tefsirinin mukaddimesinde sahâbilerden Abdullah b. Abbas'ın tefsirinden, tabiûndan ve tebeu't- tabiûnden olan Mücâhit, İkrime, Atâ', İbn Ebî Rebah, Hasan el-Basri, Katade, Ebû Aliye gibi ulemadan nakilde bulunduğunu ve tefsirini vasat bir uzunlukta yazdığını belirtir.³⁴ Kendisinden önce yazılmış tefsir, hadis, fıkıh, lügat, nahiv gibi farklı kitapları da kaynak olarak kullanmıştır. Bu kaynakların kullanımı esnasında bazen hiçbir sened zikrinde bulunmadan sadece bir isim vererek, bazen sadece eser adı zikrederek, bazen *denildi* veya *rivâyet edildi* şeklinde, bazen de *âlimler şöyle dedi*, *meânî ehli şöyle dedi* şeklinde anonim ifadeler kullanarak nakilde bulunmuştur.³⁵ *Me'âlimü't-Tenzîl* anlaşılır bir uslûba sahip olup tefsir kısmına geçmeden önce sûre adı, ayet sayısı, sûrelerin Mekkî mi Medenî mi olduğu, sebep-i nüzûlü gibi ön bilgilere yer vermiştir. Tefsir kısmına giriş yaparken evvelâ lügavî açıklamalara saniyen ayetin, ayet yahut hadislerle tefsirine yer vermiştir. *Meâlimu't-Tenzîl*'in birçok kütüphanede yazma nüshalarına rastlanmış, ilk neşri de 4 cilt olarak yapılmıştır. Daha sonraki neşir işlemi, Hâzin ve İbn Kesîr'in tefsirleriyle birlikte basılmasıyla devam etmiştir.

Bu eserin tahkiki ilk etapta Hâlid Abdurrahman el-Akk ve Mervan Süvar tarafından yapılıp, daha sonra Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye ve Süleyman Müslim el-Harrâş'ın tahkikiyle sekiz cilt hâlinde neşredilmiştir³⁶.

³⁴Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud, *Meâlimu't-Tenzîl*, I-VIII, Dâru't-Tayyibetü'l-Hadrâ, 1997, s.34.

³⁵Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, s.86-89

³⁶Bakırcı, Saffet, "*Meâlimü't-Tenzîl*", *DİA*, XXVIII/203.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEÂLİMÜ'T-TENZÎL'DEKİ HADİSLERİN TAHRÎC VE DEĞERLENDİRİLMESİ (TEVBE SÛRESİ)

2.1. Tevbe Sûresi

Tevbe Sûresi adını 117 ve 118. ayetlerde geçen “tevbe” kavramından almıştır. Bu sûrenin diğer adı sûrenin ilk kelimesinden dolayı Berâe (hiçbir sorumluluk kabul edilmeyeceğine dair bildiri)'dir.³⁷ Sûrenin diğer isimleri el-Mukaşşîse, el-Mubâsire, el-Mübeşşide, el-Muhziye, el-Kadîme, el-Mûsire, el-Harfire, el-Münekkile, el-Müdemdime ve Sûretü'l Azâbtır. Sûrenin Medenî olduğu neredeyse ittifakla kabul edilir. Ancak yaygın görüşe göre son iki ayet Mekki'dir. Kur'an'ın en son inen sûresidir.³⁸ İbn Kesir tefsirinde; bu sûrenin başında besmele çekilmediğini çünkü sahabenin imam mushafında besmeleyi yazmadığını belirtip Tirmizi'nin İbni Abbas tarikiyle gelen bir rivâyetine yer verir. İbn Abbas şöyle demiştir; Osman bin Affan'a mesâniden³⁹ olduğu halde Enfâl ile miûndan⁴⁰ olan Berae'yi birlikte yazıp aralarında besmele yazmamaya ve bunları ilk 7 uzun sûre içine koymaya sizi sevkeden nedir diye sordum, şöyle cevapladı: Allah Rasulü'nün bîsetinin üzerinden uzun bir zaman geçmişti ona çok ayetli sûreler iniyor kendisine bir şey nazil olduğunda kâtiplerinden birini çağırıp; bu ayetleri, içine şu ve şu konuların zikredildiği sûreye koyunuz, buyuruyordu.⁴¹ Bu rivâyetten anlaşılan o ki Tevbe Sûresinin yerini tertip eden ve Tevbe Sûresini besmelesiz yazdıran Hz. Peygamberdir. Elmalılı, bu sûrenin besmele ile başlamayan tek sûre oluşunda genel olarak iki hikmetin atfedilmiş olmasından bahseder. Bunlar; Tevbe Sûresi ile Enfâl Sûresi arasında uzun bir fasıla olmuş olsa da mana açısından aralarında bir alaka bulunması ve Tevbe Sûresi savaş bahsini de içerdiği için Enfâl Sûresinin bir devamı gibi addedilmesidir. Hatta sahâbilerden bu iki sûreyi tek bir

³⁷Topaloğlu, Bekir, “Tevbe Sûresi”, *DİA*, XXXX/585.

³⁸Komisyon, (Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş.) *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, DİB. Yayınları, Ankara, 2006.

³⁹Mesânî; Sayı bakımından ayetleri yüzün altında bulunanlara denir. Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.103.

⁴⁰Miûn; Ayetleri, yüz dolayında olanlara yahut biraz geçenlere denir. Demirci, *a.g.e*, s.103.

⁴¹İbn Kesir, Ebû'l Fida İsmail ibn. Ömer ibn Kesir, *Tefsiru'l Kur'ani'l Azim*, I-XV, (thk. Sâmi b. Muhammed) Dâru't-Tayyibe, 1420/1999, VII/136.

sûre zannedenler dahi olmuştur.⁴² Mevdûdi, sûrenin baş kısmında diğer sûrelerde olduğu gibi besmelenin zikredilmemesinin sebebini, İmam Râzi'nin; "Sûrenin başında Hz. Peygamber'in besmeleyi yazdırmamasından dolayı" besmele zikredilmez, naklinden hareketle sahabe ve tabiûnun da Hz. Peygamber'in bu uygulamasını takibinden dolayı Kur'an'ın orijinalinde asla bir eksiklik bulunmamasına delil getirir.⁴³ Her ne kadar Elmalılı iki görüş vardır diyerek sınırlamada bulunsa da, burada zikredilenler dışında Tevbe Sûresi'nin neden besmelesiz başladığı hakkında çokça görüş vardır. Bu görüşlerin her birini burada zikredemeyeceğimiz için bu konunun görüş çeşitliliği açısından oldukça zengin olduğunu belirtmekle yetineceğiz. Tevbe sûresinin konusu ve içeriğine gelecek olursak genellikle üç ayrı başlık altında gruplandırıldığını söyleyebiliriz. Bunlar; Müslümanların egemenliğini duyurmak, münafıkların ve müslümanların genel özelliklerinden bahsetmek şeklindedir. Tevbe Sûresi, Mekke'nin fethinden yaklaşık 14 ay sonra Hz. Ebû Bekir'in başkanlığında müslümanlar ilk hac farızasını eda etmek niyetiyle yoldalarken Hz. Peygamber'e vahyolunmuştur. Hz. Peygamber de sûrenin ilk inen bölümünü hac mahallinde mü'min müşrik herkese duyurmak için arkalarından Hz. Ali'yi göndermiştir. Sûrenin ilk ayeti "Allah ve resulünden, anlaşma yaptığınız müşriklere açık bildiri" ifadesiyle başlar. Bu ayet aslında inanan ve inanmayanların arasını ayıran bir ultiatomdur. Bu tehdidin ardından inkar eden kimselerin artık mescidi harama hizmet edemeyecekleri, cahiiyye adetince hacedemeyecekleri, bunun müslümanların hakkı olduğu, İslamiyet'in yayılması için olabildiğince çaba gösterilmesi gerektiği ve bu çabanın birçok sevgiden üstün tutulmasının gerekliliği anlatılır. Manevi kirlerinden dolayı müşriklerin artık Kabe'ye yaklaşamayacakları, ehli kitab ile cizye ödemedikleri takdirde savaşılabacağı, bu iki zümrenin Allah'ın nurunu söndürmeye çalıştıkları fakat asla başaramayacakları, yine bu iki zümredeki din adamlarından çoğunun haksız yere insanların mallarını yedikleri, haram ayların takvimdeki yerlerinin değiştirilmemesi gerektiği, ilk ve son kez müslümanlarla birlikte hac ibadetini gerçekleştirecek olan müşriklere bir takım buyruklarda bulunulduğu ifade edilmiştir. İkinci bölümde ise; Tebük seferine katılmaya isteksiz olan Müslümanlardan bahsedilir. Yine bu sefer sebebiyle münafıkların takındıkları tutumdan, müşrik olan erkek ve kadınların psikolojik ve ahlâkî vasıflarından, buna karşın mümin erkek ve kadınların ruhsal yapılarından, Hz.

⁴³ Mevdûdi, Ebû'l-Â'la, *Tefhimu'l Kuran*, (çev. komisyon: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) İnsan Yayınları, İstanbul, ts., II/191-192.

Peygamber ve müslümanlara cihadın emredilip münafıklar için asla af dilenmemesinin gerekliliğinden, maddi imkansızlıklardan dolayı sefere katılamayan müminler için herhangi bir günahın olmadığından, muhâcir ve ensârın büyük mükafatlarla nimetlendirileceğinden, Tebük seferine tembelliklerinden dolayı katılamamış olan 3 müslümanın affedildiğinden ve Hz. Peygamberin Mescid-i Dırar'a asla girmemesi gerektiğinden bahsedilir. Üçüncü bölümde ise müminlere ve onların vasıflarına temas edilir. Alışveriş kavramı üzerinden inananlar ile Allah arasında yapılan anlaşma ve bu anlaşmanın diğer kutsal kitaplarda da yer aldığı vurgulanır.

Küfür ve imanın tamamen birbirinden ayrılmasından sonra peygamberden ve müminlerden herhangi birinin müşrikler için af dilememesi gerektiği emredilip Tebük seferine bir mazeret olmaksızın katılmayan üç sahâbinin affedildiği yinelenir. Müslümanların çektikleri sıkıntıların salih amellerden sayılacağı, müslümanların bir kısmının sefere çıkarken diğer bir kısmının geride kalıp ilim öğrenmesi gerektiği, yine Hz. Peygamberin müminlere olan şefkati anlatılır. Son ayette ise Hz. Peygamber'in bunca çabasına rağmen bir takım insanların ısrarla yüz çevirmeleri karşısında 'Hasbunallâh...' denmesi istenir.⁴⁴

2.2. Tahrîc

2.2.1. Tahrîc'in Tarifi

Tahrîc sözlükte "çıkarmak" anlamındaki *hurûc* kökünden türemiştir. Tef'îl bâbindan mastardır ve "çıkarmak, hüküm elde etmek" anlamlarına gelir. Tahrîc ıstılahî açıdan temel islam bilimlerinin birçoğunda kullanılsa da hadis ilmi açısından ıstılahî anlamlarını kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Bir kimsenin bir hadisi, sözlü veya yazılı olarak ilk kaynaklarından alıp senediyle birlikte kitabına kaydetmesi.
2. Bir hadisin veya bir kitaptaki hadislerin kaynak eserlerdeki yerlerini tespit ederek değişik yönlerden değerlendirmesini yapma ve bu şekilde yazılan eser.
3. Bir hadis kitabındaki hadislerin, bu kitabın yazarının senedlerinden ayrı senedlerinin bulunması, söz konusu hadislerin bu yeni senedleriyle yazılarak oluşturulan hadis kitabı.

⁴⁴Topaloğlu, "Tevbe Sûresi", *DİA*, XXXX/586.

4. Hocanın rivâyet edeceği hadislerin, kitaplarından seçilip çıkarılması, tespit edilmesi.

5. Hadisten düşen, hadiste yanlışlıkla yazılmayan kelime veya ibareyi sayfa kenarına ya da satırların arasına yazma.

6. Bir kitaba açıklayıcı dipnotları, haşiyeleri yazma.⁴⁵

7. Râvinin, rivâyet edilen hadisin, hadisin kaynağının, hadisin sahîh veya zayıf olma hükmünün hallerini bütün lafızları ve yolları ile bilmek.

Günümüzdeki genel anlamı ise “Bir esere Hz. Peygamber’e veya ilk iki nesle isnat edilen rivâyetlerin temel kaynaklardaki yerlerini göstermek, bunların isnad ve sıhhat açısından durumuna işaret etmektir.”⁴⁶

Hadis de sahîh lizatihi, sahîh liğayrihi, hasen lizatihi, hasen li ğayrihi, zayıf ve mevzû’ olarak isimlendirilen bu sıhhat derecelendirmeleri tahrîc çalışması ile tespit edilebilir. Bu değerlendirmeler esasında tahic uygulamaları ile daha objektif bir pozisyon kazanır. Çünkü tahrîc, hadislerin asıl kaynaklarda olup olmadığını, varsa nasıl yer aldığını, rivâyetlerin senetlerini ve sıhhat derecelerini bilmeyi gaye edinir. Bu uygulama neticesinde zayıf sayılan bir hadisin aslında zayıf olmayıp sahîh liğayrihi seviyesine çıktığı görülebilir. Aynı uygulama ile sahîh ve hasen sayılan hadisin sıhhat derecelendirmesi de değişebilir.

Tahrîc uygulamasının bu objektivitesi sadece hadis ilmi için değil tefsir, hukuk, kelam gibi diğer islami ilimler için de oldukça önemli ve değerlidir. Bu ilmin faydaları zikredildikten sonra konu daha da netleşecektir. Tahrîc genel olarak; hadisin asıl kaynağını tespit edip yerinin tespit edilmesinde, sünnetin korunmasında, mevzû⁴⁷ bir haber ile sâlim bir haberin aralarını ayırmakta oldukça işlevseldir. Tahrîc faaliyeti esnasında araştırılan hadisin tüm tariklerinin bir araya getirilmesiyle ciddi faydalar hasıl olur. Mesela birden fazla sened elde edilerek isnada herhangi bir inkıtâ veya î’ dâl olup olmadığı tespit edilebilir. Mütâbî⁴⁸ ve şâhid⁴⁹ nakillerin ortaya çıkmasıyla zayıf sanılan bir hadisin aslında zayıf olmayıp hasen olabileceği sonucuna varılabilir. Mühmel yahut

⁴⁵ Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.300-301.

⁴⁶ Görmez, Mehmet, “Tahrîc” *DİA*, XXXIX/419.

⁴⁷ Mevzû; Söylemediği veya yapmadığı halde iftirayla Rasûlullâh’a (s.a.v) ait olduğu söylenen hadis. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.183.

⁴⁸ Mütâbî; Bir hadisin metin bakımından benzeri olan ve en azından sahâbi râvisi aynı olmak kaydıyla başka bir senedle rivayet edilen hadis. Sahâbi râvisi farklı olursa ona daha çok şahit adı verilir. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.230.

⁴⁹ Şâhid; Herhangi bir hadise, aynı sahâbiden gelen benzer muhtevadaki ikinci hadis; Herhangi bir hadise, başka bir sahâbiden gelen tamamen aynı veya benzer muhtevadaki ikinci hadis. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.290.

isnadda geçen “falanca kimse” gibi müphem râvilerin aslen kim oldukları ortaya çıkabilir. Aynı isim, künye ve lakap ile zikredilen râvilerin aralarını ayırmak mümkün hale gelebilir. Hangi râvinin isnadda tedlisde⁵⁰ bulunduğu görülebilir. Isnadda ihtilâtta⁵¹ bulunan bir râvinin olup olmadığı tespit edilebilir. Şazz⁵² olduğu sanılan bir hadisin başka bir varyantının bulunmasıyla şaz olmadığı anlaşılabilir. İsnadın muallel,⁵³ muallak,⁵⁴ mu’dal,⁵⁵ munkatı,⁵⁶ mürsel⁵⁷ ve maklub⁵⁸ olup olmadığı tespit edilebilir. Hadisin metni açısından faydalarını ise kabaca şöyle izah etmek mümkündür: Tek bir hadis metnine bakarak metinden herhangi bir hüküm açık bir şekilde çıkarılamayabilir. Fakat incelenen metnin çeşitli varyantlarının toplanmasıyla değerlendirme yapılırsa kapalı olan ifade daha anlaşılır bir hal alabilir. Hadis metni içerisinde geçen garib bir kelimenin manasına başka bir tarikte rastlanabilir. Rivâyetlerin karşılaştırılmasıyla metinde idrac veya ızdırab durumlarının olup olmadığı anlaşılabilir. Tahrîc ile hadislerin sebebi vürudları anlaşılır ve hadislerin istinsah aşamalarında var ise şayet hatalarının tespiti mümkün hale gelebilir.⁵⁹

2.2.2. Araştırmada Takip Edilecek Tahrîc Usûlü

Çalışmada ele aldığımız rivâyetlerin *tahrîc* ve değerlendirilmesi yapılmadan önce o rivâyetin hangi ayet bağlamında nakledildiğini göstermek için ilgili ayetlerin meâlleri verilmiş rivâyetler Beğavî’nin *Meâlimu’t-Tenzil’inde* nakledildiği gibi hem orijinal metni hem de çevirisi ile kitaptaki cilt ve sayfa numaraları belirtilerek dipnotta gösterilmiştir.

⁵⁰Tedlis; Bir kusuru veya ekseriya hoş görülmeyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannettirecek şekilde rivayet etmek. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.132.

⁵¹İhtilât; Ravideki yaşanma, aniden bir felaketle karşılaşma gibi sebeplerle hafıza bozukluğuna uğramak. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.129.

⁵²Şâz; Sika râvinin diğer sika râvilere veya kendisinden daha sika râviye aykırı olarak rivayet ettiği hadis. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.289.

⁵³Muallel; Sened veya metinde ancak uzman hadis alimlerinin fark edebileceği ve sahihliğe zarar veren gizli bir kusur bulunan hadis. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.188.

⁵⁴Muallak; Senedin baş tarafı yani içinde bulunduğu kitabın yazarının tarafı eksik olarak rivayet edilmiş olan hadis. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.188

⁵⁵Mu’dal; Senedinde peş peşe iki veya daha fazla râvi atlanmış hadis. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.197.

⁵⁶Munkatı’; Senedinde peş peşe olmayarak iki veya sahâbiden sonra bir râvisi atlanmış yahut mübhem olarak zikredilmiş hadis. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.209.

⁵⁷Mürsel; Tâbiün neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber’den (s.a.v) naklettiği hadis 2.Senedinde râvi düşmesi bulunan hadis. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.213.

⁵⁸Maklub; Bir veya birkaç râvisi aynı tabakadan râvilerle değiştirilmiş hadis. 2.Sened veya metindeki kelime veya cümlelerde yer değiştirmeler, takdim-te’hîr’ler bulunan hadis. 3.Sened ve metinleri birbirleri ile değiştirilmiş olan hadislerden her biri. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.169.

⁵⁹Aydın, Cemal Abdullah, *Hadiste Tahrîc*, İstanbul, 2009, s.26.

Meâlimü't-Tenzîl'in Abdurrezzâk el-Mehdî nüshasını kullanarak yerlerini tespit ettiğimiz rivâyetler *el-Mektebetu's-Şâmile* adlı program aracılığıyla taranmış, belirlediğimiz kaynaklarda yerleri tespit edilmiş ve kaynakların matbu nüshalarından da asıları yoklanarak kontrol edilmiştir.

Rivâyetler önce *Kütüb-i-Tis'a*'da taranmış, burada mevcut ise kaynak olarak gösterilmiş değilse tarafımızdan tespit edilen diğer muteber hadis kaynakları ve bazı tefsir ve tarih kitaplarından tedkîk edilerek rivâyetin kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ele alınan rivâyetlerin *Mevzûât* kitaplarında bulunup bulunmadığını tespit etmek için *Mevzûât* kaynaklarında tek tek taraması yapılmıştır.

Rivâyetlerin sıhhat değerlendirmesi aşamasında önce râviler *Cevâmiu'l Kelim* adlı hadis programı aracılığıyla taranmış sonra cerh edildiği tespit edilen râviler matbu kaynaklar aracılığıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca başta Tirmizî olmak üzere rivâyetin sıhhati hakkında değerlendirmede bulunan muhakkik muhaddislerin görüşlerine yer verilmiş ve bu görüşler dikkate alınarak kanaatimiz belirtilmiştir.

2.3. Hadislerin Tahrîci

Bu kısımda hadisler, *Meâlimü't-Tenzîl* 'deki sıralamaya uygun olarak verilecektir.

2.3.1. Hadis

Ebû Said Ahmed b. İbrahim eş-Şurayhî ← Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî ← Ebû Hüseyin Ali b. Muhammed b. Hüseyin el-Cürcânî ← Ebû Ahmet Abdullah b. Adî el-Hâfız ← Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ ← Ubeydullah el-Kavârîrî ← Yezid b. Zürey' ← Avf b. Ebi Cemîle el-Arâbî ← Yezid el-Fârisî ← İbn Abbas (ra):

Osman b. Affan'a mesânî (ayet sayısı yüzden az olan)'den olan Enfâl sûresi ile miûn (ayetlerin sayısı yüz civarında olan)'dan olan Berâe sûresinin arasını birleştirmenizin, ikisinin arasına Besmele yazmamanızın ve (bunları) *seb'u't-tivâl* (yedi uzun sûre)'in arasına koymanızın sebebi nedir? Dedim. Osman (ra) şöyle cevap verdi; "Allah Rasûlü (sas)'e ayetler indirilirken vahiy kâtiplerinden bazılarını çağırır hemen; "şu ayetleri şu sûrenin şurasına koyun" buyururdu. Enfâl sûresi Medine'de inen sûrelerdendi. Berâe ise son inen sûrelerden idi. Onların konuları birbirlerine benziyordu.

H. Peygamber (sas) bu iki sûrenin ayrı mı bir mi olduğunu bize açıklamadan vefat etmiştir. Bundan dolayı bu iki sûreyi birbirine birleştirdim ve aralarına besmeleyi yazmadım. Onu (Tevbe Sûresini) yedi uzun sûre arasına koydum.⁶⁰

Bu rivâyet Beğavî'nin Tevbe sûresinin girişinde kullandığı ilk nakildir. Bilindiği üzere Tevbe sûresini diğer sûrelerden farklı kılan onun besmele olmadan yazılıp okunmasıdır. Bu ise müfessirimiz tarafından bu hadisla açıklanmaya çalışılmıştır.

Mezkûr rivâyet İbn Abbas'tan nakledilmiş olup Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesabihu's-Sünne*'sinde yer almamıştır. Bazı metin farklılıkları ile *Kütüb-i Tis'a' musannıflarımız*den Ebû Dâvud, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in kitaplarında yer almıştır.⁶¹ *Kütüb-i Tis'a'* dışındaki hadis kitapları arasında ise Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsât*'ı, Bezzâr'ın *Müsned*'i, Nesâî'nin *es-Sünenü'l-Kebîr*'i, İbn Hibban'ın *Sahîh*'i ve Hâkim'in *Müstedrek*'inde yer almaktadır.⁶² Rivâyet karşılaştığımız tüm kaynaklarda Avf b. Ebî Cemîle'den Yezid el-Fârisî kanalıyla İbn Abbas (ra)'a dayandırılarak nakledilmiştir.

İsnadda yer alan Yezîd el-Fârisî mechûliyeti sebebiyle tartışma konusu olmuş bir râvidir. Ulema Yezîd el-Fârisî'nin Yezid b. Hürmüz olup olmadığını tartışmıştır. İbn Mehdi onun İbn Hürmüz olduğunu söylerken Yahya b. Said iki ismin de aynı kişi olduğunu iddia eder. İbn Hacer *Tehzîb*'inde Yezîd el-Fârisî'nin tanınmayan bir râvi olduğunu⁶³ *Takrîb*'inde ise *makbûl*⁶⁴ olduğunu söylemektedir. Yine onun hakkında Mizzî

⁶⁰Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzîl*, I-VIII, (thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a ed-Damîriyye, Süleyman Müslim el-Harraş), Dâru't-Tayyibe, Riyad, 1409/1989, IV/7.

⁶¹ Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî, *Sünen*, I-VII (Şuayb el-Arnaûd, Muhammed Kâmil Karabelli), Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1430/2009, II/90, (h.no: 786); Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, I-V (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Şirketü'l-Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1395/1995, Tefsîru'l-Kurân, 10, (5/272, h.no: 3086), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-XXXXX, (thk. Şuayb el-Arnaûd, Âdil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1420/1999, I/529, (h.no: 499).

⁶²Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutayr el-Lehmî eş-Şâmî Ebu'l-Kasım, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, I-X, (thk. Târik b. İvedullâh b. Muhammed – Abdulmuhsîn b. İbrâhim el-Hüseynî), Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415/1994, VII/328 (h.no: 7638); Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik, *Müsned*, I-IX, (thk. Mahfûzurrahman Zeynullah), Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikme, 1. bsk. Beyrut-Medine, 1409-1418/1988-1997, II/8, (h.no: 344); en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî, *Sünenü'l-Kübra*, I-X (thk. Hasan Abdulmunim Şelebî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1421/2001, Fedâilu'l Kurân, 13, (VII/253, h. no:7953); İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî, *Sahihu İbn Hibban bi Tertîbi İbn Belbân*, I-XVIII (thk. Şuayb el-Arnaûd), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993, I/230-231 (h.no: 43), Hâkim en-Neysâbü'rî, Muhammed b. Abdullah Ebû Abdullah, *Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1411/1990, II/241, (h.no: 2875), II/360 (h.no: 3272).

⁶³ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Dâiretü'l-Meârifî'n-Nizâmîyye, Hindistan, 1908 /1326, XI/374.

sahîh,⁶⁵ Buhârî *zayıf*,⁶⁶ Şuayb el-Arnâvûd ise isnadının infirâdından dolayı hadis imamlarının çoğu tarafından *zayıf* kabul edildiğini ve hadis metninin sûreler hakkında bilinen bilgilerin aksi ifadeler içerdiği için de *münker*⁶⁷ bir râvi olduğunu söylemiştir.⁶⁸ Bir başka yerde de Yezid el-Farisi'nin Müslim'in *Mukaddime*'sinde nakilde bulunduğu *sika* râvi Yezid el-Hürmüz olmadığını, el-Fârîsi'nin mechul râviler arasında sayılan İbn Ebi Cemile olduğu söylenmektedir. Dolayısıyla rivâyet isnadının *zayıf*, metnininse *münker* olduğu kabul edilmektedir.⁶⁹

Tirmizî rivâyet hakkında *hasen sahîh*⁷⁰ değerlendirmesinde bulunsa da rivâyetin tüm isnadlarının Yezid el-Farisi'nin İbn Abbas'tan nakliye bize ulaşması ve Avf b. Ebî Cemile gibi *saduk* kabul edilen bir râvinin infirâd etmesi sebebiyle isnadın *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

Allah ve Rasûlünden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar! (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir. (Tevbe, 9/1-2)

2.3.2. Hadis

(Tevbe, 9/1-2)

Beğavî Tevbe Sûresî 1-2. ayetlerin tefsiri bağlamında iki rivâyet nakletmiştir. Bunlardan ilki şudur:

Muhammed b. İshak, Mücahid ve bu ikisi dışındakiler şöyle dedi: “(Bu sûre) Mekke ehli hakkında inmiştir. Hz. Peygamber, Hudeybiye yılında savaşı on yıl boyunca bırakmaları ve insanların orada emniyette olmaları şartıyla Kureyş ile anlaşma yaptı. Huzâa' kabilesi bu anlaşmada Hz. Peygamber'in yanındayken, Benî Bekr kabilesi de

⁶⁴Makbûl: Adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşıyan râvi; Zabıt sıfatı tam olmasa da adil olan ve rivayet ettiği hadis alınan râvi; Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.168.

⁶⁵Sahih: Senedinin başından sonuna kadar sika râvilerin birbirinden rivayet ettiği, şâzz ve mu'allel olmayan hadis. bkz.; Aydın, a.g.e., s. 266.

⁶⁶Zayıf: Sahih ve hasen hadisin şartlarından birini veya birkaçını taşımamakla beraber mevzû' olduğu da söylenmeyen hadis; hakkında sika biri olduğuna dair geçerli bir bilgi bulunmayan, bununla beraber adalet ve zabt nitelikleri yetkili alimlerin tenkidine maruz kalan kimse. bkz.; Aydın, a.g.e., s.336.

⁶⁷Münker: Zayıf râvinin kendisinden daha iyi durumda olan râviye aykırı bir şekilde rivayet ettiği hadis; Çok hata yapan çok dalgın veya büyük günah işleyen râvinin rivayet ettiği hadis. bkz.; Aydın, a.g.e., s. 210.

⁶⁸Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/529.

⁶⁹Ebû Dâvud, *Sünen*, II/90.

⁷⁰Hasen: Adalet sahibi olup zabt sıfatı tam olmayan, bununla beraber tek başına rivayet ettiği hadisi münker de sayılmayan kimsenin rivayet ettiği, şâzz ve mu'allel olmayan hadis. bkz.; Aydın, a.g.e., s.110-111.

Kureyş'in yanında yer aldı. Sonra Benî Bekr kabilesi Huzâa kabilesine saldırdı ve zarar verdi (bu süreçte) Kureyş de Benî Bekr'e silah yardımında bulundu. Fakat Benî Bekr ve Kureyş Huzâa'larla yapmış oldukları anlaşmayı bozduklarını açıklamadılar. Tâ ki Amr b. Salim el-Huzâî Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp şöyle diyene kadar; "Rabbim ben Muhammed'e bizim atamız ve onun atasının, eskiden beri devam eden anlaşmasını açıklıyorum;

Yardıma koş. Allah'ın sana hidayet vereceği ebedi bir yardıma.

Ve çağır Allah'ın kullarını yardım için gelsinler.

Güneş gibi yükselip duran o bembeyaz yüzlü.

Eğer onu küçük düşürücü bir iş yapılırsa hemen suratı asılır.

Rûku ederken secdelerde iken bizi öldürdüler.

Bize baba oldun sen biz de evlat durumundaydık.

Orada teslim olmuştuk ve itaatten el çekmemiştik.

Aralarında kılıcını kınından sıyırmış Rasûlullâh da olsun

Köpürerek akan coşkun deniz gibi büyük bir ordu arasında

Gerçek şu ki Kureyşliler sana verdikleri sözü bozdular.

Ve seninle pekiştirdikleri ahitleri nakzettiler.

Senin kimseyi (yardıma) çağırmayacağını zannettiler.

Onlar ise en zelil ve sayıları en az olanlardır.

Bunun üzerine Allah Rasûlü (sas) şöyle buyurdu; "*Eğer yardım etmeyecek olursam, ben de yardımsız kalayım.*"⁷¹

Beğavî, bu rivâyeti burada Muhammed b. İshak ve Mücâhid'den ta'liklen nakletmesine rağmen aynı hadise *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde yer vermemiştir. Rivâyeti, *Kütüb-i Tis'a'* ve muteber diğer hadis kitaplarında tespit edemedik. Ancak Tahâvî'nin⁷² bazı metin farklılıkları ile İbrahim b. Mezruk ← Süleyman b. Harb ← Hammâd b. Zeyd ← Eyyûb ← İkrime isnadıyla nakline rastladık. Anlaşmanın bozulmasından dolayı Benî Kâb'ın Hz. Peygamber'e şikâyetini bazı farklılıklarla Taberî⁷³ ve Belâzûrî gibi tarihçilerimiz de kitaplarında nakletmiştir. İlk

⁷¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/9-10.

⁷² Tahâvî, Ahmed b. Muhammed b. Sellame Abdu'l-Melik b. Selleme Ebû Ca'fer, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I-V, (thk. Muhammed Zührî en-Neccâr), Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1399/1978, Vucuhu'l-Fey, 14, III/291.

⁷³ et-Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib el-Âmilî, *et-Târîh*, I-XI, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru't-Turâs, Beyrut, 1387/1958, V/45.

dönem müfessirlerimizden İbn Hâzin,⁷⁴ Fahreddin Râzi⁷⁵ ve Kurtubî⁷⁶ de bu rivâyeti aynı metinle tefsirlerine almışlardır.

Rivâyet tüm tarîklerinde *mürsel* olarak nakledilmektedir. *Mürsel* hadis, zayıf hadisin kısımlarından olduğu için rivâyetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

Beğavî'nin ilk iki ayet bağlamında zikrettiği iki rivâyetten ikincisi ise şöyledir:

2.3.3. Hadis

(Tevbe, 9/1-2)

Zeyd b. Yusey'⁷⁷ şöyle demiştir: “Ali (ra)’ye hangi sebepten dolayı hacca gönderildiğini sorduk. Bize şöyle dedi: dört şey için gönderildim; Beyt’i elbisesiz olarak tavaf etmeyeceksiniz, kimin Allah Rasûlü (sas) ile anlaşması var ise o süresine kadar geçerlidir, kimin de anlaşması yoksa ona dört ay mühlet verilmiştir, müminlerden başka kimse cennete giremeyecektir, bu seneden sonra Müslümanlar ve müşrikler (Mescid-i Haram’da) bir araya toplanmayacaktır.”⁷⁸

Beğavî burada isnadsız olarak Zeyd b. Yusey’e dayandırdığı bu *mevkûf* rivâyeti *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde zikretmemiştir. *Kütüb-i Tis’a’ musannıfları* içerisinde ise küçük bazı metin farklılıklarına rağmen benzer metinlerle Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilmiştir.⁷⁹ *Kütüb-i Tis’a’* dışında İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde, Humeydî *Müsned*’inde ve Hâkim en-Neysâbûrî *Müstedrek*’inde benzer metinlerle rivâyete yer vermişlerdir.⁸⁰ Tirmizî rivâyeti şu isnadla nakletmiştir; İbn Ebî Ömer ← Süfyan ← Ebû İshak ← Zeyd b. Yusey’ ← Ali (ra).

⁷⁴el-Hâzin, Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, *Lübâbü’t-Te’vîl fî Me’âni’t-Tenzîl*, I-VII, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1399/1979, III/58.

⁷⁵Fahreddin er-Râzi, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefâtihu’l-Gayb*, I-XXXII, Dâru İhyâi’t Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1401/1981, XV/232.

⁷⁶Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebûbekir *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I-XXIV, (X/98-99).

⁷⁷Zeyd b. Yusey’ ya da Zeyd b. Usey’ olarak bilinen bu râvi *Meâlimu’t-Tenzîl’in* el-Mehdi nüshasında Zeyd b. Tebi’ olarak yazım hatasıyla verilmiştir. (bkz: Mizzî, Yusuf b. ez-Zeki Abdurrahman Ebu’l-Haccâc, *Tehzibu’l-Kemâl*, I-XXXV, Müessesetü’r-Risâle, 1400/1980, 10/116.)

⁷⁸Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/10.

⁷⁹Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l Kurân, 10, (V/276, h.no: 3092); Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman el-Fadl b. Behram b. Abdu’s-Samed, *Müsned*, I-IV, (thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî), Dâru’l-Muğni, 1412/2000, Menâsik, 74, (II/1222-1223, h.no: 1960); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/VIII, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 1416/1995, I/419, (h.no:592).

⁸⁰İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrahim el-Absî el-Kûfî, *Musannef*, I/XXVI, (thk. Muhammed Avvâme) Dâru’l-Kible, 1467/2006, VIII/517(h.no:); Humeydî, Ebû Bekr

Bu muhaddislerin tamamı da rivâyeti ← Süfyan ← Ebû İshak ← Zeyd b. Yusey' ← Ali (ra) kanalıyla nakletmişlerdir.

Zeyd b. Yusey' dışında isnadda yer alan râvilerin tamamı şeyhaynın nakilde nakilde bulunduğu *sika* râvilerdendir. Zeyd b. Yusey'den ise Tirmizî ve Nesâî gibi muhaddisler hadis nakletmiş olup İbn Hibbân ve İbn Hacer, onun *sika* bir râvi râvi olduğunu söylemişlerdir.⁸¹ Rivâyetin sıhhati hakkında Tirmizî *hasen sahîh*⁸² Şuayb *sahîh*⁸² Şuayb el-Arnâvûd isnadı için *sika*, metni için *sahîh*⁸³, Ahmed Muhammed Muhammed Şâkir⁸⁴, Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî⁸⁵ ve Hâkim⁸⁶ *sahîh* değerlendirmesinde bulunmuşlardır.

Zayıf ve *mevzû*' hadis kaynakları arasında tespit edemediğimiz bu rivâyetin, râvileri hakkında herhangi bir cerh ifadesine rastlamamamız, metne yönelik bir eleştirinin olmaması ve muhaddislerin müspet değerlendirmelerinden hareketle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed)! o kâfirlere elem verici bir azabı müjdele! (Tevbe, 9/3)

2.3.4. Hadis

(Tevbe, 9/3)

Abdolvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← İshak ← Ya'kub b. İbrahim ← İbn Şihâb ← Amcası ← Humeyd b. Abdurrahman ← Ebû Hureyre:

Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa el-Kureyşî el-Humeydî, *Müsned*, I-II (thk. Hasan Selim Esedü'd-Dârânî), Dâru's-Sekâ, 1416/1996, I/177, (h.no: 48); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, III/54, (h.no: 4376).

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/32-33.

⁸² Tirmizî, *Sünen*, V/276, II/871; el-Hasenü's-Sahîh: Hasen iken diğer rivayetlerin desteği ile sahih derecesine yükselen hadis; Birden fazla senedi olup da bunlardan bazıları hasen, bazıları sahih olan hadis. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.112.

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/32-33.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir) I/419.

⁸⁵ Hümeidy, *Müsned*, I/177; Tirmizî, *Sünen*, II/1222.

⁸⁶ Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, III/54.

Ebû Bekir (ra) şu hacda, kurban günü gönderdiği münâdîler içinde beni de nida etmeye gönderdi. Bütün münâdîler Minâ'da; “Bu yıldan sonra hiçbir müşrik haccetmesin, hiçbir çıplak da Beyt’i tavaf etmesin” diye ilan ediyordu.

Humeyd b. Abdurrahman dedi ki: Sonra Peygamber (sas) Ebû Bekir’in ardından Ali b. Ebû Talib’i gönderip Berâe sûresini ilan etmesini emretti. Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine Ali de bizimle beraber kurban gününde Mina’daki halkın arasında Berâe’yi, “Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac etmesin, hiçbir çıplak da Beyt’i tavaf etmesin” diye ilan ediyordu.⁸⁷

Beğavî burada uzun bir isnad ile naklettiği rivâyeti *Şerhu’s-Sünne*’sinde nakletmezken *Mesabihu’s-Sünne*’sinde Ebû Hureyre’den ta’liken aktarır.⁸⁸ *Kütüb-i Tis’a’ musannıfları* arasında ise Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvud rivâyeti benzer ifadelerle nakleder.⁸⁹ Hatta Buhârî’nin verdiği tarîk Beğavî’nin verdiği tarîk ile İshak’dan başlayarak aynı isnadla aktarılır. Rivâyeti ayrıca İbn Huzeyme’nin *Sahîh*’inde⁹⁰ ve Beyhakî’nin *Süneni’s-Sağîr*’inde, *Ebû Hureyre’den gelen sahîh bir hadis*, notuyla görmekteyiz.⁹¹

Muhakkik Muhammed Fuad Abdulbâki bu hadis metninin Kur’ân ile mutabık olduğunu⁹² Şuâyb el-Arnâvûd ise isnadının *sahîh* olduğunu söylemektedir.⁹³ İsnatta yer alan râvilerin *sika* olmaları, rivâyetin *muttefekun aleyh* olması ve rivâyet metni hakkında herhangi bir itirazın bulunmaması gibi sebeplerle hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Allah'ın âyetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsânî istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür! Bir mümin hakkında ne ahit tanırırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir. Fakat tevbe eder, namaz kılar

⁸⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/317.

⁸⁸ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, I-IV, (thk. Abdurrahman el-Maraşlı v.dğr.), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1407/1987, II/246.

⁸⁹ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (sas) ve Sünenihi ve Eyyâmîhi*, I-IX, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir), Dâru Tavki'n-Necât, Medine, 1422/1958, Salât, 10, (I/82-83, h.no:369), Cizye,16, (IV/102, h.no:), Tefsîr, 2-3, (6/64, h.no: 4655-56); Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâki), Dâru'l İhya, Beyrut, 1431/2010, Hac,78, (II/982, h.no:1347); Ebû Dâvud, Menâsik, 66, (III/318, h.no: 1946).

⁹⁰ İbn Huzeyme, Ebu Bekr Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemi en-Neysâbü'rî, *Sahîh*, I - II, (thk. Muhammed Mustafa el-Azâmî) Mektebetü'l-İslâmî, 1412/2003, Menâsik, 157, (II/1282, h.no: 2703).

⁹¹ A'zâmî, Muhammed Ziyâ er-Rahmân, *el-Minnetü'l-Kübrâ Şerhü ve Tahrîcu es- Süneni's-Suğrâ*, I-IX, Mektebetü'r-Rüşd, Suudiyye-Riyad, 1422/2001, VIII/148, (h.no: 3759).

⁹² Müslim, *Sahih*, II/982.

⁹³ Buhârî, *Sahih*, I/82-83.

ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme ayetlerimizi böyle açıklıyoruz. (Tevbe, 9/9-11)

2.3.5. Hadis

(Tevbe, 9/9-11)

Abdulahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Ebu'l Yeman el-Hakem b. Nâfi' ← Şuayb b. Ebû Hamza ← Zührî ← Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd ← Ebû Hureyre:

Hiz. Peygamber vefat ettiği zaman Ebû Bekir (ra) ondan sonra halife oldu. Araplardan bazıları küfre dönünce Ömer b. Hattâb (ra) Ebû Bekir (ra)'e şöyle dedi: Allah Rasûlü (sas); “*Ben, insanlarla onlar lâ ilâhe illallah deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Kim lâ ilâhe illallah derse canını ve malını hak olanlar dışında benden korumuş olur ve onun hesabı Allah'a kalmıştır.*” dediği halde insanlarla nasıl savaşırın? Ebû Bekir (ra) de şöyle cevap verdi: “Vallahi namaz ve zekâtın arasını ayıranlarla kesinlikle savaşacağım. Çünkü zekât malın hakkıdır. Vallahi beni, Allah Rasûlüne (zekât olarak) vermiş oldukları dışı bir oğlaktan (dahî) men ederlerse bu esirgemelerinden dolayı kesinlikle onlarla savaşırım.”

Ömer (ra) şöyle dedi: Vallahi bu Allah'ın savaş konusunda Ebû Bekir'in göğsünü açmasından başka bir şey değildir. Anladım ki bu haktır.⁹⁴

Ebû Hureyre kanalıyla gelen bu rivâyeti Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde Ebû Seleme ← Ebû Hureyre tarîki ile vermiştir.⁹⁵ *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde ise rivâyetin sadece *merfû* kısmını İbn Ömer'e ta'liklen nakletmiştir.⁹⁶ Bunun dışında *Kütüb-i Tis'a' musannıflarından* Buhârî rivâyeti mutavvel veya muhtasar metinlerle *Sahîh'inin* muhtelif yerlerinde zikretmiştir.⁹⁷ Aynı durum diğer müellifler için de söz konusudur. Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel aynı rivâyeti benzer metinlerle ya da bazı küçük metin farklılıklarıyla nakletmişlerdir.⁹⁸

⁹⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/16.

⁹⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I-XV, (thk. Şuayb el-Arnâvûd), Mektebetü'l-İslamiyye, Dımeşk, (1403/1983), I/65-66, (h.no: 32).

⁹⁶ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, I/115, (h.no: 10)

⁹⁷ Buhârî, *Sahîh*, İman, 17, (I/14, h.no:25), Zekât, 1, (II/105-106, h.no: 1399); İstîâbetü'l-mürtedîn, 2, (IX/15, h.no: 6924), IV/48; İ'tisam, 2, (IX/93, h.no: 7284).

⁹⁸ Müslim, *Sahîh*, İman, 8, (I/51-53, h.no: 20-22); Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 1, (III/5, h.no: 1556); Tirmizî, *Sünen*, İman, 1, (V/717, h.no: 2607); Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî, *el-Müctebâ mine's-Sünen*, I-IX, (thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde), Mektebetü'l- Matbuâtü'l-İslamiyye, Halep, 1406/1986, Zekât, 2, (V/14, h.no:2443), Cihat, 1, (VI/5-6, h.no: 3091-3093); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/228-229, (h.no: 67); I/270, (h.no: 117); I/357, (h.no: 238); I/416-417, (h.no: 335); XIV/22, (h.no: 8544); XIV/481, (h.no: 8904); XV/286, (h.no: 9475).

Buhârî rivâyeti Ebu'l-Yeman el-Hakem'den aynı isnadla,⁹⁹ Müslim ve Tirmizî, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd kanalıyla aynı isnadla; Ahmed b. Hanbel, Zührî'den aynı isnadla tahrîc etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in üç farklı tarîkle nakilde bulunduğu râvilerin tamamı sika olup İsmâ b. Hâlid dışında isnadında yer alan ricalin tamamı şeyhaynın *sika* râvilerindendir. İsmâ ise sadece Buhârî'nin ricali arasında yer alır.¹⁰⁰

Rivâyetin sıhhat durumu hakkında Tirmizî, *hasen sahîh*; muhakkik Beşşâr Avvâd,¹⁰¹ muhakkik Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî,¹⁰² Süfyan b. Hüseyin ve Şuayb el-Arnâvûd¹⁰³ *sahîh* demişlerdir. Abdurrezzâk el-Mehdî ise rivâyetin Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴

Farklı tarîklerle nakledilip *muttefekun aleyh* olan bu rivâyetin ricalinin *sika* olması ve muhaddis muhakkiklerin rivâyet hakkındaki kanaatlerinin müspet olması sebebiyle hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler. (Ey müminler!) verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır. (Tevbe, 9/12-13)

2.3.6. Hadis

(Tevbe, 9/12-13)

Abdolvahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Amr b. Abbas ← İbn Mehdî ← Mansur b. Sa'd ← Meymun b. Siyah ← Enes b. Mâlik ← Allah Rasûlü (sas):

⁹⁹ Buhârî, İsmâ b. Hâlid el-Hadrâmî'yi kitabında "Âsım" şeklinde hatalı olarak vermiştir.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk. Şuayb el-Arnâvûd), I/271.

¹⁰¹ Tirmizî, *Sünen*, (thk. Beşşâr Avvâd), IV/352.

¹⁰² Dârimî, *Sünen*, III/1588.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/227.

¹⁰⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, II/320.

“Kim namazımızı kılar, kiblemize yönelir ve (kestiğimiz) kurbanımızı yerse; İşte o Allah ve Rasûlü’nün koruması altında bir müslümandır.”¹⁰⁵

Beğavî, Tevbe Sûresi 12 ve 13. ayetlerin tefsiri sadedinde zikrettiği bu rivâyeti *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde Enes b. Mâlik’ten ta’liken nakletmiş olup¹⁰⁶ *Şerhu’s-Sünne*’sine almamıştır. *Kütüb-i Tis’a* müellifleri içerisinde Buhârî ve Nesâî bu rivâyeti kitaplarına almış olup Buhârî, Enes b. Mâlik ve Berâ olmak üzere rivâyeti iki farklı sahabî râviden nakleder. İlk nakli Amr b. Abbas’tan olup Beğavî’nin isnadıyla aynıdır. Nesâî ise sadece Abdurrahman b. Mehdî’den Enes b. Malik kanalıyla nakilde bulunur.¹⁰⁷ Buhârî’nin rivâyetinde ziyade olarak “siz de bu koruma hususunda Allah’a ihanet etmeyin” ibaresi bulunur. *Kütüb-i Tis’a*’ dışında aynı rivâyeti İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde Taberânî *El-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde ve Beyhakî *Es-Sünenü’l-Kebîr*’sında tahrîc etmişlerdir.¹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde rivâyet “Allah Rasûlü Yemen ehline şöyle yazdı.”, Taberânî’de ise “Allah Rasûlü (sas) Munzir b. Sava’ya şöyle yazdı.” ifadesiyle başlar.

Muhammed Avvâme *Musannef*’de geçen bu rivâyetin ricâli için sika;¹⁰⁹ *Sünen*’de geçen isnad için *sahîh*;¹¹⁰ Abdurrezzâk el-Mehdî, rivâyetin Buhârî’nin şartına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir.¹¹¹

Zayıf ve *mevzû* hadis kaynakları arasında yer almayan bu rivâyetin iki farklı sahabî râvi tarafından nakledilmesi, isnadda yer alan râvilerin sika olup haklarında *cerh* ifadesinin bulunmaması, Nesâî’nin isnadında yer verdiği râvilerin tamamının sika ve *mutkin* olması gibi gerekçelerle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Yoksa Allah, sizden, cihat edip Allah, peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Tevbe, 9/16)

¹⁰⁵ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/17.

¹⁰⁶ Beğavî, *Mesâbihü’s-Sünne*, I/115, (h.no: 11).

¹⁰⁷ Buhârî, *Sahîh*, 8. , 28, (I/87, h.no:391), Edâhî, 12, (VII/102, h.no: 5563); Nesâî, *Sünen*, Kitabu’l-İman, 9, (VIII/105, h.no: 4997).

¹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XVII/ 403, (h.no: 33302); Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutayr el-Lehmî eş-Şâmî Ebu’l-Kasım, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, (thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi), Mektebetü İbnu Teymiyye, Kahire, I-XXV, II/162, (h.no:1669), X/152, (h.no:10291), XX/355, (h.no:839); Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Husraucirdî el-Horasânî Ebûbekir el-Beyhakî, *Es-Sünenü’l-Kebîr*, (thk. Muhammed Abdulkadir Atâ), Dâru’l-Kutubi’l İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 2003/1424, II/5 (h.no: 2198).

¹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XVII/403.

¹¹⁰ Nesâî, *Sünen*, VIII/105.

¹¹¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/321.

2.3.7. Hadis

(Tevbe, 9/16)

Mekke'nin fethi günü Nebi (sas)'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “*Benî Bekir'den Huzâme kabilesi hâriç ikindi vaktine kadar (herkesten) kılıçlarınızı kaldırın.*”¹¹²

Uzun bir metnin bir kısmını oluşturan ve Beğavî'nin tefsirinde *muallâk* olarak zikrettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihi's-Sünne*'de yer almamaktadır. *Kütüb-i Tis'a' musannıfları* içerisinde sadece Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde rastladığımız bu nakil genellikle Mekke'nin fethini tafsilatlı anlatan rivâyetler içerisinde bulunur. Ahmed dışında rivâyeti Abdurrezzâk b. Hemmâm ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'lerinde yine İbn Hibban'ın *Sahih*'inde benzer tafsilatta nakillerle görmekteyiz.¹¹³

Müsned'de Beğavî'nin nakline en çok benzeyen iki farklı rivâyet bulunmaktadır, bu rivâyetlerde (ارْفَعُوا السَّيْفَ) yerine (كُفُّوا السَّلَاحَ) yani *silahıtan kaçının* ifadesi yer alır. *Müsned* 'deki ilk rivâyet; Yahya ← Hüseyin ← Amr b. Şuayb ← Ebûhû ← Cedduhû isnadıyla nakledilirken sonraki iki rivâyet Yezîd b. Harun ve Abdulvehhab b. Atâ'dan aynı isnadla nakledilmektedir.¹¹⁴

Müsned muhakkiklerinden Ahmed Muhammed Şâkir; Taberânî'nin Yahya b. Hüseyin'i *sika* râviler arasında zikrettiğini ve isnadının da *sahih*,¹¹⁵ olduğunu söylerken Şuayb el-Arnâvûd¹¹⁶ ve Abdurrezzâk el-Mehdî¹¹⁷ rivâyeti *hasen* olarak değerlendirir.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî Şeybe'nin isnadında yer alan râviler Şuayb b. Muhammed dışında *sika* kabul edilirken Şuayb b. Muhammed (ebûhû), *saduk* ve *hasenü'l-hadis* olarak kabul edilir.¹¹⁸ Başka tarîkine rastlamadığımız bu rivâyetin Şuayb b. Muhammed'in *saduk* olması sebebiyle *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

¹¹² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/18.

¹¹³ Abdurrezzâk, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef fi'l-Hadis*, I-XI, (thk. Hubeyb er-Rahmân el-A'zâmî), Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, (1403-1983), V/377, (h.no: 9739); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XX/469, (h.no: 38059); İbn Hibban, *Sahih*, XIII/340, (h.no: 5996).

¹¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk. Şuayb el-Arnâvûd), XI/264, (h.no: 6681); XI/525, (h.no: 6933), XI/569, (h.no: 6992)

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI/265.

¹¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI/526.

¹¹⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/322.

¹¹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l-Fadl, *Takribu't-Tehzib*, I, (thk. Muhammed Avvâme) Dâru'r-Reşîd, Suriye, (1406 – 1986), s.267.

Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır. (Tevbe, 9/18)

2.3.8. Hadis

(Tevbe, 9/18)

Ebû Amr Muhammed b. Abdurrahman en-Nesevî ← Ahmed b. Hüseyin el-Hîrî ← Muhammed b. Ya'kûb ← Ahmed b. Fecr el-Hicâzî ← Bakiyye ← Ebû Haccac el-Mehdî ← Amr b. Hârîs [Derrâc'tan] ← Ebû Heysem ← Ebû Said el-Hudrî ← Allah Rasûlü (sas):

*“Bir adamı mescitlere alışmış bir halde görürseniz, onun imanına şahitlik ediniz. Şüphesiz ki Allah(c.c) şöyle buyurmuştur: **Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan kimseler imâr edebilirler.**(Tevbe, 9/18)¹¹⁹*

Tevbe Sûresi 18. ayetin tefsiri bağlamında nakledilen bu rivâyeti Beğavi *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde de nakletmektedir.¹²⁰ *Kütüb-i Tis'a' musannıflarından* Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel de aynı rivâyeti tahrîc etmişlerdir.¹²¹ Bunun dışında İbn Huzeyme *Sahîh*'inde, Beyhakî *Şuabu'l-İmân*'ında ve Hâkim *Müstedrek*'inde aynı rivâyete yer vermişlerdir.¹²²

Tek sahabî râvisi Ebû Saîd el-Hudrî olan bu rivâyeti Tirmizî ve İbn Mâce; Rişdîn b. Ebî Rişdîn kanalıyla Ahmed ise Abdullah b. Luhi'a' kanalıyla nakletmiştir. Rişdîn b. Ebî Rişdîn hakkında İbn Maîn *leyse bi şey'*, Ebû Zür'a *zayıf*, Cüzcânî *menâkiru'l-kesîr*, derken Zehebî *salih* bir kimse olmakla beraber güvenilmeyecek *kötü bir hafızaya* sahip olduğunu zikreder.¹²³ İbn Hacer ise *Takrîb*'inde Abdullah b. İbn Lehi'a'nın *sadûk* ve kitapları yandıktan sonra rivâyetleri çokça karıştıran bir kimse

¹¹⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/20.

¹²⁰ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, I/128, (h.no: 125).

¹²¹ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 10, (V/277, h.no: 3093), İman, 8, (V/12, 2617); İbn Mâce, *Sünen*, Mesâcid, 19, (I/513, h.no: 802); Dârimî, *Sünen*, 8, , 23, (II/780, h.no: 1259); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII/ 194, (h.no:11651), XVIII/251, (h.no:11725).

¹²² İbn Huzeyme, *Sahih*, I/726, (h.no: 1502), Beyhakî, Ahmed b. el-Huseyn Ebû Bekr, *Şuabu'l-İmân*, I-XIV, (thk. Muhammed Saîd Bisâyûnî Zağlûl), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., VI/66, (h. no: 2680); el-Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *Müstedrek ale's-Sahîhayn*, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), I/IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, I/332, (h.no: 770), II/363, (h.no: 3280).

¹²³ ez-Zehebî, Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, (thk. Muhammed Ali el-Becâvî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1430/2009, II/49.

olduğunu söyler.¹²⁴ Bu durumda muhaddislerimizin naklettikleri rivâyet teknik açıdan *zayıf* konumuna düşmektedir.

Bir başka yerde de Tirmizî, Dârimî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Huzeyme; Abdullah b. es-Semh kanalıyla nakilde bulunmuşlardır. Buradaki râvilerin hepsi sika olup sadece Abdullah b. es-Semh'in *saduk* ve *hasenü'l-hadis* olduğu kabul edilir. Abdullah b. es-Semh kanalıyla nakledilen rivâyetler ise genellikle *hasen* olarak değerlendirilmiştir.¹²⁵

Nitekim rivâyetler hakkında Tirmizî *garîb hasen*, muhakkik Şuayb el-Arnâvûd *zayıf*¹²⁶, Elbâni *zayıf*, Zehebî ise Beğavî'nin râvisi Derrâc hakkında *kesîru'l-menâkîr*¹²⁷ demiştir.

Beğavî'nin naklettiği isnadın zâfiyeti bütünüyle Derrâc'ın Ebu'l-Heysem'den onun da Ebû Saîd'den naklinde görülür. İbn Hacer el-Askalânî *Takrîb*'inde Derrâc hakkında *sadûk*¹²⁸ ifadesini kullansa da Ebu'l-Heysem'den olan nakillerinde *zayıf* olduğunu vurgular.¹²⁹ Tüm bunlardan hareketle nakledilen rivâyetin *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.9. Hadis

(Tevbe, 9/18)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Muleyhî ← Ahmed b. Abdullah en-Neîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Ali b. Abdullah ← Yezîd b. Harun ← Muhammed b. Mutarrif ← Zeyd b. Eslem ← Atâ b. Yesâr ← Ebû Hureyre ← Nebî (sas):

“Kim mescide sabah veya akşam (namaz için) gider gelirse, Allah onun için her gidiş gelişinde cennette bir konak yeri hazırlayacaktır.”¹³⁰

Beğavî aynı rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnadla, *Mesâbihu's-Sünne*'sinde ise Ebû Hureyre'ye ta'liklen nakleder.¹³¹ *Kütüb-i Tis'a' musannıflarından*

¹²⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s.319.

¹²⁵ Tirmizî, *Sünen*, V/12.

¹²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII/194.

¹²⁷ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, (thk. en-Nemr), IV/21.

¹²⁸ Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Aydın, *Hadis Istılahları*, s.261

¹²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s.201.

¹³⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/21.

¹³¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II/352, (h.no: 467); *Mesâbihu's-Sünne*, I/281, (h.no: 486).

Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel de aynı rivâyeti tahrîc etmişlerdir.¹³² Buhârî rivâyeti Ali b. Abdillâh tarîkiyle verir. *Kütüb-i Tis'a' musannıfları* dışında aynı rivâyeti İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân *Sahîh*'lerinde naklederler.¹³³ Muhaddislerimizin ortak râvileri Yezîd b. Hârûn ile başlayıp isnadlarında yer alan bütün râviler *sika* ve *mutkîn* kimselerden oluşmaktadır.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvûd rivâyet hakkında *sahîh*¹³⁴ Abdurrezzâk el-Mehdî ise; Buhârî'nin şartına göre *sahîhtir*, demiştir.¹³⁵ rivâyetin *muttefekun aleyh* olması ve farklı tarîklerinde yer alan râvilerin tamamının *sika* olması sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.10. Hadis

(Tevbe, 9/18)

Abdolvahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Sem'ân ← Ebû Ca'fer Muhammed b. Ahmed b. Abdulcebbar er-Reyyânî ← Humeyd b. Zenceveyh ← Ebu Âsım ← Abdulhamid b. Ca'fer ← Babası Ca'fer ← Mahmûd b. Lebîd:

Osman b. Affan (ra) mescid inşa etmek istedi ancak insanlar bunu hoş görmedi ve Osman'ı terketmek istediler. Osman (ra) da (onlara); Nebi (sas)'den işittim, o şöyle buyurdu: “*Kim Allah için bir mescid inşa ederse Allah da onun için cennette o mescid görünümünde bir ev inşa eder.*”¹³⁶

Rivâyet Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sinde de aynı isnadla nakledilir. Bu rivâyet genellikle *mutavvel* olarak bizlere ulaşmış olup *muhtasar* metnin bulunduğu rivâyetler çok azdır. Rivâyetin hem metin hem de isnad açısından çeşitliliği söz konusudur. Metnin baş kısmı genellikle “*مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا صَغِيرًا كَانَ أَوْ كَبِيرًا*” (Kim Allah için büyük ya da küçük bir mescid...), “*مَنْ بَنَى مَسْجِدًا يَذْكُرُ فِيهِ اسْمَ اللَّهِ*” (Kim Allah'ın adını zikretmek için...), “*مَنْ بَنَى لِلَّهِ تَعَالَى مَسْجِدًا*” (Kim Allah için bir mescid...), “*مَنْ بَنَى مَسْجِدًا لِيُذَكَّرَ اللَّهُ فِيهِ*” (Kim Allah'ın adını anmak için...) gibi en fazla

¹³² Buhârî, *Sahîh*, Ezan, 37, (I/133, h.no: 662); Müslim, *Sahîh*, Mesâcid, 51, (I/463, h.no: 669); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI/355, (h.no: 10605).

¹³³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XIX/187, (h.no: 35754); İbn Huzeyme, *Sahîh*, I/723, h.no:1496); ve İbn Hibbân, *Sahîh*, V/385, (h.no: 2037).

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI/356.

¹³⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/324.

¹³⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/21.

ziyade ve kısaltmanın yapıldığı kısım olarak, cevâbu’ş-şart kısmı ise genellikle” “بَنَى اللَّهُ” (Allah da cennette ona bir ev inşa eder) metniyle gelir.

Beğavî’nin ilk naklinde “كَمَيْتُهُ فِي الْجَنَّةِ” (Cennette, inşa ettiği mescid biçiminde..) şeklinde gelen ibaresi tarafımızdan hiçbir hadis kaynağında bulunamayıp *Mefâtihu’l-Gayb* gibi tefsir kitaplarında tespit edilmiştir.¹³⁷ Buradaki nakil de Buhârî kaynak gösterilerek verilir ancak Buhârî’de anlam bakımından mutabık rivâyetler bulunsa da “كَمَيْتُهُ فِي الْجَنَّةِ” metni yer almaz. İkinci rivâyette ise Beğavî Ebû Âsım’dan nakilde bulunmuş olup rivâyetin cevâbu’ş-şart kısmı yukarıda da izâh ettiğimiz gibi genellikle “بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ” metniyle gelir.

Beğavî’nin rivâyetine en yakın olan nakil Dârimî’nin naklidir. Dârimî rivâyeti; Ebu Âsım ← Abdulhamid b. Ca’fer ← Ebû Abdulhamid b. Ca’fer ← Muhammed b. Lebîd ← Osman b. Affan tarîkiyle verir.¹³⁸

Kütüb-i Tis’a müelliflerinden Buhârî, dört farklı tarîk ile naklederken; Müslim, Tirmizi, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel de eserlerinde aynı rivâyeti tahrîc etmişlerdir.¹³⁹ *Kütüb-i Tis’a* dışında Taberânî üç *Mu’cem*’inde rivâyeti Nubeyt b. Şerîf, Ali b. Ebî Tâlib, Muharrir b. Ebû Hureyre, Aîşe, Esmâ bint Yezîd gibi çeşitli tarîklerle nakleder.¹⁴⁰

Tirmizî, Osman b. Affan tarîkiyle gelen bu rivâyetin sıhhati hakkında; *hasen sahîh*¹⁴¹, Dârimî muhakkiki Fevvâz Ahmed ez-Zemerlî¹⁴² ve metin farklılıklarındaki birtakım ziyadeleri istisna tutarak muhakkik Şuayb el-Arnâvûd¹⁴³ *sahîh* demiştir. Ayrıca muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdi de rivâyetin *sahîh* olduğunu ve Humeyd b. Zenceveyh’in *sika* bir râvi olup onun fevkinde yer alan râvilerin Müslim’in ricalinden olduğunu söyler.¹⁴⁴

Rivâyetin Buhârî ve Müslim tarafından nakledilmesi ve sıhhati konusundaki ittifak sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

¹³⁷ Fahreddîn Râzi, Muhammed b. Ömer el-Ma’rûf, *Mefâtihu’l-Gayb*, I – XXXII, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, ts., IV/13.

¹³⁸ Dârimî, *Sünen*, Salât, 113, (I/875, h.no: 1432).

¹³⁹ Buhârî, *Sahîh*, Salât, 65, (I/97, h.no: 450); Müslim, *Sahîh*, Mesâcid, 4 (I/378, h. no: 533); Tirmizî, *Sünen*, Salât, 237, (II/134, h.no: 318); İbn Mâce, *Sünen*, Mesâcid, 1, (I/243, h.no: 736-737); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI/631, (h.no: 7056), XXXV/585, (h.no: 27612).

¹⁴⁰ Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, XXII/88, (h.no: 213), XXIV/185, (h.no: 468); *Mu’cemu’l-Evsat*, II/355, (h.no: 2215), III/313, (h.no: 3259), V/49, (h.no: 4641), VI/347, (h.no: 6586), VIII/221, (h.no: 8459); Taberânî, *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, I – II, (thk. Muhammed Şekûr - Muhammed el-Hac), Mektebetü’l-İslâmiyye-Dâru Ammâr, Beyrut - Ummân, 1405/1985, I/60 (h.no: 66).

¹⁴¹ Tirmizî, *Sünen*, II/134.

¹⁴² Dârimî, *Sünen*, I/875.

¹⁴³ İbn Mâce, *Sünen*, I/243.

¹⁴⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/324.

İmam Ebu Ali el-Hüseyn b. Muhammed el-Kâdî ← Ebû Tahir ez-Ziyâdî ← Muhammed b. Hüseyin el-Kattan ← Ali b. Hüseyin ed-Dârabecirdî ← Ebû Âsım

“Allah onun için cennette bir ev inşa eder.”

Rivâyetin farklı varyantlarıyla alakalı ayrıntı yukarıda izah edildiği için yeniden açıklama yapılmayacaktır. Bu rivâyet *Şerhu's-Sünne*’de de aynı isnadla yer alıp Abdurrezzak el-Mehdî tarafından *sahîh* olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁵

(Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez. (Tevbe, 9/19)

2.3.11. Hadis

(Tevbe, 9/19)

Ebû Saîd Ahmed b. İbrahim eş-Şurayhî ← Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî ← Abdullah b. Hamid b. Muhammed el-Vezzan ← Ahmed b. Muhammed b. Cafer b. Muhammed b. Ubeydullah el-Münadî ← Ebû Davud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî ← Ebu Tevbe er-Rebî' b. Nâfi' el-Halebî ← Muaviye b. Selâm ← Zeyd b. Selâm ← Ebû Selâm ← Numan b. Beşir:

Ben Nebi (sas)’in minberinin yanında idim, bir adam şöyle dedi: Hacılara su dağıttıktan sonra hiçbir iş yapmasam da aldırış etmem. Diğer adam da şöyle dedi: Mescîd-i Haram’ı inşa ettikten sonra hiçbir iş yapmasam da aldırış etmem. Bir diğeri de şöyle dedi: Allah yolunda cihat etmek tüm bu söylediklerinizden daha üstündür.

Ömer b. Hattab (ra) onları azarlayıp şöyle dedi: Şu mübarek Cuma gününde Allah Rasûlü (sas)’in minberinin yanında sesinizi yükseltmeyin. Namazı kıldıktan sonra ben (ihtilaf ettiğiniz) konu hakkında Nebi (sas)’in yanına girip hemen fetva isteyeceğim (dedi).

(Hz. Ömer) bunu yaptı ve Allah (cc) şu ayeti “ **Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram’ın bakım ve onarımını, ... Allah, zâlim topluluğu doğru yola erdirmez**” kavline kadar indirdi.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/352.

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihi's-Sünne*'sinde yer vermediği bu rivâyet *Kütüb-i Tis'a'* musannıflarından sadece Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in kitaplarında yer alır.¹⁴⁷ Müslim'de de Ahmed b. Hanbel'de de, Beğavî'nin nakline kıyasla (بعد الإسلام) ziyadesi yer almaktadır. Müslim rivâyeti, Hasan b. Ali el-Hulvânî'den aynı isnadla nakletmektedir, isnadında yer alan ricalin tamamı *sika* râvilerden oluşmaktadır. Ahmed b. Hanbel ise rivâyeti Muaviye b. Sellâm'dan aynı isnadla nakletmektedir. Zeyd b. Sellâm dışında, Ahmed'in isnadında yer alan râvilerin tamamı şeyhaynın *sika* ricalinden olup Zeyd b. Sellâm ise Müslim'in ricali arasındadır.¹⁴⁸

Bunlar dışında rivâyete Bezzâr *Müsned*'inde, İbn Hibbân *Sahîh*'inde, Taberânî ise *Mu'cemu'l-Evsat*'ında yer verir.¹⁴⁹ *Mevzû* ve *zayıf* hadis kaynakları arasında yer almayan bu rivâyetin sıhhati hakkında muhakkik Şuayb el-Arnâvûd bir yerde *Müslim'in şartına göre sahihtir*¹⁵⁰ derken bir diğer yerde doğrudan *sahîh* değerlendirmesinde bulunur.¹⁵¹ Abdurrezzak el-Mehdî de; rivâyet Müslim'in şartına göre *sahîhtir*, der.¹⁵²

İsnadla yer alan râvilerin *sika* olması, muhakkiklerin de rivâyet hakkında müspet değerlendirmelerde bulunması sebebiyle hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.12. Hadis

(Tevbe, 9/19)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Nâimî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← İshak b. İbrahim ← [Hâlid, Hâlid el-Hazzâ'dan] ← İkrime ← İbn Abbas(ra):

Allah Rasûlü (sas) (bir defasında) sikâye yerine geldi ve su istedi. Abbas (ra) (oğluna dönerek): “Ey Fadl annene git ve onun yanında bulunan içecekten Allah Rasûlüne getir!” dedi. Allah Rasûlü (sas) : “*Bana (buradaki) suyu ver!*” buyurdu.

¹⁴⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/22.

¹⁴⁷ Müslim, *Sahîh*, İmân, 29, (III/1499, h.no: 1879); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX/319, (h.no: 18367)

¹⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX/319.

¹⁴⁹ Bezzâr, *Müsned*, VIII/200, (h.no:3238); İbn Hibbân, *Sahîh*, Siyer, 4, (X/451, h.no:4591). Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, I/134, (h.no:421).

¹⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX/319.

¹⁵¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, X/451.

¹⁵² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/325.

Abbas (ra) : “Ey Allahın Rasûlü onlar buradakine ellerini batırıyorlar.” Dedi. Allah Rasûlü (sas) : “*Bana (buradaki) suyu ver!*” buyurdu, ondan içti sonra da zemzemin (başına) geldi. Abbas’ın ailesi orada su dağıtıyor ve çalışıyorlardı.

Allah Rasûlü (sas): “*Çalışın, devam edin çünkü siz salih bir amel üzeresiniz*” dedi. Sonra da “*İnsanların kalabalık etmeyeceklerini bilseydim ben de (devemden) iner ve -omzuna işâret ederek- ipi buraya koyar, su çekerdim.*” buyurdu.¹⁵³

Beğavî, Tevbe Sûresi 19. ayetin tefsiri bağlamında zikrettiği bu rivâyete Şerhu’s-Sünne’inde aynı isnadla,¹⁵⁴ Mesâbihu’s-Sünne’inde¹⁵⁵ ise İbn Abbas’tan ta’lîken yer verir. Kütüb-i Tis’a’ musannıflarından sadece Buhârî’nin naklettiği rivâyet Beğavî’nin naklettiği metinle aynıdır, ancak Buhârî’de ziyade olarak (يَعْنِي: عَاتِقُهُ) ifadesi yer alır. Buhârî rivâyeti İshak ← Hâlid ← Hâlid el-Hazzâ ← İkrime ← İbn Abbas¹⁵⁶ tarîki ile verir. Bunun dışında İbn Huzeyme Sahîh’inde, İbn Hibbân Sahîh’inde, Taberânî El-Mu’cemu’l-Kebîr’inde ve Hâkim Müstedrek’inde aynı rivâyeti nakletmişlerdir.¹⁵⁷

Şuayb el-Arnâvûd rivâyetin sıhhati hakkında sahîh değerlendirmesinde bulunurken¹⁵⁸ Mehdî, Buhârî’nin şartına göre rivâyetin sahîh olduğunu söylemiştir.¹⁵⁹ Sahîh ve Meâlimu’t-Tenzîl’de yer alan râvilerin tamamının sika olarak değerlendirilip, isnadda herhangi bir illete rastlamamız sebebiyle rivâyetin sahîh olduğu kanaatindeyiz.

2.3.13. Hadis

(Tevbe, 9/19)

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulgâfir b. Muhammed ← Muhammed b. İsa el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Muhammed b. Minhal ed-Darîr ← Yezid b. Zûray’ ← Humeyd et-Tavîl ← Bekir b. Abdullah el-Muzenî:

¹⁵³ Beğavî, Meâlimu’t-Tenzîl, IV/23.

¹⁵⁴ Beğavî, Şerhu’s-Sünne, VI/165, (h.no: 1665).

¹⁵⁵ Beğavî, Mesâbihu’s-Sünne, II/274, (h.no: 1933).

¹⁵⁶ Buhârî, Sahîh, Hac, 75, (II/156, h.no: 1635).

¹⁵⁷ İbn Huzeyme, Sahîh, Menâsik, 344, (II/1383, h.no: 2946); İbn Hibbân, Sahîh, XIII/214, (h.no: 5392); Taberânî, Mu’cemu’l-Kebîr, XI/345, (h.no: 11963); Hâkim en-Neysâbü’rî, Müstedrek, I/1648, (h. no: 1747).

¹⁵⁸ İbn Hibbân, Sahîh, XIII/215.

¹⁵⁹ Beğavî, Meâlimu’t-Tenzîl, II/326.

İbn Abbas ile beraber Kâbe'nin yanında oturuyordum, bir bedevî gelip (İbn Abbas'a) şöyle dedi: Bana ne oluyor da! Amca çocuklarınızın (hacılara) bal ve süt içirdiğini görüyorum, siz ise hurma şerbeti içiriyorsunuz? Siz muhtaç birisi misiniz, yoksa cimri birisi mi?

İbn Abbas dedi ki: "Allah'a hamd olsun ki biz ne ihtiyaç sahibi, ne de cimriyiz. Allah Rasûlü (sas) binek devesinde ve arkasında da Usame b. Zeyd varken geldi ve su istedi biz de ona bir kab hurma şerbeti verdik. İçti, artanını da Usame'ye içirdi ve dedi ki: 'Bu şekilde yapmakla çok iyi yaptınız, çok güzel yaptınız. Böyle yapmaya devam ediniz.' Biz Allah Rasûlü'nün emrettiği şeyi değiştirmek istemiyoruz."¹⁶⁰

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihi's-Sünne*'sinde yer vermediği bu rivâyeti *Kütüb-i Tis'a' musannıflarından* Müslim, Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel tahrîc etmişlerdir.¹⁶¹

Müslim, rivâyeti Muhammed b. Minhal ed-Darîr ← Yezid b. Züray' ← Humeyd et-Tavîl ← Bekir b. Abdullah el-Muzenî tarîki ile tahrîc ederken Ebû Dâvud, Amr b. Avn'dan; Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Adî'den aynı isnadla nakilde bulunmuşlardır. Bunun dışında aynı rivâyeti daha uzun bir metinle İbn Hibbân *Sahîh*'inde, Taberânî *El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde naklederler.¹⁶²

Rivâyetin sıhhati hakkında *Müsned* muhakkiki Ahmed Muhammed Şâkir, Ahmed b. Hanbel'de yer alan 2946 ve 3114 nolu hadislerin, isnadındaki inkıta sebebiyle *zayıf* olduğunu söyler.¹⁶³ Ancak inkıtaya sebep olan Hüseyin b. Abdullah ve Dâvud b. Alî, Beğavî ve Müslim'in ricâlerinden değildir. Bu rivâyetlerin tahkîki konusunda Şuayb el-Arnâvûd Ahmed b. Hanbel'in isnâdının inkıtâ sebebiyle *zayıf* ama rivâyetin *sahîh*,¹⁶⁴ Abdurrezzâk el-Mehdî de rivâyetin Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu söyler.¹⁶⁵

Müslim'in isnadında yer verdiği bu ricalin tamamı *sika* olup, Ebû Dâvud ve Beğavî de aynı isnadla rivâyeti nakletmişlerdir. *Zayıf* ve *mevzû* hadis kaynakları arasında tespit edemediğimiz bu rivâyetin *sahîh* olduğunu kanaatindeyiz.

¹⁶⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/23.

¹⁶¹ Müslim, *Sahîh*, Hac, 39, (II/953, h.no: 347); Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsik, 90, (III/370, h.no: 2021); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), III/294, (h.no: 2946), III/350, (h.no: 3114), III/472, (h.no: 3528).

¹⁶² İbn Hibbân, *Sahîh*, II/1384, (h.no:2947); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XI/137, (h.no:11284).

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/294, III/350.

¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/468, V/225.

¹⁶⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/326.

De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Rasûlünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez. Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz. (Tevbe, 9/24-25)

2.3.14. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulğâfir b. Muhammed ← Muhammed b. İsa el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccac ← Yahya b. Yahya ← Ebû Hayseme ← Ebû İshak:

Bir adam Berâ b. Âzib'e şöyle dedi: "Ey Ebû İmâre! Huneyn günü kaçtınız (mı?)(O adam şöyle cevap verdi): "Hayır! Allah'a yemin olsun ki Allah Rasûlü kaçmadı, ancak onun ashabından bir takım gençler ve (yükü) hafif olanlar hariç. Onlar da bitkin düşürülmüş hiçbir silahı olmayan ya da çok az silahı olan kimselerdi.

Hevâzin ve Benî Nasr birliklerinin onlara yaptıkları atışlar neredeyse hedef şaşırmıyordu. Allah Rasûlü (sas) beyaz dişi katır üzerinde iken ona yöneldiler. Rasulullah (sas)'ın katırını Ebu Süfyan İbnu'l-Haris İbni Abdilmuttalib (ra) çekiyordu. Aleyhisselâtu vesselam (katırından) indi, dua etti, (Allah'tan) yardım taleb etti ve şöyle dedi: "*Ben Peygamberim yalan değil! Ben Abdulmuttalibin Oğluyum!* " Sonra onları düzene koydu.¹⁶⁶

Beğavî, isnadıyla birlikte naklettiği bu rivâyeti *Şerhus-Sünne'sinde* farklı bir isnadla nakletmektedir. İsnad şu şekildedir; Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhi← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmâil ← Ömer b. Hâlid ← Züheyr ← Ebû İshak:

¹⁶⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/26.

Beğavî *Mesâbihu's-Sünne* 'sinde ise Berâ b. Âzib'e taliken nakilde bulunur.¹⁶⁷ rivâyet *Kütüb-i Tis'a' musannıflarından* Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel tarafından tahrîc edilmiş olup¹⁶⁸ nakledilen bu rivâyetlerin lafızları mana açısından birbirine benziyorsa da birinin diğerine kıyasla ziyade içerdiği de bir vakâdır. Buhârî'nin nakillerinde (تُمْ صَفَّاهُ) ifadesi yer almazken bir yerde bu durum (تُمْ صَفَّاهُ) lafızıyla ifade edilir. Beğavî'nin nakline en çok benzeyen metin Müslim'in *Sahîh*'inde naklettiği metindir. Nitekim Beğavî rivâyeti Müslim'in isnadıyla nakleder. rivâyeti ayrıca İbn Hibban *Sahîh*'inde, Taberânî ise sadece *merfû* kısmını *El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde nakleder.¹⁶⁹

Rivâyetin sıhhati hakkında Tirmizi *hasen sahîh*¹⁷⁰, muhakkik Şuayb el-Arnâvûd,¹⁷¹ ve Abdurrezzâk el-Mehdî¹⁷² rivâyet Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîhtir*, demektedir.

Berâ b. Azîb'den birçok tarikle bize ulaşmış olan ve ricali sika kimselerden oluşan bu rivâyet *muttefekun aleyh* olması ve muhakkikler tarafından *sahîh* olarak değerlendirilmesi sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.15. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulğâfir b. Muhammed ← Muhammed b. (İsa) Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyân ← Müslim b. Haccâc ← Ebû Tahir Ahmed b. Amr b. Serh ← İbn Vehb ← Yunus ← İbn Şihâb ← Kesîr b. Abbas b. Abdulmuttalib ← Abbas:

Huneyn gününe Allah Rasûlü (sas) ile beraber şahit oldum. Ben ve Ebû Süfyan b. Hâris, Allah Rasûlü (sas)'i asla yalnız bırakıp ondan ayrılmadık. Allah Rasûlü (sas) Ferve b. Neffase el-Cüzâmî'nin kendisine hediye ettiği beyaz bir dişi katırın

¹⁶⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI/64, (h.no: 2706), *Mesâbihu's-Sünne*, IV/95, (h.no: 4604).

¹⁶⁸ Buhârî, *Sahîh*, Cihad, 59, (IV/32, h.no: 2874), Cihad, 97, (IV/43, h.no: 2930), Meğâzi, 54, (V/153, h.no: 4315); Müslim, *Sahîh*, Cihad ve Siyer, 28, (III/1400, h.no: 1776); Tirmizî, *Sünen*, (thk. M. Şâkir), Cihad, 15, (IV/199, h.no: 1688); Nesâî, *Sünen*, Siyer, 37, (VIII/28, h.no: 8575), Siyer, 43, (VIII/33, h.no: 8584); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk. Şuayb el-Arnâvûd), XXX/413, (h.no: 18468), XXX/512, (h.no: 18540), XXX/635, (h.no: 18706).

¹⁶⁹ İbn Hibban, *Sahîh*, XI/90, (h.no:4770); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, V/190, (h.no:5054).

¹⁷⁰ Tirmizî, *Sünen*, IV/200.

¹⁷¹ İbn Hibban, *Sahîh*, XI/90.

¹⁷² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/329.

üzerindeydi. Müslümanlar ve kâfirler karşılaştıklarında Müslümanlar arkalarını dönüp kaçtılar.

Allah Rasûlü (sas) katırını kâfirlere karşı dörtlale koşturmaya başladı. Ben, Allah Rasûlü (sas)’ın katırının geminden tutuyor, onun koşmasını engelliyordum. Ebû Süfyan da Allah Rasûlü (sas)’ın üzengisinden tutuyordu. (Derken) Allah Rasûlü (sas) şöyle buyurdu: “ *Ya Abbas, Semure’nin ashabına seslen!*” –Abbas gür sesli biriydi- (Dedi ki): “En yüksek sesimle dedim ki; Semura’nın ashabı nerede?” Vallahi sanki onlar sesimi duydukları zaman (yerlerine) dönüşleri, ineğin yavrularına şefkatle dönüşü gibi idi.

Ve: Buyur buyur! Dediler.

Dedi ki; inançsızlarla savaştılar. Davet seslenişi sanki önce Ensâr’a idi: Ey Ensâr topluluğu! Ey Ensâr topluluğu! diyorlardı. Sonra da Benî Haris İbni’l-Hazrec’e has bir sesleniş yapıldı. Allah Rasûlü (sas) katırının üzerinde uzanmış gibi bir vaziyette onların çarpışmasına baktı ve;

“*Bu, savaşın kızıştığı zamandır!*” buyurdu. Sonra Allah Rasûlü (sas) bir avuç kum alarak kâfirlerin yüzlerine attı; “*Muhammed’in Rabbine yemîn olsun ki bozguna uğradılar!*” dedi. Az sonra ben savaşın durumuna bakmaya gittim, bir de ne göreyim! (harb onun dediği şekilde!) Vallahi o kâfirlere attığı çakıllarından başka bir şey yapmamıştı. Artık onların kuvvetlerinin dağıldığını, işlerinin gerilediğini gördüm.¹⁷³

Beğavî mezkûr rivâyeti *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı isnadla, *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde ise Abbas’tan ta’liken nakleder.¹⁷⁴ *Kütüb-i Tis’a’ musannıflarından* ise Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilir.¹⁷⁵ Beğavî rivâyeti Müslim’in isnadıyla nakletmiş olup metin açısından da mutabık durumdadır. Bunun dışında rivâyeti İbn Hibban *Sahîh*’inde, Abdurrezzak *Musannef*’inde, Hâkim en-Neysâbûrî ise *Müstedrek*’inde yer verir.¹⁷⁶

Rivâyetin sıhhati hakkında muhakkik Şuayb el-Arnâvûd¹⁷⁷ ve Muhammed Şâkir¹⁷⁸ *sahîh* derken Abdurrezzâk el-Mehdî isnadın, Müslim’in şartına göre *sahîh*,¹⁷⁹

¹⁷³ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/27.

¹⁷⁴ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, II/329, (h.no: 1043), *Mesâbihu’s-Sünne*, IV/94, (h.no: 4602).

¹⁷⁵ Müslim, *Sahîh*, Cihad ve Siyer, 27, (III/1398, h.no: 1775); Nesâî, *Sünen*, Siyer, 51, (VIII/41, h.no: 8599); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/297, (h.no: 1775).

¹⁷⁶ İbn Hibban, *Sahîh*, XV/523, (h.no:7049); Abdurrezzâk b. Hemmam, *el-Musannef*, V/379, (h.no: 9741); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, III/370, (h. no: 5418).

¹⁷⁷ İbn Hibban, *Sahîh*, XV/525.

¹⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/297.

¹⁷⁹ Beğavî, *Mesâbihu’s-Sünne*, II/329.

olduğunu söyler. Hâkim en-Neysâbûrî ise rivâyetin şeyhaynın şartına göre *sahîh* olduğunu söyler.¹⁸⁰

İbn Abbas'tan bize ulaşan bu rivâyetin Müslim, Nesâî ve Ahmed'de yer alan râvilerinin tamamı *sika* râvilerden oluşmaktadır. *Zayıf* ve *mevzû* hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu rivâyetin isnadının sıhhati sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.16. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

Seleme b. Ekva' dedi ki: "Allah Rasûlü (sas) ile beraber Huneyn'de savaştık. Allah Rasûlüne ihanet ettikleri vakit Allah Rasûlü (sas) katırından indi, sonra yerden avuç dolusu toprak kavradı ve onların yüzlerine doğru serpererek dedi ki: "*Bu yüzler kahrolsun.*" Artık Allah onlardan gözünü bu avuç toprakla doldurmadığı hiçbir kimse bırakmadı. Arkalarına dahi bakmadan hemen kaçtılar. Allah (cc) onları hezimete uğrattı. Allah Rasûlü (sas) de onların ganimetlerini Müslümanlar arasında taksim etti.

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde yer vermediği bu rivâyeti tıpkı burada olduğu gibi *Mesâbihu's-Sünne*'sinde de Süleyman b. el-Ekva'a ta'liklen nakleder.¹⁸¹ *Kütüb-i Tis'a' musannıflarından* sadece Müslim,¹⁸² diğer hadis müellifleri arasından ise İbn Hibban'ın *Sahîh*'inde rivâyete rastlamaktayız.¹⁸³ Müslim'de de İbn Hibbân'da da Beğavî'nin nakline kıyasla metinde ziyadeler mevcut olup rivâyetler İkrime b. Âmir'den nakledilmiştir.

Mezkûr rivâyet *zayıf* ve *mevzu* kaynaklar arasında yer almayıp yalnızca İbnu'l-Kattân'ın *Beyânu'l-Vehb ve'l-Îhâm fî Kitâbil-Ahkâm* eserinde mevzu bahis edilir. Burada İbnu'l-Kattân rivâyetin el-Berâ yoluyla gelen tarîkini eleştirip, Müslim'in rivâyeti bu tarikle nakletmediğini belirtir.¹⁸⁴ Ancak Müslim ve İbn Hibbân'nın ortak râvisi olan İkrime b. Âmir sadûk ve ğalatı olan bir râvi olarak bilinmektedir.

¹⁸⁰ Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, III/370; Bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde aynı isnadla yer almış olup Hâkim'in gözünden kaçmış olmalıdır.

¹⁸¹ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, IV/96, (h.no: 4605).

¹⁸² Müslim, *Sahîh*, Cihad ve Siyer, 28, (III/1402, h.no: 1777)

¹⁸³ İbn Hibban, *Sahîh*, XIV/450, (h.no:6520); Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârun er-Rûyânî, *Müsned*, I – II, (thk. Eymen Ali Ebû Yemânî), Müessesetü'l-Kurtuba, 1416/1995, Kahire, II/253, (h.no: 1150).

¹⁸⁴ İbnu'l-Kattân, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdulmelik, *Beyânu'l-Vehb ve'l-Îhâm fî Kitâbi'l-Ahkâm*, I – VI, (thk. Hüseyin Âyet Saîd), Dâru't-Taybe, 1418/1999, Riyâd.

Mizzî'nin *Tehzîbu'l-Kemâl*'inde İkrime hakkında *sika*, *sadûk* ve kendisinden hayırdan başka bir şey işitilmeyen kimse, *leyse bihi be's*, *zayıf* gibi değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹⁸⁵

Şuayb el-Arnâvûd rivâyetin, Müslim'in şartına göre *hasen* olduğunu belirtip İkrime dışında ricâlinin *sika* olduğunu söyler.¹⁸⁶ Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî ise isnadın *sahîh* olduğunu söyler.¹⁸⁷

İkrime b. Âmir'in *sadûk* bir râvi olması sebebiyle rivâyetin bu tarîkiyle *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.17. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

Bir haberde şöyle gelmiştir: Benî Nadir'den kendisine Şecere denilen bir adam savaştan sonra müminlere şöyle dedi; “Alaca atlarınız ve beyaz elbise giymiş adamlarınız nerededir? Biz onlar arasında sizi ufak bir ben gibi görüyorduk ve biz ancak onların elleri ile öldürüldük.”

Bunu Nebi (sas)'e haber verdiler ve O'da (sas) şöyle dedi: “Onlar meleklerdir.”¹⁸⁸

Huneyn savaşı kastedilerek isnadsız olarak nakledilen bu rivâyete Beğavî *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde yer vermemiştir. *Kütüb-i Tis'a' musannıflarından* hiçbirinin kitaplarında yer vermediği bu rivâyeti tarih kitaplarında da tespit edemedik. Tefsir kaynakları arasında ise *el-Keşf ve'l-Beyân*'da yer verilen bu naklin hemen ardından müfessirimiz; meleklerin sadece Bedir günü çarpıştığını, Huneyn ve Ahzâb savaşlarında çarpışmadığı bilgisine yer verir.¹⁸⁹ Muhakkiki Abdurrezzak el-Mehdî de, meleklerin Bedir günü dışında hiçbir savaşta savaştığı bilgisini ekleyerek bu rivâyetin *sahîh* olmadığını belirtir.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebû'l-Haccâc Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I - XXXV, (thk. Beşşar Avvâd), Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980, Beyrut, XX/260-262.

¹⁸⁶ İbn Hibban, *Sahîh*, XIV/451.

¹⁸⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/330.

¹⁸⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/28.

¹⁸⁹ Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî en-Neysâbü'rî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, I-X, (thk. İmam Ebû Muhammed b. Aşûr), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut- Lübnan, 1422/2002, IV/332, V/24.

¹⁹⁰ Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzîl*, I-V, (thk. Abdurrezzak el-Mehdî), Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420/2000, II/330.

Rivâyetin isnadsız olması, mezkûr hadis kaynaklarında yer almaması ve tarihî vakaya aykırı bilgi ihtiva etmesi sebebiyle *mevzû* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.18. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

Ez-Zührî ‘nin Şeybe b. Osman (İbn Talha)’dan naklettiğine göre;

Huneyn günü Allah Rasûlü (sas)’i, Talha b. Osman ve Osman b. Ebi Talha’ya karşılık öldürmek için peşine takıldım. O ikisi Uhud günü öldürülmüşlerdi.

Allah, Rasûlü (sas)’in kalbine (benim niyetimi) bildirdi ve Allah Rasûlü (sas) benim göğsüme vurarak dedi ki: “ *Seni Allah’a sığındırıyorum ey Şeybe!* Ardından göğsüm titredi. Ona baktım, o (artık) bana kulağımdan da gözümünden de daha sevimliydi. Dedim ki: Şahitlik ederim ki sen Allah’ın Rasûlüsün. Şüphesiz ki Allah içimde olanı sana haber verdi. Allah müşrikleri hezimete uğratınca arkalarını dönerek kaçtılar, oradan ailelerinin ve mallarının bulunduğu Evtas’a gelinceye kadar yürüyüp ayrıldılar.

Allah Rasûlü (sas) Eşarîlerden olup kendisine Ebû Amir denen bir adamı Müslüman ordusuna emir kılarak Evtas’a gönderdi. O’da (ordularla birlikte) onlarla savaşmaya gitti ve çarpıştılar. Düreyd b. es-Simme öldürüldü ve Allah müşrikleri hezimete uğrattı. Müslümanlar onların ailelerini esir aldılar. Onların emirleri Malik b. Avf en-Nedrî kaçıp Taif’e geldi Taif’te bir kaleye sığındı. Onun malı ve ailesi de esir alınanlar arasındaydı. Müslümanların emiri Ebû Amir de (bu savaşta) şehit edildi.¹⁹¹

Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne ve Mesâbihu’s-Sünne*’sinde yer vermediği bu rivâyeti *Kütüb-i Tisa*’da da tespit edemedik.

Bu metne mana açısından benzeyen bir rivâyete *Sîretu’n-Nebîyyi’l-Muhtar* isimli siyer ve şemail kitabında isnadsız olarak¹⁹² Beyhakî’nin *Delâilü’n-Nübüvve*’sinde ise; Ebû Abdullah el-Hafız ← Ebû Muhammed Ahmed b. Abdullah ← Yusûf b. Mûsa ← Hişam b. Hâlid ← Velîd b. Müslim ← Abdullah b. el-Mübârek ← Ebû Bekir el-

¹⁹¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/28.

¹⁹² Muhammed b. Amr el-Hadramî eş-Şafîî, *Hadâiku’l-Envar ve Metâliu’l-Esrar fî Siyeri’n-Nebîyyi’l-Muhtar*, I, (thk. Muhammed Ğassân Azkul), Dâru’l-Hâvî, Beyrut, 1419/1998, (Mektebetü’ş-Şamile), s.356.

Hüzelî ← İkrime ← Şeybe b. Osman tarîkiyle rastlamaktayız.¹⁹³ Bu isnadda yer alan Ebû Bekir el-Hüzelî *metrûku 'l-hadis*¹⁹⁴ bir râvidir.

Abdurrezzâk el-Mehdî bu rivâyet hakkında *mürsel* demekle yetinmektedir. Biz de tespit edebildiğimiz bu tek isnaddaki râvinin *metrûku 'l-hadis* olması sebebiyle rivâyetin çok *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.19. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

Zührî ← Said b. Müseyyib

Onlar o gün altı bin esir aldılar, sonra Allah Rasûlü (sas) Tâif'e gelip onları bu ayın kalan kısmının tümünde hemen kuşattı. Haram aylardan olan Zilkade ayı girdiğinde onlar üzerindeki kuşatmayı kaldırdı.

Cirâne'ye gelip umre için ihrama girdi. Huneyn ve Evtas ganimetlerini orada taksim etti. Ebû Süfyan b. Harb, Hâris b. Hişâm, Süheyl b. Amr, el-Ekra' b. Hâbis'inde aralarında bulunduğu bazı kimselerin kalplerini İslam'a ısındırmak için onlara da pay verdi.¹⁹⁵

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne ve Mesâbihi's-Sünne*'sinde yer vermediği bu rivâyeti *Kütüb-i Tis'a'* ve diğer hadis kaynaklarında da tespit edemedik. Taberî'nin tefsirinde yer alan bu rivâyete şu isnadla yer verilmiştir; İbn Abdi'l-a'lâ ← Muhammed b. Sevr ← Ma'mer ← Katâde ← Zührî ← Saîd b. Müseyyib¹⁹⁶

İsnadda yer alan râvilerden Muhammed b. Sevr ve Katâde *sika* râviler olup çokça tedlis yapmakla tanınmışlardır. Bunlar dışında kalan râvilerin tamamı da *sika* ve *mutkîn* râvilerdir. İsnaddaki bir diğer sorun da rivâyetin *mürsel* olmasıdır. Abdurrezzak el-Mehdî'de bu rivâyetin sadece *mürsel* oluşuna dikkat çekmiştir.¹⁹⁷

Mürsel rivâyet *zayıf* hadisin kısımlarından olduğu için bu rivâyetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

¹⁹³ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, (nşr. Abdülmu'ti Kal'aci), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1408/ 1988, V/145, (h.no: 1899).

¹⁹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzib*, s.625.

¹⁹⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV/28.

¹⁹⁶ et-Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib el-Âmilî, *Câmiu'l-Beyân Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I-XXVI, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru'l-Hicr, Kahire, 1422/2001, XI/391.

¹⁹⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, (thk. Abdurrezzak el-Mehdî), II/321.

2.3.20. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

Abdulahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Ebu'l-Yeman ← Şuayb ← Zührî ← Enes b. Mâlik:

Huneyn günü Allah Teâlâ, Resulüne Hevâzin kabilesinin mallarından bol bol ganimet verdiği ve Allah Resûlü (sas) Kureyş'ten bazı kimselere 100'er deve ihsan etmeye başladığı vakit Ensârdan bir grup insan: “Allah, Resûlullah'ı affetsin, Kureyş'e veriyor da bizi bırakıyor. Hâlbuki bizim kılıçlarımızdan onların kanları damlıyor!” dedi.

Enes şöyle dedi: “Onların bu sözleri Allah Resûlü (sas)'e anlatıldı, o da Ensâr'a haber yollatıp deriden bir çadır altında onları topladı ve onlarla birlikte başka hiç kimseyi çağırmadı. Toplandıkları vakit Allah Resûlü onların yanına gelip şöyle dedi: “Sizden bana ulaşan o söz de ne idi?”

Onların dikkat ve anlayış sahipleri şöyle dediler: “Ey Allah'ın Resûlü! Bizden aklı başında olanlar hiçbir şey söylemedi ancak yaşı genç olanlar: “Allah, Resûlullah'ı af buyursun, Kureyş'e veriyor da, Ensâr'ı bırakıyor. Hâlbuki bizim kılıçlarımızdan onların kanları damlıyor!” dediler.

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Kuşkusuz ben küfür döneminden yeni (kurtulmuş) birtakım adamlara (ganimetten) veriyorum. Siz insanların mallarla, sizin de yolunuza Allah Resûlü ile dönmesine razı değil misiniz? Vallahi sizin beraber döndüğünüz, onların taşıdıklarından daha hayırlıdır.*” buyurdular.

Dediler ki: “Evet, Ey Allah'ın Resûlü razıyız.” Allah Resûlü (sas): “*Sizler benden sonra şiddetli bir bencillik göreceksiniz. Sabredin tâ ki Allah ve Resûlü ile Havz'da karşılaşınca kadar.*” Dediler ki; sabredeceğiz.¹⁹⁸

Ensâr ve Hz. Peygamber (sas) arasında geçen bu rivâyete Beğavî Şerhu's-Sünne'sinde; Ebû Said et-Tâhirî ← Abdussamed el-Bezzâr ← Muhammed b. Zekeriyya ← İshak b. İbrahim ← Abdurrezzaâk ← Ma'mer ← Zührî ← Enes b. Malik tarîkiyle, Mesâbihi's-Sünne'sinde ise Enes'den ta'liklen yer verir.¹⁹⁹

Beğavî'nin naklettiği metne en yakın rivâyetleri Kütüb-i Tis'a müelliflerinden

¹⁹⁸ Beğavî, Meâlimu't-Tenzîl, IV/29.

¹⁹⁹ Beğavî, Şerhu's-Sünne, XIV/173, (h.no:3974); Mesâbihi's-Sünne, IV/212, (h.no:4876).

Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel nakletmişlerdir.²⁰⁰ Buhârî rivâyeti; Ebû Yeman ← Şuayb ← Zührî ← Enes b. Mâlik tarîkiyle naklederken rivâyet ilk dönem kaynaklardan Ma'mer b. Râşid'in *Câmiî*'i ve Abdurrezzak'ın *Musannef*'inde de yer alır.²⁰¹

Şuayb el-Arnâvud tahkikini yaptığı isnad hakkında *sahîh* değerlendirmesinde bulunurken²⁰² Abdurrezzâk el-Mehdî rivâyetin, Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu söylemektedir.²⁰³ Rivâyet metni *şeyhayn*ın eserlerinde “*İnsanlar bir vadide toplansa siz de bir vadide toplansanız ben sizin yanınıza gelirdim*” ziyadesiyle yer almaktadır.²⁰⁴

Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in isnadlarında yer alan tüm râvilerin *sika*, *mutkin* ya da *hafız* olması, rivâyetin *muttefekun aleyh* olup muhakkiklerin müspet değerlendirmelerde bulunmaları gibi sebeplerle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.21. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

Abdolvahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← [Musa b. İsmail]←Vuheyb ← Amr b. Yahya ← Abbâd b. Temîm ← Abdullah (b.) Zeyd b. Â'sım:

Huneyn günü Allah Teâlâ, Resûlü (sas)'e ganimet verdiği zaman onu *Müellefe-i Kulûb*'den insanlar arasında taksim edip Ensâr'a bir şey vermedi. Sanki onlara pay verilmeyip diğer insanlara pay verilmesi (onları hüznlendirdi).

Allah Resûlü onlara hitap ederek şöyle dedi: “*Ey Ensâr topluluğu! Ben sizleri dalalet içinde bulmadım mı? Allah benimle sizi hidayete erdirmemi mi? Sizler dağılmış*

²⁰⁰ Buhârî, *Sahîh*, Farzu'l-Hamsi, 19, (IV/94, h.no: 3147); Müslim, *Sahîh*, Zekât, 46, (II/733, h.no: 1059); Nesâî, *Sünen*, Menakib, 61, (VII/381, h.no: 8277), Tefsîr, 9, (X/116, h.no: 11158) ; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX/122, (h.no: 12696).

²⁰¹ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmiî*, I-II, (thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zâmî) el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, 1403/1983, XI/59, (h.no: 19908); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, XI/59, (h.no: 19908).

²⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX/123.

²⁰³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/331.

²⁰⁴ Buhârî, *Sahîh*, Kitâbu'l-Meğâzi, 56, (V/158-159, h.no: 4332-4334), Libâs, 42, (VII/155, h.no: 5860) Tevhid, 24, (IX/132, h.no:7441); Müslim, *Sahîh*, Zekât, 46, (II/735, h.no:1059).

idiniz Allah benimle sizi birleştirmede mi? Sizler fakir idiniz Allah benimle sizi zengin kılmadı mı?”²⁰⁵

Allah Resûlü her soru soruşunda Ensâr şöyle cevap verdi: “Allah ve Resûlü doğru söylüyor.”

Siz eğer isteseydiniz “bize gelen sendin” diyebilirdiniz? İnsanlar koyun ve develerle (evlerine) dönerken sizler Nebi (sas)’ın sizinle gelmesine razı değil misiniz?

Eğer hicret olmasaydı Ensâr’dan biri olurum. İnsanlar bir vadiye doğru (yol) tutup toplansa, Ben Ensâr’ın vadisine doğru (yol) tutar ve onların toplandığı yerde toplanırdım.

*Ensâr semboldür (diğer) insanlar ise onların izini takip edenlerdir. Sizler ben-den sonra yakında başkalarının sizlere tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Havz’da benimle karşılaşınca kadar sabrediniz.*²⁰⁶

Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne*’sinde de aynı isnadla yer verdiği bu rivâyete²⁰⁷ *Kütüb-i Tis’a* müelliflerinden Buhârî ve Müslim *Sahîh*’lerinde, Nesâî *Sünen*’inde ve Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde yer vermektedir.²⁰⁸ Mezkûr rivâyet ilk dönem hadis kaynakları arasında yer alan İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde de yer almaktadır.²⁰⁹

Buhârî rivâyeti Musa b. İsmail ← Vuheyb ← Amr b. Yahya ← Abbâd b. Temim ← Abdullah b. Zeyd b. Âsım tarîkiyle nakleder. Buhârî, Müslim ve Beğavî’nin isnadında yer verdiği ricalin tamamı *sika* râvilerden oluşmaktadır.

Rivâyetin *muttefekunaleyh* olması, isnaddaki tüm râvilerin *sika* olması, muhakkik Şuayb el-Arnâvûd’un tahkikde bulunduğu isnad hakkında *sahîh* değerlendirmesinde bulunması²¹⁰ ve rivâyetin *mevzû* ve *zayıf* hadis kaynaklarında yer almaması gibi sebeplerle hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

²⁰⁵ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/30.

²⁰⁶ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/29.

²⁰⁷ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV/34, (h.no:3818).

²⁰⁸ Buhârî, *Sahîh*, Meğâzi, 56, (V/157, h.no: 4330); Müslim, *Sahîh*, Zekât, 46, (II/738, h.no: 1061); Nesâî, *Sünen*, Menakıb, 61, (VII/381, h.no: 8277), Tefsir, 9, (X/116, h.no: 11158) ; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI/392, (h.no: 16470).

²⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XX/533, (h.no: 38156).

²¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI/393.

2.3.22. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulgâfir b. Muhammed ← Muhammed b. İsa el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyân ← Müslim b. Haccâc ← Muhammed b. Ebu Ömer el-Mekkî ← Sufyan ← Ömer [b. Saîd] b. Mesrûk ← Babası← Abâye b. Rifâ' ← Râfî' b. Hadîc:

Allah Resûlü (sas) Ebû Süfyan b. Harb, Saffan b. Ümeyye, Uyeyne b. Hisn, Akra b. Hâbis (gibi) insanların hepsine yüzer deve verdi. Abbas b. Mirdas'a ise bundan daha az ganimet verdi.

Abbas b. Mirdas şöyle dedi: “Benimle Ubeyd'in payını Uyeyne ile Akra' arasında mı taksim ediyorsun? Hıns ve Habis bir cemiyet içinde Mirdâs'tan üstün değildir. Ben, onların hiçbirinden aşağı değilim. (Fakat) bugün alçalan bir daha yükselmez.” Râvî dedi ki: Bunun üzerine Allah Resûlü (sas) ona da yüz deveyi tamamladı.²¹¹

Müfessirin Tevbe Sûresi 24-25. âyetlerin tefsiri bağlamında naklettiği bu rivâyete *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde yer vermediğini görüyoruz. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Müslim, rivâyeti *Sahîh*'inde Beğavi'nin naklettiği; Muhammed b. Ebu Ömer el-Mekkî ← Sufyan ← Ömer b. Saîd b. Mesrûk ← Ebu Ömer b. Mesrûk ← Abâye b. Rifâ' ← Râfî' b. Hadîc isnadı ile verir. Bunun dışında Hümejdî *Müsned*'inde Süfyan'dan, Beyhakî *Es-Sünenü'l-Kebîr*'sında Râfî' b. Hadîc'den nakilde bulunmuşlardır.²¹²

Müsned muhakkiki Hasan Selim Esedü'd-Dârânî isnadın *sahîh* olduğunu,²¹³ Abdurrezzâk el-Mehdî ise rivâyetin Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu belirtmiştir.²¹⁴ Müslim'in üç ayrı senedle nakilde bulunduğu râvilerle Hümejdî'nin nakilde bulunduğu ricalin tamamı *sika* râvilerden oluşmaktadır.

Zayıf ve *mevzû* hadisler arasında yer almayan bu rivâyetin isnadında yer alan râvilerin *sika* olması, Hümejdî ve Müslim gibi muhaddisler tarafından nakledilip

²¹¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/30.

²¹² Müslim, *Sahîh*, Zekât, 46, (II/737, h.no: 1060); el-Hümejdî, *Müsned*, I/389, (h.no:416); Beyhakî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, VII/17, (h.no: 13558).

²¹³ el-Hümejdî, *Müsned*, I/389.

²¹⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/332.

aleyhine herhangi bir değerlendirmenin bulunmaması gibi nedenlerle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.23. Hadis

(Tevbe, 9/24-25)

Abdulahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Said b. Ufeyr ← Leys ← Ukayl ← İbn Şihâb ← Urve b. Zubeyr ← Mervan ve Misver b. Mahreme:

Allah Resûlü (sas)’e Hevazin kabilesinden bir grup, müslüman olarak gelerek Allah Resûlü (sas)’den mallarının ve esirlerinin geri verilmesini istedikleri zaman, Allah Resûlü (sas) onlara şöyle dedi: “*Benim için en sevimli söz, sözlerin en doğru olanıdır. Esirler ya da mallardan birini seçiniz şimdi.*” Onlar da: “Biz esirlerimizi seçiyoruz” dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sas) Müslümanlar arasında ayağa kalktı, Allah’a layıkıyla senada bulundu sonra şöyle dedi: “*Bu kardeşlerimiz tevbede bulunarak bize gelmişler. Ben de esirlerini onlara geri vermeyi düşünüyorum. Sizden de kim güzellik yapmayı isterse böyle yapsın. Her kim kendi payı üzerine bağlı kalmak (karşılıksız vermemek) isterse, (bu bedeli) biz ona, Allah’ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından verimiz. Bu sebeple o da böyle yapsın!*” buyurdu. Bunun üzerine insanlar şöyle dediler: “Bu güzelliği yaptık gitti Ey Allah’ın Resûlü.” Allah Resûlü (sas)’de şöyle dedi: “*Şüphesiz ki biz sizden bu konuda kimlerin izni olup kimlerin izni olmadığını bilmiyoruz. Bu yüzden siz dönünüz ve işlerinizi bize iş bilir kimseleriniz haber versin.*” dedi.

İnsanlar döndüler ve bilirkişileriyle konuştular. Sonra Allah Resûlü (sas)’e bu konuda güzellik yapıp izni olanları haber verdiler.²¹⁵

Müfessir, bu rivâyeti aynı isnad ile hem *Şerhu’s-Sünne*’sinde hem de *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde nakletmiştir.²¹⁶ rivâyeti ayrıca *Kütüb-i Sitte*

²¹⁵ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/31.

müelliflerinden Buhârî birçok tarîkle *Sahîh*'inde, Ebû Davûd *Sünen*'inde, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde nakletmiştir.²¹⁷

Rivâyetin isnadı Buhârî'nin şartına göre *sahîh* olup muhakkik Şuayb el-Arnâvûd rivâyet isnadının *sahîh* olduğunu belirtmiştir.²¹⁸ *Meâlimu't-Tenzil*'de yer alan râvilerin tamamının *sika* olması, aynı ve birçok tarîkle başta Buhârî olmak üzere diğer muhaddislerin de aynı rivâyeti tahrîc etmeleri, rivâyetin *zayıf* ve *mevzu* hadis kaynakları arasında yer almaması gibi nedenlerle hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Sonra Allah, Resûl'ü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Zira Allah bağışlayan, esirgeyendir. Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir. (Tevbe, 9/26-28)

2.3.24. Hadis

(Tevbe, 9/26-28)

Ömer b. Hattab'tan rivâyet edildi: "Allah Resûlü (sas) şöyle diyerek sesini işittirdi: '*Şayet Allah diler de yaşarsam müslümanlar dışında hiç kimse kalmayınca kadar Yahudi ve Hristiyanları Arap yarım adasından çıkaracağım.*'"²¹⁹

Beğavî'nin burada meçhûl sığa ile naklettiği bu rivâyet hem *merfu* hem de *mevkuf* olarak farklı varyantlarla bizlere ulaşmıştır. Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde bu rivâyeti önce *merfû* olarak şu isnad ile verir:

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulğafir b. Muhammed ← Muhammed b. İsa ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Muhammed b. Râfi ←

²¹⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI/86, (h.no:2715); *Mesâbihu's-Sünne*, III/88, (h.no:3017).

²¹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Vekalet, 7, (III/99, h.no: 2307); Kitâbu'l-İtk, 13, (III/147, h.no: 2539), Kitâbu'l-Hîbe, 26, (III/162, h.no:2607), Farzu'l-Hamse, 15, (IV/89, h.no: 3131); Meğâzi, 54, (V/153, h.no: 4318); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihad, 127, (IV/329, h.no: 2693); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI/230, (h.no: 18914).

²¹⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV/330.

²¹⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV/32.

Abdurrezzak ← İbn Cüreyc ← Ebû Zübeyr ← Cabir b. Abdillâh ← Ömer b. Hattab ← Alah Resûlü (sas).

Ardından rivâyeti burada olduğu gibi *mevkûf* olarak *meçhûl siga* ile rivâyetin *sahîh* olduğuna vurgu yaparak nakleder. *Mesâbihu's-Sünne*'de ise Cabir b. Abdillâh'a ta'liklen yine *merfû* olarak nakilde bulunur.²²⁰ Aynı rivâyeti *merfu* olarak *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Müslim iki farklı tarikle *Sahîh*'inde, Tirmizî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce *Sünen*'lerinde, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde nakletmişlerdir.²²¹ Bunun dışında mezkûr Rivâyeti İbn Hibbân *Sahîh*'inde *merfû* ve *mevkûf* olarak, Bezzâr *Müsned*'inde, İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde ve Hâkim en-Neysâbü'rî *Müstedrek*'inde *merfû* olarak nakletmişlerdir.

Rivâyet hakkında Tirmizî *hasen sahîh*, *Müsned* muhakkiklerinden Ahmed Muhammed Şâkir *sahîh*, Şuayb el-Anavûd Müslim'in şartına göre *sahîh*²²², Hâkim en-Neysâbü'rî²²³ ve Abdurrezzâk el-Mehdî²²⁴ *sahîh* değerlendirmesinde bulunmuşlardır.

Beğavî ve diğer muhaddislerin naklettiği isnadda yer alan ortak râvi Ebû Zübeyr, *sadûk* kabul edilen bir râvidir. Müslim ve İbn Mâce gibi muhaddislerin nakilde bulunduğu bu râvi hakkında Şube; namazı kötü kıldığını ve kavga ettiğini belirtmektedir. Şube'nin ondan ancak bazı şartlarla nakilde bulunduğu söylenmektedir. Muhammed b. Osman, Ebû Zübeyr hakkında; *sika* ve *sabit* derken Muhammed b. Hazm, Ebû Zübeyr'in naklettiği hadisi reddederek onun tedliste bulunduğunu, Ebû Zürâ' onunla *ih ticâc olunamayacağı*nı, İbn Maîn ve Nesâî ise onun *sika* olduğunu söylemişlerdir.²²⁵

Birçok muhaddis tarafından nakledilen bu rivâyetin muhakkiklerin de değerlendirmelerinden hareketle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

²²⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI/182, (h.no:2756); *Mesâbihu's-Sünne*, III/116, (h.no:3093).

²²¹ Müslim, *Sahîh*, Cihad ve Siyer, 21, (h.no: 1767, III/1388); Tirmizî, *Sünen*, Sabr, 43, (IV/156, h.no: 1606); Ebû Dâvud, *Sünen*, Sayd, 28, (IV/640, h.no: 3030); Nesâî, *Sünen*, Siyer, 78, (VIII/58, h.no: 8633), İbn Mâce, *Sünen*, Edeb,31 (II/1229, h.no: 3729); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/341, (h.no: 215); İbn Hibban, *Sahîh*, Hac, 4, (IX/69, h.no:3753), Hazar ve İbâha, 20, (XIII/152, h.no: 5841); Bezzâr, *Müsned*, I/348, (h.no:229); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Siyer,71, (XVII/516, h.no: 33666); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, IV/306, (h.no: 7721).

²²² Tirmizî, *Sünen*, IV/156; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Ahmed Muhammed Şâkir), I/257, (Şuayb el-Arnâvud), I/341.

²²³ Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, IV/306.

²²⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/333.

²²⁵ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl* IV/37-38.

2.3.25. Hadis

(Tevbe, 9/26-28)

Allah Resûlü (sas) tavsiyede bulunup şöyle dedi: “*Müşrikleri Arap yarımadasından çıkarın.*”²²⁶

Beğavî, *Şerhü's-Sünne*'sinde mezkûr rivâyeti şu şekilde nakleder:

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Kabîsa ← İbn Uyeyne ← Süleyman el-Ehveli ← Saîd b. Cubeyr ← İbn Abbas:

(İbn Abbas) “O Perşembe günü! Ah O Perşembe günü!” deyip sonra da ağladı. Öyle ki gözyaşları yerdeki çakıl taşlarını ıslattı. Dedi ki: “Allah Resûlü'nün hastalığı Perşembe günü şiddetlenmişti. Allah Resûlü (sas): ‘*Bana bir yazı malzemesi getirin de bir daha asla sapmamanız için size bir yazı yazayım.*’ dedi. (Orada bulunanlar yazı malzemesi getirip getirmeme hususunda) tartıştılar. Derken Allah Resûlü (sas): ‘*Bir peygamberin yanında tartışmak uygun değildir.*’ buyurdu.

Oradakiler: ‘Allah Resûlü (sas) sayıklıyor.’ dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sas): ‘*Beni rahat bırakın, içinde bulunduğum durum daha hayırlıdır. Size üç şey vasiyet ediyorum: Müşrikleri Arap yarımadasında çıkarın, Gelen heyetlere benim yaptığım gibi ikramda bulunun.*’ Üçüncüsünü ise unuttum.”²²⁷

Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*'sinde ise İbn Abbas'tan ta'liken şöyle rivâyet etmiştir: “İbn Abbas dedi ki; Allah Resûlü (sas) üç şey vasiyet etti; ‘*Müşrikleri Arap yarımadasında çıkarın, gelen heyetlere benim yaptığım gibi ikramda bulunun.*’ (İbn Abbas) dedi ki; üçüncüsünde (Allah Resûlü) sustu ya da ben unuttum.”

Aynı rivâyete uzun metni ile *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Buhârî Kabîsa'dan Beğavî ile aynı isnadla üç ayrı tarikle *Sahîh*'inde, Müslim Süfyan'dan dört ayrı tarikle *Sahîh*'inde, Ebû Dâvud ve Nesâî *Sünen*'lerinde, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde yer vermiştir. Bunun dışında İbn Ebî Şeybe ve Abdurrezzâk b. Hemmâm *Musannef*'inde, Humeydî ise *Müsned*'inde rivâyete yer vermişlerdir.²²⁸

²²⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/32.

²²⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI/182, (h.no:2755)

²²⁸ Buhârî, *Sahîh*, Cihad, 174, (IV/69, h.no:3053), Cizye ve Muvâdea', 6, (IV/99, h.no:3168), Meğâzi, 83, (VI/9, h.no:4431); Müslim, *Sahîh*, Vasiyet, 5, (h.no: 1637, III/1257); Ebû Dâvud, *Sünen*, Edâhî, 28, (IV/640, h.no: 3029); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, V/367, (h.no:5823); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/408, (h.no:1935); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Siyer,71, (XVII/514, h.no: 33661); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, VI/57, (h.no: 9992), X/361, (h.no: 19371); el-Humeydî, *Müsned*, I/457, (h.no: 536).

Rivâyet hakkında Ahmed Muhammed Şâkir²²⁹*sahîh*, Şuayb el-Arnâvûd²³⁰ Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîh*, Abdurrezzâk el-Mehdî²³¹*sahîh* demektedirler.

Muttekun aleyh olan ve isnadında yer alan tüm râvilerinin *sika* ve *mutkîn* olduğu bu rivâyetin biz de *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın. (Tevbe, 9/29)

2.3.26. Hadis

(Tevbe, 9/29)

Abdulvehhab b. Muhammed el-Hatîb ← Abdulaziz b. Ahmed el-Hilâl ← Ebu Abbas el-Esam er-Rebi' ← eş-Şâfi' ← Süfyan ← Amr b. Dînâr ← Becâle b. (Abde):

Ömer b. Hattab (ra) Mecûsilerden cizye almadı tâ ki, Abdurrahman b. Avf, Nebi (sas)'nin, Hecer Mecusilerinden cizye aldığına şahitlik edene kadar.

Beğavî bu rivâyeti *Mesâbihu's-Sünne*'sinde Becâle b. (Abde)'ye ta'liklen naklederken *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı rivâyeti aynı metin ile ikisi Ebû Bekr el-Hîrî'de birleşen üç ayrı tarîkle nakleder.²³² Beğavî her iki kaynakta da rivâyeti Tirmizî gibi muhtasâr olarak nakletse de Tirmizî, rivâyet metninin aslında daha uzun olduğunu söyler. Tespit edebildiğimiz kadarıyla rivâyeti tüm muhaddisler Becâle b. (Abde) b. Abde'den nakletmişlerdir. Rivâyeti *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Buhârî ve Ebû Davud Süfyan'dan aynı isnadla naklederken Tirmizî, Nesâî, Dârimî, Ahmed b. Hanbel, Humeydî, İbn Ebî Şeybe ve Dârekutnî de tahrîc etmişlerdir.²³³

²²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk: Ahmed Muhammed Şâkir), II/455.

²³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/409.

²³¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/334.

²³² Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI/168, (h.no: 2750); *Mesâbihu's-Sünne*, III/109, (h.no:3077).

²³³ Buhârî, *Sahîh*, Cizye ve Mevâdia', I, (IV/96, h.no:3156-3157); Ebû Dâvud, *Sünen*, Harac, 31, (IV/650, h.no: 3043) ; Tirmizî, *Sünen*, Siyer, 31, (IV/147, h.no: 1587); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, VIII/89, (h.no: 8715); Dârimî, *Müsned*, Cihad, 58, (III/1625, h.no: 2543); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/197, (h.no: 1658), III/216, (h.no: 1685); Humeydî, *Müsned*, I/186 (h.no: 64); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Siyer,18, (XVII/409, h.no: 33316); Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünen*, I-V, (thk. Şuayb el-Arnâvûd ve dğr.), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut - Lübnan, 1424/2004, III/92, (h.no: 2141)

Rivâyetin sıhhati hakkında Tirmizî *hasen-sahîh* derken²³⁴Şuayb el-Arnâvûd, Hasan Selim Esedü'd-Dârânî ve Abdurrezzâk el-Mehdî *sahîh* değerlendirmesinde bulunmuşlardır.²³⁵

Buhârî ve Ebû Dâvud'un isnadında yer alan râvilerin tamamının *sika* olması ve muhakkiklerin bu rivâyet hakkında menfî bir değerlendirmede bulunmaması gibi sebeplerle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.27. Hadis

(Tevbe, 9/29)

Ebu Hasan es-Serahsî ← Zahid b. Ahmed ← Ebû İshak el-Hâşimî ← Ebu Mus'ab ← Malik ← Cafer b. Muhammed ← Babası (Muhammed el-Bakır):

Ömer b. Hattâb Mecûsileri zikrederek şöyle dedi: “Onlar hakkında ne yapacağımı bilmiyorum.”

Abdurrahman b. Avf: “Ben Allah Resûlü'nün ‘*Onlara Ehl-i kitaba yaptığınız uygulamayı yapınız*’ dediğini işitip şahit oldum” dedi.

Ömer b. Hattab'ın Mecûsilerden cizye almaktan kaçınması Abdurrahman b. Avf'ın Nebî (sas)'in Hecer Mecûsilerinden cizye aldığına şahitlik etmesine kadar sürdü.²³⁶

Beğavî bu rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnadla naklederken, *Mesâbihu's-Sünne*'sine almamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebû Ali el-Hanefî dışında tüm râviler rivâyeti, Malik ← Cafer b. Muhammed ← Babası tarîkiyle verirken Ebû Ali el-Hanefî ise; Malik ← Cafer b. Muhammed ← Babası ← Dedesi şeklinde nakleder.²³⁷ Beğavî burada metni “Ömer b. Hattab'ın Mecûsilerden cizye alması Abdurrahman b. Avf'ın Nebî (sas)'in Hecer Mecûsilerinden cizye aldığına şahitlik etmesine kadar sürdü” ziyadesiyle naklederken *Şerhu's-Sünne*'sinde bu ziyade yer almamaktadır.²³⁸ *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin kitaplarında yer vermediği bu rivâyete İmam Mâlik *Muvatta*'nda, eş-Şâfiî *Müsned*'inde, Abdurrezzâk b. Hemmâm

²³⁴ Tirmizî, *Sünen*, IV/147.

²³⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, IV/650; Humeydî, *Müsned*, I/186; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/335.

²³⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/35.

²³⁷ Bezzâr, *Müsned*, III/265, (h.no: 1056)

²³⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI/169, (h.no: 2751).

Musannef’inde, Bezzâr *Müsned*’inde ve Beyhakî *Sünenü’s-Suğrâ*’sında bazı metin farklılıkları ile yer vermiştir.²³⁹

Şafiî *Müsned*’inde rivâyetin *munkatı*’ olduğunu çünkü Muhammed b. Ali’nin Hz. Ömer’e yetişmediğini ancak Hz. Peygamber’in Hecer Yahudilerinden cizye aldığı haberinin doğru olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁰ Abdurrezzâk el-Mehdî de, Muhammed el-Bakır’ın Ömer ya da İbn Avf’ı görmeyip rivâyetin *zayıf* olduğunu söylemiştir.²⁴¹ Dolayısıyla isnaddaki inkıta sebebiyle biz de rivâyetin *zayıf* olduğunu söylemek durumundayız.

2.3.28. Hadis

(Tevbe, 9/29)

Ebû Osman Said b. İsmail ed-Dabbî ← Ebû Muhammed Abdulcebbar b. Muhammed el-Cerrâhi ← Ebû Abbas Muhammed b. Ahmed el-Mahbûbî ← Ebû İsa et-Tirmizî ← Mahmud b. Ğaylan ← Abdurrezzak ← Ma’mer ← Süfyan ← A’miş ← Ebû Vâil ← Mesrûk ← Muaz b. Cebel:

“Allah Resûlü (sas) beni Yemen’e gönderdi ve bana (Müslüman olmayan) her hâlim (yani bâliğ) için bir dinar veya ona denk yemen elbisesi almamı emretti.”²⁴²

Tevbe Sûresi 29. ayetin tefsiri bağlamında zikredilen bu rivâyeti Beğavî *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı isnad ve aynı metinle hem Muaz b. Cebel’den *mevkûf-merfu* olarak hem de Mesrûk’dan *merfû* olarak nakletmiştir. Bir farkla ki buradaki isnadda Abdurrezzak ve Süfyan arasında Ma’mer vardır. *Mesâbihu’s-Sünne*’de ise rivâyeti Muaz b. Cebel’den *taliken* nakletmiştir.²⁴³

Tirmizî de rivâyeti Mahmud b. Ğaylan kanalıyla hem Muaz b. Cebel’den hem de Mesrûk’dan nakledip metni “her otuz sığırdan dişi ya da erkek iki yaşında bir dana, her kırk sığırdan üç-dört yaşlarında bir danayı zekât olarak al.” (فَأَمَرَنِي أَنْ أَخَذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ) (بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مَسْنَةً) ziyadesiyle, daha uzun bir metinle nakleder.

²³⁹ Malik b. Enes, el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta*, I, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1406/1985, Zekât, 24 (I/278, h.no: 42); eş-Şafiî, Muhammed b. İdris Ebû Abdullah, *Müsned*, I-IV, (trp. Sencâr b.Abdullah el-Câvelî), Şirketu Ğirâs, Kuveyt 1425/2004, IV/50, (h.no: 1773); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, X/325, (h.no:19253); Beyhakî, *Süneni’s-Sağır*, VIII/135-136, (h.no: 3743)

²⁴⁰ Şafiî, *Müsned*, II/130.

²⁴¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/336.

²⁴² Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/35.

²⁴³ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, VI/19, (h.no: 1517), XI/172, (h.no: 2752); *Mesâbihu’s-Sünne*, III/109, (h.no: 3078).

Bu rivâyet muteber diğer hadis kaynaklarında da bazen mustakil olarak bazen sığırđan alınması gereken zekât oranlarıyla bazen de sığır ve tarım ürünlerinden alınması gereken zekât oranlarıyla birlikte zikredilir.

Rivâyeti *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Tirmizî ve Nesâî *Sünen*'lerinde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde naklederken²⁴⁴ Nesâî *Sünenü'l-Kübra*'sında, Ebû Davud et-Tayâlisî *Müsned*'inde, Abdurrezzâk b. Hemmâm *Musannef*'inde, İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde, Bezzâr *Müsned*'inde, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân *Sahîh*'inde, Taberânî *El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde, Dârekutnî *Sünen*'inde, Hâkim *Müstedrek*'inde ve Beyhakî *Sünenü's-Sağîr*'inden nakletmişlerdir.²⁴⁵

Rivâyeti değerlendiren Tirmizî, Muaz b. Cebel'den nakledilen tarîke *hasen* derken Mesrûk'dan nakledilen tarîke *daha sahîh* (أصح) demektir.²⁴⁶ Ayrıca Şuayb el-Arnâvûd *sahîh* ve ricali şeyhayna göre *sika*, Hâkim en-Neysâburî *sahîh*, Abdurrezzak el-Mehdî ise *hasen* demektir.²⁴⁷

Rivâyet hakkında menfî herhangi bir değerlendirmeye rastlamamamız ve geçmişten bugüne kendisiyle amel edilegelen bir haber olması da rivâyeti güçlendirmektedir. Muhakkiklerin müspet değerlendirmelerde bulunduğu bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Yahudiler, Uzeyr Allah'ın oğludur, dediler. Hristiyanlar da, Mesîh (İsa) Allah'ın oğludur dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürölüyorlar! (Tevbe, 9/30)

²⁴⁴ Tirmizî, *Sünen*, Zekât, 5, (III/11, h.no: 623); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 7, V/25-26, (h.no: 2450, 2451, 2452); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI/338, 365, (h.no: 22013, 222037);

²⁴⁵ Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Zekât, 8, III/15-16, (h.no: 2242, 2243, 2244); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Süleyman b. Dâvud b. el-Cârûd el-Basrî, *Müsned*, I-IV, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru Hicr, Mısır, 1419/1999, I/461, (h. no: 568); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, IV/21, (h.no: 6841); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Zekât, 13, (VI/408, h.no: 10014), Zekât, 13, (VI/412, h.no: 10016); Bezzâr, *Müsned*, VII/96, (h.no: 2652); İbn Huzeyme, *Sahîh*, Zekât, 20, (II/1086, h.no: 2268) İbn Hibbân, *Sahîh*, XI/244, (h.no: 4886); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XX/128, 129, 130, (h.no: 260-263, 265); Dârekutnî, *Sünen*, II/490-491, (h.no: 1935, 1937); Hâkim en-Neysâburî, *Müstedrek*, I/555, (h.no: 1449); Beyhakî, *Sünenü's-Sağîr*, III/154, (h.no:1222), VIII/137, (h.no: 3746).

²⁴⁶ Tirmizî, *Sünen*, III/11.

²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI/338; Hâkim en-Neysâburî, *Müstedrek*, I/555; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, (el-Mehdî), II/337.

2.3.29. Hadis

(Tevbe, 9/30)

Said b. Cübeyr ← İbn Abbas ve İkrime ← İbn Abbas:

Allah Resûlü (sas)'e Yahûdilerden Selam b. Mişkem, Numan b. Evfâ, Şâs b. Kays ve Mâlik b. es-Sayf (gibi kimselerden oluşan) bir grup gelip şöyle dedi: "Kıblemizi terk etmene ve Uzeyr'in de Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmemene rağmen sana nasıl tabi olalım? "

(Bu durum üzerine) Allah (cc), Yahudiler "*Üzeyir Allah'ın oğludur*" dediler, ayetini indirdi.²⁴⁸

Beğavî İbn Abbas'tan isnadsız olarak naklettiği bu Rivâyete ne *Şerhu's-Sünne'sinde* ne de *Mesâbihu's-Sünne'sinde* yer vermiştir. Bunun dışında hadis kitaplarında tespit edemediğimiz bu Rivâyeti tarih ve tefsir kitapları arasında İbn Hişam'ın *es-Siyerü'n-Nübelâ*'sında²⁴⁹ ve Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ında²⁵⁰ görmekteyiz.

İbn Hişam Rivâyeti İbn İshak'tan ta'liklen naklederken Taberî; Ebû Kerîm ← Yunus b. Bukeyr ← Muhammed b. İshak ← Muhammed b. Ebi Muhammed Mevla Zeyd b. Sâbit ← Said b. Cübeyr ← İkrime ← İbn Abbas tarîkiyle nakilde bulunur.

Ancak bu isnad Muhammed b. Ebi Muhammed Mevla Zeyd b. Sâbit'in *cehâleti*²⁵¹ sebebiyle zayıftır. Zehebi *Mizânu'l-İ'tidâl*'inde râvinin *tanınmaz* (لا يعرف) olduğunu²⁵² İbn Hacer ise *Takrîbu't-Tehzîb*'inde *meçhûl*²⁵³ olduğunu söylemiştir.

Rivâyetin hadis kaynaklarında yer almaması ve tespit ettiğimiz bu tek isnaddaki râvinin *meçhûl* olması sebebiyle Rivâyetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler. Halbuki onlara ancak

²⁴⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/36.

²⁴⁹ İbn Hişam, Abdülmelik b. Hişam b. Eyyûb el-Humeyrî el-Meâfirî, *es-Siyerü'n-Nübelâ*, I-II, (thk. Mustafa es-Sekâ ve dğr.), Dâru Mektebe, Mısır, 1375/1955, I/570.

²⁵⁰ et-Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib el-Âmilî, *Câmiu'l-Beyân Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXIV, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir) Müessesetü'r-Risâle, Kahire, 1420/2000, XXIV/202.

²⁵¹ Cehâlet: Bir kimsenin şahsının yani kim olduğunun veya cerh ta'dil yönünden durumunun ne olduğunun bilinmemesi, Aydınî, *a.g.e.*, s.46.

²⁵² ez-Zehabî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV/26.

²⁵³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s.505

tek ilâha kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır. (Tevbe, 9/31)

2.3.30. Hadis

(Tevbe, 9/31)

Adî b. Hatim (ra)'dan rivâyet edildi: “Boynumda altından bir haç olduğu halde Allah Resûlü (sas)’ın yanına geldim. Bana “*Ey Adî bu putu boynundan çıkar*” dedi. Hemen çıkarıp yok ettim o ise ‘(Yahudiler) Allah’ı bırakıp, hahamlarını; (hristiyanlar ise) rahiplerini rab edindiler,’ ayetini tamamlayıncaya kadar okudu.

Ben onlara kulluk etmediğimizi söyledim, bana dedi ki: “*Peki, onlar Allah’ın helal kıldığını haram, haram kıldığını da helal kılmıyorlar mı ve siz de onlara uyuyor değil miydiniz?*” Evet dedim, dedi ki: “*işte onlara tapmak budur.*”²⁵⁴

Beğavî’nin isnadsız olarak naklettiği bu rivâyeti Tirmizî dışında *Kütüb-i Tis’a* müelliflerinden hiçbiri nakletmemiştir. Tirmizî bu rivâyeti muhtasar bir metinle Hüseyin b. Yezid ← Abdusselam b. Harb ← Ğutayf b. A’yen ← Mus’ab b. Sad ← Adî b. Hâtim tarîkiyle nakletmiştir.

Bunun dışında aynı rivâyete Taberânî’nin *El-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde de Abdusselam b. Harb tarîkiyle rastlamaktayız.²⁵⁵

Tirmizî Ğutayf b. A’yen’in *hadiste tanınmayan bir kimse* olduğunu ve rivâyetin Abdusselam b. Harb dışında hiç kimseden gelmediğini belirtir ve böylece rivâyetin *garîb* olduğunu söyler.²⁵⁶

Tirmizî’nin sadece burada nakilde bulunduğu Ğutayf b. A’yen hakkında Darekutnî *zayıf*²⁵⁷ İbn Hacer 7. tabakadan olup *zayıf*²⁵⁸ Mizzî ise bu râvinin *hadis alanında tanınmayan bir kimse*²⁵⁹ olduğunu söyler.

Başka bir tarîkine rastlamadığımız bu rivâyetin isnadındaki râvinin *zayıf* ve *garip* olması sebebiyle *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

²⁵⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/39.

²⁵⁵ Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, XVII/92, (h.no: 218).

²⁵⁶ Tirmizî, *Sünen*, Tefsîr, 10, (V/278, h.no: 3095).

²⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII/251.

²⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s.443.

²⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII/119.

Allah'ın nûrunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nûrunu tamamlamaktan asla vazgeçmez.O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidayet ve Hak din ile gönderendir. (Tevbe, 9/32-33)

2.3.31. Hadis

(Tevbe, 9/32-33)

Ebû Hureyre ← Muhammed (sas):

Nebî (sas), İsa (as)'ın nüzûlü hakkında şöyle dedi: “O’nun zamanında İslam (dini) dışındaki tüm dinler helak olacaktır.”²⁶⁰

Beğavî bu rivâyeti Âli İmran sûresinin 55. ayetini tefsîr ederken de kullanmıştır.²⁶¹ Uzun bir metnin küçük bir parçası olan bu rivâyeti Beğavî *Şerhu’s-Sünne*’sinde Ebû Hureyre’den isnadsız olarak nakletmektedir.²⁶²

Tespit edebildiğimiz tüm isnadlar Katâde ← Abdurrahmân b. Âdem ← Ebû Hüreyre tarîki ile nakledilmiştir. Ebû Dâvud da *Sünen*’inde Hubbe b. Hâlid ← Hemmam b. Yahya ← Katâde ← Abdurrahmân b. Âdem ← Ebû Hüreyre isnâdıyla rivâyeti nakletmiştir.²⁶³

Ebû Hureyre’den nakledilen bu rivâyet Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, İbn Ebî Şeybe ve İbn Hibbân tarafından da uzun bir metinle nakledilmiştir.²⁶⁴ Şuayb el-Arnâvûd; “rivâyetin Müslim’in şartına göre *sahîh* olduğunu, isnaddaki ricâlin Abdurrahman b. Âdem dışında şeyhaynın şartlarına göre *sika* olduğunu, Abdurrahman b. Âdem’in ise sadece Müslim’in ricalinden olduğunu belirtir.”²⁶⁵ Şuayb el-Arnâvûd ve Muhammed Kamil Karabelli rivâyetin (فيصليعليهاالمسلمون) kısmı dışında *sahîh* olduğunu isnadın ise Katâde’nin Abdurrahman b. Âdem’den hadisi işittiğinin sabit olmaması sebebiyle *munkatı*’ olduğunu, İbn Maîn’in Katâde’yi cerh ettiğini, İbn Ebî Hâtim’in *el-*

²⁶⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/40.

²⁶¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/46.

²⁶² Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XV/81.

²⁶³ Ebû Davud, *Sünen*, Melâhim, 14, (VI/378, h. no: 4324).

²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/153, (h. no: 9270), XV/398, (h. no: 9632); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV/301, (h.no: 2698); İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, XXI/234, (h.no: 38681); İbn Hibbân, *Sahîh*, XV/225, (h.no:6814), XV/233, (h. no: 6821);

²⁶⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV/234.

Merâsîl adlı eserinde bu râvinin ismini naklettiğini söylemiştir. Ayrıca İbn Hacer'in de bu isnadı *Fethu'l-Bârî'sinde sahîh* olarak zikrettiğini İbn Kesîr'in de *en-Nihâye'sinde ceyyid* ve *kavî* olarak zikrettiğini belirtmiştir.²⁶⁶

Ortak râvi Abdurrahman b. Âdem'in *sadûk* ve *hasenu'l-hadis* olarak kabul edilmesi rivâyete zafiyet vermiş olsa da rivâyetin birçok tarîkle bize ulaşmış olması onu muhakkiklerin nazarında hasenden *sahîh* derecesine yükseltmiştir. Şuayb el-Arnâvûd iki farklı yerde neredeyse iki farklı değerlendirmede bulunmakta ve her iki değerlendirmesinde de müspet yorumlarda bulunmaktadır. Abdurrezzak el-Mehdî'nin de *ceyyid*²⁶⁷ şeklinde değerlendirdiği bu rivâyetin biz de *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.32. Hadis

(Tevbe, 9/32-33)

Mikdâd şöyle demektedir: Allah Resûlü (sas)'i şöyle derken işittim: “*Yeryüzünde Allah'ın bir azizin izzeti veya bir zelilin zilletiyle (isteyerek veya zorla) İslam kelimesini sokmayacağı yerleşik ya da göçebe hiçbir ev kalmayacaktır. (Herkes Müslüman olacaktır.)*”²⁶⁸

Beğavî'nin Mikdâd b. Esved'den isnadsız olarak naklettiği ve *Şerhu's-Sünne* ile *Mesâbihu's-Sünne'sinde* yer vermediği bu rivâyete en yakın metni Ahmed b. Hanbel *Müsned'*inde; Yezid b. Abdirabbih ← Velîd b. Müslim ← İbn Câbir ← Süleym b. Âmir ← Mikdad b. Esved tarîkiyle nakletmiştir.²⁶⁹

Bunun dışında yine İbn Câbir kanalıyla İbn Hibban *Sahîh'*inde, Beyhakî *Es-Sünenü'l-Kebîr'sinde*, Hâkim *Müstedrek'*inde tahrîc etmiştir.²⁷⁰ Şuayb el-Arnâvûd rivâyetin isnadı hakkında *sahîh* demiştir. Süleym b. Âmir dışında isnaddaki tüm râvilerin şeyhaynın ricalinden olup *sika* olduklarını, Süleym b. Âmir'in ise sadece Müslim'in ricalinden olduğunu söylemiştir. Hâkim en-Neysâbü'rî de rivâyetin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre *sahîh* olduğunu belirtmiştir.²⁷¹

²⁶⁶ Ebû Davud, *Sünen*, VI/378.

²⁶⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, I/448.

²⁶⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/40.

²⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX/236, (h. no: 23814).

²⁷⁰ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV/91, (h.no: 6699), XV/93, (h. no: 6701); Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, I-X, Meclisü Dairatü'l-Meârif, Haydarâbâd, 1344/1925, IX/181, (h. no: 19089); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, IV/476, (h.no: 8324).

²⁷¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV/92; Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, IV/476.

Zayıf ve mevzû hadis kaynakları arasında tespit edemediğimiz ve isnadında yer alan ricalin *sika* râvilerden oluştuğu bu rivâyetin biz de *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.33. Hadis

(Tevbe, 9/32-33)

Ebû Sad eş-Şurahî ← Ebû İshak es-Sa'lebi ← Ebû'l-Kâsım el-Hasan b. Muhammed b. Habîb ← Ebû Ca'fer Muhammed (b.) Süleyman b. Mansûr ← Ebû Müslim b. İbrahim b. Abdullah el-Keccî ← Ebû Âsım en-Nebîl ← Abdulhamîd (İbn Ca'fer) ← el-Esved b. el-Alâ ← Ebû Seleme ← Âişe:

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Lat ve Uzza’ya kulluk edilinceye kadar gece ve gündüz gitmeyecektir.*”

Ben de: “Allah ‘O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidayet ve hak din ile gönderendir’ ayetini indirdikten sonra bu işin tamam olduğunu sanırdım” dedim.

Dedi ki: “*Kuşku yok ki Allah’ın dilediği olacaktır. Sonra Allah temiz bir rüzgâr gönderip kalbinde zerre kadar hayır olan kimseleri öldürecek, sadece kalbinde hayır olmayanlar kalacaktır. Bunlar da babalarının dinine dönecektir.*”²⁷²

Beğavî *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı rivâyeti; İbn Abdulkâhîr ← Abdulkâhîr b. Muhammed ← Muhammed b. İsa ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyân ← Müslim b. el-Haccâc ← Ebû Kâmil el-Cehderî ← Ebû Menîn ← Halid b. el-Hâris ← Abdulhamîd (İbn Ca’fer) ← el-Esved b. el-Alâ ← Ebû Seleme ← Âişe tarîkiyle nakledip rivâyetin *sahîh* olduğunu söylerken *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde ise Hz. Âişe’den ta’liken nakilde bulunur.

Her ikisinde de metin aynı olup sadece *Meâlimu’t-Tenzîl*’de geçen *فَتَقْبِضُ مَنْ* *فَتَقْبِضُ كُلِّ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ* ibare yerine, *فَتَقْبِضُ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ* ibaresi farklılık gösterir.²⁷³

Bunun dışında Müslim ve Hâkim en-Neysâbûrî de rivâyeti Abdulhamîd b. Ca’fer tarîkiyle naklederler.²⁷⁴ Hâkim en-Neysâbûrî rivâyetin Müslim’in şartlarına göre

²⁷² Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/40.

²⁷³ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XV/92, (h.no: 4289); *Mesâbihu’s-Sünne*, III/519, (h.no: 4270).

²⁷⁴ Müslim, *Sahîh*, Fiten, 17, (IV/2230, h.no: 2907); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, IV/494, (h.no: 8381), IV,592, (h.no: 8650).

sahîh olduğunu ancak Buhârî ve Müslim tarafından nakledilmediğini²⁷⁵ Abdurrezzâk el-Mehdî ise rivâyetin Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu belirtir.²⁷⁶

Müslim'in nakilde bulunduğu râvilerin tamamının *sika* olması, rivâyetin *mevzu* ve *zayıf* kaynaklar arasında yer almaması ve Hâkim en-Neysâbûrî'nin rivâyet hakkındaki *müspet* kanaati sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Ey iman edenler! (Biliniz ki), hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (Tevbe, 9/34)

2.3.34. Hadis

(Tevbe, 9/34)

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulgâfir b. Muhammed ← Muhammed b. İsa el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Süveyd b. Saîd ← Hafs b. Meysere ← Zeyd b. Eslem ← Ebû Salih ez-Zekvân ← Ebû Hureyre ← Allah Resûlü (sas):

“Altınla gümüşün haklarını vermeyen hiçbir altın ve gümüş sahibi yoktur ki, kıyamet gününde bunlar ateşten levhalar haline getirilip de, cehennem ateşinde kızdırılarak onlarla sahibinin yanları alını ve sırtı dağlanmasın. Bu levhalar soğudukça miktarı 50.000 sene olan bir günde kullar arasında verilecek hüküm bitinceye kadar sahibine azap için tekrar kızdırılarak iade olunacaklardır. Nihayet kendisine ya cennete ya cehenneme doğru (giden yolu) gösterilecektir.”

Denildi ki: “Ey Allah’ın Resûlü ya (zekâtı verilmeyen) develer ne olacak?” Dedi ki: *“Hiç bir deve sahibi de yoktur ki, bu hayvanlar subaşlarına geldikleri gün sağılarak dağıtılması da bu haklardandır. Onların hakkını vermesin de, kıyamet gününde o develerin altına alabildiğine düz ve geniş bir sahaya yatırılarak develerden bir tek yavru bile kalmamak şartı ile onu ayakları ile ezmesin ve dişleri ile ısırmasınlar. Deve sürüsünün baş tarafı üzerinden (çiğneyip) geçtikçe son tarafı onun üzerine iade edilir. Bu ameliye miktarı 50.000 sene olan bir günde kullar arasında verilecek hüküm*

²⁷⁵ Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, IV/494, IV/593.

²⁷⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/341.

bitinceye kadar (devam eder.) Nihayet ya cennete yahut cehenneme (giden) yolu kendisine gösterilir.”

Denildi ki: “Ya inek ve koyunların durumu?” Dedi ki: “*Hiçbir inek ve koyun sahibi yoktur ki, onların hakkını vermesin de, kıyamet günü geldiğinde düz ve geniş bir yerde onların altına serilerek, bu hayvanlardan hiç biri kalmamak ve içlerinde çarpık boynuzlu, boynuzsuz, kırık boynuzlu bulunmamak şartı ile onu boynuzları ile sürmesin; tırnakları ile ezmesinler. Bu hayvanların önde bulunanları, üzerinden (çiğneyip) geçtikçe sondakiler onun üzerine tekrar iade edilirler. Bu miktarı 50.000 sene olan bir günde kullar arasında verilecek hüküm bitinceye kadar (devam eder.) Nihayet ya cennete veya cehenneme (giden) yolu kendisine gösterilir.*”²⁷⁷

Beğavî isnadıyla birlikte naklettiği bu *merfû* rivâyeti Şerhu’s-Sünne’inde aynı isnad ve metinle naklederken *Mesâbihu’s-Sünne*’inde Ebû Hureyre’den ta’liken nakilde bulunmuştur.²⁷⁸ Rivâyeti Müslim, Süveyd b. Saîd kanalıyla metnin baş kısmı aynı olmak üzere daha uzun bir metinle nakleder.²⁷⁹

Mezkûr rivâyet birçok muhaddis tarafından bazı metin farklılıklarıyla nakledilmiştir. Ebû Dâvud, Ahmed b. Hanbel, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî, Ebû Dâvud et-Tayâlisî ve Beyhakî de rivâyeti Ebû Hureyre’nin Ebû Salih’den nakliyle tahrîc etmişlerdir.²⁸⁰

Rivâyet isnâdı hakkında Şuayb el-Arnâvûd ve Muhammed Kâmil Karabelli *sahîh* derken, Ahmed Muhammed Şakir de rivâyetin *sahîh* olup bu Ebu Hureyre’nin Suheyl b. Ebû Salih’den naklinin Buhârî ve Müslim’de de sabit olduğunu söyler.²⁸¹ Abdurezzak el-Mehdî ise rivâyetin *sahîh* olduğunu, isnaddaki ricalin de Müslim’in ricalinden olduğunu ancak Süveyd b. Saîd’in birçok kez *zayıf* kabul edildiğini söylemektedir.

²⁷⁷ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/42.

²⁷⁸ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, V/480, (h.no: 1562); *Mesâbihu’s-Sünne*, II/5, (h.no:1244).

²⁷⁹ Müslim, *Sahîh*, Zekât, 6, (h.no: 987, II/680).

²⁸⁰ Ebû Davud, *Sünen*, Zekât, 32, (h. no: 1658, III/92-93); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/532, (h. no: 8977); İbn Huzeyme, *Sahîh*, Zekât, 8, (II/1075, h.no: 2252), Zekât, 35, (II/1099, h.no: 2292); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII/44, (h.no:3253); Taberânî, Mu’cemu’l-Evsed, VIII/383, (h.no:8945); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV/185, (h.no: 2562); Beyhakî, *Süneni’s-Sağîr*, III/185, (h.no: 1243); Beyhakî, *Es-Sünenü’l-Kebîr*, VII/3, (h. no: 13493).

²⁸¹ Ebû Davud, *Sünen*, III/92-93; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII/325.

İbn Hacer, Süveyd b. Saîd hakkında *leyyinu'l-hadis*²⁸² ifadesini kullanırken²⁸³ Ebû Hâtim onun sadûk ve çokça tedlis yaptığını, Beğavî onun hafızlardan olduğunu, Buhârî hadislerinin *münker* olduğunu, Nesâî ise onun *zayıf* bir râvî olduğunu söylemiştir.²⁸⁴ Ancak rivâyet Süveyd dışında başka râviler tarafından da nakledildiği için muhaddislerin çoğu tarafından nakledilip sahîh kabul edilmiştir.

Rivâyetin *mevzû* ve *zayıf* kaynaklar arasında bulunmayışı, önde gelen birçok muhaddis tarafından nakledilmesi, Süveyd b. Saîd dışında Müslim'in isnadında yer alan râvilerin tamamının *sika* olması ve muhakkik muhaddislerin müspet değerlendirmeleri doğrultusunda biz de rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.35. Hadis

(Tevbe, 9/34)

Ebû Hureyre (ra) şöyle dedi: Allah Resûlü (sas) buyurdu ki: “Allah her kime bir mal verir de o onun zekâtını vermezse; o mal kıyamet günü ona karşı çift boynuzlu cesur bir kahramana dönüşüp ona saldırır ve onu kuşatarak iki çene kemiğiyle vurur ve ona der ki; ben senin malınım, ben senin hazinenim.”²⁸⁵

Ebû Hureyre dedi ki: Bundan sonra Allah Resûlü (sas) şu âyeti okudu: **Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini (infakta) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o, kendileri için hayırlıdır.**

Beğavî bu rivâyeti hem Âli İmrân sûresi 180. ayetin²⁸⁶ hem de Tevbe Sûresi 34. ayetin tefsiri bağlamında nakletmiştir. Başta isnadlı olarak naklettiği bu rivâyeti Tevbe Sûresinin tefsîrinde tekrar etmemiştir. İsnad şu şekildedir;

Abdolvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmâîl ← Ali b. Abdullah el-Medenî ← Hâşim b. Kâsım ← Abdurrahmân b. Dînârp ← Ebû Sâlih es-Semmânî ← Ebû Hureyre

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnad ve metinle yer verdiği rivâyeti *Mesâbihu's-Sünne*'sinde Ebû Hureyre'den taliken *merfû* olarak nakletmiştir.²⁸⁷

²⁸² Leyyinu'l-Hadis: Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani *i'tibar* için alınır. Aydınlı, *a.g.e.*, s.164.

²⁸³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 260.

²⁸⁴ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl* II/248.

²⁸⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/42.

²⁸⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, I/546 (h.no: 498).

²⁸⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V/478, (h.no: 1560); *Mesâbihu's-Sünne*, II/7, (h.no:1245).

Rivâyete Buhârî *Sahîh*'inde aynı isnadla iki farklı tarîkle yer verir. Buhârî'nin naklettiği metinler Beğavî'nin naklettiği metne yakın olup Beğavî'nin metninde yer alan *ثُمَّ يَقُولُ* ifadesi yerine *ثُمَّ تَلَا* ifadesini kullanılır ayrıca Beğavî'de Rivâyet, zikredilen ayetin bir kısmı ile biterken Buhârî'de Rivâyetin sonunda *إِلَى آخِرِ الْآيَةِ* ziyadesi bulunur.²⁸⁸

Bunun dışında rivâyete Nesâî *Sünen*'inde ve *Es-Sünenü'l-Kebîr*'sında, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde, İbn Hibbân *Sahîh*'inde Beyhakî ise *Sünenü's-Süğrâ*'sında bazı küçük metin farklılıklarıyla *merfû* olarak yer verirken, Malik b. Enes ise rivâyet metnini muhtasar şeklide *mevkûf* olarak nakleder.²⁸⁹

Rivâyet hakkında Şuayb el-Arnâvûd, Ahmed b. Hanbel'in naklettiği isnadın *hasen* olsa da rivâyetin *sahîh* olduğunu Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr'ın *hasenü'l-hadîs*²⁹⁰ olduğunu söyler. Darekutnî, Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr'dan Buhârî'nin hadis tahrîc ettiğini Buhârî dışındakilerin bu râviyi *zayıf* saydığını belirtir. Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr dışındaki tüm ravîler şeyhaynın ricâlinden olup *sika* râvilerdir.²⁹¹ el -A'zâmî ise rivâyetin *sahîh* olduğunu söyler.²⁹²

Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr dışında isnadda yer alan ricalin tamamı *sika* râvilerdir. Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr hakkında ise Ebû Hâtîm; *leyindir*, hadisi yazılır ancak ihticâc olunmaz derken, İbn Adî naklettiği rivâyetler *münker*dir, ona tabi olmayın, demektedir. Ebû Kâsım Beğavî *salihu'l-hadis*, Ali el-Medinî *sadûk*, el-Harebî ve onun dışında başkaları *sika*,²⁹³ İbn Hacer *sadûk* olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁹⁴ Nesâî ise Abdurrahman'ın hadiste kavî olmamış olsa da bu rivâyetinin bizim için doğruya benziyor olduğunu söylemiştir.²⁹⁵

Zayıf ve mevzû hadis kaynakları arasında yer almayan bu rivâyetin birçok tarîkle hadis kaynaklarında yer alması ve muhakkik muhaddislerin rivâyet hakkındaki olumlu kanaatleri sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

²⁸⁸ Buhârî, *Sahîh*, Zekât, 3, (II/106, h.no: 1403), Tefsîr, 14 (VI/39, h.no: 4565).

²⁸⁹ Nesâî, *Sünen*, Zekât, 20, V/39, (h.no: 2482); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Zekât, 21, III/28, (h.no: 2273); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/298, (h.no: 8661); İbn Hibbân, *Sahîh*, II/1078, (h.no:2257); Beyhakî, *Süneni's-Süğrâ*, III/134, (h.no: 1211); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Zekât, 10, (I/256).

²⁹⁰ Hasenü'l-Hadîs: Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirilmek üzere yani itibar için alınır. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.112.

²⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/298

²⁹² Beyhakî, *Süneni's-Süğrâ*, III/134.

²⁹³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI/206-207.

²⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s.344.

²⁹⁵ Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, III/28.

2.3.36. Hadis

(Tevbe, 9/34)

İsmail b. Abdulkahir ← Abdulğâfir b. Muhammed ← Muhammed b. İsa el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Ebûbekir b. Ebû Şeybe ← Vekî' ← A'meş ← Ma'rûr b. Suveyd ← Ebû Zer:

Allah Resûlü (sas)'in yanına vardım Kâbe'nin gölgesinde oturuyordu, beni görünce şöyle dedi: “*Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, onlar hüsrاندadırlar.*” (Ebû Zer dedi ki:) Ben oturdum ancak fazla oturmayıp kalktım ve şöyle dedim: “Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü, onlar kimlerdir?”

Dedi ki: “*Onlar malları çok olanlardır.- önüne, arkasına, sağına ve soluna işaretle- ancak şöyle şöyle yapanlar hariç ki onlar da azdır.*”²⁹⁶

Ebû Zer el-Ğıfârî tarafından nakledilen bu rivâyete Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde yer vermezken *Mesâbihu's-Sünne*'sinde Ebû Zer'e ta'liklen nakilde bulunur.²⁹⁷ Beğavî'nin naklettiği rivâyete en yakın metin Buhârî'nin naklettiği metindir. Buhârî bunu Ömer b. Hafs ← Babası ← A'meş ← Ma'rûr ← Ebû Zer tarîkiyle nakletmektedir.²⁹⁸

Bu rivâyeti aynı zamanda Müslim, Ebû Bekr b. Ebû Şeybe kanalıyla daha uzun bir metinle nakleder. Tirmizî'nin *Sünen*'inde, Nesâî'nin *Sünenü's-Suğra* ve *Es-Sünenü'l-Kebîr*'sında, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde, Taberânî'nin *Mu'cemu'l-Evsâd*'inde naklettiği bu rivâyetler metin açısından farklı olup mana açısından birbirine benzeyen rivâyetlerdir.²⁹⁹

Rivâyetin sıhhati hakkında Elbânî *sahîh*, Şuayb el-Arnâvûd şeyhaynın şartına göre *sahîh*, demiştir.³⁰⁰ Abdurrezzâk el-Mehdî ise, isnadın Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir.³⁰¹

Rivâyetin *muttefekun aleyh* olması ve bu isnadlarda yer alan râvilerin tamamının *sika* olup farklı varyantlarla birçok muhaddisin tahrîc etmesi, muhakkiklerin

²⁹⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/42.

²⁹⁷ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, II/41, (h.no:1323).

²⁹⁸ Buhârî, *Sahîh*, İman, 3, (VIII/130, h.no: 6638).

²⁹⁹ Müslim, *Sahîh*, Zekât, 8, (II/686, h.no: 990); Tirmizî, *Sünen*, Zekât, 1, (II/5, h.no: 617); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 2, V/10, (h.no: 2440); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Zekât, 2, III/8, (h.no: 2232); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV/387, (h.no: 21491); İbn Huzeyme, *Sahîh*, II/1074, (h.no: 2250); Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, II/200, (h.no: 1715).

³⁰⁰ Nesâî, *Sünen*, V/10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV/387.

³⁰¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/343.

rivâyet hakkındaki olumlu kanaatleri ve rivâyetin aleyhinde herhangi bir yorumla karşılaşmamamız gibi sebeplerle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.37. Hadis

(Tevbe, 9/34)

Ebû Umâme: Ehl-i Suffa'dan bir adam öldü ve örtüsünün içinde bir dinar bulundu. Nebi (sas) şöyle dedi; “*yanacak*” Sonra bir başkası vefat etti ve örtüsünde iki dinar bulundu. Nebi (sas) şöyle dedi; “*yanacak*”³⁰²

Beğavî, Ebû Umâme'den isnadsız olarak naklettiği bu rivâyete *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde yer vermemiştir. Ebû Umâme'den nakledilen bu rivâyet metni bazı küçük metin farklılıkları içerse de diğer kaynaklarda yer alan metinlerle mana açısından aynıdır.

Bu rivâyeti Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde, İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde, Taberânî ise *Mucemü'l-Kebîr*'inde nakletmiştir.³⁰³ Rivâyete en yakın metin Ahmed b. Hanbel tarafından beş farklı isnadla nakledilir, bunların en âlisi; Haccâc ← Şube ← Abdurrahman ← Ebû Umâme tarikidir.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvûd bu Rivâyet hakkında *sahîh*, isnadı hakkında *ceyyîd* der. İbn Maîn isnadın *sağlam* olduğunu Ebû Hâtim ise *sâlih* olduğunu belirtir. İbn Hibbân isnaddaki Abdurrahman'dan Şube'nin nakilde bulunduğunu ve Abdurrahman'ın sika râviler arasında yer aldığını onun dışındaki râvilerin de zaten *şeyhayn*ın ricâli arasında olup *sika* olduklarını belirtir.³⁰⁴ Abdurrezzâk el-Mehdî ise isnad hakkında *ceyyid* değerlendirmesinde bulunur.³⁰⁵

Bu rivâyet İbn Mesûd'dan nakledilen diğer nakillerle desteklenebilir. İbn Mesûd'dan benzer metinde bir rivâyeti Bezzâr'ın tahrîc ettiğini görmekteyiz.³⁰⁶

Zayıf ve *mevzû* kaynaklar arasında yer almayan, hem şevahidiyle hem birçok farklı tarikle desteklenen bu rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

³⁰² Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, IV/43.

³⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI/507, (h.no: 22172), XXXVI/510, (h.no: 22174), XXXVI/515, (h.no: 22180), XXXVI/554, (h.no: 554); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII/446, (h.no: 12147), Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII/148, (h.no: 7573), VIII/310, (h.no: 8008), VIII/311, (h.no: 8011).

³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI/515.

³⁰⁵ Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, II/343.

³⁰⁶ Bezzâr, *Müsned*, V/130, (h.no: 1715).

2.3.38. Hadis

(Tevbe, 9/34)

Nebî (sas) şöyle buyurdu: “*Ne kadar da iyidir! Salih mal salih kimse içindir.*”³⁰⁷

Beğavî'nin isnadsız olarak naklettiği bu Rivâyet *Şerhu's-Sünne*'sinde şu isnadla yer alır:

Muhammed b. el-Hasan ← Ebû el-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Kureş b. Süleyman ← Ali b. Abdulaziz el-Mekkî ← Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selam ← Said b. Abdurrahman ← Musa b. Ali b. Ribâh ← Ebûhu ← Amr b. As.

Burada bir parçasına yer verilmiş olan Rivâyet *Şerhu's-Sünne*'de mutavvel olarak bulunmaktadır. Rivâyetin uzun metni şu şekildedir:

Amr b. As'dan işittim şöyle dedi: “Allah Resûlü (sas) bana haber gönderip elbisemi ve silahımı kuşanmamı sonra ona gelmemi emretti. Ben de emrini yapıp ona vardığım zaman abdest alıyordu. Gözünü bana kaldırdı, sonra aşağı indirdi, sonra şöyle dedi: “*Ey Amr ben seni savaş için askere göndermek istiyorum, böylece Allah sana ganimet ihsan eder. Ben de sana topluca hayırlı mal veririm.*”

Dedim ki: “Ben mala rağbet ederek Müslüman olmadım, ben ancak Allah Resûlü ile beraber olayım diye İslam'a rağbet ederek Müslüman oldum.” Allah Resûlü (sas): “*Ey Amr iyi mal iyi kimse içindir.*”

Rivâyete Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde; Vekî' ← Musa ← Ebûhu ← Amr senediyle yer vermektedir. Buhârî *el-Edebü'l-Müfred*'inde, İbn Hibban *Sahih*'inde, Beyhakî *Şuabu'l-İmân*'ında rivâyeti mutavvel olarak naklederler.³⁰⁸

Rivâyetin sıhhati hakkında Şuayb el-Arnâvûd, Müslim'in şartına göre isnadı *sahih* olup Ebû Ubeyd bu rivâyeti *Garibu'l-Hadis*'inde tahrîc etmiştir, demiştir.³⁰⁹ Muhammed es-Saîd b. Beysunî Zağlul, rivâyetin ricali *sika* ravîlerdendir, derken³¹⁰ Abdurrezzâk el-Mehdî de rivâyet hakkında *ceyyid* değerlendirmesinde bulunur.³¹¹

³⁰⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/43.

³⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX/298, (h.no: 17763); Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, I, (thk. Muhammed Fuat), Beşâiru'l-İslamiyye, Beyrût, 1409/1989, s.112, (h.no: 299); İbn Hibbân, *Sahih*, VIII/6, (h.no:3210); Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, II/446, (h.no: 1190).

³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX/299.

³¹⁰ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, II/446.

³¹¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/343.

Rivâyete tespit edebildiğimiz en âli isnadla yer vermiş olan Ahmed b. Hanbel'in isnadında yer alan râvilerin tamamının *sika* olması, rivâyetin *zayıf* ve *mevzû* hadis kaynaklarında yer almaması, birçok tarîkle bize ulaşması ve muhakkik muhaddislerin müspet kanaatleri sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

(Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki): “İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yıgmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın! (Tevbe, 9/35)

2.3.39. Hadis

(Tevbe, 9/35)

Mücahid'in İbn Abbas'tan naklettiğine göre:

Bu ayet indiğinde, müslümanlara bu ağır geldi ve dediler ki; “Öyleyse bizden hiç kimse çocuklarına bir şey bırakamayacak (öyle mi?)” Ömer (ra) Allah Resûlü'ne bu durumu söyledi. Allah Resûlü (sas) ise; “*Şüphesiz ki Allah (cc) zekâtı ancak mallarınızın geriye kalanını temizleyesiniz diye farz kıldı*” buyurdu.³¹²

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'de yer vermediği bu rivâyeti *Mesâbihu's-Sünne*'sinde İbn Abbas'tan ta'liklen nakleder.³¹³ Ebû Dâvud'un *Sünen* 'inde, Hâkim'in *Müstedrek* 'inde bazı ziyade ve metin farklılıklarıyla yer verdiği bu rivâyeti Ebû Dâvud şu isnadla nakleder:³¹⁴

Osman b. Ebî Şeybe ← Yahya b. Ya'la el-Muhâribî ← Babası ← Ğaylân ← Cafer b. İyâs ← Mücahid ← İbn Abbâs.

İsnadda yer alan Ğaylân ile Cafer b. İyâs arasında bir râvi daha olmalıdır ki o da Osman b. Ebû Yeksân'dır. Bu râvî de *zayıf* bir râvidir.³¹⁵ Nitekim bu râvi hakkında İbn Maîn '*leyse bi şey*', Nesâî *leyse bi'l-kavî*, Darakutnî *zayıf*, Ahmed b. Hanbel ise Ebû Yekzân'ın İbrahim b. Abdullah b. Hasan ile birlikte fitne zamanında çıktığını ve *zaîfu'l-hadîs* olduğunu belirtir.³¹⁶

³¹² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/43.

³¹³ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, II/10, (h.no: 1252).

³¹⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 32, (III/97, h.no: 664)

³¹⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, III/97.

³¹⁶ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III/50.

Başka bir isnadına rastlamadığımız ve Hâkim'in *sahîh* olduğunu söylediği bu rivâyet³¹⁷ isnaddaki inkıta ve râvisinin *zayıflığı* sebebiyle *zayıftır*.

Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir. (Tevbe, 9/36)

2.3.40. Hadis

(Tevbe, 9/36)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf el-Firebrî ← Muhammed b. İsmail Buhârî ← Muhammed b. Selam ← Abdulvehhab ← Eyyûb ← Muhammed b. Sîrîn (İbn Ebî Bekir) ← Ebû Bekir ← Nebî (sas):

“Şüphesiz yok ki zaman Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü heyeti gibi bir döneme yönelmiştir. Sene oniki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü birbiri ardınca olan Zilkade, Zilhicce ve Muharrem, biri de Mudar'ın ayı olan cumada ile Şaban arasındaki Receb ayıdır”

Dedi ki: “*Bu hangi aydır.*” Biz de, Allah ve Resûlü daha iyi bilir dedik. Sükût etti; hattâ ona başka bir isim verecek sandık. “*Bu Zülhicce değil mi?*” dedi, “evet” dedik. “*Burası hangi belde?*” dedi. “Allah ve Resûlü daha iyi bilir.” dedik, sükût etti; hattâ ona başka bir isim verecek sandık. “*Bu haram belde değil mi?*” dedi, “evet” dedik. “*Ya bu hangi gün?*” dedi, biz de Allah ve Resûlü daha iyi bilir dedik. Sükût etti; hattâ ona başka bir isim verecek sandık. “*Bugün kurban günü değil mi?*” dedi, “evet” dedik. “*İşte sizin kanlarınız, mallarınız*” (Muhammed (b. Sîrîn) dedi ki: Zannederim o şöyle dedi) “*ırzlarınız, şu ayınızda, şu beldenizde, şu gününüzün haramlığı gibi birbirinize haramdır. Yakında Rabbinize kavuşacaksınız, o da size amellerinizi soracak. Sakın benden sonra birbirinizin boyunlarını vuran sapkınlara dönmeyin! Dikkat edin!*”

³¹⁷ Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, I/567, (h.no: 1487), II, 363, (h.no: 3281).

Burada bulunan, bulunmayana tebliğ etsin! Olur ki, tebliğ olunan, bunu işitenlerden daha anlayışlı olur. Tebliğ ettim mi ?”³¹⁸

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı metin ve isnadla naklettiği bu rivâyeti *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde Ebû Bekir'den (ra) taliken nakleder.³¹⁹ Rivâyeti *Kütüb-i Tis'amüelliflerinden* Buhârî *Sahîh*'inde dört ayrı tarikle iki metni muhtasar iki metni de mutavvel olarak, Müslim *Sahîh*'inde İbn Ebî Şeybe ve Yahya b. Hubeyb'den aynı isnadla mutavvel bir metinle nakleder. Yine Ebû Dâvud *Sünen*'inde muhtasar Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde mutavvel bir metinle aynı rivâyeti tahrîc etmişlerdir.³²⁰ Bunun dışında Nesâî ve İbn Hibbân da kitaplarında aynı rivâyeti tahrîc etmişlerdir.³²¹

Beğavi tıpkı Ahmed b. Hanbel ve Ebû Davûd gibi rivâyeti Muhammed b. Sîrîn ← Ebûbekir tarikiyle nakleder. Ancak, Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî'nin EbûBekir'den doğrudan nakilde bulunduğu sabit olmadığı için verilen bu isnadlar *mürsel*dir. Muhammed b. Sîrîn ve Ebû Bekir arasındaki vasıtalar ise Abdurrahman b. Ebû Bekir veya Hamîd b. Abdurrahman el-Humeyrî'dir. Bu iki ravî de şeyhaynın ricalinden olup *sika* râvilerdir. Beğavî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Davûd her ne kadar *mürsel* bir nakilde bulunmuş olsalar da Buhârî dört, Müslim iki ayrı tarikle Muhammed b. Sîrîn ← İbn Ebî Bekir ← Ebûbekir kanalıyla rivâyeti Şuayb el-Arnâvûd'un da belirttiği gibi *sahîh* bir isnad ile naklederler.³²²

Abdurrezzak el-Mehdî ise rivâyetin Buhârî'nin şartına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir.³²³ Burada verilmiş olan isnad *mürsel* olması sebebiyle *zayıf* olsa da rivâyetin *muttefekun aleyh* olması sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

³¹⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/46.

³¹⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII/215, (h.no: 1965); *Mesâbîhu's-Sünne*, II/272, (h.no: 1929).

³²⁰ Buhârî, *Sahîh*, Bed'ü'l-Halk, 2, (II/107, h.no: 3197), Tefsir, 8, (VI/66, h.no: 4662), Edâhî, 5, (VII/100, h.no: 5550), Tevhîd, 24, (IX/133, h.no: 7447); Müslim, *Sahîh*, Kasâme, 9, (h.no: 1679, III/1305); Ebû Dâvud, *Sünen*, *Lukata*, 67, (III/319, h.no: 1947); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV/23-24, (h.no: 20386).

³²¹ Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Menasik, 282, (IV/233, h.no: 4201); İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII/312-314, (h.no: 5974-5975).

³²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV/24.

³²³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/346.

2.3.41. Hadis

(Tevbe, 9/36)

İsmail b. Abdulkahir ← Abdulğafir b. Muhammed ← Muhammed b. Îsâ el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Züheyr b. Harb ← Cerîr ← Süheyl ← Ebû Süheyl ← Ebû Hureyre:

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Amr b. Luhay b. Kam’a b. Hindif Ebu Benî Ka’b’i gördüm. O, ateşte bağırsaklarını çekiyordu.*”³²⁴

Uzun bir metinden bir bölüm olan bu rivâyet *Şerhu’s-Sünne*ve*Mesâbihu’s-Sünne*’de yer almamaktadır. rivâyete Buhârî ve Müslim *Sahîh*’lerinde, Nesâî *Kübrâ*’sında ve Taberânî *Evsat*’ında yer vermektedir.³²⁵ İsnadda yer alan râvilerin tamamı Müslim’in *sika* râvileri arasında yer alırken Süheyl dışında geriye kalan rical de şeyhaynın *sika* râvileri arasında yer alır.³²⁶ Abdurrezzâk el-Mehdî rivâyet hakkında *sahîh* değerlendirmesinde bulunur.

Muttefekun aleyh olan bu rivâyet isnadında yer alan râvilerin *sika* olması sebebiyle *sahîh* derecesindedir.

Ey iman edenler! Size ne oldu ki, “Allah yolunda savaşa çıkın!” denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır. Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir; siz (savaşa çıkmamakla) O’na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir. Eğer siz ona (Resûlullah’a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke’den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah’ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir. (Tevbe, 9/38-40)

³²⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/47.

³²⁵ Buhârî, *Sahîh*, Menâkıb, 11, (IV/184, h.no: 3523), Tefsir, 13, (VI/54-55, h.no: 4623-4624); Müslim, *Sahîh*, Cennet, 13, (IV/2191, h.no: 2856); Nesâî, *Es-Sünenü’l-Kebîr*, Tefsîr, 5, (X/88, h.no: 11091); Taberânî, *Mu’cemu’l-Evsat*, VIII/329, (h.no: 8774).

³²⁶ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/347.

2.3.42. Hadis

(Tevbe, 9/38-40)

Necde b. Nüfey, İbn Abbas'a bu ayet hakkında sordu. İbn Abbas da şöyle dedi: "Allah Resûlü (sas) Arap kabilelerinden bir kabileyi sefere çağırdı. Onlar gevşeklik gösterdiler, icabet etmediler. Allah da onlara yağmur yağdırmadı. Bu ise onların azapları oldu."³²⁷

Beğavî'nin isnadsız olarak nakledip *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde yer vermediği bu rivâyeti *Kütüb-i Tis'a* müellifleri de tahrîc etmemişlerdir.

Rivâyet, Beyhakî'nin *Es-Sünenü'l-Kebîr*'sında, Hâkim en-Neysâbûrî'nin *Müstedrek*'inde ve Abd b. Humeyd'in *Müsned*'inde yer almaktadır.³²⁸ rivâyeti ayrıca Taberî *Câmiu'l-Beyân*'ında, Suyûtî nüzûl sebeplerine yer verdiği kitabı *Lübâbü'n-Nükûl*'da nakletmiştir.³²⁹ Beyhakî'nin verdiği isnad şu şekildedir:

Ebû Abdullah el-Hâfız ← Ebû el-Abbâs Muhammed b. Yakub ← el-Hasan b. Ali b. Affân ← Zeyd b. el-Hubâb ← Abdulmumin b. Hâlid el-Haneffî ← Necde b. Nüfey' ← İbn Abbâs.

Nakledilen rivâyet metinleri birbirine benzer lafızlarla aktarılıp her biri Necde b. Nüfeyl kanalıyla nakledilmiştir. Hâkim en-Neysâbûrî rivâyetin *sahîh* olduğunu söylemiştir, ancak rivâyetin kaynağı olan Necde *mechûl* bir râvidir.³³⁰ Abdurrezzak el-Mehdî rivâyet metninin bâtil olduğunu çünkü bu olayın ardından böyle bir durumun zuhûr etmediğini söyler. Ayrıca ayette geçen عَذَابًا أَلِيمًا ile kastedilen yağmurun yağmama olayı değil önceki ulemanın da belirttiği gibi ahirette karşılaşacakları ateş (nâr) azabıdır.³³¹

İsnadda yer alan Necde b. Nüfey''in *mechûl* bir râvî olması rivâyeti başından za'fiyete düşürürken, rivâyet metninin gerçek ile bağdaşmaması sebebiyle naklin *mevzû* olduğu kanaatindeyiz.

³²⁷Beğavî, Meâlimu't-Tenzîl, IV/48.

³²⁸Beyhakî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, IX/48, (h. no: 18401); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/114, (h.no: 2504), II/129, (h.no:2552); Abd b. Humeyd, Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî (el-Keşşî), *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, (thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmirâî - Mahmud Muhammed Halil es-Sâidî), Mektebetü's-Sünne, Kahire, 1408/1988, s.228, (h.no: 681).

³²⁹et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/461-462; Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekr b. Muhammed es-Suyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, İhyâu'l-Ulûm, Beyrût, 1422/2002, s.134.

³³⁰İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, s.559.

³³¹Beğavî, Meâlimu't-Tenzîl, II/348.

2.3.43. Hadis

(Tevbe, 9/38-40)

Ebû Muzaffer Muhammed b. Ahmed er-Temîmî ← Ebû Muhammed Abdurrahman b. Osman ← Hayseme b. Süleyman ← Abdullah b. Ahmed ed-Devrakî ← Saîd b. Süleyman ← Ali b. Haşim ← Kesîr en-Nevvâ ← Cumey' b. Umeyr:

İbn Ömer'in yanına geldiğimde onu şöyle söylerken işittim: "Allah Resûlü (sas) Ebû Bekir (ra)'e şöyle dedi. '*sen mağarada arkadaşısın, havzda da arkadaşısın.*'"³³²

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnad ve metinle naklettiği bu rivâyeti *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde İbn Ömer'den ta'liklen nakleder.³³³ rivâyeti *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden sadece Tirmizî tahrîc etmiştir.³³⁴

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde rivâyetin sıhhati hakkında *hasen garîb* derken, Tirmizî İbn Ömer'den bir başka tarikle naklettiği rivâyetin *hasen sahîh garîb* olduğunu belirtir.

Rivâyeti değerlendiren Elbânî isnadın *zayıf* olduğunu, Tirmizî'nin rivâyeti *hasen sahîh garîb* olarak değerlendirmesinin rivâyete karşı çok büyük bir müsamaha olduğunu ve Cumey' b. Umeyr ile Kesîr en-Nevvâ'nın *zayıf* iki râvi olup Cumey' b. Umeyr'in zayıflığının Kesîr'e kıyasla daha şiddetli olup onun yalanla itham edilmiş (*itteheme bi'l-kizb*) hadis uydurucusu (*vadda'*) bir kimse olduğunu söyler.³³⁵

İbn Hibbân Cumey' b. Umeyr'in *hadis uyduran bir râfizî* olduğunu, İbn Nümeyr ise onun, *insanların en yalancısı* olduğunu söyler.³³⁶

Râvilerin *adalet* bakımından noksanlıkları ve şevâhid türü başka bir isnad bulunmaması sebebiyle rivâyetin *mevzû* olduğu kanaatindeyiz.

³³² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/49.

³³³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/82, (h.no: 3872); *Mesâbîhu's-Sünne*, IV/151, (h.no: 4718).

³³⁴ Tirmizî, *Sünen*, Menâkib, 16, (V/613, h.no: 3670).

³³⁵ Elbânî, Muhammed Nasuriddîn, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'Zaîfe ve'l-Mevzû'a ve Eseruhe's-Seyyi'ü fî'l-Ümme*, I-XIV, Dâru'l-Meârif, Riyad, 1412/1992, VI/530-531.

³³⁶ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/421.

2.3.44. Hadis

(Tevbe, 9/38-40)

Rivâyet edildiğine göre: Ebû Bekir, Allah Resûlü (sas) ile mağaraya gittiği zaman (onun) bir saat önünde bir saat arkasında yürüyordu. Allah Resûlü (sas) (bunu fark edince) ona şöyle dedi: “*Sana ne oluyor ey Ebû Bekir*”

O: “ (Müşriklerin seni öldürme) isteklerini hatırlayıp (tehlikeden seni korumak için) arkandan yürüyorum. Sonra seni gözetleme (seni takip etmek istediklerini bildiğim için önden gelecek olan tehlikeler) aklıma geliyor önünde yürüyorum.” dedi. Mağaraya vardıklarında (Ebû Bekir) dedi ki; “Ey Allah’ın Resûlü ben mağarayı kontrol edene kadar sen yerinde bekle! (İçeriye girip kontrol ettikten sonra) “Buyur in konakla Ey Allah’ın Resûlü” dedi. O da indi.

Hız. Ömer (ra) dedi ki: “Nefsimi elinde tutan Allah’a yemin olsun ki sadece bu tek gece bile Ömer’in tüm hayatından ve Ömer’in ailesinden daha hayırlıdır.”³³⁷

Beğavî isnadsız olarak naklettiği bu rivâyete hadis kitabında yer vermediği gibi *Kütüb-i Tis’a* ve muteber diğer hadis kaynakları da yer vermemiştir.

Rivâyet Beyhakî’nin *Delâil*’inde Muhammed b. Sîrîn kanalıyla *mürsel* olarak yer almaktadır.³³⁸ Beyhakî’nin verdiği isnad şu şekildedir;

Ebû Abdillâh el-Hafız (imlâ ile) ← Ebû Bekir Ahmed b. İshak ← Musa b. el-Hasan b. Abbâd ← Affan b. Müslim ← es-Serî b. Yahya ← Muhammed b. Sîrîn.

Rivâyetin muteber hadis kaynaklarında yer almaması ve Beyhakî’nin naklettiği rivâyetin *mürsel* olması sebebiyle rivâyetin *zayıf* olduğunu kanaatindeyiz.

2.3.45. Hadis

(Tevbe, 9/38-40)

Ebu Muzaffer et-Temîmî ← (Ebû) Muhammed Abdurrahman b. Osman el-Ma’ruf İbni Ebî en-Nasr ← Hayseme b. Süleyman ← Ebû Kilâbe er-Rakâşî ← Habbân b. Hilâl ← Hemmâm b. Yahya ← Sâbî el-Bünânî ← Enes b. Mâlik:

Ebû Bekir Sıddık (ra) onlara şöyle dedi: “Biz mağaradayken başımızın ucunda olan müşriklerin ayaklarına baktım ve dedim ki: ‘Ey Allah’ın Resûlü (sas) eğer

³³⁷ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/50.

³³⁸ Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musâ, *Delâilü’n-Nübüvve*, I-VII, (thk. Abdülmu’ti Kal’aci), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988, II/476.

onlardan biri ayakları altına eğilip baksa bizi görecektir.’ Dedi ki; ‘*Ey Ebû Bekir üçüncüsü Allah olan iki kişi hakkındaki bu zannın da nedir?*’³³⁹

Beğavî, burada naklettiği rivâyeti *Şerhu’s-Sünne*’sinde Enes b. Malik’ten iki ayrı tarikle *Mesâbihü’s-Sünne*’sinde ise Enes b. Malik’ten ta’liken nakletmiştir.³⁴⁰

Rivâyeti ayrıca Buhârî ve Müslim *Sahîh*’lerinde bazı küçük metin farklılıklarıyla nakletmişlerdir. Müslim rivâyeti Enes b. Mâlik’ten naklederken Buhârî Ebû Bekir (ra)’den nakleder.³⁴¹

Ayrıca Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel de farklı isnadlarla rivâyeti nakletmişlerdir.³⁴² Muteber diğer hadis kaynakları arasında ise; İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde, İbn Hibbân *Sahîh*’inde, Bezzâr *Müsned*’inde rivâyeti tahrîc etmişlerdir.³⁴³

Tirmizî tahrîc ettiği rivâyetin sıhhati hakkında Hemmâm’ın rivâyette teferrüd etmesi sebebiyle *hasen sahîh garîb* değerlendirmesinde bulunurken³⁴⁴ diğer isnadların sıhhati hakkında Ahmed Muhammed Şakir³⁴⁵ Şuayb el-Arnâvûd³⁴⁶ ve Abdurrezzak el-Mehdî³⁴⁷ *sahîh* değerlendirmesinde bulunur.

Enes b. Mâlik ve Ebûbekir (ra) gibi iki farklı sâhâbi râviden bize ulaşan bu rivâyetin birçok hadis kitabında yer alması, şeyhayn tarafından nakledilmesi ve muhaddis muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.46. Hadis

(Tevbe, 9/38-40)

Abdolvâhîd b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Yahya b. Bukeyr ← Leys ← Akîl ← İbn Şihâb ← Urve b. Zübeyr ← Âişe:

³³⁹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/50.

³⁴⁰ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIII/365, (h.no: 3764); *Mesâbihü’s-Sünne*, IV/84, (h.no:4582).

³⁴¹ Buhârî, *Sahîh*, Tefsîr, 9, (VI/66, h.no: 4663); Müslim, *Sahîh*, Fedâilü’s-Sahâbe, 1, (IV/1854, h.no: 2381).

³⁴² Tirmizî, *Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 10, (V/174, h.no:3096); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/190 (h.no: 11)

³⁴³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XVII/29, (h.no: 32592), XX/278, (h.no: 37768); İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV/181, (h.no:6278); Bezzâr, *Müsned*, I/96, (h.no: 32).

³⁴⁴ Tirmizî, *Sünen*, V/174.

³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir)I/170.

³⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*,(thk. Şuayb el-Arnâvûd), I/190.

³⁴⁷ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/349.

Ben anne ve babamın (İslam'ı) din edinmeleri dışında bir hallerini hatırlamıyorum. Hiçbir günümüzde, Allah Resûlü (sas) sabah ve akşam vakitlerinde bize uğramadan geçmedi. Müslümanlar (yurtlarından çıkarılmakla) sınılandığında Ebû Bekir de Habeş'e hicret için (Mekke'den) çıkmıştı. Berku'I-Gımâdmevkine gelince kendisine İbnu'd-Dağinne kavuştu. İbnu'd-Dağinne Kâre kabilesinin başkanıdır. Ebû Bekir'e: "Ey Ebû Bekir, nereye gitmek istiyorsun?" dedi. Ebû Bekir de: "Beni kavmim (yurdumdan) çıkardı. Ben yeryüzünde seyahat etmek, Rabbime ibadet etmek istiyorum." dedi.

İbnu'd-Dağinne: "Senin gibi biri (yurdundan) ne çıkar ne de çıkarılır. Şüphesiz ki sen; fakire kazandırırın, yakınlarınla ilgiyi devam ettirirsin, acizlerin yükünü çekersin, misafirine ikram edersin, hakka vekil olanlara yardım edersin. Şimdi ben senin koruyucunum. Dön ve Rabbine kendi memleketinde kulluk et." demiştir.

Bunun üzerine (Ebû Bekir) geri dönmüş, İbnu'd-Dağinne de kendisi ile beraber gelmiştir. İbnu'd-Dağinne Kureyş eşrafını dolaşmış ve onlara: "Ebû Bekir gibi biri memleketinden çıkmaz ve çıkarılmaz. Siz fakire kazanan, akrabalığını sürdüren, acizin yükünü taşıyan, misafirlerine ikramda bulunan, hakka vekil olanlara yardım eden birini yurdundan mı çıkaracaksınız?" dedi.

Kureyş, İbnu'd-Dağinne'nin himayesine karşı gelmedi ve ona şöyle dedi: "Ebû Bekir'e söyle evinde ibadet etsin, orada namaz kılsın, dilediğini okusun. Fakat bununla bize eziyet etmesin. Okuduğunu yüksek sesle okumasın onu ilan etmesin. Biz oğullarımızı ve kadınlarımızı fitneye düşürmesinden korkuyoruz."

İbnu'd-Dağinne (tüm bunları) Ebû Bekir'e söyledi. Ebû Bekir de evinde rabbine ibadete devam etti. Namazını ilan etmedi ve evinden başka bir yerde Kur'an okumadı.

Sonra Ebû Bekir evinin avlusunda bir mescid yaptı. Orada namaz kılıyor, Kur'ân okuyordu. Bunun üzerine müşriklerin kadınları ve çocukları buna şaşırıyor ve ona bakıyorlardı. Ebu Bekir (ra) duygusal bir adamdı. Kur'ân okurken gözyaşını tutamazdı. Bu Kureyş'in müşrik başkanlarını korkuttu. İbnu'd-Dağinne'ye haber gönderdiler. İbnu'd-Dağinne onların yanına geldi ve ona şöyle dediler:

"Biz, Ebû Bekir'e evinde Rabbine ibadet için himayeye almanı kabul etmiştik. Kesinlikle Ebû Bekir bunu aştı, evinin avlusunda bir mescid inşa etti, orada namazı, (Kur'ân) okumalarını (açık açık) ilan etti. Açıkcası biz kadınlarımızı ve oğullarımızı fitneye düşürmesinden korktuk. Hemen onu uyar şayet evinde ibadet etmekle yetinecekse bunu yapsın yok yetinmeyecekse (namaz ve kıraatini) ilan edecekse ona

yaptığın korumalığını çekip geri al. Kesinlikle biz seni korumayı (sana verdiğimiz sözden caymayı) hoş görmedik ve Ebû Bekir'in (ibadetlerini) açığa vurmasını da kabul edecek değiliz.”

Âişe (ra) dedi ki: “İbnu'd-Dağine Ebû Bekir'e geldi ve; ‘Seninle üzerine anlaşmış olduğumuz şeyi biliyorsun. Şimdi sen ya (bu konuda kendini) sınırlarsın ya da (senin üzerinde bulunan) korumalığımı geri verirsin. Çünkü benim bir adam için verdiğim emanı bozduğumu Arap (milletinin) işitmesini sevmem.’ dedi.”

Ebû Bekir de: “Ben himayeni sana sevk ediyor ve Allah (cc)’ın himayesine razı oluyorum.” dedi.

Nebî (sas) o gün Mekke’de idi ve Müslümanlara şöyle dedi: “*Şüphe yok ki ben iki taşlık volkanik arazi arasında sizin hicret edeceğiniz yeri gördüm.*”

(Allah Resûlü (sas) bunu söylediği zaman) Medine’ye doğru hicret edenler etmişti. Habeşistan’a hicret edenlerden bir topluluk da Medine’ye döndüler. Ebû Bekir (ra)’da Medine’ye doğru hazırlık yaptı. Allah Resûlü (sas) ona şöyle dedi; “*Acele etme! Ben bana izin verilmesini umuyorum.*” Ebû Bekir (ra); “Sen bunu umuyor musun babam sana (kurban)” dedi. Allah Resûlü (sas); “*Evet*” dedi.

Böylece Ebû Bekir (ra) Allah Resûlü (sas)’e arkadaşlık etmek için (hicretten) sakındı. Ve yanında olan iki binek devesini dört ay boyunca semur yapraklarıyla besledi.³⁴⁸

Beğavî, bu rivâyete *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı isnad ve metinle yer verirken *Mesâbîhü’s-Sünne*’sinde yer vermemiştir.³⁴⁹ Aynı rivâyete Buhârî *Sahîh*’inde dört ayrı tarikle yer vermiştir bu nakillerden ikisi Ebû Bekir’in halinin kureyş müşriklerini endişelendirmesi kısmına kadar olup muhtasar olarak, diğer ikisi ise Beğavî’nin nakliyle mana bakımından aynı olup bazı küçük metin farklılıklarıyla mutavvel bir metinle nakledilmiştir. Buhârî rivâyetleri Yahya b. Bukeyr ve İbrahim b. Musa tarikleriyle nakletmiştir.³⁵⁰

Mezkûr rivâyete ayrıca Abdurrezzâk b. Hemmâm *Musannef*’inde, İbn Huzeyme *Sahîh*’inde ve İbn Hibbân iki ayrı tarikle *Sahîh*’inde yer vermiştir.³⁵¹

³⁴⁸ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/50.

³⁴⁹ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIII/354, (h.no: 3763).

³⁵⁰ Buhârî, *Sahîh*, Edeb, 64, (VIII/21, h.no: 6079), 8. , 86, (I/102, h.no: 476), Kefalet, 4, (III/96, h.no: 2297), Menâkibu’l-Ensar, 45, (V/58, h.no: 3905).

³⁵¹ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, V/384, (h.no:9743); İbn Huzeyme, *Sahîh*, I/167, (h.no: 265); İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV/177, (h.no: 6277), XV/283, (h.no: 6868).

Rivâyetin sıhhati hakkında Şuayb el-Arnâvûd iki ayrı değerlendirmede bulunup ilkinde isnadın şeyhaynın şartına göre *sahîh* olduğunu diğerinde ise isnadın *sahîh* olduğunu belirtir.³⁵² Abdurrezzâk el-Mehdî de rivâyetin Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu söylemektedir.³⁵³

Rivâyetin *zayıf* ve *mevzû* hadis kaynakları arasında yer almaması, isnadında yer alan râvilerin *sika* olması, Buhârî'nin rivâyete dört ayrı senedle yer vermesi ve muhakkiklerin müspet kanaatleri doğrultusunda rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.47. Hadis

(Tevbe, 9/38-40)

Zührî dedi ki: Allah Resûlü (sas) ve Ebû Bekir (ra) mağaraya girdiği zaman Allah (cc) bir çift güvercin gönderdi. Öyle ki bu güvercin gediğin en altına yumurtladı, ayrıca örümcek gönderdi ve (örümcek oraya) bir ev ördü. Bir diğer haberde ise filiz dikildi (şeklinde gelir).

Nebî (sas) şöyle buyurdu; “*Ey Allahım onların gözlerini bize karşı kör et.*” O’nun isteği (Allah tarafından) kabul edildi. (Müşrikler) mağara’nın etrafında sağı solu gezinip şöyle diyorlardı; “Eğer onlar bu mağaraya girmiş olsalardı güvercinin yumurtası kırılır ve örümceğin evi de parçalanırdı.”³⁵⁴

Beğavî’nin Zührî’den *mürsel* olarak isnadsız naklettiği bu rivâyet, *Şerhu’s-Sünneve Mesâbîhus-Sünne*’de yer almamaktadır.

Hadis ve tarih kitaplarında tespit edemediğimiz bu rivâyete tefsir kitapları arasında *Tefsîru’l-Hazîn*’de, Fahreddin er-Râzi’nin *Mefâtihu’l-Ğayb*’ında, es-Sa’lebî’nin *el-Keşf ve’l-Beyân*’ında isnadsız olarak rastlamaktayız.³⁵⁵

Abdurrezzak el-Mehdî’nin herhangi bir değerlendirmede bulunmadığı bu rivâyetin isnadını tespit edemediğimiz için sıhhati hakkında biz de herhangi bir değerlendirmede bulunamamaktayız.

³⁵² İbn Hibbân, *Sahîh*, XV/283, XIV/177.

³⁵³ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/350.

³⁵⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/54.

³⁵⁵ Hâzin, *et-Tefsîr*, III/99; Fahreddin er-Râzi, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XVI/50; es-Sa’lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve’l-Beyân*, I-X, (thk. Ebû Muhammed b. Âşûr), Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1422/2002, V/48.

Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu; onlara “Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!” denildi. (Tevbe, 9/46)

2.3.48. Hadis

(Tevbe, 9/46)

Nebi (sas) Tebük Gazvesine hazırlandığında (ona) şöyle dedi: “*Ey Ebû Vehb Benî Esfer (er-Rûm) ile savaşıp onlardan cariye ve hizmetçiler ister misin?*”

Ced şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü! Kavmim kadınlara ne kadar düşkün olduğumu bilir. Ben, Benî Esfer kızlarını görüp onlara karşı sabırlı olamayacağımdan korkuyorum. Bana oturmak için izin ver, beni onlar sebebiyle fitneye düşürme. Sana malımla yardım edeceğim.

İbn Abbas dedi ki: “Ced b. Kays bahane öne sürdü. Onun nifaktan başka hastalığı yoktu. Allah Resûlü (sas) ondan yüz çevirip ‘*sana izin verdim*’ dedi.”³⁵⁶

Beğavî’nin Tevbe Sûresi 46-52. ayetlerin tefsiri bağlamında zikrettiği iki rivâyetten ilki olan bu rivâyet *Şerhu’s-Sünneve Mesâbihü’s-Sünne*’de yer almamaktadır.

Mezkûr rivâyeti hadis kitapları arasında sadece Taberânî’nin *el-El-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde şu isnadla tespit edebildik: Muhammed b. Abdullah el-Hadrâmî ← Yahya b. Abdulhamîd ← Bişr b. Umâre ← Ebû Ravk ← el-Dehhâk b. Müzâhîm ← İbn Abbâs.³⁵⁷

Taberânî’nin naklettiği rivâyet metni, Beğavî’nin nakli ile birebir aynı olmasa da mana açısından aynı ifadeleri barındırır. Bunun dışında el-Vâhidî’nin *Esbâbü’n-Nüzûlü*’nde ayetin münafıklardan Ced b. Kays hakkında indiği bilgisiyle rivâyet isnadsız olarak gelir.³⁵⁸

Taberânî’nin isnadında yer alan Yahya el-Himmânî *zayıf* bir râvidir.³⁵⁹ İbn Hacer *Tekrîb*’inde Yahya’nın hafız olduğunu ancak Kufelilerin onu hadis hırsızlığıyla itham ettiklerini söylemektedir.³⁶⁰ Bu râvinin *açıkca yalan söyleyen* bir kimse olduğu da

³⁵⁶ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/57.

³⁵⁷ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, II/275, (h. no: 2154), XII/122, (h.no: 12654)

³⁵⁸ el-Vâhidî, Ebû’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü’rî, *Esbâbü’n-Nüzûlü’l-Kur’ân*, (thk. İ’sâm b. Abdülmuhsin el-Humeydân), Dâru’l-İslâh, Demmâm, 1412/1992, s. 247.

³⁵⁹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, II/275.

³⁶⁰ İbn Hacer, *Tekrîbu’t-Tehzîb*, s.593.

söylenir.³⁶¹ Ahmed b. Hanbel'e Yahya el-Hemânî hakkında sorulunca kendisinin sanki ondan çok da razı olmadığı ve Ahmed b. Hanbel'in, Yahya el-Hemânî'nin namazda ibrad konusunda kendisinden hadis işittiği haberini yalanladığı kaydedilmiştir.³⁶²

İsnadında yer alan râvinin *adalet* yönünden cerh edilmesi ancak rivâyetin şevâhid türünden naklinin mevcudiyeti sebebiyle rivâyetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.49. Hadis

(Tevbe, 9/46)

Ebû Hureyre'nin Nebî (sas)'den naklettiğine göre:

*“Allah, evinden sadece kendisi yolunda cihad etmek ve Rabbinin kelimesini tasdik etmek için çıkan kimseyi cennete girdirmeyi ya da içinden çıkmış olduğu meskenine ecir veya ganimet elde ederek döndürmeyi üstlenmiştir.”*³⁶³

Beğavî isnadsız olarak naklettiği bu rivâyeti Âl-i İmrân sûresi 171. ayetin tefsiri bağlamında şu isnadla zikreder: Ebu'l-Hasan es-Serahsî ← Zâhid b. Ahmed ← Ebû İshak el-Hâşimî ← Ebû Mus'ab ← Malik ← Ebu'z-Zinâd ← el-A'rac ← Ebû Hureyre ← Allah Resûlü.³⁶⁴

Aynı şekilde aynı metin ve isnadla *Şerhu's-Sünne*'sinde de rivâyeti tahrîc eder.³⁶⁵ Ayrıca Buhârî Malik'in tarikiyle üç ayrı yerde *Sahîh*'inde, Müslim bir yerde aynı metinle *Sahîh*'inde, Dârimî *Sünen*'inde, Mâlik *Muvatta*'nda, Nesâî *Es-Sünenü'l-Kebîr*'sında, İbn Hibbân *Sahîh*'inde, Hümejdî *Müsned*'inde aynı veya benzer metinlerle Rivâyeti tahrîc etmişlerdir.³⁶⁶

³⁶¹ İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, (thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemanî), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1373/1953, IX/168.

³⁶² Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureysî, *et-Tekmil fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl ve Ma'rifeti's-Sikât ve'd-Duafâ ve'l-Mecâhil*, I-IV, (thk. Şâdi b. Muhammed b. Sâlim), Merkezü'n-Nu'mân li'l-Buhûs, Yemen, 1432/2011, II/239.

³⁶³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/58.

³⁶⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/135.

³⁶⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X/349, (h.no: 2613).

³⁶⁶ Buhârî, *Sahîh*, Farzu'l-Hamse, 8, (IV/85, h.no: 3123); Tevhîd, 28, (IX/136, h.no: 7457); Tevhîd, 30, (IX/137, h.no: 7463); Müslim, *Sahîh*, İman, 28, (III/1495, h.no: 1876); Dârimî, *Sünen*, Cihad, 2, (III/1546, h.no: 2436); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Cihad, 1, (II/443); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Cihad, 12, (IV/278, h. no: 4315); İbn Hibbân, *Sahîh*, X/470, (h.no: 4610); Hümejdî, *Müsned*, II/254, (h.no:1118).

Rivâyetin sıhhati hakkında Şuayb el-Arnâvûd³⁶⁷ ve Abdurrezzak el-Mehdî³⁶⁸ şeyhaynın şartına göre isnadı *sahîhtir*, derken Hasan Selîm Esed isnadı için *sahîhtir*,³⁶⁹ der.

Mâlik'in Ebû ez-Zinâd ← el-E'râc ← Ebû Hureyre şeklinde âli isnadla nakilde bulunduğu râvilerin tamamının *sika* olması, rivâyetin *muttefekun aleyh* olması, rivâyet hakkında herhangi bir eleştirinin bulunmaması, Rivâyetin birçok hadis kaynağında yer alması ve muhakkiklerin müspet kanaatleri doğrultusunda rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

De ki: İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden (sadaka) asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz yoldan çıkan bir topluluk oldunuz. Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey değildir. (Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor. (O münafıklar) mutlaka sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildirler, fakat onlar (kılıçlarınızdan) korkan bir toplumdur. Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalar, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi. Onlardan sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da (bir pay) verilirse razı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar. (Tevbe, 9/53-58)

2.3.50. Hadis

(Tevbe, 9/53-58)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusûf ← Muhammed b. İsmail ← Ebu'l-Yemân ← Şuayb ← Zührî ← Ebû Seleme b. Abdurrahman ← Ebû Saîd el-Hudrî:

³⁶⁷ Dârimî, *Sünen*, (III/1546).

³⁶⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, I/538.

³⁶⁹ Humeydî, *Müsned*, II/254.

Biz Allah Resûlü (sas)'in yanında iken o, (ganimet) taksiminde bulunuyordu. Ona Zu'l-Huveyrisa (diye biri) geldi. Bu, Temîmoğullarından biriydi. Şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü adil ol.” Allah Resûlü’de yanıt olarak: “ *Yazıklar olsun sana! Ben de adil olmaz isem kim adil olacak.*”

Bunun üzerine Ömer (ra) şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü bana izin ver onun boynunu vurayım. Allah Resûlü (sas): “*Bırak onu. Onun bir taraftarı vardır ki, sizden biri onların namazları yanında kendi namazını, onların oruçları yanında kendi orucunu az görür. Onlar Kur’an okuyorlar da okudukları köprücük kemiklerini geçmiyor. Onlar okun yayından çıkıp uzaklaşması gibi dinden çıkıp uzaklaşırlar. Avı yere düşürene (oka) bakar da okda avdan hiçbir iz bulunmaz. Sonra okun demirine bakılır o avı delmiştir ancak onda avdan hiçbir iz bulunmaz. Sonra okun tüyüne bakılır da orda da bir şey bulunmaz. Sonra okun demirine bakılır, orada da (kan izlerinden) bir şey bulunmaz. Onlar iki pazusundan biri kadınların ellerine benzeyen ya da saçmalayan bir dilim et (dil) gibi olan siyah adam gibidirler. İnsanlar arasında bir tefrika olduğu zaman ortaya çıkarlar.*”

Ebû Said şöyle dedi: “Ben bu hadisi Allah Resûlü (sas)’den duyduğuma şahadet ederim. Ali b. Ebî Talib’in ben de onunla beraberken onlarla savaştığına da şahadet ederim. (Ali) bu adamın (bulunmasını) emredip istedi. Neticede bulunup getirildi. Öyle ki, ben ona baktım o, Allah Resûlü’nün onu vasıfladığı gibiydi.³⁷⁰

Beğavî, *Mesâbîhu’s-Sünne*’sinde yer vermediği bu rivâyeti *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı tarikle nakletmiştir.³⁷¹ Rivâyeti Buhârî Zührî’den, Müslim beş farklı tarikle Yunus b. Yezîd’den aynı isnadla tahrîc etmektedirler.³⁷²

Bunun dışında Nesâî *Es-Sünenü’l-Kebîr*’sında, İbn Hibbân *Sahîh*’inde ve Abdurrezzâk b. Hemmâm *el-Musannef*’inde benzer metinlerle rivâyeti nakletmişlerdir.³⁷³ Buhârî’nin isnadında yer verdiği râvilerin tamamı sika olup Şuayb el-Arnâvûd Rivâyetin Müslim’in şartına göre *sahîh* olduğunu³⁷⁴ Abdurrezzak el-Mehdî de Rivâyetin şeyhaynın şartına göre *sahîh* olduğunu belirtmiştir.³⁷⁵

³⁷⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/60.

³⁷¹ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X/224, (h.no: 2552).

³⁷² Buhârî, *Sahîh*, Menâkıb, 25, (IV/200, h.no: 3610), İstîtâbetü’l-Mürteddîn, 7, (IX/17, h.no: 6933); Müslim, *Sahîh*, Zekât, 47, (II/741, h.no: 1064).

³⁷³ Nesâî, *Es-Sünenü’l-Kebîr*, el-Hasâis, 48, (VII/471, h. no: 8507); Tefsir, 9, (X/115, h.no:11156); İbn Hibbân, *Sahîh*, XV/140, (h.no: 6741); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, X/146, (h.no: 18649).

³⁷⁴ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV/140.

³⁷⁵ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/358.

Zayıf ve mevzû hadis kaynakları arasında yer almayan bu rivâyetin *muttefekun aleyh* olması, birçok tarikile hadis kaynaklarında yer verilmesi ve muhakkiklerin rivâyet hakkındaki müspet kanaatleri sebebiyle rivâyetin *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

Eğer onlar Allah ve Resûlünün kendilerine verdiği razı olup, “Allah bize yeter, yakında bize Allah da lütfundan verecek, Resûlü de. Biz yalnız Allah’a rağbet edenleriz” deselerdi (daha iyi olurdu). Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm’a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir. (Tevbe, 9/60)

2.3.51. Hadis

(Tevbe, 9/60)

Ziyâd b. Hâris es-Sudâî:

Allah Resûlü (sas)’in yanına gelip ona biat ettim. Bir adam ona geldi ve “Bana sadaka ver” dedi. Allah Resûlü (sas) ona: “ *Allah, ne Nebi’nin ve ne de bir başkasının (sadaka konusunda) hüküm vermesine razı geldi, o konuda hükmü kendisi koyarak (Zekâtı) sekiz kısma böldü, şayet sen bu kısımlardan birinde isen sana hakkını veririm*” dedi.³⁷⁶

Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne*’sinde isnadsız olarak Ziyâd b. Hâris es-Sudâî’ye ta’liklen aynı metinle naklettiği bu rivâyet *Mesâbihu’s-Sünne*’de de aynı şekilde yer almaktadır.³⁷⁷ *Kütüb-i Tis’a* müelliflerinden sadece Ebû Dâvud’un tahrîc ettiği bu Rivâyet *Sünen*’de şu isnadla bulunur:

Abdurrahman b. Mesleme ← Abdullah ← Abdurrahman b. Ziyâd ← Ziyad b. Nuaym el-Hadrâmî ← Ziyad b. el-Hâris es-Sudâî.³⁷⁸

İsnadda yer alan Abdurrahman b. Ziyâd hakkında Ahmed b. Hanbel *leyse bi şey*’ (ليس بشئ)³⁷⁹ derken İbn Hacer el-Askalânî hıfzında *zayıflık vardır*,³⁸⁰ der.

³⁷⁶ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/61.

³⁷⁷ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, VI/90, (h.no: 1604); *Mesâbihu’s-Sünne*, II/32, (h.no: 1296).

³⁷⁸ Ebû Dâvud, *Sünen, Zekât*, 22, (III/73, h.no: 1630);

³⁷⁹ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Kitâbu’l-Cerh ve Ta’dîl*, V/235.

³⁸⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu’t-Tehzîb*, s.340.

Rivâyete muteber diğer hadis kaynakları arasında Bîşr b. Mûsa kanalıyla aynı isnad ve daha uzun bir metinle Taberânî'nin *el-El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde rastlamaktayız.³⁸¹

Şuayb el-Arnâvûd mezkûr rivâyetin sıhhat değerlendirmesinde bulunurken Ebû Dâvud'un isnadında yer alan Abdurrahman b. Ziyad b. En'um sebebiyle isnadın *zayıf* olduğunu belirtmiştir. Suyûtî'nin de *ed-Dürü'l-Mensûr*'unda tahrîc etmiş olduğu bu rivâyeti Darekutnî de *zayıf* olarak addetmiştir.³⁸²

Mevcut isnadda yer alan râvinin zabt yönünden kusurlu olması ve muteber diğer hadis kaynaklarında mezkûr rivâyetin başka bir senedini tespit edemediğimiz gerekçesiyle rivâyetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.52. Hadis

(Tevbe, 9/60)

Abdolvahhâb b. Muhammed el-Hatîb ← Abdulaziz b. Ahmed el-Hilâl ← Ebû Abbas el-Esam ← er-Rebi' ← Şâfiî ← Süfyan b. Uyeyne ← Hişâm (İbn Urve) ← Ebûhu ← Ubeydullah b. Udey b. el-Hiyâr:

İki adam Allah Resûlü (sas)'ın yanına gelip ona sadaka hakkında (soru) sordular. (Allah Resûlü (sas) gözlerini) kaldırdı ve (onlara) yöneltip şöyle dedi; “*Dilerseniz ikinize de (sadaka) vereyim, fakat onda zengin ve kazanan güçlü (kimseye) bir pay yoktur.*”³⁸³

Beğavî bu rivâyeti aynı metin ve aynı isnadla *Şerhu's-Sünne*'sinde tahrîc ederken³⁸⁴ *Kütüb-i Tis'a* müelliflerindense Ebû Dâvud ve Nesâî *Sünen*'lerinde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde tahrîc etmiştir.³⁸⁵ Bunun dışında erken dönem kaynaklarından Şafiî'nin *Müsned*'inde de rivâyete Süfyan b. Uyeyne kanalıyla aynı metinle rastlamaktayız.³⁸⁶ Rivâyeti bazı küçük metin farklılıklarıyla Nesâî'nin *Es-Sünenü'l-*

³⁸¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, V/262, (h. no: 5285).

³⁸² Ebû Dâvud, *Sünen*, III/73.

³⁸³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/62.

³⁸⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VI/81, (h.no: 1598).

³⁸⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 23, (III/75, h.no: 1633); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 91, (V/99, h.no: 2598); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX/486, (h.no: 17972), XXXVIII/162, (h.no: 23063).

³⁸⁶ Şafiî, *Müsned*, II/133, (h.no: 676).

Kebîr'sında, İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef* ve *Müsned*'inde ve Darekutnî'nin *Sünen*'inde de görmekteyiz.³⁸⁷

Rivâyetin sıhhati hakkında Elbanî *sahîh*³⁸⁸; Şuayb el-Arnâvûd, şeyhayna göre isnadı *sahîh*³⁸⁹; Abdurrezzak el Mehdî *sahîh*³⁹⁰ değerlendirmesinde bulunurken Ahmed b. Hanbel'in, *isnad açısından çok kaliteli bir hadis*, dediği rivâyet edilir.³⁹¹

İsnaddaki ricalin *sika* olması ve muhakkiklerin müspet değerlendirmelerinden hareketle aleyhinde herhangi bir yoruma rastlamadığımız bu rivâyetin *sahîh* olduğunu kanaatindeyiz.

2.3.53. Hadis

(Tevbe, 9/60)

Abdullah b. Mesûd:

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu; “*Kim zengin olduğu halde insanlardan isterse (dilenirse) kıyamet gününde istemiş olduğu o şey yüzüne tırmık veya sıyrık olarak gelir.*”

Denildi ki: “Ey Allah’ın Resûlü zenginlik (miktarı) nedir? Dedi ki: “*Elli dirhem ya da onun değerinde (altından) bir miktardır.*”³⁹²

Beğavî'nin isnad vermeden naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne*'de aynı metinle şu isnadla gelir: Ebû Osman ed-Dabbî ← Ebû Muhammed el-Cerrâhî ← Ebû Abbas el-Mahbûbî ← Ebû İsa ← Kuteybe ve Ali b. Hucr) ← Şerîk ← Hakîm b. Cubeyr ← Muhammed b. Abdurrahman b. Yezîd ← Ebûhu ← Abdullah b. Mesûd ← Allah Resûlü.³⁹³

Rivâyeti *Kütüb-i Tis'amüelliflerinden* Tirmizî, İbn Mâce ve Dârimî *Sünen*'lerinde aynı metinle nakletmişlerdir.³⁹⁴ Bunun dışında Ebû Dâvud et-Tayâlisî

³⁸⁷ Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Zekât, 92, (III/79, h. no: 2390); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII/29, (h.no: 32592); İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I-II, (thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî ve Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî), Dâru'l-Vatan, Riyad, 1418/1997, II/422 (h.no: 959); Dârekutnî, *Sünen*, III/23, (h.no: 1994).

³⁸⁸ Nesâî, *Sünen*, V/100.

³⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX/486.

³⁹⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/360.

³⁹¹ Dârekutnî, *Sünen*, III/23.

³⁹² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/63.

³⁹³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VI/83, (h.no: 1600);

³⁹⁴ Tirmizî, *Sünen*, Zekât, 22, (III/31, h.no: 650); İbn Mâce, *Sünen*, Zekât, 26, (III/48, h.no: 1840); Dârimî, *Sünen*, Zekât, 15, (II/1022, h.no: 1680).

Müsned'inde, İbn Ebî Şeybe *Müsned*'inde, Dârekutnî *Sünen*'inde, Hâkim en-Neysâbü'rî *Müstedrek*'inde tahrîc etmişlerdir.³⁹⁵

Tirmizî rivâyetin sıhhati hakkında, İbn Mesûd'un hadisi *hasendir*, demektedir.³⁹⁶ Dârimî'nin Şerîk kanalıyla gelen rivâyeti hakkında muhakkik Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî³⁹⁷ ve Abdurrezzak el-Mehdî de³⁹⁸ *hasen* değerlendirmesinde bulunmuştur.

İbn Mâce rivâyeti Şube ← Hâkim b. Cübeyr kanalıyla nakledip rivâyetin altına şöyle bir yorum ekler; “Bir adam Süfyan’a Şube’nin Hâkim b. Cübeyr’den hadis nakletmediğini söylemiş, Süfyan da ona; onu bize Zübeyd, Muhammed b. Abdurrahman b. Yezîd’den tahdis etmiştir, demiştir.” İbn Mâce’nin bu naklini tahkik eden Şuayb el-Arnâvûd; Zübeyd kanalıyla gelen Rivâyetin *sahih* olup Ahmed b. Hanbel’in bu Rivâyeti hüccet olarak kullandığını ve İbn Adîy’in *el-Kâmil*'inde bu Rivâyeti Ahmed b. Hanbel’den naklettiğini belirtmiştir. Rivâyeti ayrıca Sevrî, İshak b. Râhaveyh ve el-Hasan b. Sâlih’de *hüccet* olarak kullanmıştır.³⁹⁹

Darekutni ise rivâyeti nakledip Hakîm b. Cübeyr’in *metruk* bir râvi olduğu bilgisini de not düşmüştür.⁴⁰⁰ Son olarak muhakkik Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî rivâyetin *sahih* olduğunu ancak Ebû Davud’un naklettiği isnadın Şerîk ve Hakîm b. Cübeyr’in zayıflığı sebebiyle *zayıf* olduğu değerlendirmesinde bulunur.⁴⁰¹

Birçok tarikle bize ulaşan bu rivâyeti *hasen* derecesine düşüren Hakîm b. Cübeyr *zaifu’l-hadis* ve *muzdarib*, İbn Maîn *leyse bi şey*’, Yakub b. Şeybe *zaifu’l-hadis*, Ebû Hâtim *zaifu’l-hadis* ve *münkeru’l-hadis*, Darekutni *metruk*, Nesâî *leyse bi’l-kavi* demiştir.⁴⁰² Rivâyetin birçok tarikle nakledilmesi, Ahmed b. Hanbel, Sevrî, İshak b. Rahaveyh ve el-Hasan b. Sâlih’in bu rivâyeti *hüccet* olarak kullanması ve muhakkiklerin ekseriyetinin *hasen* değerlendirmeleri sebebiyle rivâyetin *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

³⁹⁵ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I/252, (h.no: 320); İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I/260 (h.no: 391); Dârekutnî, *Sünen*, III/29, (h.no: 2004); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, I/565, (h.no: 1479).

³⁹⁶ Tirmizî, *Sünen*, Zekât, 22, (III/31, h.no: 650).

³⁹⁷ Dârimî, *Sünen*, II/1022

³⁹⁸ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, I/339.

³⁹⁹ İbn Mâce, *Sünen*, III/48.

⁴⁰⁰ Dârekutnî, *Sünen*, III/29.

⁴⁰¹ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, I/252.

⁴⁰² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II/445-446.

2.3.54. Hadis

(Tevbe, 9/60)

Nebî (sas)’den rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “*Her kim bir ukiyesi (para birimi) veya ona denk malı olduğu halde dilenirse; o gereksiz yere arsızca istemiş olur.*”⁴⁰³

Beğavî isnadsız olarak naklettiği bu *merfu* rivâyeti öncesinde yine isnadsız olarak Bakara sûresinin 273. ayetinin tefsiri bağlamında nakleder.⁴⁰⁴ *Şerhüs ’s-Sünne*’de tespit edemediğimiz bu rivâyet *Mesâbihü ’s-Sünne*’de de isnadsız olarak yer alır.⁴⁰⁵

Rivâyet metnine en yakın metin Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde yer alıp isnadı şu şekildedir; Vekî’ ← Süfyan ← Zeyd b. Eslem ← Atâ b. Yesâr ← Racul min ben-i Esed ← Allah Resûlü (sas).

Rivâyeti Ata b. Yesâr’dan *mürsel* olarak Ebû Dâvud ve Nesâî *Sünen*’lerinde mutavvel bir metinle, Mâlik *Muvatta*’nda mutavvel bir metinle, Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde Beğavi’nin de naklettiği gibi muhtasar bir metinle tahrîc etmiştir.⁴⁰⁶

Bunun dışında İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde Ata b. Yesâr’dan, İbn Hibban *Sahîh*’inde Ebû Saîd el-Hudrî’den *mürsel* olarak rivâyeti tahrîc etmişlerdir.⁴⁰⁷

Muhakkik Şuayb el-Arnâvûd Ahmed b. Hanbel’in nakli hakkında; rivâyetin isnadı *sahîh*, ricali *sikadır*. Sahabe râvinin mübhem olması rivâyete zarar vermez. İbn Abdilberr *el-İstizkâr*’ında ulema arasında bu rivâyete muhalif olan hiç kimsenin olmadığını belirtir, değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁰⁸ Bir başka yerde ise mezkûr rivâyetin isnadının *kavî* olduğunu söyler.⁴⁰⁹ Muhammed Avvâme hadisin *mürsel* olduğunu ve rivâyette yer alan râvilerin *sahîh*’in ricalinden olduğunu söylerken⁴¹⁰ Abdurrezzak el-Mehdî rivâyeti *ceyyid* şeklinde değerlendirir.⁴¹¹

İbn Hibban’ın sahabî râvisiyle diğer muhaddislerin sahabî râvisini hazfederek naklettiği bu rivâyetin aleyhinde herhangi bir ibareye rastlamadığımız, muteber birçok

⁴⁰³ Beğavî, *Meâlimu ’t-Tenzîl*, IV/64.

⁴⁰⁴ Beğavî, *Meâlimu ’t-Tenzîl*, I/338.

⁴⁰⁵ Beğavî, *Mesâbihü ’s-Sünne*, II/37, (h.no: 1310).

⁴⁰⁶ Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 23, (III/70, h.no: 1627); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 90, (V/98, h.no: 2596); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI/337, (h.no: 16411); XXXIX/55, (h.no:23648); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Sadaka, 2, (II/999).

⁴⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII/33, (h.no: 10783); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII/184, (h.no: 3390).

⁴⁰⁸ Ebû Dâvud, *Sünen*, III/70.

⁴⁰⁹ İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII/184.

⁴¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII/34

⁴¹¹ Beğavî, *Meâlimu ’t-Tenzîl*, I/378.

hadis kaynağında tahrîc edilen ve muhaddislerin ekseriyetinin *sahîh* olarak kabul ettiği bu rivâyetin biz de *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.55. Hadis

(Tevbe, 9/60)

Ebu'l-Hasan es-Serahsî ← Zahid b. Ahmed ← Ebû İshak el-Hâşimî ← Ebû Mus'ab ← Mâlik ← Zeyd b. Eslem ← Atâ b. Yesâr:

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “Zekât zengin kimse için helal olmaz sadece şu beş (zengin) için helal olur; Allah yolunda gaza eden, iflas eden, zekât için ayrılan malı parasıyla satın alan, fakir komşusu olup fakirlere tasaddukta bulunan, malından fakirlere gönderen ve zekât amilliği yapan.”⁴¹²

Beğavî *mürsel* olarak naklettiği bu rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde nakletmezken *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde isnadsız olarak tahrîc eder.⁴¹³

Rivâyeti *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden; Ebû Dâvud ve İbn Mâce *Sünen*'lerinde Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde ve Mâlik b. Enes *Muvatta*'ında tahrîc etmişlerdir.⁴¹⁴ Bunun dışında Abdurrezzâk b. Hemmâm *Musannef*'inde, İbn Huzeyme *Sahîh*'inde ve Hâkim en-Neysâbûrî *Müstedrek*'inde yer vermiştir.⁴¹⁵

Rivâyeti Beğavî'nin naklettiği gibi *mürsel* olarak nakleden sadece Malik b. Enes ve Ebû Dâvud'tur. Diğer muhaddisler rivâyeti Atâ b. Yesâr'ın Ebû Saîd el-Hudrî'den onun da Allah Resûlü (sas)'den nakliyle aktarırlar.

İsnadda yer alan râvilerin tümü Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde nakilde bulunduğu râvilerden oluşur. İsnad değerlendirmesinde bulunan Muhammed Mustafa el-A'zâmî; rivâyet isnadının *sahîh* olduğunu⁴¹⁶ Şuayb el-Arnâvûd da isnadın *sahîh* olduğunu söyleyip, rivâyet irsal olarak bile gelse bunun rivâyetin sıhhatine zarar

⁴¹² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/64.

⁴¹³ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, II/31, (h.no: 1294).

⁴¹⁴ Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 24, (III/77, h.no: 1635); İbn Mâce, *Sünen*, Zekât, 27, (III/49, h.no: 1841); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII/97, (h.no: 11538); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Zekât, 17, (I/268).

⁴¹⁵ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, IV/109, (h.no: 7151); İbn Huzeyme, *Sahîh*, II/1140, (h.no: 2368); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, I/566, (h. no: 1480)

⁴¹⁶ İbn Huzeyme, *Sahîh*, II/1140.

vermeyeceği değerlendirmesinde bulunur.⁴¹⁷ Abdurrezzak el-Mehdî de rivâyetin *sahîh* olduğunu söylemektedir.⁴¹⁸

Râvilerin *sika* olması ve muhakkik muhaddislerin müspet değerlendirmeleri doğrultusunda biz de rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.56. Hadis

(Tevbe, 9/60)

Ebû Osman Said b. İsmail ed-Dabbî ← Ebû Muhammed Abdulcebbâr b. Muhammed el-Cerrâhî ← Ebû Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Mahbûbî ← Ebû Îsâ et-Tirmizî ← Ebû Kureyb ← Vekî' ← Zekeriyya b. İshak el-Mekkî ← Yahya b. Abdullah b. es-Sayfî ← Ebû Ma'bed ← İbn Abbâs:

Allah Resûlü (sas) Muâz'ı Yemen'e gönderirken ona şöyle dedi: “*Şüphesiz sen Ehl-i kitab bir kavme gidiyorsun. Onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahitliğe çağır. Eğer itaat ederlerse onlara Allah'ın kendilerine bir gece ve gündüzde beş (vakit) namazın farz kıldığını bildir.*

Eğer onlar buna da itaat ederlerse Allah'ın onların zenginlerinden alıp fakirlerine verilmek üzere mallarından zekât vermelerini üzerlerine farz kıldığını bildir. Eğer buna da itaat ederlerse onların en kıymetli mallarını almaktan sakın. Mağdurların bedduasından sakın. Çünkü Allah ile (onun) bedduası arasında hiçbir perde yoktur.”⁴¹⁹

Beğavî sadaka/zekât ayetlerinin tefsiri bağlamında naklettiği bu rivâyeti *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhü's-Sünne*'de aynı metinle nakleder. *Şerhu's-Sünne*'de aynı isnad ile nakil yaparken *Mesâbîhü's-Sünne*'de İbn Abbas'a ta'liklen nakilde bulunur.⁴²⁰ Rivâyeti *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî *Sünen*'lerinde Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Zekeriyya b. İshak el-Mekkî'den bu isnadla tahrîc etmişlerdir.⁴²¹ Rivâyete ayrıca Nesâî *Es-Sünenü'l-Kebîr*'sında iki ayrı tarikle, aynı isnadla yer verir.⁴²²

⁴¹⁷ İbn Mâce, *Sünen*, III/49.

⁴¹⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/361.

⁴¹⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/66.

⁴²⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V/472, (h.no: 1557); *Mesâbihu's-Sünne*, II/5, (h.no: 1243).

⁴²¹ Buhârî, *Sahîh*, Zekât, 1, (II/104, h.no: 1395), Zekât, 63, (II/128, h.no:1496), Mezâlim, 9, (III/129, h.no: 2448), Meğâzî, 60, (V/ 162, h.no: 4347); Müslim, *Sahîh*, İman, 7, (I/50, h.no: 19); Ebû Dâvud, *Sünen*, Zekât, 4, (III/34, h.no: 1584); Tirmizî, *Sünen*, Zekât, 6, (III/12, h.no: 625); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 1, (V/2,

Rivâyetin sıhhati hakkında Tirmizî *hasen sahih*,⁴²³ Elbânî *sahîh*,⁴²⁴ Şuayb el-Arnâvûd, isnadının şeyhayna göre *sahîh*⁴²⁵ olduğunu söyler. Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî ise rivâyetin *sahîh* ve *müttefekun aleyh* olduğu değerlendirmesinde bulunur.⁴²⁶

İsnadlarda yer alan râvilerin *sika* olması, rivâyetin Mâlik dışında *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinin tamamı tarafından tahrîc edilmesi ve muhakkiklerin müspet değerlendirmelerinden hareketle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

(Yine o münafıklardan:) O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır, diyerek peygamberi incitenler de vardır. De ki: O, sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü o Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resûlüne eziyet edenler için mutlaka elem verici bir azap vardır. Rızanızı almak için size (gelip) Allah'a and içerler. Eğer mümin iseler Allah ve Resûlünü razı etmeleri daha doğrudur.(Tevbe, 9/61-62)

2.3.57. Hadis

(Tevbe, 9/61-62)

Muhammed b. İshak b. Yesâr dedi ki: (Bu ayet) kendisine Nebdel b. e-Haris denilen münafıklardan bir adam hakkında inmiştir. O iri yapılı, uzun boylu, başındaki saçları kabarık, kırmızı gözlü, siyahımsı kızıl yanaklı hilkatı bozuk/çirkin bir adamdı.”

Nebi (sas) (onun hakkında) şöyle demiştir: “*Kim şeytana bakmak isterse Nebtel b.Haris'e baksın.*”⁴²⁷

Beğavî'nin isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhü's-Sünne*'de yer almadığı gibi muteber hadis kaynakları arasında da yer almamaktadır. Rivâyete Vâhidî'nin *Esbâbu'n-Nüzûl*'ünde,⁴²⁸ Kurtubî'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân*'ında⁴²⁹ isnadsız olarak rastlamaktayız.

h.no: 2435), Zekât, 46, (V/55, h.no: 2522); İbn Mâce, *Sünen*, Zekât, 1, (III/5, h.no: 1783); Dârimî, *Sünen*, Zekât, 1, (II/1005, h.no: 1655); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/498, (h.no: 2071).

⁴²² Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Zekât, 1, (III/5, h. no: 2226). Zekât, 48, (III/45, h. no: 2313)

⁴²³ Tirmizî, *Sünen*, III/12.

⁴²⁴ Nesâî, *Sünen*, V/2.

⁴²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/498.

⁴²⁶ Dârimî, *Sünen*, II/1005.

⁴²⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/67.

⁴²⁸ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s.168.

Taberî ise rivâyeti *mürsel* olarak İbn İshak'dan nakleder.⁴³⁰ *Mürsel* hadis *zayıf* hadisın kısımları arasında yer alır. Bu yüzden rivâyet teknik açıdan *zayıftır*.

2.3.58. Hadis

(Tevbe, 9/61-62)

Katâde ve es-Süddî'den:

İçlerinde Cülâs b. Süveyd ve Vedîa b. Sabit gibi münafıkların da olduğu bir gurup insan toplandı. Nebi (sas)'den bahsedip onun hakkında şöyle dediler: “Eğer Muhammed'in söylediği şeyler hak ise biz eşeklerden daha şerliyiz. Onlar (Allah Resûlünü) küçümseyip bu sözü söyledikleri zaman yanlarında ensârdan kendisine Amir b. Kays denilen bir çocuk vardı.

Çocuk kızdı ve (onlara) şöyle dedi: “Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in söyledikleri haktır ve siz ise eşeklerden şerlisiniz.” Sonra Nebî (sas)'in yanına geldi ve (münafıkların söylediklerini) Hz. Peygambere haber verdi.

Allah Resûlü (sas) onları yanlarına çağırıp (olanları) sordu. Onlar da Amir'in yalancı olduğuna yemin ettiler. Amir de onların yalancı olduklarına yemin etti. Nebi (sas) onları doğruladı. Amr ise dua edip şöyle dedi: “Allahım doğru söyleyeni tasdik et, yalan söyleyeni ise yalanla.” Bunun üzerine Allah (cc) bu ayeti indirdi.⁴³¹

Beğavî'nin isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünneve Mesâbîhü's-Sünne*'de yer almadığı gibi muteber hadis kaynakları arasında da yer almamaktadır.

Rivâyet Vâhidî'nin *Esbâbü'n-Nüzûl*'ünde es-Süddî'den isnadsız olarak⁴³² Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ında ise; Bişr ← Yezîd ← Saîd ← Katade tarikiyle bazı metin farklılıklarıyla yer almaktadır.⁴³³

Bu isnadda yer alan ricalin tamamı *sika* râvilerdir ancak Katade rivâyeti *mürsel* olarak nakletmektedir. *Mürsel*, *zayıf* hadisın kısımları arasında bulunduğu için rivâyet *zayıftır*.

⁴²⁹ el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, (thk. Ahmed el-Berdûnî v.dğr), Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1384/1964, VIII/192.

⁴³⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/364.

⁴³¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/68.

⁴³² Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s.168.

⁴³³ Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib el-Âmilî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kurân*, I-XXVI, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru'l-Hicr, 1422/2001, Kahire, XI/540.

(Hâla) bilmediler mi ki, kim Allah ve Resûlüne karşı koyarsa elbette onun için, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu büyük rûsvaylıktır. Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin müminlere indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır. (Tevbe, 9/63-64)

2.3.59. Hadis

(Tevbe, 9/63-64)

İbn Keysân şöyle demiştir: Bu ayet münafıklardan on iki adam hakkında inmiştir. Onlar Allah Resûlü (sas) Tebük Gazvesinden muzaffer olarak döneceği vakit ona saldırmak için engebeli bir patikada (pusuya yatıp) onu beklediler. (Onlar bunu yaparken) onlardan aralarında müslümanlığını gizleyen bir adam vardı. Bu konuda onlardan korkan Müslüman bir adam da onlarla beraberdi. Gecenin karanlığında gizlendiler, Cibril (as) onların yapmak istediği şeyi Allah Resûlüne haber verdi. Ve onların bineklerinin yüzüne vuracak kimseyi onlara göndermeyi emretti.

Allah Resûlü (sas)’in bineğini Ammar b. Yasir çekiyor, Hüzeyfe ise onu yönlendiriyordu. Allah Resûlü (sas) Hüzeyfe’ye: “ *Onların bineklerinin yüzüne vur.*” dedi. Hüzeyfe onları uzaklaştırmaya kadar vurdu.

Allah Rasulü bineğinden indiğinde Hüzeyfe’ye şöyle dedi: “*Bu kavimden kimleri tanıdın.*” Hüzeyfe: “Onlardan hiçbirini tanıyamadım.” Allah Resûlü: “*Onlar falanca falancalardır.*” dedi ve onlardan hepsinin isimlerini saydı. Hüzeyfe: “Onların üzerine savaşmak için (bir ordu) göndermeyecek misin?” dedi. Allah Resûlü (sas) de: “*Arapların, Muhammed ashabıyla zafer kazandıktan sonra onları öldürmeye başladı demelerini istemiyorum. Bu korku kıvılcımı onlara yeter.*” buyurdu.⁴³⁴

Beğavî’nin İbn Keysân’dan isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbîhü’s-Sünne*’de yer almadığı gibi muteber hadis kaynakları arasında da yer almamaktadır.

Rivâyeti Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*’sinde daha uzun bir metinle *mürsel* olarak şu isnadla nakleder;

⁴³⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/69.

Abdullah el-Hâfız ← Ebû Ca'fer el-Bağdâdî ← Ebû Ulâse Muhammed b. Amr b. Hâlid ← Ebûhu ← İbn Lehîa ← Ebu'l-Esved ← Urve.

Ayrıca İbn Kesîr *de-el-Bidâye ve'n-Nihâye*'sinde bu rivâyeti nakletmiştir.⁴³⁵ Rivâyet tefsir kitapları arasında; Cürcânî'nin tefsirinde isnadsız olarak⁴³⁶ Hâzin'in *Lübâbü't-Te'vîl*'inde İbn Keysân'dan ta'liklen nakledilmiştir.⁴³⁷

Rivâyetin yalnızca *mürsel* naklini tespit edebildiğimiz için nakil bu durumda *zayıftır*.

(Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden (tevbe eden) bir gurubu bağışlasak bile, bir guruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz. Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil), birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkor ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu! Çünkü münafıklar fâsıkların kendileridir. (Tevbe, 9/65-67)

2.3.60. Hadis

(Tevbe, 9/65-67)

İsmail b. Abdilkâhir ← Abdulğâfir (İbn Muhammed ← Muhammed b. Îsâ el-Culûdî) İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Muhammed b. Müsennâ ← Muhammed b. Ca'fer ← Şu'be ← Katâde ← Ebû Nadra ← Kays b. Ubâde:

Ammar'a dedik ki: “Savaşınız hakkında ne dersiniz? Bu sizin reyiniz mi? Kuşku yok ki rey (bazen) hata eder (bazen) isabet eder. Yoksa bu Allah Resûlü (sas)’ın sizinle yaptığı bir anlaşma mı?

O da: “Allah Resûlü (sas) insanlarla yapmadığı anlaşmayı bizle de yapmadı.” dedi. Ardından şöyle dedi: “Kuşku yok ki Allah Resûlü (sas): “*Ümmetimin içinde...*” dedi. Şu'be şöyle dedi: “Bana Huzeyfe'nin rivâyet ettiğini sanıyorum.”

⁴³⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, V/256-257.

⁴³⁶ el-Cürcânî, Ebû Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Fârisî, *Dercü'd-Dürur fî Tefsîri'l-Ây ve's-Süver*, I-II, (thk. Salâh el-Ferhân ve Muhammed Edîb Şekûr), Dâru'l-Fikr, Ürdün, 1430/2009, I/780.

⁴³⁷ el-Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, III/116.

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki ümmetimin içinde on iki münafık vardır. Onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyecek, cennetin kokusunu duyamayacaklardır. Onlardan sekizine omuzlarında ortaya çıkıp göğüslerinden yükselecek ateşten bir kandil yetecektir.”⁴³⁸

Beğavî'nin *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde Hüzeyfe'den ta'likten naklettiği bu Rivâyete⁴³⁹ Müslim'in *Sahîh*'inde Muhammed b. el-Müsennâ ve Ebû Bekir b. Ebî Şeybe kanalıyla aynı metinle, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Şube ve Katâde kanalıyla biri mutavvel diğeri muhtasar iki ayrı metinle rastlamaktayız.⁴⁴⁰

Bezzâr *Müsned*'inde naklettiği bu rivâyet hakkında kendi isnadını kastederek; bu hadis Hüzeyfe'nin Allah Resûlü (sas)'den nakliyle bu isnad dışında hiçbir yerde rivâyet edilmemiştir, demiştir.⁴⁴¹ Mezkûr rivâyeti ayrıca İbn Ebî Âsım *el-Âhâd ve'l-Mesânî* isimli eserinde, Beyhakî ise *Delâil*'inde Esved b. Âmir kanalıyla bu isnadla nakletmiştir.⁴⁴²

Rivâyetin sıhhati hakkında Şuayb el-Arnâvûd; isnadı Müslim'in şartına göre *sahîhtir*. Ebû Nadra yani el-Münzir b. Mâlik el-Abdî dışında isnadda yer alan râvilerin hepsi Buhârî ve Müslim'in *sika* râvilerindendir. Ebû Nadrâ ise sadece Müslim'in ricalindendir, değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁴³ Abdurrezzak el-Mehdî ise, rivâyet Müslim'in şartına göre *sahîhtir*, demiştir.⁴⁴⁴

İbn Sa'd, Ebû Nadrâ'nın *sika* ve *kesîru'l-hadîs*⁴⁴⁵ olduğunu nakledip her bir rivâyetinin hüccet olarak kullanılmadığını⁴⁴⁶ Zehebî ise Ebû Nadrâ'nın tabiûn neslinin *sika* râvilerinden olup Yahya b. Maîn ve bir grup kimse tarafından da *sika* olarak addedildiğini söyler.⁴⁴⁷

İbn Hacer Tehzîb'inde; İbn Adiy'nin *el-Kâmil* isimli eserinde Ebû Nadrâ'nın kavminin başkanı olduğunu söylediği için, İbn Sa'd'ın Ebû Nadrâ'ya işaret etmediğini

⁴³⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/69.

⁴³⁹ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, IV/114, (h.no: 4632).

⁴⁴⁰ Müslim, *Sahîh*, Sıfatu'l-Munâfikîn, 1, (IV/2143, h.no:2779); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI/180, (h.no:18885), XXXVII/345, (h.no: 23319).

⁴⁴¹ Bezzâr, *Müsned*, VII/215, (h.no: 2788)

⁴⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII/346

⁴⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI/181

⁴⁴⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/366.

⁴⁴⁵ Kesîru'l-Hadis: Çok hadis rivayet eden kimse. Aydın, *age.*, s.149.

⁴⁴⁶ İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Hâşimî, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, I-VIII, (Muhammed Abdulkâhir Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1410/1990, VII/155-156.

⁴⁴⁷ ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV/181.

ve Buhârî'nin onu hüccet olarak kullanmadığını zannettiğini söyler. Ayrıca Ebû Nedrâ hakkında Ahmed b. Hanbel'in *sika* dediğini de ekler.⁴⁴⁸

Zayıf ve *mevzu* hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu rivâyetin *sika* râviler tarafından nakledilmesi ve muhaddis muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri doğrultusunda rivâyetin *sahîh* olduğunu kanaatindeyiz.

2.3.61. Hadis

(Tevbe, 9/65-67)

Kelbî, Mukâtil ve Katâde'nin dediğine göre bu ayetin nüzûl sebebi şudur: Nebi (sas) Tebük Gazve'si için harekete geçiyordu ve ordusunda münafıklardan üç asker vardı. İkiisi Kur'an ve Resûl ile dalga geçiyor üçüncüsüye gülüyordu. Şöyle dedikleri denilir: "Kuşku yok ki Muhammed (sas) Rumları yenebileceğini ve şehirlerini fethedebileceğini sanıyor. O bundan ne kadar da uzak."

(Yine) şöyle dedikleri söylenir; "Muhammed, Kur'an'ın Medine'de oturan arkadaşlarımıza indigini iddia ediyor, Kur'an ise ancak onun sözü ve kelimasıdır."⁴⁴⁹

Beğavî'nin; Kelbî, Mukâtil ve Katâde'den isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünneve Mesâbihü's-Sünne*'de yer almadığı gibi muteber hadis kaynakları arasında da yer almamaktadır.

Rivâyeti Taberî *Tefsîr*'inde Muhammed b. Abdullah ← el-A'lâ ← Muhammed b. Sevr ← Ma'mer ← Katade tarikiyle *mürsel* olarak⁴⁵⁰ Hâzin *tefsirinde*, Kelbî ve Mukâtil'den; Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*'ünde Katade'den isnadsız olarak nakletmiştir.⁴⁵¹

Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî; Kelbî'nin *metrûk* ve *müttehem*, Mukâtil'in *kezzâb*, Mukâtil ve Katade'nin *leyse bi şey*' olduğunu böylece rivâyetin *zayıf* olduğunu söylemektedir.⁴⁵²

Başka bir isnadını tespit edemediğimiz bu rivâyetin Taberî'de *mürsel* olarak nakledilmesi ve yukarıda da izah ettiğimiz gibi râvilerin *adalet* veya *zabt* yönünden *zayıf* olmaları sebebiyle rivâyet *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

⁴⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X/303.

⁴⁴⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/70.

⁴⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XIV/ 334.

⁴⁵¹ Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, III/118.

⁴⁵² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/366.

Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberi onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler. (Tevbe, 9/70)

2.3.62. Hadis

(Tevbe, 9/70)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melihî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmail ← Muhammed b. Abdilazîz ← Ebû Ömer es-Sanânî (Yemen'den) ← Zeyd b. Eslem ← Atâ b. Yesâr ← Ebû Saîd el-Hudrî:

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Kesinlikle sizler, sizden öncekilerin törelerine karış karış, arşın arşın tabi olacaksınız. Hatta onlar bir kertenkele deliğine girse dahi onlara tabi olacaksınız.*”

Biz dedik ki: “Ey Allah’ın Resûlü Yahudi ve Hristiyanların mı? Dedi ki: “*Kim (olabilir başka)*”

Ebu Hureyre’nin rivâyetinde de: “*Onlardan başkası (olabilir) mi?*”⁴⁵³

Beğavî bu rivâyeti *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı isnad ile *Mesâbihü’s-Sünne*’sinde isnadsız olarak nakleder.⁴⁵⁴

Rivâyeti Buhârî, Saîd b. Ebî Meryem ve Muhammed b. Abdulazîz tarikiyle naklederken Müslîm, Suveyd b. Saîd tarikiyle benzer metinlerle nakleder.⁴⁵⁵ Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde bölüm bölüm birçok yerde naklettiği bu rivâyeti hem Ebû Saîd el-Hudrî hem de Ebû Hureyre kanallarıyla aktarır.⁴⁵⁶

⁴⁵³ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/72.

⁴⁵⁴ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV/392, (h.no: 4196); *Mesâbihü’s-Sünne*, III/458, (h.no: 4126).

⁴⁵⁵ Buhârî, *Sahîh*, Enbiya, 50, (IV/169, h.no: 3456), İ’tisam, 14, (IX/103, h.no: 7320); Müslim, *Sahîh*, İlim, 3, (IV/2054, h.no:2669).

⁴⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/81, (h.no: 8340), XV/508, (h.no: 9819), XVI/355, (h.no: 10605), XVI/375, (h.no:10641), XVI/483, (h.no: 10827), XVIII/322, (h.no:11800), XVIII/557, (h.no:11843).

Rivâyete ayrıca Ma'mer b. Râşid'in *el-Câmi'*inde, Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inde, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde, Taberânî'nin *El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde ve Hâkim'in *Müstedrek*'inde bazı küçük metin farklılıklarıyla rastlamaktayız.⁴⁵⁷

Şuayb el-Arnâvûd, Ahmed b. Hanbel'in tahrîc ettiği senedler hakkında sırasıyla şu değerlendirmelerde bulunur; "İsnadı Müslim'in şartına göre *sahîhtir*. Muhammed b. Zeyd b. el-Muhâcir b. el-Kunfez hariç isnadda yer alan râvilerin hepsi şeyhaynın *sika* râvilerindendir.⁴⁵⁸ Muhammed b. Amr tarafından gelen isnad *hasen* olsa da hadis *sahîhtir*.⁴⁵⁹ İsnad İbrahim b. Ebî Esîd'in dedesi sebebiyle *zayıf* olsa da hadis *sahîhtir*.⁴⁶⁰ İsnadı şeyhaynın şartına göre *sahîhtir*.⁴⁶¹" Hâkim en-Neysâbûrî ise, rivâyetin Müslim'in şartına göre *sahîh* olup, Müslim'in onu kendisinin naklettiği metinle tahrîc etmediğini söyler.⁴⁶² Abdurrezzak el-Mehdî de rivâyetin Buhârî'nin şartına göre *sahîh* olduğunu söyler.⁴⁶³

Rivâyetin *muttefekun aleyh* olup birçok tarikle hadis kitaplarında yer alması ve muhakkik muhaddislerin rivâyet hakkında müspet kanaatleri sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoşurlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdur, hikmet sahibidir. Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vâdetti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur. (Tevbe, 9/71-72)

⁴⁵⁷ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, XI/369 (h.no: 20764); Abdurrezzâk, *Musannef*, XI/369, (h.no: 20764); İbn Hibbân, *Sahîh*, Târih, 10, (XV/95, h.no: 6703); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII/88, (h.no: 213); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, I/93, (h. no: 106).

⁴⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/81.

⁴⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/508, XVI/483.

⁴⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI/375.

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII/322, XVIII/557.

⁴⁶² Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, I/93.

⁴⁶³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/368.

2.3.63. Hadis

(Tevbe, 9/71-72)

Bize Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet ettiler; Nebî (sas) şöyle demiştir: “Allah (cc) cennet ehline şöyle der: “Ey Ehl-i cennet razı oldunuz mu?” Onlar da: “Rabbimiz! Yarattıklarından hiçbirine vermediğin şeyleri bize verdiğin halde niçin razı olmayalım ki?” Allah (c.c): “Size bu verdiklerimden daha fazlasını vereyim mi?” dedi. Dediler ki: “Ey Rabbimiz bundan daha fazla şey de nedir?” Allah (cc): “Rızamı size ilan ediyorum. Bundan böyle sonsuza kadar size karşı rızamı bozmayacağım.”⁴⁶⁴

Beğavî'nin burada Ebû Saîd el-Hudrî'den isnadsız olarak naklettiği bu merfu rivâyet *Şerhu's-Sünne*'de aynı metinle şu tarikle yer alır:

Ebû Nasr Muhammed b. el-Hasan el-Culferî ← Ebû Muhammed Abdurrahman b. Osman b. el-Kâsım ed-Dimeşkî ← el-Hasan b. Habib b. Abdumelik ← Rebi' b. Süleyman ← Abdullah b. Vehb ← Malik b. Enes ← Zeyd b. Eslem ← Atâ b. Yesâr ← Ebû Saîd el-Hudrî ← Allah Resûlü (sas).

Mesâbihü's-Sünne'de ise isnadsız olarak aynı metinle tahrîc edilmiştir. ⁴⁶⁵ rivâyeti Kütüb-i Sitte müelliflerinden Buhârî, Yahya b. Süleyman ve Muaz b. Esed tarikleriyle Müslim ise Harun b. Saîd el-Eylî tarikiyle aynı isnadla nakleder.

Ayrıca Tirmizî Süveyd b. Nasr kanalından aynı isnad ve aynı metinle Sünen'inde, Ahmed b. Hanbel farklı lafızlarda aynı manada bir rivâyetle Müsned'inde rivâyeti tahrîc etmiştir. ⁴⁶⁶ Rivâyetin sıhhati hakkında Tirmizî; hasen sahîh⁴⁶⁷ derken, Abdurrezzak el-Mehdî *sahîh* değerlendirmesinde bulunur.⁴⁶⁸

Rivâyetin *muttefekun aleyh* olup isnadında yer alan râvilerin *sika* ve *mutkin* olmaları, rivâyetin birçok muhaddis tarafından nakledilmesi ve hakkındaki müspet değerlendirmelerden hareketle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir! (Ey Muhammed! O sözleri) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür

⁴⁶⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/73.

⁴⁶⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/232, (h.no: 4394), *Mesâbihü's-Sünne*, III/559, (h.no: 4361).

⁴⁶⁶ Buhârî, *Sahîh*, Rikâk, 51, (VIII/114, h.no: 6549), Tevhid, 38, (IX/151, h.no: 7518); Müslim, *Sahîh*, Cennet, 2, (IV/2176, h.no:2829); Tirmizî, *Sünen*, Sıfatu'l-Cennet, 18, (IV/689, h.no: 2555); Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XVIII/349, (h.no: 11835).

⁴⁶⁷ Tirmizî, *Sünen*, IV/689.

⁴⁶⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/369.

sözünü elbette söylediler ve müslüman olduktan sonra kâfir oldular. Başaramadıkları bir şeye (Peygambere suikast yapmaya) de yeltendiler. Ve sırf Allah ve Resûlü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur. Yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da, ahirette de elem verici bir azaba çarptıracaktır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır. (Tevbe, 9/73-74)

2.3.64. Hadis

(Tevbe, 9/71-72)

İbn Abbâs şöyle demiştir: Resûlullâh (sas) bir evin gölgesinde oturuyordu, birden şöyle dedi: “*Kuşku yok ki size şeytanın gözleriyle bakacak bir insan gelecektir. Geldiği vakit onunla konuşmayın.*” O sırada hemen mavi gözlü bir adam görüldü. Allah Resûlü onu yanına çağırıp şöyle dedi: “*Sen ve arkadaşların hangi nedenden dolayı bana küfrediyorsunuz?*”

Adam ayrılıp gitti, arkadaşlarını getirdi ve (Allah Resûlüne karşı kötü söz) söylemediklerine dair Allah’a yemin ettiler. Allah (c.c)’da bu ayeti indirdi.⁴⁶⁹

Sebeb-i nüzûl olan ve İbn Abbas’dan isnadsız olarak nakledilen bu rivâyet *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbîhü’s-Sünne*’de nakledilmemiştir. Abdurrezzak el-Mehdi rivâyeti sadece Taberî’nin naklettiğine işaret etse de 470 taramalarımız sonucu rivâyeti Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde ve Hâkim’in *Müstedrek*’inde tahrîc ettiğini görmekteyiz. Ahmed b. Hanbel Rivâyeti şu isnadla nakletmiştir; Muhammed b. Ca’fer ← Şube ← Simak b. Harb ← Saîd b. Cübeyr ← İbn Abbas.⁴⁷¹

Rivâyeti tefsir kaynakları arasında İsrail’den aynı isnadla nakilde bulunan Taberî’nin *Câmiu’l-Beyân*’ında da görmekteyiz. 472 rivâyetin sıhhati hakkında Hâkim en-Neysâbûrî, Müslim’in şartına göre *sahîhtir* demektedir.⁴⁷³

Şuayb el-Arnâvûd, isnadın hasen olup Simak b. Harb dışında isnadda yer alan ricâlin tümünün şeyhaynın *sika* râvilerinden olup sadece Müslim’in ricalinden olan

⁴⁶⁹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/74.

⁴⁷⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/370.

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/47, (h.no: 2147), IV/231, (h.no: 2407); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/524.

⁴⁷² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI/571.

⁴⁷³ Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/524.

Simak b. Harb'ın ise *sadûk* olduğu değerlendirmesinde bulunur.⁴⁷⁴ Ahmed Muhammed Şâkir ise isnadın *sahîh* olduğunu belirtir. ⁴⁷⁵

Müşterek ravî Simak b. Harb *saduk* bir râvi olarak kabul edilir. Nitekim Süfyan onun *zayıf*, Yahya b. Maîn *sika*, Şube *zayıf*, Ahmed b. Hanbel *muzdaribu'l-hadis*, Ebû Hâtim *sika sadûk*, Salih Cezre *zayıf* olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁶ Çok fazla tarikine rastlamadığımız bu rivâyetteki râvi Simak b. Harb hakkındaki değerlendirmeler sebebiyle rivâyetin *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.65. Hadis

(Tevbe, 9/71-72)

Kelbî şöyle demiştir:

(Bu ayet) Cûlas b. Süveyd hakkında inmiştir. Allah Resûlü (sas) Tebük'de günün birinde hutbe verdi ve münafıklardan bahsetti. Onlardan pislik olarak bahsetti ve onları kınadı. Cûlas şöyle dedi: “Eğer Muhammed doğru söylüyorsa biz eşeklerden şerliyoruz demektir. Amir b. Kays bunu işitti ve şöyle dedi: “Evet! Muhammed kesinlikle doğru söylüyor ve sizler de eşeklerden daha şerlisiniz.”

Allah Resûlü (sas) Medine'ye doğru yöneldiği zaman Amir b. Kays, Allah Resûlü (sas)'ın yanına gelerek (orada) Cûlas'ın söylediklerini anlattı. Cûlas ise: “Bana iftira atıyor Ey Allah'ın Resûlü (sas)” dedi. Allah Resûlü ikindiden sonra minberin yanında o ikisinin yemin etmelerini emretti. Cûlas ikindiden sonra minberin yanında kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederek öyle söylemediğini ve Amir'in kendisine iftira ettiğini söyledi.

Sonra Amir kalkıp, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederek o öyle söyledi ve ben ona iftira atmadım dedi. Sonra da ellerini semaya kaldırıp şöyle dedi: “Allah'ım bizden doğru söyleyenin tasdikini nebîne inzal et. Allah Resûlü (sas) ve müminler ‘*amin*’ dediler.

Cibril (as) Nebî'ye (sas) insanlar (daha) dağılmadan bu ayet ile indi. Eğer tevbe ederlerse bu onlar için hayır olacaktır. Cûlas kalktı ve şöyle dedi: “ Ey Allah'ın Resûlü (sas) Allah (cc)'ın ayetlerini işittim ve ona tevbemi arz ediyorum. Amir b. Kays'ın

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/48.

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/99.

⁴⁷⁶ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II/232-233.

söylediği doğrudur. Ben onları söyledim. Allah'tan istiğfar dileyip tevbe ediyorum. Allah Resûlü (sas) onun özrünü kabul etti. Tevbe etmesi ne güzel oldu.⁴⁷⁷

Sebeb-i nüzûl olan ve Kelbî'dan isnadsız olarak nakledilen bu rivâyete *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhü's-Sünne*'de yer verilmediği gibi rivâyeti hadis kaynakları arasında da tespit edemedik. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*'ında İbn Hümejd ← Seleme ← İbn İshak'dan muhtasar bir metinle, İbn Vekî' ← Muâviye ← Hişam b. Urve ← Babası kanalıyla Beğavî'nin metnine lafız olarak benzemese de anlamca yakın bir metinle nakilde bulunmuştur.⁴⁷⁸

Taberî her ne kadar rivâyeti bize başka bir isnadla nakletse de burada rivâyetin nakledildiği Kelbî yani Muhammed b. es-Sâim *metruk müttehem* bir râvi olduğu⁴⁷⁹ ve Kelbî'nin nakliyle başka bir rivâyette karşılaşmadığımız için rivâyetin *mevzu* olduğu kanaatindeyiz.

Onlardan kimi de, Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz sâlihlerden olacağız! Diye Allah'a and içti. Fakat Allah lütuf ve kereminden onlara verince, onda cimrilik ettiler ve yüz çevirerek dönüp gittiler. Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için O da kalplerine, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar bir nifak soktu. (Tevbe, 9/75-77)

2.3.66. Hadis

(Tevbe, 9/75-77)

Ebû Saîd eş-Şurayhî ← Ebû İshâk es-Sa'lebî ← Ebû Abdillâh ibn Hâmid el-İsfehânî ← Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Semerkandî ← Muhammed b. Nasr ← Ebû Ezher Ahmed b. Ezher ← Mervan b. Muhammed (Muhammed) ← İbn Şuâyb ← Muân b. Rifâa ← Ali b. Yezîd ← Kasım b. Abdîrrahman ← Ebû İmâme el-Bâhilî:

Sa'lebe b. Hâtib el-Ensârî, Resûlullâh'ın yanına gelip şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü Allah'a beni mal ile rızıklandırması için dua et. Allah Resûlü (sas) ona; "*Vay sana ey Salebe! Şükkrünü gerçekleştireceğin az (mal), şükkrüne güç yetiremeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır.*"

⁴⁷⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/75.

⁴⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/569-570.

⁴⁷⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/370.

Bundan sonra bir kez daha Allah Resûlüne geldi ve: “Ey Allah’ın Resûlü Allah’a beni mal ile rızıklandırması için dua et.” dedi. Allah Resûlü (sas): “*Allah’ın Resûlü senin için güzel bir örnek değil mi? Nefsim elinde olan Allah’a yemin olsun ki eğer dağların benimle altın ve gümüş olarak yürümesini isteseydim, yürürdü.*”

Bundan sonra yeniden gelip (Allah Resûlüne) şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü Allah’a beni mal ile rızıklandırması için dua et. Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, Allah beni mal ile rızıklandırır (bana verilenden) her hak sahibine hakkını vereceğim.

Allah Resûlü (sas): “*Ey Allah’ım Salebe’yi mal ile rızıklandır.*” Diye dua etti. O da bir koyun aldı. Koyunlar tıpkı kurtlar gibi çoğaldılar. Medine’ye sığmaz olup Medine’den uzaklaştı. Medine vadilerinden birisinde oturmaya başladı. Ve (malı) tıpkı kurtlar gibi çoğaldı. Nebi (sas) ile öğle ve ikindi namazlarını cemaatle kılabilirdi. Diğer namazları ise (koyunlarının yanında kılıyordu). (Koyunları) arttı, çoğaldı öyle ki Cuma namazı dışında namazdan (tamamen) uzaklaştı. (Koyunlar) artıp çoğalmaya devam etti. Cuma günü, oradan geçen yolculardan, Medineliler hakkında haberler sormakla yetinmeye başladı. Allah Resûlü (sas) bir gün onu anıp “*Salebe ne yaptı*” dedi: Dediler ki: “Ey Allah’ın Resûlü (sas) Salebe bir koyun aldı. (Koyun üreyip çoğalınca), bir vadi dolusu oldu” Allah Resûlü (sas) şöyle dedi: “*Salebe’ye yazıklar olsun, Salebe’ye yazıklar olsun, Salebe’ye yazıklar olsun.*”

Ardından Allah, zekât ayetini indirdi. Allah Resûlü (sas) biri Ben-i Süleym’den ve biri Cüheyne’den iki adamı (zekât toplamak için) gönderdi ve onlara nasıl zekât alacakları konusunda bir usûl yazdı.

Onlara: "Salebe’ye ve Süleym oğullarından da bir adama uğrayınız! Onların, zekâtını, (buna göre) alınız!" dedi. İki (zekât memuru) Salebe’ye çıkıp geldiler ve Allah Resûlü (sas)’ın yazdığı (zekât bildirisini) okuyup zekât istediler.

Salebe dedi ki : “Bu da nedir? Bu ancak bir cizyedir, cizyenin benzerinden başkası değildir. Siz şimdi gidin ve sadaka işini bitirince bana dönün.”

Zekât memurları onun yanından ayrıldılar. (Sülemî’nin yanına vardılar) Sülemî onların haberini almıştı ve develerinin en iyilerine baktı ve zekât olarak onları ayırdı. En iyi develeriyle zekât memurlarını karşıladı. Zekât memurları (vermiş olduğu zekâtı) görünce şöyle dediler: “Bunu yapmana (vermene) gerek yok.” O da: “Bunu alın. Ben bunu gönül hoşluğu ile veriyorum.” dedi.

(Zekât memurları) insanlara uğrayıp zekâtları aldılar. Sonra da tekrar Salebe’ye geldiler. Salebe: “Bana yazılanı gösterin!” dedi ve onu alıp okudu. Sonra da “Bu ancak

cizyedir, cizyenin kardeşinden başkası değildir. Siz gidin ben düşüneyim.” Dedi. Râvi dedi ki; iki zekât memuru geldiler ve Allah Resûlü (sas) o iki (memuru) görünce, Salebe ile konuştuklarını (onlar) daha anlatmadan “*Salebe ’ye yazıklar olsun, Salebe ’ye yazıklar olsun*” dedi ve Sülemî için de hayır duada bulundu.

(Zekât memurları) Salebeyle olanları Allah Resûlüne haber verdi. Ardından Allah (cc) ‘**Onların içinde öyleleri var ki, Allah bize lutuf ve kereminden bahşederse**’ ayetinden ‘**yalan söyleyip durmaları yüzünden**’ ayetine kadar olan ayetleri inzal etti.

O esnada Allah Resûlü’nün yanında Salebe’nin akrabalarından bir adam vardı ve bunu işitir işitmez çıkıp Salebe’nin yanına vardı ve şöyle dedi: “Yazık sana ey Salabe! Allah senin hakkında şöyle şöyle bir ayet indirdi. Salebe çıkıp Allah Resûlü (sas)’ın yanına geldi ve ondan zekâtını kabul etmesini istedi. Allah Resûlü: “Şüphesiz ki Allah (cc) beni senin zekâtını kabul etmekten men etti.” Salebe başına toprak saçmaya başlayınca Allah Rasûlü (sas): “*Bunu sen yaptın. Ben sana emretmişim ancak sen beni dinlemedin.*” dedi.

Allah Resûlü (sas) Onun zekâtını almayınca o da evine döndü. Sonra Allah Resûlü vefat etti. Ebû Bekir’in yanına gelip zekâtımı kabul et dedi. Ebû Bekir Allah Resûlü’nün kabul etmeğini ben de kabul etmem dedi ve onun zekâtını kabul etmeden vefat etti. Ömer yönetime geçtiği zaman ona da geldi ve “zekâtımı kabul et” dedi. Ömer de: “Allah Resûlü’nün ve Ebu Bekir’in kabul etmeğini ben de kabul etmiyorum.” dedi. Osman, yönetime geçtiği zaman da geldi ve Osman ondan zekâtını kabul etmedi. O, Osman’ın hilafeti döneminde ölüp gitti.⁴⁸⁰

Sebeb-i nüzûl olarak nakledilen bu rivâyet *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbîhü’s-Sünne*’de nakledilmemiştir. Hadis kaynakları arasında sadece Taberânî’nin *El-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde ve Beyhakî’nin *Şuâbu’l-Îmân*’ında tespit edebildiğimiz rivâyeti Vahidî de *Esbâbu’n-Nüzûl*’ünde nakletmiştir.⁴⁸¹

Abdurrezzâk el-Mehdî, Beğavî’nin naklettiği rivâyet hakkında; *batıl, mevzû, isnadı sâkıt*, metni *masnu’dur*, demiştir.⁴⁸² Beyhakî’nin tahrîc ettiği isnadı değerlendiren Muhammed Saîd Bisyûnî Zağlûl ise isnad hakkında *zayıf* demiştir.⁴⁸³

⁴⁸⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/76.

⁴⁸¹ Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, VIII/216, (h.no: 7873); Beyhakî, *Şuâbu’l-Îmân*, VI/198; Vahidî, *Esbâbu’n-Nüzûl*, s.170.

⁴⁸² Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/371.

⁴⁸³ Beyhakî, *Şuâbu’l-Îmân*, VI/199.

Rivâyet isnadında yer alan Muhammed b. İbrahim b. Ziyad et-Tayâlisî hakkında Ebû Ahmed el-Hâkim *zayıf*, Dârekutnî ise *metrûk* demiştir.⁴⁸⁴

Muhakkiklerin değerlendirmeleri ve isnad râvilerinin *metrûk* olmaları sebebiyle rivâyetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

(Münafıklar), Allah'ın, onların sırrını da fısıltılarını da bildiğini ve gaybları (gizli şeyleri) çok iyi bilen olduğunu hâla anlamadılar mı? (Tevbe, 9/78)

2.3.67. Hadis

(Tevbe, 9/78)

Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Fadl el-Hurkî ← Ebu'l-Hasan Ali b. Abdillâh et-Taysefûnî ← Abdullah b. Ömer el-Cevherî ← Ahmed b. Ali el-Kuşmîheni ← Ali b. Hacer ← İsmail b. Ca'fer ← Ebû Suheyl Nâfi' b. Mâlik ← Ebû Nâfi' b. Mâlik ← Ebû Hureyre ← Allah Resûlü (sas):

Münafıklığın göstergesi üçtür: “*Konuşunca yalan söyler, söz verince tutmaz, (kendisine bir şey) emanet edilince ihanet eder.*”⁴⁸⁵

Beğavî'nin Tevbe Sûresi 76-79. ayetlerin tefsiri bağlamında zikrettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne*'de aynı isnad ve aynı metinle, *Mesâbihu's-Sünne*'de isnadsız olarak aynı metinle nakledilmiştir.⁴⁸⁶

Aynı rivâyeti *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde, Tirmizî *Sünen*'inde, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde tahrîc etmişlerdir. Ayrıca rivâyet Nesâî'nin *es-Sünenü'l-Kebîr*'sında da yer almaktadır.⁴⁸⁷

Tirmizî rivâyeti iki ayrı tarikle nakledip Âlâî'den yaptığı nakil için *hasen ğarîb* değerlendirmesinde bulunur. Ebû Hureyre'nin Nebî (sas)'den nakledilen başka tarikleri olduğunu söyleyip, İsmail b. Cafer'den naklettiği aynı Rivâyet hakkında da *sahîh* demiştir.⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III/448.

⁴⁸⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/78.

⁴⁸⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/72, (h.no: 35); *Mesâbihu's-Sünne*, I/125, (h.no: 38).

⁴⁸⁷ Buhârî, *Sahîh*, İman, 24, (I/16, h.no: 33), Şehadât, 28, (III/180, h.no: 2682), Vesâyâ, 8, (IV/5, h.no: 2740), Edeb, 69, (VIII/25, h.no: 6095); Müslim, *Sahîh*, İman, 25, (I/78, h.no: 59); Tirmizî, *Sünen*, İmân, 14, (V/19, h.no: 2631); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/314, (h.no: 8685); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Tefsîr, 4, (X/74, h. no: 11062).

⁴⁸⁸ Tirmizî, *Sünen*, V/19.

Ahmed Muhammed Şâkir⁴⁸⁹ ve Şuayb el-Arnâvûd⁴⁹⁰ nakledilen rivâyetlerin *sahîh* olduğunu söylemişlerdir.

Mezkûr rivâyetin *muttefekun aleyh* olması birçok hadis kaynağında nakledilmesi ve muhakkik muhaddislerin değerlendirmeleri neticesinde rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır. (Tevbe, 9/78 -79)

2.3.68. Hadis

(Tevbe, 9/78 -79)

Tefsir ehli şöyle söyler: Allah Resûlü (sas) zekâta teşvik etmişti. Abdurrahman b. Avf dört bin dirhem ile gelip şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü benim sekiz bin (değerinde) malım var. Sana dört binini getirdim onu Allah yolunda harca. Dört bin dirhemi ise ailem için sakladım.”

Allah Resûlü (sas) şöyle dedi: “*Allah verdiği de tuttuğunu da bereketli kılsın.*” Allah, Abdurrahman’ın malını öyle bereketli kıldı ki, öldüğü zaman geride iki eş bıraktı ve eşlerine kalan 1/8’lik miras bile yüz altmış bin dirheme ulaştı.

O gün Asım b. Udeyy el-Aclâni yüz vesk (ağırlığında) hurma tasadduk etti. Ebû Akîl el-Ensârî –ismi el-Habhâb- bir sa’ hurma getirdi ve şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü ben gecemi cerir ile su çekerek geçirdim. Tâ ki iki sa’ hurma elde edinceye kadar. Onlardan birini ailem için sakladım, diğerini de sana getirdim.”

Allah Resûlü onun sadaka içersinde dağıtılmasını emretti. Münafıklar hemen göz ile işaret edip şöyle dediler: “Abdurrahman ve Asım’ın vermiş oldukları riyadan başka bir şey değildir. Allah ve Resûlü Ebû Akîl’in bir sa’ına muhtaç değildir. Fakat ne var ki Ebû Akîl sadaka vererek cömert davrandığını göstermek istedi.” Bunun üzerine Allah (cc) ‘**ellezîne yelmizûne**’ ayetini indirdi.⁴⁹¹

⁴⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII/388.

⁴⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/314.

⁴⁹¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/78.

Beğavî'nin tefsir ehlinden isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihü's-Sünne*'de yer almamaktadır. Bu rivâyet farklı lafızlarla muhtasar olarak birçok tarik ile nakledilmiştir. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*lerinde de muhtasar olarak yer alan bu rivâyeti ayrıca Nesâî *Sünen* ve *es-Sünenü'l-Kebîr*'sında Ebû Mes'ud el-Ensârî'den nakletmişlerdir. Rivâyet Taberânî'nin *el-Mucemu'l-Kebîr*'inde de tahrîc edilmiştir.⁴⁹²

Rivâyete tefsir kitapları arasında Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ında da rastlamaktayız. Taberî'nin naklettiği metin daha uzun olup Beğavî'nin nakline en çok benzeyen metin de Taberî'nin naklidir.⁴⁹³

Taberî'nin Mücahit, Amr b. Seleme ve Yahya b. Kesîr el-Yemânî'den naklettiği rivâyetleri *mürsel* olup İbn İshak'ın Rebî b. Enes kanalıyla aktardığı nakil de *mu'daldır*. Bir başka yerde de Atiyye'nin İbn Abbas'tan nakline yer verdiği senede Atiyye *zayıf* bir râvi olup onun dışında kalan râviler de *meçhûl* râvidirler.⁴⁹⁴

Rivâyetin muhtasar hali her ne kadar şeyhainin nakilleri arasında yer alsada Beğavî'nin daha uzun bir metinle naklettiği bu rivâyeti *el-Câmiu'l-Beyân* dışında başka yerde tespit edemedik. Taberî'de yer alan isnadların *mürsel* olmasından hareketle Beğavî'nin naklinin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

(Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez. Allah'ın Resûlüne muhalefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler; “bu sıcakta sefere çıkmayın” dediler. De ki: “Cehennem ateşi daha sıcaktır!” Keşke anlasalardı! Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar! (Tevbe, 9/80-82)

⁴⁹²Buhârî, *Sahîh*, Zekât, 10, (II/109, h.no: 1415-1416), Tefsir, 11, (VI/67, h.no: 4669); Müslim, *Sahîh*, İman, 25, (I/78, h.no: 59); Nesâî, *Sünen*, Cehdü'l-Mekâl, 49, (V/59, h. no: 2530); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Zekât, 51, (III/48, h. no: 2321); Tefsir, 9, (X/117, h. no:11159); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII/200, (h.no: 536).

⁴⁹³Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/592.

⁴⁹⁴Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/373.

2.3.69. Hadis

(Tevbe, 9/80-82)

Dahhâk şöyle dedi: Bu ayet indiği zaman Allah Resûlü şöyle dedi: “*Şüphesiz ki Allah bana ruhsat verdi. Yetmişden fazla (istiğfarda) bulunacağım. Umulur ki Allah onları bağışlar.*”⁴⁹⁵

Beğavî'nin Dahhâk'tan isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhü's-Sünne*'de yer almamaktadır. Bu rivâyet genel olarak hadis kitaplarında bu siyakla yer almaz ve rivâyetin aslı da İbn Ömer'den nakledilir.⁴⁹⁶ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu siyakla gelen tek nakil biraz daha uzun bir metinle Taberî tarafından nakledilmiştir.⁴⁹⁷ Taberî'nin isnadı şu şekildedir; Muhammed b. Sa'd ← Babası ← Amcası ← Babası ← Babası ← İbn Abbas.

İbn Abbas'tan nakilde bulunan Ata b. Sa'd b. Cenâde hakkında Ebû Hâtim *zaîfu'l-hadis*⁴⁹⁸ derken İbn Hacer ise onun *sadûk, çokça hata yapan ve müdellis* bir kimse olduğunu söyler.⁴⁹⁹

Muhammed b. Sa'd dışında isnadda yer alan râvilerin tamamı Ata b. Sa'd b. Cenâde gibi *zaîfu'l-hadis* ve *metrûk* oldukları için rivâyet zayıftır.

Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlünü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.
(Tevbe, 9/84)

2.3.70. Hadis

(Tevbe, 9/84)

İmam Ebû Alî el-Hüseyin b. Muhammed el-Kâdî ← Seyyid Ebû Hasan Muhammed b. el-Hüseyin el-Alevî ← Abdullah b. Muhammed b. el-Hasan eş-Şarkî ← Abdullah b. Hâşim ← Yahya b. Saîd ← Şuayb ← Musa b. Enes ← Enes b. Mâlik:

⁴⁹⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/79.

⁴⁹⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/376.

⁴⁹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/601.

⁴⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II/294.

⁴⁹⁹ İbn Hacer, *Tekrîbu't-Tehzîb*, s.393.

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “Benim bilmiş olduğum şeyleri bilseydiniz; az güler, çok ağlardınız.”⁵⁰⁰

Bu rivâyet mutavvel veya muhtasar olarak birçok vecîh ile Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik, Ebû Zer ve Âişe (r.a) gibi birçok sâhâbi râviden nakledilmiştir.

Beğavî’nin burada tahrîc ettiği rivâyet ise Enes b. Mâlik’ten muhtasar olarak nakledilen rivâyettir. Bu rivâyete Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı isnad ve metinle *Mesâbîhü’s-Sünne*’sinde ise Ebû Hureyre’den ta’liklen nakline rastlamaktayız.⁵⁰¹ *Şerhu’s-Sünne*’de Âişe’den uzun bir metinle bir nakil mevcuttur.⁵⁰²

Mezkûr rivâyet *Kütüb-i Tis’a* müelliflerinden Ebû Davûd dışında tüm muhaddisler tarafından tahrîc edilmiştir. Buhârî rivâyeti Âişe’den mutavvel ve muhtasar olarak Enes ve Ebû Hureyre’den ise muhtasar olarak nakletmiştir.⁵⁰³ Müslim, Âişe’den mutavvel olarak Tirmizî Ebû Hureyre’den muhtasar olarak, Nesâî iki yerde Âişe’den mutavvel olarak, İbn Mâce Enes b. Mâlik’ten muhtasar olarak, Dârimî Enes’ten muhtasar olarak, Mâlik Âişe’den mutavvel olarak Ahmed b. Hanbel ise birçok tarikle hem muhtasar hem mutavvel olarak nakilde bulunmuştur.⁵⁰⁴

Tirmizî Ebû Hureyre’den naklettiği benzer metinli rivâyet hakkında *sahîh* derken⁵⁰⁵ Şuayb el-Arnâvûd ve Muhammed Zuheyr eş-Şâvîş bu rivâyetlerin sıhhati hakkında ittifak olduğunu ve rivâyetin *sahîh* olduğunu belirtirler.⁵⁰⁶ Mütteseddit muhakkiklerden olan Elbânî ise Âişe kanalıyla gelen isnad için *sahîh* demiştir.⁵⁰⁷ Muhakkik Hüseyin Selim Esedü’l-Dârânî de nakledilen rivâyetin *sahîh* ve *muttefekun*

⁵⁰⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/80.

⁵⁰¹ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV/368, (h.no: 4170); *Mesâbîhu’s-Sünne*, III/451, (h.no: 4109).

⁵⁰² Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, VI/374, (h.no: 1142).

⁵⁰³ Buhârî, *Sahîh*, Kusûf, 2, (II/34, h.no: 1044), Tefsir, 12, (VI/54, h.no: 4621), Nikah, 4, (VII/35, h.no: 5221), Rikak, 27, (VIII/102, h.no: 6485), Rikak, 27, (VIII/102, h.no: 6486), Eymân ve’n-Nüzûr, 3, (VIII/129-130, h.no: 6631,6637).

⁵⁰⁴ Müslim, *Sahîh*, Kusûf, 1, (II/618, h.no: 901); Tirmizî, *Sünen*, Zühd, 9, (IV/135, h.no: 2313); , Nesâî, *Sünen*, Kûsûf, 11, (III/132, h.no: 1474), Kûsûf, 11, (III/152 h.no: 1500); İbn Mâce, *Sünen*, Ebvâbü’z-Zühd, 19, (V/284, h.no: 4191); Dârimî, *Sünen*, Rikâk, 26, (III/1798, h.no: 2777); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Salâtu’l-Kusûf, 1, (I/186, h.no: 1); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII/467, (h.no:7499), XIII/478, (h.no: 8124), XV/242, (h.no: 9415), XII/467, (h.no: 7499), XV/354, (h.no: 9577), XV/527, (h.no: 9847), XVI/76, (h.no: 10029), XVI/148, (h.no: 10182), XVI/313, (h.no: 10528), XX/224, (h.no: 12859), XX/312, (h.no: 13009), XX/417, (h.no: 13190), XX/422, (h.no: 13197), XI/229, (h.no: 13631), XXI/333, (h.no: 13836).

⁵⁰⁵ Tirmizî, *Sünen*, IV/556.

⁵⁰⁶ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV/368,VI/374.

⁵⁰⁷ Nesâî, *Sünen*, III/132, III/152.

aleyh olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁸ Ahmed b. Hanbel'in naklettiği isnadlar hakkında da Şuayb el-Arnâvûd⁵⁰⁹ ve Ahmed Muhammed Şâkir⁵¹⁰ *sahîh* değerlendirmesinde bulunmuşlardır.

Zayıf ve *mevzû* hadis kaynakları arasında yer almayan bu rivâyet *muttefekun aleyh* olması ve birçok kanaldan bizlere intikal etmesi sebebiyle *sahîhtir*.

2.3.71. Hadis

(Tevbe, 9/84)

Ebûbekir Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Tevbe ← Ebû Tâhir Muhammed b. Ahmed el-Hârisî ← Ebû Hasan ← Muhammed b. Ya'kub el-Kisâî ← Abdullâh b. Mahmud ← Ebû İshak İbrahim b. Abdillâh el-Hallâl ← Abdullâh b. Mübarek ← İmrân b. Zeyd et-Tağlebî ← Yezîd er-Rekâşî ← Enes b. Mâlik:

Allah Resûlü (sas)'in şöyle dediğini işittim: *Ey İnsanlar! Ağlayınız. Buna gücünüz yetmiyorsa (bile) ağlaşınız. Çünkü cehennem ehli ateşte gözyaşları yüzlerinden dereler gibi akıncaya kadar ağlayacak. Sonunda (gözlerinden) gözyaşları kesilip kanlar akacak. Ve gözlerini yaralar kaplayacak. Eğer (gözyaşlarında) gemiler yüzdürülecek olsa, yüzer.*⁵¹¹

Beğavî, burada naklettiği rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnad ile *Mesâbihu's-Sünne*'sinde Enes'den ta'liklen nakletmiştir.⁵¹² *Kütüb-i Tis'a*'da bulunmayan bu rivâyet İmrân b. Zeyd et-Tağlebî ve Yezîd er-Rekâşî'nin zayıflığı sebebiyle *zayıftır*.

Nitekim İbn Maîn ve Ebû Hâtim, İmrân b. Zeyd et-Tağlebî hakkında, hadisi yazılır ancak onunla ihticâc edilmez, demiştir.⁵¹³ Dürrî'nin İbn Maîn'den nakline göre İbn Maîn onun hakkında *leyse bi'l-kavî* (ليس بالقوي) değerlendirmesinde de bulunmuştur.⁵¹⁴

İbn Sa'd, Yezîd er-Rakâşî'nin kaderîlerden *zayıf* bir râvî olduğunu Amr b. Ali ise Yahya b. Saîd'in ondan hadis nakletmediğini söylenir. Hakkında hadiste *leyse bi'l-kavî* (ليس بالقوي) olduğu bilgisi de yer alır.⁵¹⁵

⁵⁰⁸ Dârimî, *Sünen*, III/1798.

⁵⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII/467.

⁵¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII/292.

⁵¹¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/80.

⁵¹² Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/253, (h.no: 4418); *Mesâbihu's-Sünne*, IV/12, (h.no: 4413).

⁵¹³ ez-Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl*, III/237.

⁵¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII/133.

⁵¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI/309; İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-Kübrâ*, VII/182.

Tarih, siyer ve tefsir kitaplarında da rastlayamadığımız bu rivâyetin ricalinde yer alan bu sorunlar nedeniyle rivâyet *zayıftır*.

2.3.72. Hadis

(Tevbe, 9/84)

Tefsir ehli şöyle demiştir: Abdullah b. Ubey b. Selûl hastayken Allah Resûlü (sas)‘e haber gönderip (onun yanına gelmesini istedi). Allah Resûlü (sas) yanına girdiği vakit Allah Resûlü ona şöyle dedi: “*Yahûdi sevgisi seni helak etti.*”

O da: ”Ey Allah’ın Resûlü ben, beni azarlaman için seni çağırmadım. Ben benim için istiğfar dilemen için seni çağırdım.” Sonra Allah Resûlünden kendisini, gömleğiyle kefenlemesini ve namazını kıldırmasını istedi.⁵¹⁶

Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbîhü’s-Sünne*’sinde yer vermediği bu rivâyete hadis kaynaklarından hiç birinde rastlayamadığımız gibi tarih ve siyer kitapları arasında da tespit edemedik.

Beğavî’nin tefsir ehlinden isnadsız olarak naklettiği bu rivâyeti tefsir kitapları arasında sadece Taberî’nin *Câmiu’l-Beyân*’ında tespit edebildik.⁵¹⁷ Taberî’nin verdiği isnad şu şekildedir; Muhammed b. Abdila’lâ ← İbn Sevr ← Ma’mer ← Katâde.

Başka isnadını tespit edemediğimiz sadece Taberî’de *mürsel* olarak tespit edebildiğimiz bu rivâyet muallâk olması sebebiyle *zayıftır*.

2.3.73. Hadis

(Tevbe, 9/84)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmâîl ← Yahya b. Bukeyr ← el-Leys ← Ukayl ← İbn Şihâb ← Abdullah b. Abdillâh ← İbn Abbâs ← Ömer b. Hattâb:

Abdullah b. Ubey b. Selûl öldüğü zaman, Allah Resûlü (sas) onun namazını kıldırma için çağırıldı. Allah Resûlü (sas) kalktığı zaman ben ona doğru atılıp şöyle dedim: “Ey Allah’ın Resûlü İbn Ubey b. Selûl’ün namazını mı kılacaksınız? Hâlbuki o,

⁵¹⁶ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/81.

⁵¹⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XI/614.

şu, şu, şu ve şu günlerde şöyle şöyle demişti.” diye Allah Resûlü’ne söylediklerini sayıyordum.

Allah Resûlü tebessüm etti ve şöyle dedi: “*Ne söyleyeceksen sonra söyle ey Ömer!*” Ben söylediklerimi arttırınca şöyle dedi: “*Ben serbest bırakıldım ve (bunu) seçtim. Şayet ben yetmişden fazla istiğfar edince onun bağışlanacağını bilseydim, yetmişden fazla istiğfar ederdim.*”

Ömer: “Allah Resûlü, onun namazını kıldı, sonra az bir zaman bekledikten sonra oradan ayrıldı. Tevbe sûresinden iki ayet indi: **“Onların arasından ölen birinin namazını sakın kılma, mezarı başında da durma! Çünkü onlar Allah ve Resulünü inkâr ettiler ve yoldan sapmış olarak öldüler.”** (Tevbe, 9/84).

Ömer; “Ben daha sonra o gün Allah Resûlü (sas)’e cüretimden dolayı şaşırımdı, Allah ve Resûlü en bilendir.” dedi.⁵¹⁸

Beğavi bu rivâyeti *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbîhü’s-Sünne*’sinde tahrîc etmemiştir. Ömer b. Hattâb’dan nakledilen bu rivâyeti Buhârî Yahya b. Bukeyr kanalıyla aynı metin ve aynı isnadla naklederken Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel, İbn İshak’tan; Nesâî Hüseyin b. el-Müsennâ’dan aynı isnadla rivâyeti naklederler. Nesâî mezkûr rivâyete *es-Sünenü’l-Kebîr*’sında da benzer bir metinle yer vermiştir.⁵¹⁹

Tirmizî rivâyetin *hasen sahih garîb* olduğunu⁵²⁰ Şuayb el-Arnâvûd *hasen*,⁵²¹ Ahmed Muhammed Şâkir ise isnadın *sahîh*⁵²² olduğuna kanaat getirdiğini söylemektedir. Şuayb el-Arnâvûd, İbn İshak dışında isnadda yer alan râvilerin şeyhaynın *sika* ricalinden olduğunu İbn İshak’ın ise *hasenü’l-hadis*⁵²³ olduğunu belirtir. Bu sebeptendir ki Tirmizî ve Müsned muhakkiki Şuayb el-Arnâvûd rivâyetin *hasen* olduğuna vurgu yapmışlardır.

Beğavî rivâyeti Buhârî’nin naklettiği kanalla nakletmiş olup Buhârî’nin isnadında Muhammed b. İshak yer almamaktadır.

⁵¹⁸ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/81.

⁵¹⁹ Buhârî, *Sahîh*, Cenâiz, 84, (II/97, h.no: 1366), Tefsir, 12, (VI/88, h.no: 4671); Tirmizî, *Sünen*, Tefsir, 10, (V/279, h.no: 3097); Nesâî, *Sünen*, Cenâiz, 69, (IV/69, h.no: 1966); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/255, (h.no: 95); Nesâî, *Es-Sünenü’l-Kebîr*, Cenâiz, 69, (II/439, h. no: 2104), Tefsir, 9, (X/118, h. no: 11161).

⁵²⁰ Tirmizî, *Sünen*, V/279.

⁵²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/255.

⁵²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/206.

⁵²³ Hasenü’l-Hadis: Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani itibar için alınır. Aydınlı, *a.g.e.*, s.112.

Zayıf ve mevzu hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu rivâyetin birçok hadis kaynağında yer alması ve isnadda yer alan râvilerin Buhârî ve Müslim'in *sika* ricalinden olması sebebiyle hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.74. Hadis

(Tevbe, 9/84)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmâîl ← Ali b. Abdillâh ← Süfyân ← Amr ← Cabir b. Abdillâh:

Allah Resûlü (sas) Abdullah b. Ubey b. Selûl mezarına konulunca onun başucuna geldi ve çıkarılmasını emretti. Onu dizlerinin üzerine koydu ve ona üfledi. Ardından ona gömleğini giydirdi.

Allah en iyisini bilendir. (Allah Resûlü) Abbas'a da bir gömlek giydirmiş idi. Sufyan, Ebû Hureyre şöyle demiştir, dedi: "Allah Resûlü (sas)'ın (üzerinde) iki gömleği vardı. Abdullah ibn Ubey'in oğlu Abdullah, Allah Resûlü (sas)'e "Ey Allah'ın Resûlü cildine değmiş olan (altta olan) gömleğini babama giydir" dedi.⁵²⁴

Bu rivâyete ne *Şerhu's-Sünne*'de ne de *Mesâbîhü's-Sünne*'de rastlamaktayız. Rivâyet tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Câbir b. Abdillâh'tan nakledilmiş olup rivâyeti Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde, Nesâî *Sünen*'inde Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde tahrîc etmişlerdir. Mezkûr rivâyet aynı zamanda Nesâî'nin *es-Sünenu'l-Kebîr*'sında, Humeydî'nin *Müsned*'inde ve Abdurrezzak'ın *Musannef*'inde yer almaktadır.⁵²⁵

Haberin metni Buhârî'de Beğavî'nin naklettiği metinle bazı küçük metin farklılıkları dışında benzer olup Müslim, Nesâî ve Abdurrezzâk'ın naklettiği metinler ise *فَاللَّهُ أَعْلَمُ* kısmına kadar aynı olup muhtasar olarak nakledilmiştir. Rivâyet hakkında Elbânî *sahîh*, Abdurrezzak el-Mehdî ise Buhârî'nin şartına göre *sahîhtir*, demektedir.⁵²⁶

Zayıf ve mevzû hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu *merfû* rivâyetin *şeyhayn* tarafından nakledilmesi, isnadı aleyhinde herhangi bir değerlendirmenin

⁵²⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/81.

⁵²⁵ Buhârî, *Sahîh*, Cenâiz, 77, (II/92, h.no: 1350), Cihat, 149, (IV/60, h.no: 3008), Libas, 8, (VII/143, h.no: 5795); Müslim, *Sahîh*, Sıfatu'l-Munâfikîn, 1, (IV/2140, h.no: 2773); Nesâî, *Sünen*, Cenâiz, 40, (IV/37, h.no: 1901), Cenâiz, 96, (IV/84, h.no: 2019); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII/307, (h.no: 15075); Nesâî, *Sünenu'l-Kübra*, Cenâiz, 40, (II/411, h.no: 2039); Humeydî, *Müsned*, II/333, (h.no: 1284); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *Musannef*, III/538, (h.no: 6629), VI/40, (h.no: 9938).

⁵²⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/376.

bulunmaması ve muhakkiklerin müspet değerlendirmelerinden hareketle rivâyetin *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.75. Hadis

(Tevbe, 9/84)

Câbir'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Bedir günlerinden birinde esirlerle beraber Abbas da getirildi. Onun üzerinde elbise yoktu. (Nebî (sas) onun için bir gömlek baktı.) Abdullah b. Ubey'in gömleğinin ona olduğunu gördüler. Nebi (sas) gömleği ona (Hz. Abbas'a) giydirdi. Bu yüzden Nebî (sas) Abdullah b. Ubey'e giydirmiş olduğu gömleğini ona çıkardı.⁵²⁷

Beğavî'nin Câbir b. Abdillâh'tan ta'liken naklettiği bu *merfû* rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihü's-Sünne*'de yer almamaktadır.

Bu rivâyet Abdullah b. Muhammed ← İbn Uyeyne ← Amr ← Câbir b. Abdillâh⁵²⁸ tarikiyle Buhârî tarafından benzer bir metinle nakledilmiş olup Nesâî de *es-Sünenü'l-Kebîr*'sında Câbir'den şu metinle nakilde bulunur: “Abbas Medine’de ensârdan giyinebileceği bir elbise istedi ancak Abdullah b. Ubey’in gömleği dışında hiçbir gömlek üzerine olmadı.”⁵²⁹

Buhârî ve Nesâî'nin Câbir b. Abdillâh tarikiyle yaptığı nakillerin metinleri görüldüğü üzere ele aldıkları konu bakımından farklıdır. Rivâyete Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kebîr*'sında da rastlamaktayız. Beyhakî'nin yaptığı nakil bazı metin farklılıklarıyla birlikte Buhârî'nin rivâyetiyle aynı mesajı vermektedir.⁵³⁰

Zayf ve mevzu hadis kitaplarında rastlayamadığımız bu rivâyetin Buhârî’de yer alan râvilerinin her biri *sika* kabul edilmiş râvilerdir. Aleyhinde herhangi bir değerlendirmeye rastlamadığımız ve Buhârî tarafından *sika* râviler aracılığıyla nakledilen bu rivâyetin *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

⁵²⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/82.

⁵²⁸ Buhârî, *Sahih*, Cihad, 142, (IV/60, h.no: 3008).

⁵²⁹ Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Cenâiz, 40, (II/412, h. no: 2040).

⁵³⁰ Beyhakî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, III/564, (h.no: 6686).

2.3.76. Hadis

(Tevbe, 9/84)

Nebî (sas)’den Abdullah b. Ubey’e yapmış oldukları hakkında şöyle rivâyet edildi: “*Gömleğim ve namazım Allah’tan yana (ona) hiçbir fayda vermez. Allah’a yemin olsun ki; ben ona gömleğimi giydirerek o gömleğimle onun kavminden bin kişinin Müslüman olmasını umuyor idim.*”⁵³¹

Tevbe sûresinin 83. ayeti bağlamında isnadsız olarak nakledilen bu *merfû* rivâyete Beğavî *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbîhü’s-Sünne*’sinde yer vermemiştir. *Kütüb-i Tis’a*’da da tespit edemediğimiz bu rivâyet Taberî’nin *Câmiu’l-Beyân*’ında Bîsr ← Yezîd ← Saîd ← Katade tarikiyle yer alır.⁵³² Ancak Beğavî’nin naklettiği metin Taberî’nin nakli içerisinde bir bölüm olup Taberî’nin naklettiği metin daha uzundur. Vâhidî de (قال المفسرون) diyerek isnadsız olarak benzer bir metinle nakilde bulunmuştur.⁵³³ Başka bir isnadına rastlamadığımız ve hakkında Abdurrezzak el-Mehdî’nin *garip* değerlendirmesinde bulunduğu bu rivâyet⁵³⁴ Katade’nin *irsali* sebebiyle zayıftır.

Allah ve Resûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir. (Tevbe, 9/91)

2.3.77. Hadis

(Tevbe, 9/91)

Dehhâk şöyle demiştir; Âmir b. et-Tüfeyl öncülüğünde bir gurup kimse kendilerini savunmak için Allah Resûlü (sas)’e gelip şöyle dediler; “Ey Allah’ın Nebîsi şayet biz seninle beraber savaşsaydık, Tay’ Araplarının eşlerimize, mallarımıza ve hayvanlarımıza karşı tavırları değişirdi (saldırırlardı).”

⁵³¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/82.

⁵³² Taberî *Câmiu’l-Beyân*, XI/614.

⁵³³ Vâhidî, *Esbâbu’n-Nüzûl*, s.174.

⁵³⁴ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/377.

Allah Resûlü (sas) onlara şöyle dedi; “Allah sizin haberinizi bana bildirdi, Allah sizi bağışlayacaktır.”⁵³⁵

Abdurrezzak el-Mehdî rivâyetin *mürsel* olduğu ve merâsil olan Dehhâk’ın *leyse bi şey*’ ve *sâkı*t bir râvi olduğunu söylemektedir.⁵³⁶ İsnad ve metnini hiçbir hadis, tefsir ve tarih kitabında tespit edemediğimiz bu rivâyetin *mevzû* olduğu kanaatindeyiz.

Ve bedevî Araplar’dan infak ettiği şeyi zarar kabul eden kimseler vardır. Ve devrin değişmesini, size (başınıza) kötü devirlerin (felaketlerin) gelmesini beklerler. Kötü dönemler (felaketli olaylar) onların üzerine olsun! Ve Allah en iyi işitendir, en iyi bilendir. (Tevbe, 9/98)

2.3.78. Hadis

(Tevbe, 9/98)

İbn Abbas şöyle demiştir; “Bu ayet ibn Kays’ın dedesi, Muattib b. Kuşeyr ve bu ikisinin ashâbı hakkında indi. Bunlar münafıklardan oluşan 80 kişiydi. Allah Resûlü ise şöyle buyurdu; “*Ne onlarla oturun ne de onlarla konuşun*”⁵³⁷

İbn Abbas’tan ta’liklen nakledilen bu rivâyeti hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz gibi tarih, siyer ve tefsir kaynaklarında da tespit edemedik. Bizim tespit edemediğimiz ancak Muhammed Abdullah en-Nemr’in, benzer ve uzunca bir rivâyeti Taberî’nin İbn Abbas’tan nakledildiğini söylediği de vâkidir.⁵³⁸ *Meâlimu’t-Tenzîl* muhakkiki Abdurrahman el-Mehdî rivâyet hakkında şöyle demektedir; “Allah Resûlü (sas)’ın müslümanlara, Kab b. Mâlik ve ashâbıyla konuşmasını yasakladığı doğrudur ancak bu rivâyet *oldukça zayıftır*.”⁵³⁹

Aslını hiçbir kaynakta tespit edemediğimiz bu rivâyet üzerinde *tevakkuf* edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

⁵³⁵ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/83.

⁵³⁶ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/378.

⁵³⁷ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/83.

⁵³⁸ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/85.

⁵³⁹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/380.

2.3.79. Hadis

(Tevbe, 9/98)

Ebû Saîd Ahmed b. Abdillâh et-Tâhirî ← (Dedem) Abdu's-Saîd b. Abdirrahman el-Bezzâr ← Ebû Bekir Muhammed b. Zekerîyya el-Azâfirî ← İshak b. İbrahim ed-Deberî ← Ebdu'r-Rezzâk ← Ma'mer ← Eyyûb ← İbn Sîrîn ← Ebû Hureyre:

Allah Resûlü (sas) şöyle dedi; “*Eslem, Ğifar, Cüheyne ve Müzeyne'nin (fertleri) Allah indinde kıyamet günü Temim, Esed b. Huzeyme, Hevazin ve Gatafan'ın (fertlerinden) daha hayırlıdır.*”⁵⁴⁰

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sinde⁵⁴¹ de aynı isnad ve metinle naklettiği bu rivâyet birçok hadis kaynağında Ebû Hureyre kanalıyla nakledilmiştir.

Bazı küçük metin farklılıklarıyla aynı rivâyeti Buhârî Eyyûb, Müslim Ebû Seleme kanalıyla nakletmiştir. Yine Tirmizî el-A'rec, Ahmed b. Hanbel de Eyyûb kanalıyla nakletmiştir.⁵⁴²

Aynı rivâyete *Kütüb-i Tis'a* dışında Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inde, Ma'mer b. Râşid'in *Câmi'*nde de rastlamaktayız.⁵⁴³ Tahrîc ettiği rivâyeti değerlendiren Tirmizî, rivâyetin isnadı için *hasen sahîh*⁵⁴⁴ derken Şuayb el-Arnâvûd isnadın *şeyhayn*'in şartına göre *sahîh* olduğunu ve isnadda yer alan Eyyûb'un İbn Ebî Temîme olduğunu belirtir.⁵⁴⁵

Zayıf ve *mevzû* hadis kaynakları arasında yer almayan ve şeyhayn tarafından nakledilen bu rivâyetin râvilerinin sika olması ve muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

İslamı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensâr ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. (Tevbe, 9/100)

⁵⁴⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/87.

⁵⁴¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/65, (h.no: 3855).

⁵⁴² Buhârî, *Sahîh*, Menâkıb, 14, (IV/182, h.no: 3528); Müslim, *Sahîh*, Fedâilü's-Sahâbe, 47, (IV/1955, h.no: 2521); Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, 74, (V/732, h.no: 3950); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/262, (h.no: 9442), XIV/420, (h.no:8826).

⁵⁴³ Abdurrezzâk, *Musannef*, XI/47, (h.no: 19877); Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, XI/47, (h.no:19877).

⁵⁴⁴ Tirmizî, *Sünen*, V/732.

⁵⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/262.

2.3.80. Hadis

(Tevbe, 9/100)

Bize Nebî (sas)'nin şöyle söylediği rivâyet edildi: “*Ashabıma sövmeyin! Neşim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizden biri Uhud (dağı) kadar altın infâk etse, onların ne bir ölçeğine ne de (bir ölçeğinin) yarısına yetişir.*”⁵⁴⁶

Beğavî bu *merfû* rivâyeti burada isnadsız olarak nakletse de aynı rivâyete Âli İmran sûresinin tefsirini yaparken yer vermektedir.⁵⁴⁷ Beğavî'nin naklettiği isnad şu şekildedir; Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebû Şurayh ← Ebu'l-Kâsım el-Beğavî ← Ali b. Ca'd ← Şube ← Ebû Muâviye ← A'meş ← Zekvân ← Ebû Saîd ← Allah Resûlü (sas).

Beğavî rivâyete *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde de yer vermektedir. *Şerhu's-Sünne*'de aynı isnad ve metinle yer alan rivâyet, *Mesâbihu's-Sünne*'de Ebû Saîd'den ta'liklen nakledilmiştir.⁵⁴⁸

İsnadda yer alan Ali b. Ca'd, Buhârî'nin ricalinden olup onun dışındaki tüm râviler *sikadır*. Senedde yer alan *sika* râvilerin hepsinden, başka râviler hadis tahammül etmiştir. Ali b. Ca'd'ın üst tabakasında bulunan Şube yani İbn Haccâc ve Ebû Muâviye yani Muhammed b. Hâzîn ed-Darîr de Buhârî ve Müslim'in ricalindendir.⁵⁴⁹

Rivâyetin Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre olmak üzere iki farklı sâhâbi ravî tarafından nakledildiği görülmektedir. Rivâyeti Buhârî, Ebû Saîd el-Hudrî'den naklederken Müslim ise aynı metinle Ebû Hureyre'den aktarmaktadır.⁵⁵⁰ Bunun dışında *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Ebû Dâvud, Müsedded'den; Tirmizî, Ebû Ğaylan tarikiyle Ebû Saîd el-Hudrî'den; İbn Mâce, iki ayrı tarikile Ebû Hureyre'den Ahmed b. Hanbel ise Ebû Muaviye tarikiyle Ebû Saîd el-Hudrî'den nakilde bulunmuştur.⁵⁵¹

⁵⁴⁶Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/89.

⁵⁴⁷Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/89.

⁵⁴⁸Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/69, (h.no: 3859); *Mesâbihu's-Sünne*, IV/143, (h.no: 4699).

⁵⁴⁹Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, I/492.

⁵⁵⁰Buhârî, *Sahîh*, Fedâilü's-Sahâbe, 5, (V/8, h.no: 3673); Müslim, *Sahîh*, Fedâilü's-Sahâbe, 54, (IV/1967, h.no: 2540).

⁵⁵¹Ebû Dâvud, *Sünen*, Kitâbu's-Sünne, 11, (VII/53, h.no: 4658); Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, 59, (V/695, h.no: 3861); İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime, 11, (I/57, h.no: 161); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII/138, (h.no: 11079), XVIII/80, (h.no: 11516), XVIII/152, (h.no: 11608).

Rivâyet metinleri genellikle birbirinin aynı olup kimisinde (الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ) şeklinde yemin ifadesi yer alırken kimisinde yer almamaktadır. Rivâyete ayrıca Ebû Dâvud et-Tayâlisî *Müsned*'inde İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde zikretmektedir.⁵⁵²

Tirmizî rivâyetin sıhhat değerlendirmesini yaparken *hasen sahîh*,⁵⁵³ Şuayb el-Arnâvûd *isnadı şeyhayna göre sahîh*,⁵⁵⁴ Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî ve Abdurrezzak el-Mehdî *isnad sahîhtir*,⁵⁵⁵ demektedir.

Tüm bu değerlendirmelerden hareketle aleyhinde herhangi bir yoruma rastlamadığımız bu rivâyetin *sahîh* olduğunu söyleyebiliriz.

Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır ki, münafıklıkta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, biz biliriz onları. Onlara iki kez azap edeceğiz, sonra da onlar büyük bir azaba itileceklerdir. (Tevbe, 9/101)

2.3.81. Hadis

(Tevbe, 9/101)

Kelbî ve es-Süddî dediler ki; “Nebî (sas) Cuma hutbesi için ayağa kalktı ve şöyle dedi: “ *Çık ey falanca. Şüphe yok ki sen münafıksın. (çık ey falan, çık ey falan)*” İnsanların bir kısmını mescitten çıkardı ve onları ifşa etti. Bu ilk azaptır. İkinci azap ise Ka'b irdir.”⁵⁵⁶

Beğavî'nin Kelbî ve es-Süddî'den ta'liklen naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'de yer almamaktadır. Uzun bir metinden bir bölüm olan bu Rivâyete hadis kaynakları arasında sadece Taberânî'nin *Evsât*'ında şu isnadla rastlamaktayız: Ahmed b. Yahya el-Hulvânî ← el-Hüseyin b. Amr b. Muhammed el-Ankazî ← Ebûhu ← Esbat b. Nasr ← es-Süddî ← Ebî Mâlik ← İbn Abbâs⁵⁵⁷

⁵⁵² Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, III/637, (h.no: 2297); İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI/238, (h.no: 7253), XVI/242, (h.no: 7255).

⁵⁵³ Tirmizî, *Sünen*, V/695.

⁵⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII/138.

⁵⁵⁵ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, III/637; Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, I/492.

⁵⁵⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/89.

⁵⁵⁷ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, I/241-242, (h.no: 792).

Bu isnadda yer alan el-Hüseyin b. Amr b. Muhammed el-Ankâzî *zayıf* bir râvî olup hakkında Ebû Zür'â (لا يصدق) doğru konuşan bir kimse değildir,⁵⁵⁸ Ebû Hâtîm; (لين يتكلمون فيه) kendisinin *leyyin* olduğu konuşulmaktadır, demiştir. Ebû Dâvud ise kendisinden hadis yazmış ancak tahdîs etmemiştir.⁵⁵⁹ Abdurrezzak el-Mehdî rivâyetin (ضعيف لضعف) çok *zayıf* olduğunu söylemektedir.⁵⁶⁰

Başka bir tarikini tespit edemediğimiz bu rivâyetin, isnadındaki râvinin *zayıflığı* sebebiyle *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. (Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini Ka'b ul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir. (Tevbe, 9/102)

2.3.82. Hadis

(Tevbe, 9/102)

Bu ayet Tebük Gazvesi'nde Nebî (sas)'e katılmayan bir gurup hakkında inmiştir. Sonra onlar bu durumdan pişman olup şöyle dediler: “Allah Resûlü (sas) ve ashabı sert cihat (meydanlarında) iken biz kadınlarla beraber gölgedeyiz.”

Allah Resûlü (sas) Medine'ye yaklaştığında şöyle dediler: “Vallahi biz kendimizi sütunlara zincirleyeceğiz ve Allah Resûlü gelip sökünceye ve ömrümüzü Ka'b ul edinceye kadar zincirleri sökmeyeceğiz. Mescidin sütunlarına kendilerini zincirlediler. Allah Resûlü (sas) döndüğü zaman onlara uğradı ve onları görüp “*bunlar da kim*” dedi. Dediler ki: “Onlar senle (savaşa) katılmayanlardır. Allah (cc)'a sen onların (zincirlerini) söküp onlardan razı oluncaya kadar kendilerini çözmemeye dair söz verdiler.” Allah Resûlü (sas) şöyle dedi: “*Allah'a yemin ederim ki onları çözmeyeceğim ve onların özürlerini Ka'b ul etmeyeceğim tâ ki onları çözmekle emredilinceye kadar. Çünkü onlar benden yüz çevirdiler ve müslümanlarla gazaya katılmadılar.*”⁵⁶¹

⁵⁵⁸Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/545.

⁵⁵⁹İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I-X, (thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde), el-Mektûbâtü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1423/2002, III/200.

⁵⁶⁰Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/382.

⁵⁶¹Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/90.

Ardından Allah bu ayeti indirdi. Nihayet Allah Resûlü onları çözecek (birini) gönderdi ve özürlerini Ka'b ul etti.

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde yer vermediği bu isnadsız rivâyet hadis kaynakları arasında da yer almamaktadır. İbn Kesîr mezkûr rivâyeti *el-Bidâye*'sinde, Ali b. Talha el-Vâlibî'nin İbn Abbâs'tan nakli, şeklinde *muallak* olarak nakletmiştir.⁵⁶²

Taberî ise rivâyeti el-Müsennâ ← Ebû Sâlih ← Muâviye ← Ali ← İbn Abbâs tarikiyle aktarıp bir sonraki naklinde rivâyeti Atiyye el-Avfî ← İbn Abbas tarikiyle yeniden aktarır.⁵⁶³

Muâviye hakkında Ahmed ve Ebû Zürâ *sika* derken Yahya el-Kattan ise ondan razı olmama konusunda ısrarcıdır. Ebû Hâtim, onun naklettiği *hüccet olmaz*, Buhârî ondan hadis tahrîc etmemiştir, derken, İbn Maîn *leyyin*, İbn Adiy *sadûk* değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵⁶⁴

Başka isnadını tespit edemediğimiz bu rivâyet, râvilerinin *zayıf* olması sebebiyle *zayıftır*.

2.3.83. Hadis

(Tevbe, 9/102)

Zührî şöyle demiştir: (Bu ayet) Tebük Gazvesi'ne katılmayıp kendini direğe zincirleyen ve “Allah’a yemin olsun ki ölünceye ya da Allah tevbeni Ka'b ul edinceye kadar kendimi çözmeyeceğim, yemek tatmayacağım, içecek içmeyeceğim.” diyen kişi hakkında inmiştir. Ki o yedi gün (boyunca) yemek tatmadan ve (içecek) içmeden bekledi. Tâ ki yere kapanıp bayılıncaya kadar. Ardından Allah bu ayeti indirdi.

Ona “Tevben Ka'b ul edildi” dendi. O ise: “Allah’a yemin olsun ki Allah Resûlü (sas) beni çözünceye kadar kendimi çözmeyeceğim” dedi. Nebi (sas) geldi ve onu elleriyle çözdü. Sonra Ebû Lübâbe şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü içerisinde günaha girmiş olduğum kavmimin evini terketmek ve malımın bütününden Allah ve Resûlü için vazgeçmek debenim tevbedendir” Allah Resûlü (sas); “*Üçte biri bunu karşılar, ya Ebu Lübâbe*” dedi.⁵⁶⁵

⁵⁶² İbn Kesîr, İsmail b. Amr b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XI, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru'l-Hicr, y.y, 1424/2003, VII/198.

⁵⁶³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/651-652.

⁵⁶⁴ Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, IV/135.

⁵⁶⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV/91.

Beğavî'nin Zührî'den isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'de yer almamaktadır. Taberî'nin tefsirinde Zührî'den iki ayrı tarikle yer verdiği bu rivâyetin ilk isnadı şu şekildedir:

Kasım ← el-Hüseyn ← Ebû Süfyân ← Ma'mer ← ez-Zührî.⁵⁶⁶

Sahabî râvisi zikredilmeyen bu *mürsel* rivâyet hakkında Abdurrezzak el-Mehdi *zayıf* demektedir.⁵⁶⁷ Başka isnadını tespit edemediğimiz bu rivâyet *mürsel* olması sebebiyle *zayıftır*.

Mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al, onlara dua et; senin duan onlar için bir güvendir. Allah işitir ve bilir. (Tevbe, 9/103)

2.3.84. Hadis

(Tevbe, 9/103)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsûf ← Muhammed b. İsmâîl ← Âdem b. Ebî İyâs ← Şu'be ← Amr b. Mürre ← Abdullah İbn Ebî Evfâ:

Ashâbu's-Şecere'den olan Abdullah İbn Ebî Evfâ'dan işittim: Nebî (sas)'nin yanına bir topluluk zekât malı getirdiği zaman şöyle derdi: “Ey Allah'ım onlara salât et.” Babam da zekâtını getirdi ve Allah Resûlü (sas): “*Ey Allah'ım, Ebû Evfâ ailesine salât eyle!*” dedi.⁵⁶⁸

Beğavî bu rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnad ve metinle naklederken *Mesâbihu's-Sünne*'sinde Abdullah İbn Ebî Evfâ'dan ta'liken nakleder.⁵⁶⁹ *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde Abdullah İbn Ebî Evfâ'dan naklettikleri rivâyeti, Nesâî ve İbn Mâce *Sünen*'lerinde, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde Şu'be ← Amr b. Mürre ← Abdullah İbn Ebî Evfâkanalıyla tahrîc etmişlerdir.⁵⁷⁰ Bunun dışında aynı rivâyeti Tayâlisî ve Bezzâr *Müsned*'inde, İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde, İbn

⁵⁶⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/121-657.

⁵⁶⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/384.

⁵⁶⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/91.

⁵⁶⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V/485, (h.no: 1566); *Mesâbihu's-Sünne*, II/8, (h.no: 1248).

⁵⁷⁰ Buhârî, *Sahîh*, Zekât, 24, (II/129, h.no: 1497), Meğâzî, 35, (V/124, h.no: 4166), Deavât, 10, (VIII/73, h.no: 6332); Deavât, 33, (VIII/77, h.no: 6359); Müslim, *Sahîh*, Zekât, 54, (II/756, h.no: 1078); Nesâî, *Sünen*, Zekât, 13, (V/31, h.no: 2459); İbn Mâce, *Sünen*, Zekât, 8, (III/16, h.no: 1796); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI/457, 461, 476, (h.no: 19111, 19115, 19133), XXXII/150, 158, (h.no: 19405, 19416).

Huzeyme ve İbn Hibbân *Sahîh*'inde, Taberânî *el-El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde, Beyhakî *es-Sünenü's-Süğrâ*'sında tahrîc etmiştir.⁵⁷¹

Rivâyet hakkında Elbânî *sahîh*⁵⁷² Şuayb el-Arnâvûd İbn Mâce'nin isnadı için *sahîh*⁵⁷³, İbn Hibbân'ın isnadı için *Müslim'in şartına göre sahîh*⁵⁷⁴ derken Muhammed Ziyau'r-Rahman el-A'zâmî⁵⁷⁵ ve Ebû Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî⁵⁷⁶ rivâyetin sıhhati hakkında *sahîh* değerlendirmesinde bulunurlar.

Rivâyetin *muttefekun aleyh* olması, muteber hadis kaynaklarının birçoğunda yer alması ve muhakkik muhaddislerin müspet değerlendirmelerinden hareketle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.85. Hadis

(Tevbe, 9/103)

Abdulvehhâb b. Muhammed el-Hatîb ← Abdulaziz b. Ahmed el-Hallâl Ebû Abbâs Muhammed b. Ya'kub el-Esam ← Rebî' b. Süleyman ← Şâfi' ← Süfyan b. Uyeyne ← İbn Aclân ← Saîd b. Yesâr ← Ebû Hureyre:

Ebul-Kâsım (sas)'dan işittim: “*Nefsîm elimde olana yemin olsun ki, temiz kazancından tasaddukta bulunan –ki Allah temiz olanın dışında (hiçbir sadakayı) Ka'b ul etmez ve temiz helal olanın dışında (hiçbir sadaka) semaya yükselmez- hiçbir kul yoktur ki o sadakayı sanki Rahman'ın eline koymuş gibi olmasın. Rahman onun o sadakasını o kimse için sizden birinin deve yavrusunu beslediği gibi kıyamet günü gelinceye kadar besler ve (o) bir lokma, büyük bir dağ gibi olur.*”

Sonra (Allah Resûlü) “*Şüphesiz ki Allah kullarının tevbelerini kabul edendir.*” ayetini okudu.⁵⁷⁷

Beğavî aynı rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde aynı isnadla naklederken *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde doğrudan Hz. Peygamber'den ta'liklen nakilde bulunur.⁵⁷⁸ rivâyeti bazı küçük metin farklılıkları dışında Saîd b. Yesâr ← Ebû Hureyre ← Allah

⁵⁷¹ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II/161, (h.no: 857); Bezzâr, *Müsned*, VIII/284, (h.no: 3353); İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VI/48, (h.no: 8810); İbn Huzeyme, *Sahîh*, II/1127, (h.no: 2345); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII/69, (h.no: 3274), III/917, (h.no: 917).el-A'zâmî, *el-Minnetü'l-Kübrâ*, III/266, (h.no: 1315); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVIII/10, (h.no: 11).

⁵⁷² Nesâî, *Sünen*, V/31.

⁵⁷³ İbn Mâce, *Sünen*, III/16.

⁵⁷⁴ İbn Hibbân, *Sahîh*, III/917.

⁵⁷⁵ el-A'zâmî, *el-Minnetü'l-Kübrâ*, III/266.

⁵⁷⁶ Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II/161.

⁵⁷⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/92.

⁵⁷⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VI/131, (h.no: 1631); *Mesâbîhü's-Sünne*, II/44, (h.no:1331).

Resûlû kanalıyla Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde, Dârimî *Sünen*'inde, Mâlik *Muvattâ'*nda, Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde tahrîc etmişlerdir.⁵⁷⁹

Rivâyete ayrıca Şafîî *Müsned*'inde, Nesâî *Kübrâ*'sında, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân *Sahîh*'lerinde, Hümejdî ise *Müsned*'inde yer vermiştir.⁵⁸⁰ Rivâyeti değerlendiren Şuayb el-Arnâvûd isnadın *şeyhayn*ın şartına göre *sahîh* olduğunu,⁵⁸¹ Ahmed Muhammed Şâkir isnadın *sahîh* olduğunu⁵⁸² Muhammed Fuat Abdalbâkî rivâyetin genel kabule göre *sahîh* olduğunu,⁵⁸³ Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî isnadın *muttefekun aleyh* olup *sahîh* olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁴ Abdurrezzak el-Mehdi de isnadın *sahîh* olup Şafîî'den sonra gelen râvilerden, başka râvilerin hadis tahammül ettiklerini ve Şafîî'den önceki râvilerin de zaten Müslim'in ricalinden olduğunu, söyler.⁵⁸⁵

Aleyhinde herhangi bir değerlendirmenin bulunmadığı bu rivâyetin *muttefekun aleyh* olması, Şafîî gibi ilk dönem muhaddislerin rivâyeti tahrîc etmesi ve muhaddislerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.86. Hadis

(Tevbe, 9/103)

Bu ayet Münâfıklardan Kuba mescidine zarar vermek için (alternatif) bir mescid inşa eden bir gurup hakkında inmiştir. Bu adamlar nifak ehlinde 12 kişiydiler. Yani müminlere zarar vermek, Allah'ı ve Resûlünü inkâr etmek ve müminlerin arasını ayırmak için (mescidi inşa ettiler) çünkü (müminler) topluca Kuba mescidinde namaz kılıyorlardı.

Onlardan bazıları burada namaz kılsın ve böylece ihtilafa ve müminlerin arasının bozulmasına sebebiyet vermek için Mescid-i Dırrar'ı inşa ettiler. Onlara (münafıklara), Mücemmi b. Haris namaz kıldırıyordu.

⁵⁷⁹Buhârî, *Sahîh*, Zekât, 7, (II/108, h.no: 1410), Tevhîd, 23, (IX/126, h.no: 7430); Müslim, *Sahîh*, Zekât, 19, (II/702, h.no: 1014); Dârimî, *Sünen*, Zekât, 35, (II/1042, h.no: 1717); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Sadaka, 1, (II/995); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/115, (h.no: 8381), XV/255, (h.no:9433), XV/347, (h.no:9565).

⁵⁸⁰Şafîî, *Müsned*, II/137, (h.no: 686); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, en-Nuût, 51, (VII/155, h. no: 7688), Tefsir, 9, (X/119, h. no:11163); İbn Huzeyme, *Sahîh*, II/1163, (h.no: 2425); İbn Hibbân, *Sahîh*, I/504, (h.no: 270), VIII/109, (h.no: 3316), VIII/113, (h.no: 3319); Hümejdî, *Müsned*, II/288, (h. no: 1188).

⁵⁸¹Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV/115.

⁵⁸²Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII/297.

⁵⁸³Mâlik b. Enes, *Muvatta*, II/995.

⁵⁸⁴Dârimî, *Sünen*, II/1042.

⁵⁸⁵Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/385.

Mescidin inşasını bitirdikten sonra Allah Resûlüne Tebük seferi hazırlıklarını yaparken şöyle dediler: “Ey Allah’ın Resûlü! Gece soğuk ve yağmurlu olduğu için ihtiyaçtan dolayı biz bir mescid inşa ettik ve senin gelip orada bize namaz kıldırarak o mescidde bizim için teberrükte bulunmanı istiyoruz.”

Allah Resûlü onlara: “*Ben sefere çıkmak üzereyim. Eğer Allah nasip eder de dönersek size geleceğiz ve sizin için orda namaz kılacağız*” dedi.⁵⁸⁶

2.3.87. Hadis

(Tevbe, 9/103)

Rivâyet edildiğine göre Allah Resûlü Tebük’ten ayrılıp Medine’ye yakın bir yerde Zi Evan’a konaklayınca ona geldiler ve mescidlerine gelmesini istediler. (Allah Rasulü) giyip onlara gitmek için gömleğini istedi. Bunun üzerine ona Kur’an’dan ayet indi, Mescid-i Dırar ve onların (münafıkların) düşüncelerini ona haber verdi.

Bunun üzerine Allah Resûlü Malik b. Duhşem’i, Ma’n b. Udeyy’i, Amir b. es-Seken’i ve Hamza’nın katili Vahşi’yi çağırıp onlara şöyle dedi: “*Ehl-i zalim olan bu mescide gidin ve onu yıkın yakın.*” Onlar da seri bir şekilde çıkıp Malik b. Duhşem’in çetesinden olan Salim b. Avf oğullarına geldiler. Malik dedi ki: “Ailemden size ateş getirmem için beni bekleyin” (Böylece evine girdi, hurma liflerinden (kolay tutuşan) bir tutam alıp onun içine ateş atarak tutuşturdu. Seri bir şekilde çıktılar ve mescidin içinde ehli olduğu halde ona girip yakıp yıktılar. (Mescidin) ehl-i cemaati oradan (mescidden) ayrıldılar. Allah Resûlü buranın, leşlerin, bozulan iğrenç şeylerin ve çöplerin atılacağı bir çöplük edinilmesini emretti. Ve Ebû Amir er-Rahip yalnız ve tek başına garib bir şekilde Şam’da öldü.

Rivâyet edildiğine göre Kuba Mescidi’ni inşa eden Amr b. Avf oğulları Hz. Ömer’in hilafeti döneminde ona gelip Mucemmi b. Harise’nin kendi mescidlerinde onlara imamlik etmesi için izin istediler. Hz. Ömer dedi ki: “O Mescid-i Dırar’ın imamı değil mi? Asla ama asla buna göz yummam (izin vermem.)”⁵⁸⁷

Tevbe Sûresi 107. ayetin nüzûl sebebinden bahseden bu iki rivâyet birbirinin devamıdır. Hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu uzun rivâyetler Taberî’nin

⁵⁸⁶Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/94.

⁵⁸⁷Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/95.

tefsirinde⁵⁸⁸ ve Vahidî'nin *Esbâbu'n-Nüzûl*'inde⁵⁸⁹ yer almaktadır. *Fıkhu's-Sîre*'de de yer verilen bu rivâyetin değerlendirmesini yapan Elbânî, rivâyetin *zayıf* olduğunu söylemiştir.⁵⁹⁰

Taberî'nin rivâyeti naklettiği isnad şu şekildedir: İbn Hümejd ← Seleme ← İbn İshak ← ez-Zührî ve Yezid b. Rûmân ve Abdullah b. Ebû Bekir ve Âsım b. Ömer b. Katâde ve başkaları.

Tespit edebildiğimiz isnadların tamamında rivâyetler Katâde'den *mürsel* olarak nakledilmiştir. Rivâyet Katâde'nin *irsali* sebebiyle *zayıf*tır.

2.3.88. Hadis

(Tevbe, 9/103)

İsmâil b. Abdilkâhir ← Abdilgâfir b. Muhammed ← Muhammed b. Îsâ el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Muhammed b. Hâtım ← Yahya b. Saîd ← Hümejd el-Harrât ← Ebû Seleme b. Abdirrahman:

Bana Abdurrahman b. Ebî Saîd el-Hudrî uğrayıp şöyle dedi: “Ona, babandan takva üzere kurulan mescid hakkında nasıl (şeyler) işittin?” dedim. Dedi ki: Babam, eşlerinden birinin evinde olan Allah Resûlü (sas)’ın yanına girdi ve ona Ey Allah’ın Resûlü (sas) takva üzere kurulan mescid, iki mescidden hangisidir? Dedi. Allah Resûlü (sas), çakıl taşından bir avuç aldı ve onları yere vurdu. Sonra da: “*O sizin mescidinizdir, bu Medine Mescidi.*” buyurdu.⁵⁹¹

Müslim’in *Sahîh*'inde yer verdiği bu rivâyeti Beğavî aynı isnad ve metinle hem burada hem de *Şerhu's-Sünne*'sinde tahrîc etmiştir.⁵⁹²

Kütüb-i Tis'a müelliflerinden Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'inde, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde⁵⁹³ yer verdiği bu rivâyete muteber diğer hadis kaynakları arasında da rastlamaktayız; İbn Ebî Şeybe'nin *Müsned* ve *Musannef*'i, Bezzâr'ın

⁵⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XI/672-673.

⁵⁸⁹ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s.175-176.

⁵⁹⁰ Muhammed el-Gazâlî, *Fıkhu's-Sîre*, (thk. Muhammed Nasuriddîn el-Elbânî) Dâru'l-Kalem, Şam, 1419/1998, s.320.

⁵⁹¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/95.

⁵⁹² Müslim, *Sahîh*, Hac, 96, (II/1015, h.no: 1398); Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II/ 340, (h.no: 455).

⁵⁹³ Tirmizî, *Sünen*, 8. , 241, (II/144, h.no: 323); Nesâî, *Sünen*, Mesâcid, 8, (II/36, h.no: 697); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII/99, (h.no: 11046), XVII/272, (h.no: 11178), XVII/282, (h.no: 11187), XVIII/359, (h.no: 11846), XVII/370, (h.no: 11864).

Müsned'i, Nesâî'nin *Es-Sünenü'l-Kebîr*'sı, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'i, Taberânî'nin *El-Mu'cemu'l-Kebîr*'i ve Hâkim'in *Müstedrek*'i bu kaynakların bazılarıdır.⁵⁹⁴

Tüm kaynaklarda Ebû Seleme b. Abdîrrahman aracılığıyla nakledilen bu rivâyetin sıhhati hakkında Tirmizî *hasen sahîh*⁵⁹⁵ Şuayb el-Arnâvûd *sahîh*⁵⁹⁶ Elbânî *sahîh*⁵⁹⁷ Hâkim en-Neysâbü'rî⁵⁹⁸ ve Abdurrezzak el-Mehdî⁵⁹⁹; rivâyet Müslim'in şartına göre *sahîhtir*, Âdil b. Yusuf el-Îzâzî de yine *sahîh*,⁶⁰⁰ değerlendirmesinde bulunmuştur.

Aleyhinde herhangi bir değerlendirmeyi tespit edemediğimiz ve isnadında yer alan râvilerin sika kabul edildiği bu rivâyetin muhakkiklerin değerlendirmelerini de temel alarak *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.89. Hadis

(Tevbe, 9/103)

Ebû Hasan eş-Şirâzî ← Zâhir b. Ahmed ← Ebû İshak el-Hâşimî ← Ebû Musâb ← Mâlik ← Hubeyb b. Abdîrrahman ← Hafs b. Âsım ← Ebû Hureyre (veya Ebû Saîd el-Hudrî):

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Beytim ve minberim arasında olan yer, cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de havzımın üzerindedir.*”⁶⁰¹

Beğavî isnadıyla birlikte nakilde bulunduğu bu *merfû* rivâyete Şerhu's-Sünne'sinde aynı isnadla yer verirken *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde ise Ebû Hureyre'den ta'liklen nakilde bulunur.⁶⁰² Rivâyet Ebû Hureyre, Ebû Saîd el-Hudrî, Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Hureyre gibi sâhâbi râvilerden nakledilirken Humeydî'nin naklinde ise rivâyet bize Ümmü Seleme kanalıyla ulaşır.

Rivâyete *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde, Tirmizî ve Nesâî *Sünen*'lerinde, Mâlik *Muvattâ*'nda, Ahmed ise *Müsned*'inde yer

⁵⁹⁴İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I/83, (h.no: 92); Musannef, V/167-168, (h.no: 7601); Bezzâr, *Müsned*, VIII/291, (h.no: 3360); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, Salât, 231, (I/387, h. no: 778); İbn Hibbân, *Sahîh*, IV/482, (h.no: 1604); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, V/126, (h.no: 4828), V/133, (h.no: 4853-4854); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, I/662, (h. no: 1791).

⁵⁹⁵Tirmizî, *Sünen*, II/144.

⁵⁹⁶Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII/99.

⁵⁹⁷Nesâî, *Sünen*, II/36.

⁵⁹⁸Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, I/662.

⁵⁹⁹Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/388.

⁶⁰⁰İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I/83.

⁶⁰¹Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/95.

⁶⁰²Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II/338, (h.no: 453); *Mesâbîhü's-Sünne*, I/280, (h.no: 482).

verir.⁶⁰³

Muteber diğer hadis kaynakları arasında ise rivâyeti; Bezzâr'ın *Müsned*'inde, Nesâî'nin *es-Sünenü'l-Kebîr*'sında, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde, Taberânî'nin *El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde ve Humeydî'nin *Müsned*'inde görmekteyiz.⁶⁰⁴

Tirmizî Said b. Ebû A'mâle kanalıyla naklettiği rivâyete, bu vechi ile *garibtir*, derken Velîd b. Rebâh kanalıyla gelen rivâyet içinse *sahîh* değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁰⁵ Ayrıca Elbânî,⁶⁰⁶ Şuayb el-Arnâvûd,⁶⁰⁷ Ahmed Muhammed Şâkir⁶⁰⁸ ve Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî⁶⁰⁹ gibi muhakkikler de rivâyetin sıhhati hakkında *sahîh* demektedirler. Abdurrezzak el-Mehdî ise, isnadı *sahîhtir*, ricali Buhârî ve Müslim'in *sika* ricalindendir, demiştir.⁶¹⁰

Muttefekun aleyh olup birçok muhaddis tarafından tahrîc edilen bu rivâyet hem aleyhinde herhangi bir değerlendirmenin bulunmaması hem de muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takvâ üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.(Tevbe, 9/108)

⁶⁰³ Buhârî, *Sahîh*, el-Amelu fi's-Salât, 5, (II/61, h.no: 1195-1196); Fedâilu'l-Medîne, 12, (III/23, h.no: 1888), Rikâk, 53, (VIII/121 h.no: 6588), İ'tisâm, 16, (IX/105, h.no: 7335); Müslim, *Sahîh*, Hac, 99, (II/1010-1011, h.no: 1390-1391); Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb, 68, (V/718-719, h.no: 3915-3916); Nesâî, *Sünen*, Mesâcid, 7, (II/35, h.no: 695); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Kible, 5, (I/97); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII/159, (h.no: 7223), XIV/468, (h.no: 8885), XV/404, (h.no: 9641), XVI/64, (h.no: 10008), XVI/523, (h.no: 10899).

⁶⁰⁴ Bezzâr, *Müsned*, IV/44, (h.no: 1206); Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, 8. , 230, (I/386, h.no: 776); İbn Hibbân, *Sahîh*, IX/65, (h.no: 3750); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIII/255, (h.no: 526); Humeydî, *Müsned*, I/305, (h. no: 292).

⁶⁰⁵ Tirmizî, *Sünen*, V/718-719.

⁶⁰⁶ Nesâî, *Sünen*, II/35.

⁶⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII/159.

⁶⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII/67.

⁶⁰⁹ Humeydî, *Müsned*, I/305.

⁶¹⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/388.

2.3.90. Hadis

(Tevbe, 9/108)

Abdolvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmâîl ← Musa b. İsmâîl ← Abdulaziz b. Müslîm ← Abdullâh b. Dînâr ← İbn Ömer:

Nebî (sas) her cumartesi yürüyerek veya binekle Kubâ Mescidi'ne gelirdi, Abdullah b. Ömer de aynısını yapardı.

Nâfi, İbn Ömer'den o da Allah Resûlü (sas)'den şöyle bir ekleme yaptı: "Orada iki rekat namaz kılardı."⁶¹¹

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sindede aynı isnad ve metinle yer alan bu rivâyet *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde İbn Ömer'den ta'liklen nakledilir.⁶¹²

Rivâyet benzer anlamdaki metinlerle Buhârî ve Müslim tarafından hem Musâ b. İsmâîl'in hem de Nâfi'nin İbn Ömer'den nakliyle, Ebû Dâvud tarafından yine Nâfi'nin İbn Ömer'dennakliyle Tahrîc edilmiştir.⁶¹³ Rivâyet Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde de yer almaktadır.⁶¹⁴

Zayıf ve *mevzu* hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu rivâyetin sıhhati hakkında Şuayb el-Arnâvûd⁶¹⁵ ve Ahmed Muhammed Şakir⁶¹⁶ *sahîh* derken Abdurrezzâk el-Mehdî, rivâyetin Buhârî'nin şartına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir.⁶¹⁷

Zayıf ve *mevzu* hadis kaynaklarında yer almayan bu rivâyetin *muttefekun aleyh* olması ve râvilerinin tamamının *sika* olması sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

⁶¹¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/96.

⁶¹² Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II/343, (h.no: 457; *Mesâbîhü's-Sünne*, I/280, (h.no: 483).

⁶¹³ Buhârî, *Sahîh*, el-Amelu fi's-Salât, 4, (II/61, h.no: 1194); Müslim, *Sahîh*, Hac, 97, (II/1016, h.no: 1399); Ebû Dâvud, *Sünen*, Menâsik, 96, (III/383, h.no: 2040).

⁶¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX/172, (h.no: 5199), X/472, (h.no: 6432); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III/65, (h.no: 4810).

⁶¹⁵ Ebû Dâvud, *Sünen*, III/383; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X/472.

⁶¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/542.

⁶¹⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II/389.

2.3.91. Hadis

(Tevbe, 9/108)

Ebû Tâhir Ömer b. Abdilazîz el-Kâşânî ← Ebû Ömer el-Kâsım b. Ca'fer b. Abdilvâhid el-Hâşimî ← Ebû Alî Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü'lûî ← Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî ← Muhammed b. Alâ ← Muâviye b. Hişâm ← Yûnus b. Hâris ← İbrahim b. Ebî Meymûne ← Ebû Sâlih ← Ebû Hureyre:

Nebî (sas) şöyle buyurmuştur: “*Bu ayet Kuba ehli hakkında inmiştir. Orada temizlenmekten hoşlanan insanlar vardır. Onlar su ile istinca ederlerdi. (İşte bu yüzden) bu ayet onlar hakkında indi.*”⁶¹⁸

Beğavî'nin Tevbe Sûresi 108. ayetin tefsiri bağlamında naklettiği bir diğer rivâyet de Ebû Hureyre'den nakledilen bu *merfû* rivâyettir.

Müellif bu rivâyeti *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde nakletmemiştir. Rivâyete, isnatta da görüldüğü üzere Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbn Mâce *Sünen*'lerinde benzer metinlerle yer verdiği gibi⁶¹⁹ İbn Ebî Şeybe *Musannef*'inde, Taberânî *El-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde ve Hakîm en-Neysâbûrî *Müstedrek*'inde rivâyeti tahrîc etmişlerdir.⁶²⁰

Beğavî'nin isnadında yer alan Yunus b. el-Hâris ve İbrahim b. Ebî Meymûne *zayıf* ve *mechûl* râvilerdir. Nitekim Abbas ve Ahmed b. Ebî Meryem'in nakline göre Yahya b. Maîn, Yunus b. el-Hâris hakkında *zayıf* ve *leyse bihi be's* derken Ahmed b. Hanbel ve Nesâî de onun *zayıf* bir râvi olduğunu belirtmiştir.⁶²¹ Tirmizî naklettiği rivâyetin bu vechi ile *garib* olduğunu söylerken⁶²² Şuayb el-Arnâvûd, Yunus b. el-Hâris'in *zayıflığı* ve İbrahim b. Ebî Meymûne'nin *cehâleti* sebebiyle rivâyetin *zayıf*, isnadın da *hasen li ğayrihi* konumunda olduğunu belirtir.⁶²³ Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî de rivâyetin Yunus b. el-Hâris ve İbrahim b. Ebî Meymûne'nin mechuliyeti sebebiyle *zayıf* olduğunu bu hadis lafzının *merfû* değil olsa olsa *mevkûf* olacağını söylemektedir.⁶²⁴

⁶¹⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/96.

⁶¹⁹ Ebû Dâvud, *Sünen*, Tahâret, 22, (I/33, h.no: 44); Tirmizî, *Sünen*, Tefsir, 10, (V/280, h.no: 3100); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 28, (I/234, h.no: 357).

⁶²⁰ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, I/33, (h.no: 12); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, IV/179, (h.no: 4070); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, I/299, (h. no: 673).

⁶²¹ Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, IV/479.

⁶²² Tirmizî, *Sünen*, V/280.

⁶²³ İbn Mâce, *Sünen*, I/234.

⁶²⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/389.

Şuayb el-Arnâvûd; Ebû Eyyub, Câbir ve Enes'den yapılan nakillerin rivâyeti güçlendirdiğini ifade eder.⁶²⁵

Rivâyet şevâhid ile *hasen li ğayrihi* seviyesine çıksa da Beğavî'nin buradaki nakli isnadındaki zayıflık sebebiyle *zayıftır*.

Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah'tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur. (Bu alışverişi yapanlar), tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele! (Tevbe, 9/111-112)

2.3.92. Hadis

(Tevbe, 9/111-112)

Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî dedi ki: Ensâr, Mekke'de aKa'b e gecesini Allah Resûlü (sas)'e yetmiş kişi olarak biat ettiği zaman. Abdullah b. Revaha şöyle demişti: “Ey Allah'ın Resûlü Rabbin ve kendin için istediğin şeyi şart koş.”

Allah Resûlü (sas) cevaben: “*Rabbim (cc) için ona kulluk edip, hiçbir şeyi ona ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Kendim için ise nefisleriniz ve mallarınızdan men ettiklerinizi benden de men etmenizi şart koşuyorum*” dedi. Dediler ki: “Biz bunu yaptığımızda bizim için ne var?” Allah Resûlü de “*cennet*” buyurdu. Dediler ki: “karlı alışveriş ne bozarız ne de bozdururuz.”

Ardından şu ayet indi: **Allah, müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır.**⁶²⁶

Beğavî Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî'den naklettiği bu isnadsız rivâyeti Şerhu's-Sünne ve Mesâbihü's-Sünne'sinde nakletmemiştir. Hadis kaynaklarında da tespit edemediğimiz bu rivâyete Taberî tefsirinde Muhammed b. Ka'b ve ğayruhu

⁶²⁵ İbn Mâce, *Sünen*, I/234.

⁶²⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV/99.

şeklinde *mürsel* olarak yer vermiştir.⁶²⁷ Taberî'nin isnadı şu şekildedir: el-Hars ← Abdulazîz ← Ebû Ma'ser ← Muhammed b. Ka'b ve başkaları.

Başka kitaplarda tespit edemediğimiz bu rivâyet *mürsel* olması sebebiyle *zayıftır*.

2.3.93. Hadis

(Tevbe, 9/111-112)

Bize İbn Abbâs (ra)'tan rivâyet edildiğine göre Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: “*Kıyamet günü cennete ilk çağrılacak kimseler, darlıkta ve bollukta Allah'a hamd edenlerdir.*”⁶²⁸

Beğavî aynı rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde İmam Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed el-Kâdî ← Ebu't-Tayyib Sehl b. Muhammed b. Süleyman ← Ebu'l-Abbas el-Esam ← Muhammed b. İshak es-Sağânî ← Nasr b. Hammâd Ebu'l-Hâris el-Verrâk ← Şube ← Hubeyb b. Ebî Sâbit ← Said b. Cubeyr ← İbn Abbas, isnadıyla naklederken *Mesâbîhü's-Sünne*'sinde doğrudan Allah Resûlün'den nakilde bulunur.⁶²⁹

Kütüb-i Tis'a müelliflerinin kitaplarında yer vermedikleri bu rivâyete Taberânî üç *Mu'cem*'inde de Ebu'l-Hâris el-Verrâk ← Şube ← Hubeyb b. Ebî Sâbit kanalıyla yer vermektedir.⁶³⁰ Aynı rivâyet Hâkim'in *Müstedrek*'inde, Abdurrahman b. Abdullah el-Mes'ûdî kanalıyla da tahrîc edilmiş olup Hâkim, bu rivâyetin Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu söylemektedir.⁶³¹ Ancak, Müslim'in Mes'ûdî'den nakli söz konusu değildir. Mes'ûdî her ne kadar *sadûk* bir râvi olmuş olsa da İbn Hibbân onun, ömrünün sonlarına doğru ihtilata düştüğünü böylece hadisinin terk edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁶³² Beğavî'nin Taberî vasıtasıyla naklettiği anlaşılan bu isnad Nasr b. Hammâd Ebu'l-Hâris el-Verrâk sebebiyle *sahîh* bir isnad değildir. Bu râvi hakkında Yahya b. Maîn *kezzâb*, Yakub b. Şeybe *leyse bi şey'*, Ebû Zür'â ve Salih b. Muhammed

⁶²⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII/6.

⁶²⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/98.

⁶²⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V/50, (h.no: 1270); *Mesâbîhü's-Sünne*, II/160, (h.no: 1653).

⁶³⁰ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, III/240, (h.no: 3033), *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I/181, (h.no: 288); *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XII/19, (h.no: 12345).

⁶³¹ Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, I/681, (h. no: 1851).

⁶³² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/392.

*hadisi yazılmaz, demişlerdir.*⁶³³ Yine Nesâî *leyse bi sika* derken İbn Adîy onu *menâkir* arasında zikreder.⁶³⁴

Başka bir isnadına rastlamadığımız bu rivâyetin râvideki zayıflık sebebiyle *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.94. Hadis

(Tevbe, 9/111-112)

Osman b. Maz'ûn'dan rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir; “(Ey Allah'ın Resûlü) Yolculuk etmem için bana izin ver.” (Allah Resûlü) ise; “*Şüphesiz ki ümmetimin yolculuğu Allah yolunda cihattır.*” demiştir.⁶³⁵

Beğavî bu rivâyeti muttasıl bir senedle Maide sûresinin tefsiri bağlamında buradakinden daha uzun bir metinle nakleder. Rivâyetin baş kısmında Osman b. Maz'ûn'un bekâr kalmak istediği ancak Allah Resûlü (sas)'in onu (bundan) nehyettiği yer alır. Beğavî'nin tahrîc ettiği isnad şu şekildedir:

Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah b. Ebî Tevbe ← Ebû Tahir Muhammed b. Ahmed b. el-Hâris ← Ebu'l-Hasan Muhammed b. Yakup el-Kisâî ← Abdullah b. Mahmud ← İbrahim b. Abdullah el-Hallâl ← Abdullah b. el-Mübârek ← Rişdîn b. Sa'd ← İbn En'um ← Sa'd b. Mesud ← Osman b. Maz'ûn.⁶³⁶

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde mezkûr rivâyeti aynı metinle naklederken *Mesâbihu's-Sünne*'sinde doğrudan Osman b. Maz'ûn'dan isnadsız olarak nakilde bulunur.⁶³⁷

Rivâyetin sadece yolculukla olan kısmını nakleden Ebû Dâvud, Taberânî ve Hâkim rivâyeti Ebû Uame aracılığıyla nakletmiştir.⁶³⁸ Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde Taberânî'nin *el-Kebîr*'inde Hâkim'in *Müstedrek*'inde Ebû Uame'den yaptıkları bu nakiller Beğavî'nin nakli için *şahid* durumunda olup Hâkim rivâyetin *sahîh* olduğunu belirtmiştir. Zehebî ve Abdulhak da *Ahkâm*'ında Hâkim ile aynı fikirdedir. Ancak el-Haysemî *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid* isimli eserinde Muallâ b. Hilâl'in

⁶³³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X/433.

⁶³⁴ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV/250.

⁶³⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/99.

⁶³⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, III/89.

⁶³⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II/370, (h.no: 484), *Mesâbihu's-Sünne*, I/288, (h.no: 511).

⁶³⁸ Ebû Davud, *Sünen*, Cihad, 6, (IV/143, h. no: 2486); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII/168, (h.no: 7708), VIII/183, (h.no: 7760); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, II/83, (h. no: 2398).

metrûk bir râvi olduğunu söylemektedir. Şahid rivâyetler isnadın derecesini yükseltse de bu, Beğavî'nin nakilde bulunduğu isnadın zafiyetini gidermez; nitekim isnadda yer alan Rişdîn b. Sa'd ve İbn En'ûm yani Abdurrahman b. Ziyâd *zayıf* râvilerdir.⁶³⁹ Ahmed b. Hanbel, Rişdîn b. Sa'd hakkında bir yerde *dikkatli değildir ancak salih bir adamdır*, derken bir başka yerde onun *zayıf* olduğunu söylemiştir. Yahya b. Maîn; *hadisi yazılmaz, leyse bi' şey'*, Amr b. Ali ve Ebû Zür'â; *zaîfu'l-hadîs* Ebû Hâtim; *münkeru'l-hadis* ve *gafllet sahibi* demiştir.⁶⁴⁰ İbn En'um hakkında ise; es-Sâcî *münkeru'l-hadis* derken İbnu'l-Cevzî, onun *zayıf* bir râvi olduğu hususunda icma olduğunu belirtmiştir.⁶⁴¹ Rivâyetin bir başka illeti de; Sa'd b. Mesud ile Osman b. Mez'ûm arasında inkıtân olmasıdır.⁶⁴²

İsnaddaki inkıta ve râvilerin zafiyeti sebebiyle rivâyetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, akraba dahî olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber'e ne de inananlara yaraşır. (Tevbe, 9/113)

2.3.95. Hadis

(Tevbe, 9/113)

Bir topluluk ← Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Nâimî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmâil ← Ebul-Yemân ← Şuayb ← Zührî ← Saîd b. Müseyyeb ← Babası:

Ebû Talib'in ölüm vakti geldiğinde Allah Resûlü (sas) onun yanına geldi ve başucunda Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre'yi buldu. Allah Resûlü: *"Ey amcacığım Lailaheillallah de ki, bu kelime ile seni Allah katında koruyayım."*

Ebû Cehil ve Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre şöyle dedi: *"Abdumuttalib'in dininden yüz mü çeviriyorsun?"* Allah Resûlü (sas) bu muKa'b eleye karşılık hala amcasına kelime-i şehadeti arz ediyordu. O ikisi de dedikleri sözü tekrar edip duruyordu tâ ki, Ebû Talib onların konuşmalarının sonunda 'Ben Abdumuttalibin dini üzereyim' deyip Lâilâheillallah demekten yüz çevirinceye kadar.

⁶³⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/77.

⁶⁴⁰ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IX/193-194.

⁶⁴¹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, VI/179.

⁶⁴² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/77.

Allah Resûlü (sas) şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki, bana yasaklanmadığı sürece senin için istiğfar edeceğim. Ardından Allah (cc) şu ayeti indirdi: **Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, akraba dahî olsalar, (Allah’a) ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber’e ne de inananlara yaraşır.** ⁶⁴³

Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne*’sinde⁶⁴⁴ aynı isnadla yer verdiği bu rivâyeti Buhârî hem mutavvel hem de muhtasar olarak Ma’mer ve Şuayb kanalıyla, Müslimise muhtasar olarak Ma’mer kanalıyla *Sahîh*’lerinde nakletmişlerdir.⁶⁴⁵ Bunun dışında Nesâî’nin *Sünen* ve *Es-Sünenü’l-Kebîr*’sında, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde, Taberânî’nin *El-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde ve Hâkim’in *Müstedrek*’inde aynı rivâyet yer almaktadır.⁶⁴⁶

Hâkim rivâyetin *sahîh* olduğunu söylerken, Şuayb el-Arnâvud rivâyet isnadının *şeyhaymın* şartına göre *sahîh* olduğunu belirtmiştir.⁶⁴⁷ Abdurrezzak el-Mehdî ise, isnadın Buhârî ve Müslim’in şartına göre *sahîh* olduğunu, söylemektedir.⁶⁴⁸

Rivâyetin *muttefekun aleyh* olması, aleyhinde herhangi bir değerlendirmenin bulunmaması ve muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.96. Hadis

(Tevbe, 9/113)

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulğâfir b. Muhammed ← Muhammed b. Îsâ ← İbrâhim b. Muhammed b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← Muhammed b. Hâtim b. Meymûn ← Yahya b. Saîd ← Yezîd b. Keysân ← Ebû Hâzim el-Eşceî ← Ebû Hureyre.

⁶⁴³Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/100.

⁶⁴⁴Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, V/55, (h.no: 1274).

⁶⁴⁵Buhârî, *Sahîh*, Menakibu’l-Ensar, 38, (V/52, h.no: 3884), Tefsir, 16, (VI/69, h.no: 4675), Tefsir, 1, (VI/112, h.no: 4772), Buhârî, *Sahîh*, el-Eymân ve’n-Nuzûr, 19, (VIII/139, h.no: 6681); Müslim, *Sahîh*, İman, 9, (I/54, h.no: 24).

⁶⁴⁶Nesâî, *Sünen*, Cenâiz, 101, (IV/90, h.no: 2035); Nesâî, *Es-Sünenü’l-Kebîr*, Cenâiz, 102, (II/465, h. no: 2173), Tefsir, 9, (X/120, h.no: 11166), Tefsir, 28, (X/210, h.no: 11319); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX/78, (h.no: 23674); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XX/349, (h.no: 820); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/366, (h. no: 3291).

⁶⁴⁷Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX/78.

⁶⁴⁸Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/392.

Allah Resûlü (sas) amcası Ebû Talib'e şöyle dedi: “Allah’tan başka ilah yoktur, de ki senin için kıyamet günü onunla şahitlik edeyim.”

(Ebû Talib) dedi ki: “Eğer Kureyş’in onu korkudan dolayı söyledi, diyerek kınaması olmasaydı gözünün önünde (şehadeti) ikrar ederdim.”

Ardından Allah (cc) şu ayeti indirdi: **Kuşkusuz sen istediğini hidayete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidayete erdirir ve hidayete erecek olanları en iyi O bilir. (Kasas, 28/56)**⁶⁴⁹

Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde yer vermediği bu rivâyete Müslim ve Tirmizî, Yahya b. Said’den İbn Hibbân, Mervan b. Muâviye’den Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Said’den aynı metinlerle nakilde bulunmuşlardır.⁶⁵⁰

Tirmizî hadisin *hasen garib* olduğunu bu rivâyetin Yezid b. Keysân dışında başka birinden naklini bilmediğini söyler.⁶⁵¹ Şuayb el-Arnâvûd bir yerde, isnadı Müslim’in şartına göre *sahîhtir*, derken bir diğer yerde, *sahîhtir* demekle yetinir.

Yezid b. Keysân Müslim’in ricalinden iken onun dışındaki ricalin tamamı şeyhanın *sika* ricalindendir.⁶⁵² Abdurrezzak el-Mehdî ise rivâyetin Müslim’in şartına göre *sahîh* olduğunu söylemektedir.⁶⁵³

Ali b. el-Medîni’nin Yahya b. Said el-Kattân’dan naklettiğine göre; Yezid b. Keysân (hadis konusunda) kendisine itimad edilen biri değildir ancak o *salih* ve *vasat* bir kimsedir. İshak b. Mansur’un Yahya b. Maîn’den naklettiğine göre ise o, *sika* bir râvidir.⁶⁵⁴ Nesâî de onun *sika* bir râvi olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁵

Zayıf ve *mevzû* hadis kaynaklarında yer almayan bu rivâyetin ricali *sika* olup, hakkındaki müspet değerlendirmelerden hareketle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

⁶⁴⁹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/100.

⁶⁵⁰ Müslim, *Sahîh*, İman, 9, (I/55, h.no: 25); Tirmizî, *Sünen*, Tefsir, 29, (V/341, h.no: 3188); İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV/167, (h.no: 6270); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/374, (h.no: 9610), XV 429, (h.no: 9687).

⁶⁵¹ Tirmizî, *Sünen*, V/341.

⁶⁵² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/374; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV/167.

⁶⁵³ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/393.

⁶⁵⁴ Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXII/231.

⁶⁵⁵ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, IV/439.

2.3.97. Hadis

(Tevbe, 9/113)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← el-Leys ← Yezid ibnû'l Hâd ← Abdullâh b. Habbâb ← Ebû Saîd el-Hudrî:

Ebû Saîd el-Hudrî'nin Nebi (sas)'den işittiğine göre, Nebi (sas)'in yanında amcası Ebû Talib'in bahsi geçti. O dedi ki: “*Umarım, ateş topuklarına ulaşır, ordan beynini kaynattığı kıyamet gününde şefaati ona fayda verir de cehennemin sık yerine konur.*”⁶⁵⁶

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sinde⁶⁵⁷ aynı isnadlayer verdiği bu rivâyeti Buhârî Leys b. Sa'd, İbn Ebî Hâzin ve Derâverdi'den aynı isnadla, Müslim de Leys b. Sa'd'dan aynı isnadla tahrîc etmişlerdir. Rivâyet yine benzer metinlerle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Hâkim'in *Müstedrek*'inde ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde tahrîc edilmiştir.⁶⁵⁸

Abdurrezzâk el-Mehdî rivâyetin isnadının Buhârî'nin şartına göre *sahîh* olduğunu söylerken Şuayb el-Arnâvûd, isnadın şeyhaynın şartına göre *sahîh* olduğunu söyler.⁶⁵⁹

Rivâyetin *zayıf* ve *mevzu* hadis kaynakları arasında yer almaması, *muttefekunaleyh* olması ve muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.98. Hadis

(Tevbe, 9/113)

Ebû Hureyre ve Büreyde nakletti: Nebi (sas) Mekke'ye geldiğinde annesi Amine'nin Ka'b rine geldi. Güneş kor haline gelinceye kadar Ka'b rin önünde annesine istiğfar dilemesi için kendisine izin verilmesi umuduyla durdu. Ve şu ayet indi:

⁶⁵⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/100.

⁶⁵⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/241, (h.no: 4402).

⁶⁵⁸ Buhârî, *Sahîh*, Menâkibu'l-Ensâr, 40, (V/52, h.no: 3885), Rikak, 51, (VIII/116, h.no: 6564); Müslim, *Sahîh*, İman, 90, (I/195, h.no: 210); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII/113, (h.no: 11058), XVIII/49, (h.no: 11470); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, IV/625, (h.no: 8735); İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV/168, (h.no: 6271).

⁶⁵⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/393; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII/113.

“(Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere ne de inananlara yaraşır.”

Beğavî'nin isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'de yer almamaktadır. Hadis ve tarih kaynakları arasında Ebû Hureyre ve Büreyde'den naklini tespit edemediğimiz bu rivâyeti Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân* adlı tefsirinde bulmaktayız. Taberî bu rivâyeti Ahmed b. İshak ← Ebû Ahmed ← Fudayl ← Atiyye kanalıyla nakleder.⁶⁶⁰

Başka bir isnadını tespit edemediğimiz bu rivâyet *mürsel* olması sebebiyle zayıftır.

2.3.99. Hadis

(Tevbe, 9/113)

İsmail b. Abdilkâhir ← Abdulğâfir b. Muhammed ← Muhammed b. İsâ el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyân ← Müslim b. el-Haccâc ← Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ← Muhammed b. Ubeyd ← Yezid b. Keysân ← Ebû Hâzim ← Ebû Hureyre:

Nebi (sas) annesinin Ka'b rini ziyaret etti, ağladı ve etrafındakileri ağlattı. Ardından şöyle dedi: “*Rabbimden ona (anneme) istiğfar dilemek için izin istedim bana izin vermedi. Onun Ka'b rini ziyaret etmek için izin istedim bana izin verdi. Ka'b ırları ziyaret ediniz çünkü Ka'b ırlar ölümü hatırlatır.*”⁶⁶¹

Beğavî'nin Ebû Bekir b. Ebî Şeybe kanalıyla Ebû Hureyre'den naklettiği bu rivâyet aynı isnadla *Şerhu's-Sünne*'sinde ve Ebû Hureyre'den ta'liklen *Mesâbihu's-Sünne*'de yer almaktadır. Müslim'in de rivâyeti aynı metinle Ebû Bekir b. Ebî Şeybe kanalıyla naklettiğini görmekteyiz.⁶⁶² Ayrıca Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe, Hâkim en-Neysâbü'rî ve İbn Hibbân da rivâyeti benzer bir metinle Muhammed b. Ubeyd kanalıyla Tahrîc etmişlerdir.⁶⁶³

İsnadda yer alan Yezid b. Keysân hakkında İbn Maîn ve Nesâî *sika*, İbn Ebî Hâtim'in babası *hadisi yazılır, salihu'l-hadistir*, derken İbn Ebî Hâtim, naklettiği hadis

⁶⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII/22.

⁶⁶¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV/101.

⁶⁶² Müslim, *Sahîh*, Cenâiz, 36, (II/671, h.no: 976); Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, V/463, (h.no: 1554); *Mesâbihu's-Sünne*, I/569, (h.no: 1240)

⁶⁶³ Ebû Dâvud, *Sünen*, Cenâiz, 81, (V/137, h.no: 3234); Nesâî, *Sünen*, Cenâiz, 101, (IV/90, h.no: 2034); İbn Mâce, *Sünen*, Cenâiz, 48, (I/501, h.no: 1572); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/430, (h.no: 9688); İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII/366, (h.no: 11929); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, I/531, (h. no: 1390); İbn Hibbân, *Sahîh*, VII/440, (h.no:3169).

hüccet Ka'b ul edilir, demiştir. Dârakutnî ve Ahmed b. Hanbel onun *sika* bir râvi olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁴

Elbânî rivâyetin *sahîh* olduğunu söylerken⁶⁶⁵ Şuayb el-Arnâvûd, Müslim'in şartına göre *sahîhtir*, demiştir. İsnadda yer alan Yezid b. Keysân bu hadiste Ebû Hâzim'den naklinde teferrüd etmiştir. İbn Mâin, Nesâî, Yakub b. Süfyan ve Dârakutnî Yezid b. Keysân'ın *sika* bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Fakat Yahya b. Saîd el-Kattân onun hakkında, salih ve vasattır ancak kendisine (hadis) konusunda itimad edilen biri değildir, demiştir. Ebû Hâtim de, hadisi yazılmaz *saduk* ve *sâlihu'l-hadis* konumundadır, demiştir. Buhârî onu, *ed-Duafâ*'sındaki râviler arasında zikrederken İbn Hibbân onun *sika* olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁶ Abdurrezzak el-Mehdî de rivâyetin, Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁷

Rivâyetin Müslim başta olmak üzere birçok muhaddis tarafından nakledilmesi, Müslim'in isnadında yer alan râvilerin tamamının *sika* olup Yezid'in de birçok muhaddis tarafından *sika* Ka'b ul edilmesi, rivâyetin *zayıf* ve *mevzû* hadis kaynakları arasında bulunmaması ve Elbânî gibi müteşeddît bir muhakkikin rivâyet hakkındaki müspet değerlendirmeleri sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi. (Tevbe, 9/114)

2.3.100. Hadis

(Tevbe, 9/114)

Katâde, Nebi (sas) şöyle buyurdu dedi; “*İbrahim'in babasına ısrarla istiğfar ettiği gibi ben de babam için ısrarla istiğfar edeceğim.*”⁶⁶⁸

Hadis kaynaklarında yer almayan bu rivâyete Taberî mutavvel bir metinle tefsirinde şu isnadla yer vermiştir.⁶⁶⁹

⁶⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI/356.

⁶⁶⁵ İbn Mâce, *Sünen*, I/501.

⁶⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV/430.

⁶⁶⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/394.

⁶⁶⁸ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/101.

⁶⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII/24.

Bişr ← Yezîd ← Saîd ← Katâde

Hiçbir hadis kitabında bulamadığımız bu rivâyet hakkında Abdurrezzak el-Mehdî *zayıf* değerlendirmesinde bulunurken⁶⁷⁰ biz de rivâyetin Katâde'den *mürsel* olarak nakledilmesi sebebiyle *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.101. Hadis

(Tevbe, 9/114)

Ali b. Ebî Tâlib (ra) şöyle demiştir: Allah (c.c), İbrahim (as)'ın babası için söylediği “**Senin için rabbimden bağışlanma dileyeceğim**” (Meryem/47) haberini indirince bir adamı müşrik olan ana-babası için istiğfâr ederken işittim. Ona dedim ki: Müşrik olan iki kişi için mi istiğfar ediyorsun? Dedi ki: İbrahim de babası için istiğfâr etmedi mi?

Hemen Nebî (sas)'ın yanına gittim ve ona bundan bahsettim. Bunun üzerine Allah (cc) “**İbrahim’de sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır**”, ayetinin “**şu kadar var ki İbrahim babasına: Andolsun senin için mağfîret dileyeceğim.**” (Mümtehine, 60/4) sözüne kadar olan kısmını indirdi.⁶⁷¹

Beğavî'nin Ali b. Ebî Tâlib'ten isnadsız olarak naklettiği bu rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde yer almamaktadır.

Tirmizî rivâyeti Mahmud b. Ğaylân ← Vekî' ← Süfyan b. Saîd ← Ebû İshak ← Ebu'l-Halîl ← Alî kanalından muhtasar olarak nakletmiştir. Aynı rivâyeti Nesâî'nin *Sünen*’iyle, Ahmed’in ve Bezzâr’ın *Müsned*’inde de görmekteyiz.⁶⁷²

Tirmizî rivâyetin sıhhati hakkında *hasen*⁶⁷³ derken Ahmed Muhammed Şâkir *sahih*,⁶⁷⁴ Elbâni *hasen*,⁶⁷⁵ Şuayb el-Arnâvûd ise “Ebul-Halil dışında isnadda yer alan râvilerin hepsi şeyhaynın *sika* râvilerindendir ve isnadı *hasen*’dir”⁶⁷⁶ demektedir.

Ebû İshak dışında Tirmizî, Nesâî ve Ahmed’in isnadındaki tüm râviler *sika* olarak değerlendirilirken ortak râvi Ebû İshak *makbul* râviler arasında zikredilmektedir.

⁶⁷⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/394.

⁶⁷¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/102.

⁶⁷² Tirmizî, *Sünen*, Tefsir, 10, (V/281, h.no:3101); Nesâî, *Sünen*, Cenâiz, 102, (IV/91, h.no:2036); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/162, (h.no: 771); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/162, (h.no: 771).

⁶⁷³ Tirmizî, *Sünen*, V/281.

⁶⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/499.

⁶⁷⁵ Nesâî, *Sünen*, IV/91.

⁶⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/162.

Zayıf ve mevzû hadis kaynaklarında tespit edemediğimiz bu rivâyetin birçok muhaddis tarafından aktarılması, ortak râvi Ebû İshak hakkındaki kanaat ve muhaddis muhakkiklerin ekseriyetinin rivâyet hakkındaki *hasen* değerlendirmelerinden hareketle biz de rivâyetin *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.102. Hadis

(Tevbe, 9/114)

Abdolvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmail ← İsmail b. Abdillâh ← Abdulhamid ← İbn Ebî Zî'b ← Saîd el-Makburî ← Ebû Hureyre:

Allah Resûlû (sas) şöyle buyurdu: “*İbrahim kıyamet günü babası Âzer ile karşılaşacak. Âzer’in yüzü toz-toprak içindedir. Ve İbrahim ona şöyle diyecek: ‘Bana asi olmamanı söylemedim mi?’ Babası cevaben: ‘Bugün sana isyan etmiyorum.’*

İbrahim (as) ‘Ey Rabbim şüphesiz ki sen, ölülerin dirileceği günde beni utandırmayacağını vaad etmiştin. Hangi utanılacak şey babamunkinden daha utandırıcıdır?’ Allah şöyle buyurur: ‘(Ey İbrâhîm!) Ben cenneti kâfirlere haram kıldım. ‘Sonra İbrahim’e, ayaklarının altındaki de nedir?’ denir. İbrahim bakar ki bir de ne görsün; kirlenmiş bir sırtlan (babası). Hemen ayaklarından tutulup çekilerek ateşe atılır.”⁶⁷⁷

Rivâyet Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne*’sinde aynı metin ve isnadla, *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde ise aynı metinle Ebû Hureyre’den ta’liken nakledilmektedir.⁶⁷⁸ Rivâyeti hadis kaynakları arasında sadece Buhârî’nin *Sahîh*’inde ve Hâkim’in *Müstedrek*’inde görmekteyiz. Buhârî, İsmail b. Abdullah’tan aynı isnadla hem mutavvel hem de muhtasar olarak, Hâkim ise İbn Ebî Zî'b’den aynı isnadla rivâyeti mutavvel olarak tahrîc etmiştir.⁶⁷⁹

Zayıf ve mevzû hadis kaynakları arasında tespit edemediğimiz bu rivâyetin sıhhati hakkında Hâkim ve Abdurrezzâk el-Mehdî isnadın şeyhaynın şartına göre *sahîh* olduğunu Elbânî ise Rivâyetin *sahîh* olduğunu belirtir.⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/102.

⁶⁷⁸ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XV/118-119, (h.no: 4310), *Mesâbihu’s-Sünne*, III/527, (h.no: 4290).

⁶⁷⁹ Buhârî, *Sahîh*, el-Enbiyâ, 13, (IV/139, h.no: 3350), Tefsir, 1, (VI/111, h.no: 4769); Hâkim en-Neysâbü’rî, *Müstedrek*, II/260, (h.no: 2936).

⁶⁸⁰ Tebrizî, Muhammed b. Abdullah el-Hatîb el-Amrî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, I-III, (thk. Muhammed Nasuriddîn el-Elbânî), Mektebetü’l-İslâmî, Beyrût, 1985/1405, III/1535, (h.no: 5538); Hâkim en-Neysâbü’rî, *Müstedrek*, II/260; Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/395.

Aleyhinde herhangi bir değerlendirmeye rastlamadığımız bu rivâyetin Buhârî’de yer alan râvilerinin tamamı *sika* olup muhakkiklerin de müspet değerlendirmelerinden hareketle *sahîh* olduğunu söyleyebiliriz.

2.3.103. Hadis

(Tevbe, 9/114)

Hadiste şöyle gelmiştir: “Şüphesiz ki evvâh, tevazû ile yalvaran demektir.”⁶⁸¹

Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbihu’s-Sünne*’sinde yer vermediği bu isnadsız Rivâyeti sadece Taberî’nin tefsirinde tespit edebildik.⁶⁸² Taberî rivâyeti şu isnadla nakletmektedir;

Müsennâ ← İshâk b. el-Kayd ← Abdurrahman b. Meğrâ’ ← Abdulhamîd b. Behrâm ← Şehr b. Hevşeb ← Abdullah b. Şeddâd ← Allah Resûlü (sas):

İsnadda yer alan el-Müsenna *mechûlû’l-hâl*, İshâk b. el-Kayd *makbûl*, Abdurrahman b. Meğrâ’ *sadûk*, Abdulhamîd b. Behrâm *sika*, Şehr b. Hevşeb *sadûk*, çokça *irsal* ve *evhâmı* olan bir kimse, Abdullah b. Şeddâd ise *sika* olarak Ka’b ul edilmektedir. Abdullah b. Şeddâd’tan *mürsel* olarak nakledilmiş olan bu rivâyet Mehdî’ye göre çok *zayıf* ve metni *münker* bir rivâyettir.⁶⁸³

Başka bir isnadını tespit edemediğimiz bu rivâyet hem *mürsel* olması hem de isnadındaki râvilerin *zayıf* olması sebebiyle *zayıf* bir rivâyettir.

Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah her şeyi çok iyi bilendir. (Tevbe, 9/115)

2.3.104. Hadis

(Tevbe, 9/115)

Ömer b. Hattâb şöyle dedi: Nebi (sas) ile şiddetli bir yaz sıcağında Tebük’e sefere çıktık. Bir yerde konakladık ve orada çok susadık. Sandık ki susuzluktan boynumuz kopacak. Öyleki bir kimse su aramaya gitse boynunun kopacağını hissedene

⁶⁸¹ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/102.

⁶⁸² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XII/43.

⁶⁸³ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, II/395.

kadar dönemiyordu. Hatta kişi devesini keser, işkembesindeki pisliklerini sıkarak, sık-
tığı suyunu içer, geri kalanını da serinlemek üzere göğsüne bastırırdı.

Öyle bir halde iken Ebu Bekir (ra) şöyle dedi: “Ey Allah'ın Resûlü, şüphesiz ki
Allah, dua ettiğin zaman sana daima hayır ile dönmüştür, Allah'a dua et.”

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Bunu ister misin?*” Ebu Bekir (cevaben)
“Evet” dedi. Allah Resûlü ellerini kaldırdı ve gök hareketlenip yağmuru boşaltıncaya
kadar ellerini indirmede. Onlar yanlarında bulunan ne varsa doldurdular. Sonra gittik,
yağan yağmurun askeri karargâhı aşmadığını gördük.⁶⁸⁴

Beğavî *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde yer vermediği bu rivâyete
burada Ömer b. Hattâb'tan ta'liklen nakilde bulunmuştur. Rivâyete ilk dönem hadis
kaynakları arasında Taberânî'nin *Mu'cemu'l-Evsat*'ında, İbn Huzeyme ve İbn
Hibbân'ın *Sahîh*'inde ve Hâkim'in *Müstedrek*'inde rastlamaktayız. Yine Taberî de
tefsirinde aynı rivâyete yer vermiştir.⁶⁸⁵

Taberânî rivâyeti şu isnadla nakletmektedir: İbn Lehîa ← Halid b. Yezid ←
Saîd b. Ebî Hilâl ← Uteybe b. Ebî Uteybe ← Nâfi' b. Cübeyr ← Abdullah b. Abbas ←
Ömer b. el-Hattâb.

İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim de rvâyeti aynı metinle Amr b. el-
Hâris'den aynı tarikle nakletmişlerdir. Hâkim rivâyetin şeyhaynın şartına göre *sahîh*
olduğunu⁶⁸⁶ Şuayb el-Arnâvûd ise İbn Hibbân'ın naklettiği isnadın Müslim'in şartına
göre *sahîh* olduğunu, isnadda yer alan Harmele b. Yahya dışındaki ricalin şeyhaynın
sika ricalinden oluşunu ve Harmele'nin sadece Müslim'in ricalinden olduğunu
belirtir.⁶⁸⁷

Taberânî'nin nakilde bulunduğu İbn Lehîa ise *zaîfu'l-hadîs* bir râvidir. İbn
Maîn onun zayıf olduğunu, İbn Mehdî ondan duyduğu hiçbir hadise güvenmeyip ondan
hadis tahammül etmediğini, söylemiştir. Yahya b. Bukeyr, İbn Lehîa'nın 170 senesinde
evinin ve kitaplarının yandığını Osman b. Salih ise kitaplarının yanmadığını söylemiştir.
İbn Maîn onun hakkındaleyse *bi kavî*, Yahyazayıf olduğunu, Bîşr b. es-Serî, İbn
Lehîa'yı görecektse olsaydı ondan bir harf bile tahammül etmeyeceğini, söylemiştir. İbn
Maîn de İbn Lehîa'nın kitaplarının yanmasından önce *zayıf* olduğunu Nesâî de *zayıf* bir

⁶⁸⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV/104.

⁶⁸⁵ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, III/323-324, (h.no: 3292); İbn Huzeyme, *Sahîh*, I/92, (h.no: 101); İbn
Hibbân, *Sahîh*, IV/223, (h.no: 1383); Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, I/263, (h. no: 566); Taberî,
Câmiu'l-Beyân, XXI/296.

⁶⁸⁶ Hâkim en-Neysâbü'rî, *Müstedrek*, I/263.

⁶⁸⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, IV/223

râvi olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁸ Dolayısıyla ravînin *zayıf* olması Taberânî'nin isnadının *zayıf* olmasına sebebiyet verir.

İbn Hibban'ın rivâyeti naklettiği Harmele b. Yahya hakkında Ebû Hâtim er-Râzi, hadisi yazılır ancak ihticâc olunmaz, derken Abdullah b. Muhammed el-Ferhâdânî *zayıf* demiştir.⁶⁸⁹ Bazıları onu *sika* râviler arasında zikretse de İbn Hacer *Takrîb*'inde *sadûk* demiştir.⁶⁹⁰

Abdurrezzâk el-Mehdî'nin herhangi bir değerlendirmede bulunmadığı bu rivâyetin farklı tariklerle nakledilmesi ancak râvileri hakkındaki değerlendirmeler sebebiyle *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini Ka'b ul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıkıkça sıkıyordu. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini Ka'b ul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok Ka'b ul eden, pek esirgeyendir. (Tevbe, 9/118)

2.3.105. Hadis

(Tevbe, 9/118)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmâîl ← Yahya b. Bukeyr ← el-Leys ← Ukayl ← İbn Şihâb ← Abdurrahman b. Abdillâh b. Ka'b b. Mâlik ← Abdullâh b. Ka'b b. Mâlik:

Abdullah b. Ka'b b. Mâlik, babası Ka'b kör olduğu zaman onu yönlendiren (destekçisi) idi. O (Abdullah) şöyle dedi: “(Babam) Ka'b b. Mâlik'ten işittim, Tebük seferine katılmadığı o zamanı şöyle anlatıyordu, Ka'b: “ Ben Tebük seferi dışında Allah Resûlü (sas)'ın yaptığı seferlerin hiçbirine katılmamazlık etmedim. Ne var ki, Bedir Seferine de katılmamıştım ancak Allah Resûlü (sas) ona katılmayan hiç kimseyi azarlamadı. Allah Resûlü (sas) sadece Kureyş kervanını istemek amacıyla çıkmıştı ancak Allah Müslümanlarla düşmanlarının arasını zaman tayin etmeksizin onları aniden karşılaştırdı. Ben Akabe gecesi İslam üzere uzlaştığımız zaman Allah Resûlü (sas) ile

⁶⁸⁸ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II/475-477.

⁶⁸⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/472.

⁶⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, s.156.

birlikte bulunuyordum. Her ne kadar insanlar arasında Bedir, AKa'b eden daha fazla zikredilse de benim için AKa'b e, Bedir'e şahit olmaktan daha sevimlidir.

Yine ben bu gazveden geri kaldığımda asla (şu ankinden) daha güçlü veya daha zayıf değildim. Vallahi benim yanımda asla bundan önce iki deve (yük ve savaş devesi) bir araya gelmemişti (fakir idim). Hatta bu gazvede iki deveyi de bir araya getirdim (daha zengin olmama rağmen katılamadım.)

Allah Resûlü'nün katıldığı gazvelerden hiçbirisi yoktur ki kendisinin dışında başka bir gazveyi de ateşlemiş olmasın (peşpeşe seferler olmasın). Allah Resûlü'nün katıldığı bu gazve de şiddetli bir sıcakta oldu ve Allah Resûlü susuz büyük çöllerde düşmanın kalabalık olduğu uzak bir sefere (daha) yöneldi. Hemen müslümanlara çıkacakları gazve için gereken hazırlıkları yapmalarını ve (gazvenin nasıl olmasını) istediğini onlara anlattı. Allah Resûlü'nün yanında bulunan Müslümanlar bir divana sığacak kadar çoktu.”

Ka'b dedi ki: “Hiç kimse ortalıktan (ordudan) kaybolmak (seferden geri durmak) istemiyordu. Ancak vahiy inmediği sürece kendini bunun Allah Resûlü'nden gizli kalacağını zannedenler müstesna. Allah Resûlü meyveler ve gölgeler olgunlaştığı vakit bu gazveyi yaptı. Ben ise ona burun kıvrımış ve yüz çevirmiştim. Allah Resûlü ve onunla birlikte olan müslümanlar techizatlandılar. Ben de onlarla birlikte techizatlanmak için sabah erkenden başladım ama bir de dönüp baktım ki hiçbir şey yapmamışım. Sonra kendi kendime “ben istersem buna güç yetirebilirim” diyordum. Bu iş sürekli gözümde büyüüp duruyordu, tâ ki insanların ciddiyeti şiddetlendi, Allah Resûlü ve yanındaki müslümanlar sabah techizatı tamamlayıp bitirdiler. Bense hiçbir hazırlığımı yapmamıştım. (kendi kendime) dedim ki; ‘bir şey olmaz ben de onlardan bir veya iki gün sonra hazırlanıp/techizatlanıp onlara yetişirim.’

Onlar savaş için ayrıldıktan sonra ben hazırlanmaya başladım, ama yine dönüp baktım ki hiçbir şey yapmamışım. (Benim) bu durumum onlar işi hızlandırıp gazve bitene kadar mütemadiyen devam etti. Yola düşüp onlara yetişmeyi düşündüm, keşke yapsaydım ama bu bana nasip olmadı. Bu yüzden Allah Resûlü çıktıktan sonra, ben insanların arasında dolaşınca nifaktan dolayı küçümsenmiş veya acizlikten Allah'ın mazur gördüğü herhangi bir adamdan başka kendime bir örnek bulamıyordum. Bu da beni hüznlendiriyordu.

Allah Resûlü Tebük'e ulaşınca kadar beni hatırlamadı, ama Tebük'de otururken demiş ki; ‘Ka'b ' b. Malik ne yaptı.’ Selemeoğullarından bir adam demiş

ki; ‘Ey Allah’ın Resûlü elbisesi onu hapsetti ve o da elbisesinin iki tarafına baktı durdu. (temiz elbisesini kirletmek istemedi)’

Muaz b. Cebel Selemeoğullarından olan bu adama) demiş ki; ‘Söylediğin şey ne kötüdür! Vallahi Ey Allah’ın Resûlü biz onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz.’ Allah Resûlü (sas) susmuş, tam o esnada bir anda bir hayal gibi ortaya çıkıp kaybolmakta olan beyazlara bürülü bir adam.., Allah Resûlü ona; ‘Ebû Hayseme ol!’ demiş. (bir de baktılar) ki o, münafıkların kendisine kaş-göz işareti yaptığı zaman bir sa’ hurma ile tasaddukta bulunan Ebû Hayseme el-Ensâri idi.”

Ka’b b. Malik dedi ki; “Bana seriyyenin Tebük’ten ayrıldığı haberi gelince aklıma derhal bir yalan düşünüp yarın (Hz. Peygamber’in) kızgınlığından nasıl kurtulurum diye düşündüm. Bunun üzerine ailemden herkesin fikrini aldım. Ne zaman ki Allah’ın Resûlü geliyor dendi batıl benden uzaklaştı ve anladım ki (ben bu işin içinden asla yalan söyleyerek kurtulamayacağım. Sabah Allah Resûlü geldi ve (her seferden dönüşünde yaptığı gibi) mescidde iki rekat namaz kılmaya başladı, sonra insanlarla oturdu. (Allah’ın Resûlü bunu yapınca seferden geri kalanlar kendilerine gelip yemin ederek özürlerini beyan etmeye başladılar. Allah Resûlü onların özürlerini Ka’b ul etti ve onların biatını alarak onlar için istiğfarda bulundu. Onların içindekileri ise Allah’a havale etti. Ardından ben yanına gittim o da kızgın bir kimsenin tebessümü ile tebessüm etti. Sonra da gel dedi. Önüne oturana kadar yürüyerek ona geldim. Sonra bana dedi ki; ‘*Seni seferden geri bırakan neydi? Açıkça biat etmemiş miydin?*’ dedim ki evet (etmiştim). Allah’ın Resûlü! Vallahi her ne kadar senle olmayıp dünya ehliyle oturmuş isem de gördüm ki/anladım ki, ben cedel sahibiyim, bir bahane ile senin himmetinden çıkardım, fakat vallahi ben eğer bugün senin Ka’b ul edeceğin bir mazeret ile seninle konuşursam çok geçmeden yakın bir zamanda Allah seni bana kızdıracaktır. Fakat senin benim aleyhime tavır almana sebep olacaksa bir doğruyla gelirim (sana her şeyi olduğu gibi anlatırsam) bununla Allah’ın affını diliyorum.

(Doğrusu şudur) Hayır! Vallahi benim hiçbir mazeretim yoktur, vallahi benim buna gücüm de yetiyordu. Sefere katılmadığım zaman benden daha rahatı/zengini/gücü yeteni de yoktu.

(O bunu deyince) Allah Resûlü (sas) dedi ki: ‘*İşte bu doğrudur. Şimdi Allah senin hakkında hükmünü verene kadar kalk git.*’ Böylece ben kalktım, Benî Seleme’den bir gurup insan da kalkıp arkamdan gelerek bana şöyle dediler; ‘vallahi biz senin bundan önce günah işlediğini bilmiyoruz, diğer geride kalanların Allah Resûlü’ne

(mazeret olarak gösterip de) özür bayanından bile aciz kaldın, ama Allah Resûlü'nün senin için istiğfar etmesi sana yeter.'

Neredeyse dönüp kendi kendimi yalanlamak isteyinceye kadar beni azarlamaya devam ettiler. Sonra onlara dedim ki; 'Benimle aynı durumda olan kimse var mı?' Dediler ki; 'Evet! Senin söylediklerinin benzerini söyleyip, sana söylenenin aynısının da kendilerine söylenen iki kişi daha var.' Dedim ki; 'onlar kim?' dediler ki; 'Mürare b. er-Rebi el-Umrî ve Hilal b. Ümeyye el-Vâkifi.'

Böylece bana Bedir'e katılan ve kendilerinde güzel bir örneklik bulunan iki salih adamı zikrettiler ben de hemen oradan uzaklaştım.

Allah Resûlü (sas) kendisinden (Tebük'te) geri duran üçümüzle konuşulmasını yasakladı. İnsanlar bizden uzak durdular, bize karşı değiştiler hatta kendi kendime yeryüzünü kendime karşı yabancılaştırmıştım. Yeryüzü artık bildiğim yeryüzü değildi. Elli gece böyle kaldık. (Aynı durumda olan) diğer iki arkadaşım da evlerinde daima oturup ağlıyorlardı. Ben ise sanki kavmin en cesuru olmuştum. İnsanlarla beraber (camide) namaz kılıyor çarşıda pazarda dolaşıyordum. Ama kimse benimle konuşmuyordu. Namzadan sonra Allah Resûlü (sas) meclisindeyken ona gelip selam vererek, kendi kendime (acaba deyip kontrol ederek) selamıma karşılık verdi mi vermedi mi, dudaklarını hareket ettirdi mi acaba diyordum. Sonra ona yakın bir yerde namaz kılıp (göz ucuyla) ona bakış atıyordum. Ben namazıma dönünce o da bana dönüp bakıyordu. Ben ona dönünce de benden yüz çeviriyordu. İnsanların Ka'b alığı bana karşı uzun sürünce amcamın oğlu olan ve insanlardan bana en sevimlisi olan Ebû Katade'nin bahçesinin dış duvarına dayanarak ona selam verdim. Vallahi o bile selamımı almadı. Ona dedim ki; 'Ey Eba Katade! Allah için söyle! Beni, Allah ve Resûlünü seven biri olarak bilmiyor musun?' Sustu, tekrar ettim ve onu konuşturmaya çalıştım. Yine sustu. Tekrar ettim sordum, yine sustu. Sonra bir daha tekrar edip onu konuşturmaya çalıştım. Bunun üzerine 'Allah ve Resûlü en iyisini bilir,' dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaşlar boşaldı ve dönüp gittim, duvara yaslanıp ağladım.

(Ka'b ibn Mâlik): 'Medine çarşısında yürüyordum, Medine'ye satış için gelen Şam ehlinden bir çiftçi, Ka'b b. Malik'i bana kim gösterir, dedi. İnsanlar beni göstermeye başlayınca o kişi yanıma gelip Gassan kralından bir mektup verdi bana. Mektupta şöyle yazıyordu: 'Duyduğuma göre efendin sana zulüm ediyormuş, Allah seni zulüm görecektir bir mevkide yaratmadı, oradan ayrıl bize gel. Sana şanına layık bir şekilde davranırız.'

(Ka'b ibn Mâlik): ‘Mektubu okuyunca bu da diğer olay gibi bir beladır, deyip ateşe attım.’

Bu zor geceden kırk gün sonra Allah Resûlü’nün gönderdiği Huzeyme b. Sabit gelip bana; ‘Allah Resûlü eşinden ayrılmanı emrediyor.’ dedi. Ben de, onu boşayacak mıyım? Ne yapacağım, dedim.

O da; ‘hayır boşama! Sadece ona yaklaşma,’ dedi.

Allah Resûlü diğer iki arkadaşına da aynı emri iletmişti. Ben eşime; ‘Allah bir hükümde bununcaya kadar ailenin yanına git.’ dedim.

(Ka'b ibn Mâlik): Hilal b. Umeyye'nin eşi Allah Resûlüne gelerek: Ey Allah’ın Resûlü Hilâl ibn Umeyye yaşlı ve gücü olmayan bir kimsedir. Hizmetçisi de yok. Ona hizmet etmeme müsaade eder misin? Demiştir. Allah Resûlü de; müsaade ederim ancak sana yaklaşmasın, buyurmuş.

(Kadın): Ey Allah’ın Resûlü vallahi o bu olaydan beri hiç hareket etmiyor ve sürekli ağlıyor.

(Ka'b b. Malik): Böylece akrabalarımından bazıları Hilal b. Umeyye'nin eşinin Allah Resûlüne gelerek izin istediğini söylediler. Ben ise onlara, Allaha yemin olsun ki ben bu konuda Allah Resûlü’nden izin istemem. Allah Resûlü’nün ne diyeceğini de bilemem, kaldı ki ben genç bir kimseyim, dedim. 10 gün sonra sonunda Allah Resûlü’nün insanlarla bizi görüştürmekten sakındırdığı 50. gündü.

50. günün sabahında sabah namazını kıldım ve evimizin damı üzerine çıktım. Orada Allah’ın bizim hakkımızda bahsettiği gibi oturuyordum. Yalnızlık sebebiyle daralmıştım ve yeryüzü tüm genişliğine rağmen bana dar gelmişti. Bu esnada, Sel dağının tepesinden birinin ‘Ey Ka’b müjde!’ diye bağırdığını duydum. Hemen secde ettim ve anladım ki artık ferahlığa ulaştım. Allah Resûlü sabah namazını kıldıracağı zaman Allah pişmanlığımızı Ka’b ul etmiş ve insanlar da bize bunu müjdelemeye koşmuşlar.

İki arkadaşına da müjdeciler giderken bana da bir kişi (Zubeyr b. Avvâm müjde vermek için) atını sürmüştü. Eslem Ka’b ileşinden biri de (Hamza b. Amr) Sel’ Dağı’nın üstüne çıkmıştı. Bunun sesi attan bile hızlıydı.

Sesini duyduğum müjdeci yanıma gelince üzerimdeki iki elbiseyi de çıkardım ve müjdesine karşılık ona giydirdim. Allaha yemin olsun ki o gün bunlardan başka elbisem de yoktu. (Ebû Katâde'den) iki kat elbise alıp giydim. Hemen Allah Resûlüne gittim. İnsanlar beni gurup gurup karşıladılar. Tevbemin kabul edilmesini tebrik

ediyorlar ve; ‘Allah’ın seni bağışlaması kutlu olsun!’ diyorlardı. Ka’b dedi ki: Sonunda mescide girdim. Allah Resûlü oturmuş insanlar da etrafındaydı. Talha b. Ubeydullah ayağa kalkıp koşarak geldi, elimi sıkıp tokalaştı ve beni tebrik etti. Talha’dan başka hiçbir muhâcîr benim için kalkmadı. Onun bu davranışını asla unutmam.

Allah Resûlüne selam verdiğimde sevinçli bir yüzle: “*Ananın seni doğurduğu zamandan beri üzerinden geçen günlerin en hayırlısı olan bir günün hayır ve saâdetiyle sevin!*” buyurdu.

Ben de; Ey Allah’ın Resûlü bu müjde senin mi yoksa Allah’ın mı, dedim. O da; *Allah katındandır*, buyurdu.

Allah Resûlü Allah katından sevindirilince yüzü parlar hatta yüzü ay parçasına benzerdi. Biz de sevincini böylece anlardık.

Allah Resûlü’nün önüne oturdüğumda; Ey Allah’ın rasûlü! Tevbem(in kabûlün)den dolayı bütün malımı Allah ve Rasûlü uğrunda tasadduk etmek istiyorum, dedim.

Allah’ın Resûlü’de; “*Malının bir kısmını kendinde tut, bu senin için daha hayırlıdır.*” buyurdu.

Ben de; Hayber’deki hissemi kendime bırakıyorum, dedim. (sonra da); Ey Allah’ın Resûlü Allah beni bu sıkıntıdan doğruluk sebebiyle kurtardı. Bundan sonra yaşadığım sürece sadece doğru söz söyleyeceğim.

(Ka’b b. Malik) : “Allaha yemin olsun ki Allah Resûlüne söz verdiğimden beri hiçbir müslüman doğru söyleme husunda benden daha güzel bir imtihana tabi tutulmamıştır. Allah Resûlüne söz verdiğimden beri yalan söylemek aklımdan geçmedi. Bundan sonra da Allah’ın beni yalandan koruyacağını ümid ediyorum.”⁶⁹¹

Ka’b b. Mâlik ve iki arkadaşının Tebük gazvesine mazeretsiz katılmamalarını anlatan ve onların bağışlandığını müjdeleyen bu rivâyet Tevbe Sûresi 118. ayetin vürûd sebebidir. Rivâyet Beğavî’nin *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbihu’s-Sünne*’inde yer almamaktadır.

Rivâyete Beğavî’nin naklettiği aynı metinle Buhârî ve Müslim *Sahîh*’inde yer vermektedir. Bunun dışında Ahmed b. Hanbel *Müsned*’inde Abdurrezzâk ve İbn Ebî Şeybe *Musannef*’inde Ebû Dâvud et-Tayâlisî *Müsned*’inde İbn Hibbân *Sahîh*’inde mutavvel bir metinle ve Taberânî *El-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde muhtasar bir metinle

⁶⁹¹Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/105-106.

Rivâyete yer vermektedirler.⁶⁹²

Buhârî Rivâyeti Yahya b. Bukeyr'den bu isnadla nakletmiştir. Müslim ise Yunus b. Yezid ← İbn Şihâb ← Abdurrahman b. Abdillâh b. Ka'b b. Mâlik ← Abdullâh b. Ka'b b. Mâlik tarikiyle nakilde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel ise bir yerde Muhammed b. Abdillâh'dan bir yerde de Abdurrezzak'tan aynı metinle nakilde bulunur. Bu Rivâyetin en âli isnadı ise Abdurrezzak'ın *Musannef*'inde Ma'mer ← Zührî kanalıyla yer almaktadır.

Rivâyetin sıhhati hakkında Şuayb el-Arnâvud, isnadı Müslim'in şartına göre *sahîhtir*, Muhammed b. Abdillâh dışında isnadda yer alan râvilerin hepsi şeyhaynın *sika* râvilerindendir, demektedir.⁶⁹³ Bir diğer rivâyet için de, isnadı *sahîh* ricali de Ebû Süfyan dışında şeyhaynın *sika* ricalindendir, Ebû Süfyan yani Muhammed b. Hamid ise sadece Müslim'in ricalidir, şeklinde değerlendirmede bulunulur.⁶⁹⁴ Bir diğer muhakkik Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî ise Tayâlisî'nin Salih b. Ebî Ahder'den muhtasar olarak naklettiği rivâyet hakkında, Salih b. Ebî Ahder'in zayıflığı sebebiyle *zayıf* olsa da riveyet *sahîhtir*, demektedir.⁶⁹⁵

Zayıf ve *mevzu* hadis kaynakları arasında tespit edemediğimiz bu rivâyetin *muttefekunaleyh* olması ve muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.106. Hadis

(Tevbe, 9/118)

İshak b. Râşid ← ez-Zührî ← Kâ'b

Allah Resûlü (sas) benimle ve iki arkadaşım ile konuşulmasını yasakladı. İş uzayınca kadar bir süre böyle bulundum. Benim için ölmemden ve Allah Resûlü (sas)'in namazımı kıldırmasından ya da Allah Resûlü (sas)'in ölümünden (sonra) insanlardan hiçbirinin benim olduğum bu menzilde benle konuşmaması, hiç birinin namazımı kıldırmasından daha önemli bir şey yoktu. Nihayet Allah Resûlü (sas)

⁶⁹²Buhârî, *Sahîh*, Meğâzi, 79, (VI/3-7, h.no: 4418); Müslim, *Sahîh*, Tevbe, 9, (IV/2120, h.no: 2769); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV/71-76, (h.no: 15789), XXXXV/148-156, (h.no: 27175); Abdurrezzâk, *el-Musannef*, V/397, (h.no: 9744); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XX/544, (h.no: 38162); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II/291, (h.no: 1034); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII/155, (h.no: 3370); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XIX/85, (h.no: 173)

⁶⁹³Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV/76.

⁶⁹⁴Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXV/156.

⁶⁹⁵Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, II/291.

Ümmü Seleme'nin yanındayken geriye gecenin üçte birinin kaldığı bir vakitte Allah tevhemizi Nebî'sine (sas) bidiren ayetleri indirdi. Ümmü Seleme bana yardım eden ve bu işimde yardımcı olan biriydi.

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Ey Ümmü Seleme Ka'b'ın tevbesi Ka'b ul edildi.*” Ümmü Seleme: “Ona haber gönderip müjdelemeyeyim mi?” dedi. Allah Resûlü (sas): “*Öyle olursa insanlar çok kalabalık edip sizi ezerler ve gecenin geri kalan kısmında uyumanızı da engellerler*” dedi.

Nihayet Allah Resûlü (sas) sabah namazını kıldığı vakit Allah'ın tevhemizi Ka'b ul ettiğini bildirdi.⁶⁹⁶

Rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'de yer almayıp bazı kısımları Beğavî'nin nakliyle mana açısından mutabık farklı bir metinle Buhârî'nin *Sahîh*'inde şu isnadla yer almaktadır;

Muhammed ← Ahmed b. Ebî Şuayb ← Musa b. A'yen ← İshak b. Râşid ← ez-Zührî ← Abdurrahman b. Abdullah el-Ka'b b. Mâlik ← Abdullah el-Ka'b b. Mâlik ← Ka'b b. Mâlik.⁶⁹⁷

Rivâyeti Buhârî dışında Abdurrezzâk, Zührî'den muhtasar olarak naklederken İbn Hibbân, Ümmü Seleme ile geçen diyalog kısmını içeren uzun bir metniyle Ma'mer ← Zührî kanalıyla naklilde bulunur.⁶⁹⁸

İshak b. Râşid dışında Buhârî'nin nakilde bulunduğu tüm râviler *sika* Ka'b ul edilmektedir. Zehebî, İshak b. Râşid hakkında *sadûk*⁶⁹⁹ derken Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babasına İshak b. Râşid ve Nu'man b. Raşid hakkında soru sorulduğunu Ahmed b. Hanbel'in ise ikisinin kardeş olmadıklarını ve İshak'ı Nu'man'dan daha sevimli bulup hadis konusunda İshak'ın daha *sahîh* rivâyetler naklettiğini, söylediğini belirtir. Bunun dışında İshak hakkında İbn Maîn *sika*, Mufaddal b. Ğassân *sika*, Nesâî *leyse bi be's*, İbn Huzeyme *hadisihüccet değildir*, Yakup b. Süfyan ise *hasenü'l-hadis* demektedir.⁷⁰⁰

İbn Hibban'da geçen rivâyet hakkında Şuayb el-Arnâvûd isnadı *sahîhtir* derken⁷⁰¹ Abdurrezzâk el-Mehdî *isnadı kavîdir* değerlendirmesinde bulunur.⁷⁰²

⁶⁹⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/108.

⁶⁹⁷ Buhârî, *Sahîh*, Tefsir, 18, (VI/70, h.no: 4677)

⁶⁹⁸ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, III/77, (h.no: 4863); İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII/155, (h.no: 3370).

⁶⁹⁹ Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, I/190.

⁷⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I/230.

⁷⁰¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII/163

⁷⁰² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/401.

Rivâyetin İbn Hibbân ve Abdurrezzâk tarafından nakledilmesi ve Buhârî’de geçen râvilerin İshak b. Râşid dışında *sika* râviler olması, İshak b. Râşid hakkında da çok ağır cerh ifadelerinin bulunmayıp birçok muhaddis tarafından *sika* Ka’b ul edilmesi sebebiyle rivâyetin *hasen* seviyesinde olduğu kanaatindeyiz.

Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vâdi mutlaka onların lehine yazılır. (Tevbe, 9/121)

2.3.107. Hadis

(Tevbe, 9/121)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmail ← Ali b. Abdillâh ← Velîd b. Müslim ← Yezid b. Ebî Meryem ← Abâye b. Rifâa ← Ebû Abbas:

Ben Cuma namazına giderken Ebû Abbas bana ulaşp, Allah Rasulü (sas)’ın şöyle dediğini işittim, dedi: “*Allah yolunda ayakları tozlanan kimseye, Allah cehennemî haram kılmıştır.*”⁷⁰³

Beğavî rivâyeti aynı isnadla *Şerhu’s-Sünne*’sinde nakletmektedir.⁷⁰⁴ Tespit edebildiğimiz kadarıyla rivâyet üç farklı sâhâbi râvi tarafından nakledilmiştir. Bunlardan biri Beğavî’nin de nakilde bulunduğu Ebû Abbas diğer ikisi ise Câbir b. Abdillâh ve Ebu’d-Derdâ’dır. Yine sahabe olup olmadığı konusu ihtilaflı olan Habib b. Mesleme de rivâyeti nakletmiştir.

Buhârî rivâyeti Ali b. Abdillâh’tan Beğavî’nin nakilde bulunduğu aynı isnad ve aynı metinle nakletmektedir. Yine Tirmizî Velîd b. Müslim’den, Nesâî Hüseyin b. Hurays’dan aynı tarikle, Dârimî sahabe olup olmadığı konusu ihtilaflı olan Habib b. Mesleme’den farklı bir tarikle, Ahmed b. Hanbel ise Câbir b. Abdillâh, Ebû Abbas ve Mâlik b. Abdillâh el-Hatamî’den olmak üzere üç ayrı tarikle benzer metinlerle rivâyeti nakletmektedir. Ayrıca Nesâî’nin *es-Sünenü’l-Kebîr*’ında Taberânî’nin *Mu’cemu’l-Evsat* ve *El-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde ve İbn Hibbân’ın

⁷⁰³Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, IV/110.

⁷⁰⁴Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, X/353, (h.no: 2618).

Sahîh’inde mezkûr rivâyete rastlamaktayız.⁷⁰⁵ Taberânî benzer bir metni Ebu’d-Derdâ’dan nakletmiştir. Târik b. Ivedullah bu hadisin Ebu’d-Derdâ’dan bu isnad dışında nakledilmediğini Sadaka b. Musa ed-Dakîk’in ise infirad ettiğini söylemektedir.⁷⁰⁶

Tirmizî, rivâyetin *hasen sahîh* olduğunu söyleyip Ebû Abbas’ın Abdurrahman b. Cebr olduğunu belirtir.⁷⁰⁷ Elbânî Nesâî’nin verdiği isnad hakkında *sahîh*,⁷⁰⁸ derken Şuayb el-Arnâvûd, Ahmed b. Hanbel’in naklettiği 14947 nolu rivâyetin isnadı hakkında; “hadis *sahîhtir* ancak Husayn’ın cehaleti sebebiyle bu isnadla *zayıftır*. Husayn; İbn Harmele el-Mihri’dir. Biyografisinde râvi olarak zikredilmemiştir. Ancak Utbe b. Ebî Hâkim’i İbn Hibbân *sika* râviler içerisinde zikrederken Buhârî’nin *Târîhu’l-Kebîr*’inde ve İbn Ebî Hâtîm’in *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*’inde de biyografisi mevcuttur. Utbe b. Ebî Hâkim, sünen ricalinin *sadûk* râvileri arasında yer alır. Ebu’l-Musabbih el-Mekrâî dışında geriye kalan râvilerse şeyhaynın *sika* ricali arasında yer alır. Ebu’l-Musabbih ise sadece Ebû Dâvûd’un ricali arasında yer alır. Bu Rivâyeti ayrıca Taberânî *Müsnedü’s-Şâmiyyîn*’inde, İbn Ebî Âsım ve Ebû Ya’lâ ise *Kitâbu’l-Cihâd* kısımlarında aynı isnadla tahrîc etmişlerdir,”⁷⁰⁹ derken 15935 nolu rivâyetin isnadı hakkında; “Buhârî’nin şartına göre *sahîhtir*. Velîd b. Müslim *müdelles* olsa da burada tüm tabakaların rivâyeti işiterek tahdis ettikleri açıktır ve burada tedlis yapıldığı şüphesi yoktur,”⁷¹⁰ demektedir. Son olarak 21963 nolu rivâyet hakkında ise; “hadis *sahîh* olsa da Leys b. Mutevekkîl’in cehaleti sebebiyle bu isnadla *zayıftır*,”⁷¹¹ değerlendirmesinde bulunur.

Hüseyin Selim Esedü’d-Dârânî, Dârimî’nin verdiği isnad hakkında; “Abdullah b. Süleyman tanınmasa da rivâyet *sahîhtir*”⁷¹² demektedir. İbn Hibbân’ın Velîd b. Müslim’den naklettiği rivâyet için ise Şuayb el-Arnâvûd *sahîh* değerlendirmesinde

⁷⁰⁵ Buhârî, *Sahîh*, Cuma, 17, (II/7, h.no: 907); Tirmizî, *Sünen*, Cihad, 7, (IV/170, h.no: 1632); Nesâî, *Sünen*, Cihad, 9, (VI/14, h.no: 3116); Dârimî, *Sünen*, Zekât, 35, (III/1550, h.no: 2442); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII/205, (h.no: 14947), XXV/283, (h.no: 15935), XXXVI/295, (h.no: 21963); Nesâî, *Es-Sünenü’l-Kebîr*, Cihad, 9, (IV/276, h.no:4309); Taberânî, *Mu’cemu’l-Evsat*, V/353, (h.no: 5533); Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*, XIX/297, (h.no: 661-662); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X/279, (h.no: 19733); İbn Hibbân, *Sahîh*, X/465, (h.no: 4605).

⁷⁰⁶ Taberânî, *Mu’cemu’l-Evsat*, V/354.

⁷⁰⁷ Tirmizî, *Sünen*, IV/170.

⁷⁰⁸ Nesâî, *Sünen*, VI/14.

⁷⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII/205.

⁷¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV/283.

⁷¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI/295.

⁷¹² Dârimî, *Sünen*, III/1550.

bulunur.⁷¹³ Son olarak Abdurrezzak el-Mehdî de rivâyetin Buhârî'nin şartına göre *sahîh* olduğunu söylemektedir.⁷¹⁴

Zayıf ve *mevzû* hadis kaynakları arasında tespit edemediğimiz bu rivâyetin muhakkik muhadislerin görüşleri doğrultusunda biz de *sahîh* olduğunu kanaatindeyiz.

2.3.108. Hadis

(Tevbe, 9/121)

Huzeym b. Fâtik← Allah Resûlü (sas)

“Her kim Allah yolunda bir infakta bulunursa ona yedi yüz kat (sevab) yazılır.”⁷¹⁵

Beğavî burada isnadsız olarak naklettiği rivâyeti aynı metinle *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'sinde, *Huraym b. Fâtik'den rivâyet edildi*, diyerek nakletmektedir.⁷¹⁶ Tirmizi rivâyeti şu isnadla nakleder; Ebû Kurayb ← el-Hüseyin b. Ali el-Kûfî ← Zâid ← er-Rukeyn b. Rebî ← Rebî b. Amîle ← Yuseyr b. Amîle ← Huraym b. Fâtik ← Allah Resûlü (sas).

Rivâyeti aynı metin ve isnadla Nesâî Süfyan es-Sevrî'den, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Hâkim ve İbn Ebî Şeybe de iki ayrı tarikle Zâide'den nakletmektedir.⁷¹⁷

Rivâyet hakkında Tirmizî: “Bu hadisi sadece Rukeyn b. Rebî”nin nakliyle biliyoruz, rivâyet *hasen* seviyesindedir”⁷¹⁸ derken Elbânî *sahîh*,⁷¹⁹ Hâkim en-Neysâbûrî ise ‘*sahîhtir*, Buhârî ve Müslim bu rivâyeti tahrîc etmemiştir ancak Müslim, Rukeyn b. er-Rebî’in rivâyetlerini hüccet olarak kabul etmiştir. Rukeyn b. er-Rebî’ Kûfe ehlinden olup *azîzu'l-hadîs*'tir. Yuseyr ise onun amcasıdır,’ şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.⁷²⁰

Şuayb el-Arnâvud Rukey' b. Rebî' yani İbn Umeyle el- Fezârî hakkında ihtilaf vardır, demiş ve Yezid b. Harun, Ebu'n-Nadr, Hâşim b. el-Kâsım ve Mesûdî gibi

⁷¹³ İbn Hibbân, *Sahîh*, X/465.

⁷¹⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/402.

⁷¹⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/111.

⁷¹⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X/359, (h.no:2624); *Mesâbihu's-Sünne*, III/47, (h.no:2889).

⁷¹⁷ Tirmizî, *Sünen*, Fedâilu'l-Cihâd, 4, (IV/167, h.no: 1625); Nesâî, *Sünen*, Fadlu's-Sadaka, 45, (VI/49, h.no: 3186); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI/384-385, (h.no: 19036- 19038); İbn Hibbân, *Sahîh*, X/504, (h.no: 4647); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/96, (h. no: 2441); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X/296, (h.no: 19770).

⁷¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, IV/167.

⁷¹⁹ Nesâî, *Sünen*, VI/49.

⁷²⁰ Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/96.

râvilerin Rukey' b. Rebî'inin ihtilatından sonra ondan hadis işittiklerini dile getirmiştir.⁷²¹ Ne var ki bu isimlerden hiçbirisi Ahmed b. Hanbel'in buradaki isnadlarında yer almamaktadır. Tüm râvileri *sika* olmasına rağmen rivâyetin sıhhati hakkında *hasen* değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷²² İbn Hibbân'ın aynı isnad ve metinle naklettiği aynı rivâyete de bir başka değerlendirmesinde *sahîh* demiştir. Kendisi şöyle der; "Rivâyetin isnadı *sahîh*, ricali Yuseyr b. Amîle dışında *sahîh*'in *sika* ricalindendir, ancak ondan da Tirmizî ve Nesâî gibi muhaddisler hadis rivâyet etmişlerdir. Zira o *sika* bir râvidir. Sahabî Hureym b. Fâtik, Yuseyr b. Amîle'den dört kez hadis nakletmiştir."⁷²³

Ayrıca rivâyet hakkında Muhammed Avvame *sahîh*⁷²⁴ Abdurrezzâk el-Mehdî *ceyyid*, *hasen-sahîh*, şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur.⁷²⁵ İsnadda yer alan râvilerin *sika* olması ve muhaddis muhakkiklerin müspet değerlendirmeleri sebebiyle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.109. Hadis

(Tevbe, 9/121)

İsmail b. Abdilkâhir ← Abdilgâfir b. Muhammed ← Îsâ el-Culûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. Haccâc ← İshak b. İbrahim el-Hanzalî ← Cerîr ← A'meş ← Ebû Amr eş-Şeybânî ← Ebû Mesûd el-Ensârî:

Bir adam değerli bir deve getirip, Bu Allah yoluda (bir bağıştır) dedi. Allah Resûlü (sas)'de; "Bu bağış karşılığında sana kıyamet günü hepsi kıymetli olan yedi yüz deve vardır." buyurdu.⁷²⁶

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde bu rivâyeti aynı isnad ve metinle naklederken *Mesâbihu's-Sünne*'sinde Ebû Mesûd el-Ensârî'den ta'liklen nakleder.⁷²⁷ Müslim, rivâyeti İshak b. İbrahim'den, Dârimî Cerîr'den, İbn Ebî Şeybe A'meş'ten, İbn Hibbân ve Hâkim Cerîr'den, Taberânî ise Ubeyd b. Ğannâm'dan aynı isnadla nakilde bulunurlar.⁷²⁸

⁷²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI/196.

⁷²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI/384-385.

⁷²³ İbn Hibbân, *Sahih*, X/504.

⁷²⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X/296.

⁷²⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/402.

⁷²⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/111.

⁷²⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X/359, (h.no: 2625), *Mesâbihu's-Sünne*, III/40, (h.no: 2866)

⁷²⁸ Müslim, *Sahih*, el-İmâre, 37, (III/1505, h.no: 1892-1895); Dârimî, *Sünen*, Cihad, 12, (III/1554, h.no: 2446); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, X/356-357, (h.no: 19891); İbn Hibbân, *Sahih*, X/506, (h.no: 4649);

Şuayb el-Arnâvûd rivâyetin isnadı hakkında *sahîhtir* derken⁷²⁹ Abdurrezzak el-Mehdî, isnadı Müslim'in şartına göre *sahîhtir*, Ebû Amr eş-Şeybânî teferrüd etmiştir, isnadın geriye kalanı ise Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîh* râvilerdir, demektedir.⁷³⁰ Hâkim en-Neysâbûrî ise; şeyhaynın şartına göre *sahîhtir*, ancak Buhârî rivâyeti tahrîc etmemiştir, demektedir.⁷³¹

Beğavî'nin Müslim ile aynı tarikten naklettiği bu isnadda yer alan râvilerin tamamı *sika* ve *mutkin* râvilerdir. Ancak yine sika olan Ebû Amr eş-Şeybânî'nin ölmeden önce ihtilata düştüğü bilinmektedir. Müslim aynı rivâyeti iki ayrı tarikte daha nakletmektedir. Bunlardan biri; Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe ← Ebû Usâme ← Zâide ← A'meş, diğeriye; Bişr b. Hâlid ← Muhammed b. Ca'fer ← Şube ← A'meş'tir.

Bu isnadlarda yer alan râvilerin tamamı *sika* ve *mutkin* râviler oldukları için Ebû Amr eş-Şeybânî'nin aynı metindeki rivâyeti naklederken ihtilata düşmediğini söyleyebiliriz. Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda *zayıf* ve *mevzu* kaynaklarda yer almayan bu rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.110. Hadis

(Tevbe, 9/121)

Abdolvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdillâh en-Naîmî ← Muhammed b. Yûsuf ← Muhammed b. İsmail ← Ebû Ma'mer ← Abdu'l-Vâris ← el-Hüseyn ← Yahya b. Ebî Kesîr ← Ebû Seleme ← Busr b. Saîd ← Zeyd b. Hâlid ← Allah Resûlü (sas):

“Kim Allah yolunda savaşmak için bir mücahidi donatırsa o da gaza etmiş sayılır. Kim Allah yolunda savaşan bir gazinin ailesine sahip çıkarsa gaza etmiş sayılır.”⁷³²

Beğavî rivâyete aynı isnad ve metinle *Şerhu's-Sünne*'sinde, isnadsız olarak da *Mesâbihu's-Sünne*'sinde yer vermektedir.⁷³³

Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII/229, (h.no: 635); Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/99, (h. no: 2449).

⁷²⁹ İbn Hibbân, *Sahîh*, X/506.

⁷³⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/403.

⁷³¹ Hâkim en-Neysâbûrî, *Müstedrek*, II/99.

⁷³² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/111.

⁷³³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X/359, (h.no:2624); *Mesâbihu's-Sünne*, III/39, (h.no:2860).

Buhârî ve Müslim rivâyeti Yahya b. Ebî Kesîr tarikiyle aynı isnadla, Tirmizî Yahya b. Ebî Kesîr ve İbn Ebî Leyla ← Atâ, İbn Ebî Seleme ← Atâ şeklinde dört ayrı tarikle, Ebû Dâvud Yahya b. Ebî Kesîr tarikiyle, Nesâî Bukeyr b. Saîd tarikiyle, Ahmed b. Hanbel ise Bukeyr b. Saîd ve Yahya b. Ebî Kesîr kanalıyla iki ayrı isnadla nakilde bulunmuşlardır.⁷³⁴

Tirmizî, rivâyetin sıhhati hakkında sırasıyla *hasen sahîh*, *hasen* ve *hasen sahîh*; Elbânî de bu rivâyetler için sırasıyla *sahîh*, *sahîh li-ğayrihi*, *sahîh* şeklinde değerlendirmede bulunur.⁷³⁵ Şuayb el-Arnâvûd rivâyetin, şeyhaynın şartına göre *sahîh* olduğunu, belirtmektedir.⁷³⁶ Öyle ki bu rivâyetin farklı tariklerinde yer alan râvilerin tamamı zaten *sika* râviler arasında yer almaktadır.

Rivâyetin *muttefekun aleyh* olması ve muhakkik muhaddislerin müspet değerlendirmelerini göz önünde bulundurarak rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir gurup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaşta) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar. (Tevbe, 9/122)

2.3.111. Hadis

(Tevbe, 9/122)

Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Fadl el-Harakî ← Ebû Hasan et-Teysefûnî ← Abdullah b. Ömer el-Cevherî ← Ahmed b. Alî el-Kuşmihînî ← Ali b. Hucr ← İsmail b. Ca'fer ← Abdullah b. Saîd b. Ebî Hind ← Babası ← İbn Abbâs ← Allah Resûlü (sas):

“Allah hayır dilemiş olduğu kimseyi dinde fakîh kılar.”⁷³⁷

Uzun bir hadis metninden bir bölüm olan bu rivâyet Muâviye b. Ebî Süfyan, Ebû Hureyre ve İbn Abbas gibi sâhâbi râviler tarafından nakledilir. Beğavî buradaki

⁷³⁴ Buhârî, *Sahîh*, Cihad, 38, (IV/27, h.no: 2843); Müslim, *Sahîh*, el-İmâre, 38, (III/1506, h.no: 1895); Tirmizî, *Sünen*, Fedâilu'l-Cihâd, 4, (IV/169-170, h.no: 1628-1631); Ebû Dâvud, *Sünen*, Cihad, 20, (IV/163-164, h.no: 2509); Nesâî, *Sünen*, Cihad, 44, (VI/46, h.no: 3180); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII/270, 278, (h.no: 17039, 17044).

⁷³⁵ Tirmizî, *Sünen*, IV/169-170.

⁷³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII/270, 278.

⁷³⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, IV/112.

rivâyeti *Şerhu's-Sünne*'sinde de olduğu gibi İbn Abbas'tan nakletmiş, *Mesâbihu's-Sünne*'sinde ise isnadsız olarak aktarmıştır.⁷³⁸

Buhârî ve Müslim rivâyeti üç yerde Muâviye b. Ebî Süfyan kanalıyla, İbn Mâce Ebû Hureyre kanalıyla, yine Dârimî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel Muâviye b. Ebî Süfyan kanalıyla nakletmişlerdir.⁷³⁹ Tirmizî, Dârimî ve Ahmed b. Hanbel ise Rivâyeti İbn Abbas'tan aktarmışlardır.⁷⁴⁰ Rivâyeti ilk dönem hadis kaynakları arasında Ma'mer b. Râşid'in *Camî'*'nde İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde ve Taberânî'nin *Evsât*'ında da görmek mümkündür.⁷⁴¹

İbn Abbas kanalıyla nakledilen rivâyetler hakkında Tirmizî *hasen sahîh*, Elbânî *sahîh*,⁷⁴² Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî *sahîh*, değerlendirmesinde bulunurken⁷⁴³ Ahmed Muhammed Şakir rivâyet isnadının *sahîh* olduğunu ve Abdullah b. Ebî Hind'in *sika* olup babası Said b. Ebî Hind'in de tabiunun *sika* râvilerinden olduğunu belirtmiştir.⁷⁴⁴ Şuayb el-Arnâvûd ise isnadın *sahîh* olduğunu ve Süleyman b. Dâvud'un üzerindeki tüm râvilerin şeyhaynın *sika* râvilerinden olduğunu belirtmiştir.⁷⁴⁵ Son olarak Abdurrezzâk el-Mehdî isnadın Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir.⁷⁴⁶

Birçok şahid ve tarik sahibi bu rivâyet isnad açısından Ahmed b. Hanbel'in isnadıyla mutabıktır. İsnadda yer alan râvilerin *sika* olması, rivâyetin *muttefekun aleyh* olması ve muhakkik muhaddislerin müspet değerlendirmelerinden hareketle biz de rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

⁷³⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/285, (h.no: 132); *Mesâbihu's-Sünne*, I/66, (h.no: 147).

⁷³⁹ Buhârî, *Sahîh*, İlim, 13, (I/2, h.no: 71), Farzu'l-Hamse, 7, (IV/85, h.no: 3116), İ'tisâm, 11, h.no: 7312); Müslim, *Sahîh*, Zekât, 33, (II/718, h.no:1037), İmâre, 53, (III/1524, h.no: 1037); İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime, 17, (I/80, h.no: 220); Dârimî, *Sünen*, Müsned, 24, (I/300, h.no: 230); Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Kader, 2, (II/900);

⁷⁴⁰ Tirmizî, *Sünen*, İlim, 1, (V/28, h.no: 2645); Dârimî, *Sünen*, Rikâk, 1, (I/1777, h.no: 2748); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/11, (h.no: 2790)

⁷⁴¹ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, XI/403 (h.no: 20851); İbn Hibbân, *Sahîh*, I/291, (h.no: 89); Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, II/117, (h.no: 1436)

⁷⁴² Tirmizî, *Sünen*, V/28.

⁷⁴³ Dârimî, *Sünen*, I/1777.

⁷⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III/241.

⁷⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/11.

⁷⁴⁶ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/404.

2.3.112. Hadis

(Tevbe, 9/122)

Abdulvehhâb b. Muhammed el-Hatîb ← Abdulazîz b. Ahmed el-Hallâl ← Ebu'l- Abbâs el-Esam ← er-Rebî' ← eş-Şâfiî ← Süfyân ← Ebû'z-Zinâd ← A'rac ← Ebû Hureyre ← Allah Resûlü (sas):

“İnsanları altın ve gümüş gibi madenlerden bir maden gibi bulursunuz. Onların cahiliyede iyi olanları, şayet anlayış sahibi olurlarsa (dini hükümleri iyice hazmederlerse) İslamda'da iyidir. (İyi olur)”⁷⁴⁷

Rivâyet metni burada muhtasar olarak nakledilse de buradaki nakil uzun bir metinden bir bölümü oluşturur. Beğavî, Rivâyete aynı metin ve isnadla *Şerhu's-Sünne*'sinde yer vermektedir. *Mesâbihu's-Sünne*'sinde ise bu rivâyet yer almamaktadır.⁷⁴⁸

Rivâyet Buhârî ve Müslim'de Ebû Hureyre kanalıyla وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فِي الْأَمْرِ وَتَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هُوَ لَاءٌ وَهُوَ لَاءٌ وَهُوَ لَاءٌ وَهُوَ لَاءٌ şeklinde bir ziyade ile yer almaktadır.⁷⁴⁹ Yine Rivâyeti Ahmed b. Hanbel, Tayâlisî ve Humeydî *Müsned*'lerinde Ebû Hureyre'den tahrîc etmişlerdir.⁷⁵⁰

Şuayb el-Arnâvud, Ahmed b. Hanbel'in naklettiği isnadları değerlendirirken Muhammed b. Amr'ın *hasenü'l-hadis* olması sebebiyle isnadının *hasen* ancak hadisin *sahîh* olduğunu Muhammed b. Amr dışındaki râvilerin şeyhaynın sika ricali arasında yer aldığını belirtir. 10791 nolu rivâyet için de; isnadının şeyhaynın şartına göre *sahîh* olduğu, değerlendirmesinde bulunur.⁷⁵¹ Hasan Selim Esedü'd-Dârânî Humeydî'nin *Müsned*'inde yer verdiği ve Beğavî'nin isnadıyla mutabık olan Süfyân ← Ebu'z- Zinâd ← A'rac ← Ebû Hureyre isnadlı Rivâyet için; Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî ise Tayâlisî'nin nakli için *sahîh* değerlendirmesinde bulunur.⁷⁵² Son olarak Abdurrezzak el-

⁷⁴⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/112.

⁷⁴⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/286, (h.no: 133).

⁷⁴⁹ Buhârî, *Sahîh*, Enbiya, 8, (IV/149, h.no: 3353), Enbiya, 19, (IV/149, h.no: 3383); Müslim, *Sahîh*, Fedâilü's-Sahâbe, 48, (IV/1958, h.no: 2526).

⁷⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII/506, (h.no: 7543), XV/409, (h.no: 9653), XVI/287, (h.no: 10470), XVI/461, (h.no:10791); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV/221, (h.no: 2598); Humeydî, *Müsned*, II/234, (h. no: 1075).

⁷⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII/506; XVI/461.

⁷⁵² Humeydî, *Müsned*, II/234; Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *Müsned*, IV/222.

Mehdî, Şafîî'nin sika bir imam olduğuna, bu rivâyete *Müsned*'inde Süfyan kanalıyla yer verdiğine ve onun dışındaki râvilerin de *sika* râviler olduğuna dikkat çeker.⁷⁵³

İsnadda yer alan râvilerin sika olması, rivâyetin birçok tarik ile nakledilmesi ve *muttefekun aleyh* olması gibi gerekçelerle rivâyetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.3.113. Hadis

Nebî (sas) şöyle buyurmuştur: “*İlim talep etmek erkek ve kadın tüm müslümanlar için farzdır.*”⁷⁵⁴

Beğavî bu meşhur rivâyete burada olduğu gibi *Şerhu's-Sünne*'sinde de isnadsız olarak yer vermiştir. *Mesâbihu's-Sünne*'sinde ise Ebû Hureyre'den ta'liken aktarmıştır.⁷⁵⁵ Rivâyet *Kütüb-i Tis'amüelliflerinden* sadece İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer almaktadır. İbn Mâce rivâyeti şu isnadla ulaştırır bize:

Hişam b. Ammar ← Hafs b. Süleyman ← Kesir b. Şinzir ← Muhammed b. Sirîn ← Enes b. Mâlik ← Allah Resûlü (sas).

Rivâyet İbn Mâce'de *مسلمة* 'lafzı olmaksızın daha uzun bir metinle *merfu* olarak nakledilir.⁷⁵⁶ Bunun dışında Bezzâr'ın *Müsned*'inde, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsât*'ında da rivâyeti tespit etmekteyiz.⁷⁵⁷

Şuayb el-Arnâvud, rivâyetin sıhhati hakkında turuk ve şevâhidiyle birlikte *hasen* seviyesine ulaştığını, bu rivâyetin ise Hafs b. Süleyman el-Kûfî'nin *metrûku'l-hadis* olması sebebiyle çok *zayıf* olduğunu söylemiştir. Aynı sebeple Muhammed Fuat Abdulbâki de rivâyetin *zayıf* olduğunu söylemektedir.⁷⁵⁸ Yine Bezzâr rivâyetin Enes'ten hep kötü isnadlarla nakledildiğini rivâyetin yalan ve asılsız olduğunu söylemiştir.⁷⁵⁹

Muhammed Abdullah en-Nemr rivâyet hakkında şunları nakletmektedir; “*Bûsîrî Zevaid*'de Hafs b. Süleyman'ın zayıflığı sebebiyle isnadının *zayıf* olduğunu söylemiştir. İbn Adî, Beyhakî, Taberânî ve Hafîb gibi muhaddisler bu rivâyeti *Kenzü'l-Ummâl* adlı esere dayandırmışlardır.

⁷⁵³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/404-405.

⁷⁵⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/112.

⁷⁵⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/290, (h.no: 136), *Mesâbihu's-Sünne*, I/172, (h.no: 165)

⁷⁵⁶ İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime, 17, (I/151, h.no: 224).

⁷⁵⁷ Bezzâr, *Müsned*, I/172, (h.no: 94); Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VI/96, (h.no:5908), VIII/195, (h.no: 8381), VIII/258, (h.no: 8567), VIII/347, (h.no: 8833).

⁷⁵⁸ İbn Mâce, *Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnâvûd), I/151; İbn Mâce, *Sünen*, (thk. Muhammed Fuat Abdulbâki), I/81.

⁷⁵⁹ Bezzâr, *Müsned*, VIII/292.

Bu rivâyet birçok sâhâbiden birçok tarikle nakledilmiştir ancak hiçbir isnadı *zayıflıktan* kurtulamamıştır. Ne var ki tariklerin çokluğu da rivâyeti güçlendirmiştir. Bu sebeple Mizzî ve İbnü'l-Kattân rivâyetin *hasen* olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Bunlardan başka Suyûtî rivâyetin *sahîh* olduğunu söylemiş ve onu mutevâtir hadisler arasında zikretmiştir. Sehâvî *Mekâsidü'l-Hasene*'sinde şöyle der; "Musanniflerden bazıları bu rivâyete "ومسلمة" lafzını eklemişlerdir. Bu, mana açısından doğru olsa da onun tariklerinden hiçbirinde bu kelime zikredilmemiştir."⁷⁶⁰ Abdurrezzâk el-Mehdî de; rivâyetin "مسلمة" lafzı olmaksızın *hasen* olduğunu belirtmiş, rivâyeti İbn Mâce, İbn Adî, Ebû Ya'lâ ve İbnü'l-Cevzî'nin Enes kanalıyla *merfû* olarak tahrîc ettiklerini ve tariklerin tamamının *zayıf* olduğunu söylemiştir. İbn Adî ve İbnü'l-Cevzî Ali kanalıyla rivâyeti nakletmişlerdir. Ayrıca İbnü'l-Cevzî rivâyeti; İbn Amr, İbn Abbas, İbn Mesûd ve Câbir gibi sâhâbi râvilerden nakletmekte sözünün sonunda da şöyle demektedir; "Bu hadislerin hiçbirisi sağlam değildir." İbn Abdilberr; "Bu rivâyetin tüm tarikleri illetlidir. Hiçbiri isnadı bakımından hüccet olamaz." derken Beyhakî, metni *meşhur*, isnadı *zayıftır*. Rivâyet edilen bütün tarikleri *zayıftır*, demektedir. Ahmed ve İshak b. Rahaveyh de benzer ifadeler kullanmışlardır. Yine Ebû Alî el-Hâfız, isnadı *sahîh* değildir, fakat Irâkî *Tahrîcuhu'l-Kebîr li'l-İhyâ'*da imamlardan bazılarının nakillerinin *sahîh* olduğunu söylemiştir, demektedir. Mizzî ise özetle rivâyet tariklerinin çokluğu sebebiyle rivâyetin *hasen* seviyesine yükseldiğini, belirtmiştir.⁷⁶¹

Biz de tek tek rivâyetlerin *zayıf* isnadlara sahip olduğunu ancak birçok kanaldan nakledilen bu rivâyetin *hasen* derecesine yükseldiği kanaatindeyiz.

2.3.114. Hadis

Ebû Umâme ← Allah Resûlü (sas)

"Âlim'in âbid üzerindeki üstünlüğü, benim, sizin en aşağı mertebede olanınıza üstünlüğüm gibidir."⁷⁶²

Rivâyet Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihi's-Sünne*'sinde yer almamakta olup *Kütüb-i Tis'a* müellifleri arasında ise sadece Tirmizî ve Dârimî tarafından nakledilmektedir. Tirmizî Rivâyeti:

⁷⁶⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/113.

⁷⁶¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/405.

⁷⁶² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/113.

Muhammed b. Abdullah es-Sanânî ← Seleme b. Raca' ← Velid b. Cemil ← Kasım Ebû Abdurrahman ← Ebû Umame el-Bâhilî'den *mürsel* olarak⁷⁶³ Dârimî ise Velîd b. Cemîl ← Mekhûl'den *mürsel* olarak nakletmektedir.⁷⁶⁴

Tirmizî naklettiği rivâyeti *hasen garib sahîh* olarak değerlendirirken Hüseyin Selim Esedü'd-Dârânî, Dârimî'nin naklettiği *mürsel* rivâyeti Suyûtî'nin de *ed-Dürri'l-Mansûr*'unda Abd b. Humeyd'den *mürsel* olarak naklettiğini söylemektedir. Mürsel haber *zayıf* hadisin kısımlarından olduğu için Dârimî'nin naklettiği rivâyete de *zayıf* demek durumundayız ancak irsâli ile bilinen ve Dârîmî'nin nakilde bulunduğu Mekhûl, aynı zamanda *sika* ve *fakîh* bir râvidir.

Tirmizî'nin Ebû Umâme ← Allah Resûlü (sas)'den nakilde bulunduğu *merfû* rivâyetin isnadında yer alan râvilerden Velid b. Cemil ve Kasım Ebû Abdurrahman *sadûk* ve *hasenü'l-hadis* olarak değerlendirilmiş olup diğerlerinin tamamı *sika* râvilerdir. Seleme b. Racâ' hakkında Ebû Zûr'a *sadûk*, Yahya *leyse bi şey'*, Nesâî *zayıf* derken⁷⁶⁵ İbn Hacer ise *Takrîb*'inde *sadûk* olduğunu söyler.⁷⁶⁶ Velîd b. Cemîl hakkında da Ebû Zûr'a *şeyhun leyyinün*, Ebû Dâvud *leyse bihi be's* derken⁷⁶⁷ İbn Hacer *Takrîb*'inde *sadûk* olarak değerlendirir.⁷⁶⁸

Râviler hakkında şiddetli bir cerh ifadesinin bulunmaması ve Tirmizî'nin rivâyeti *hasen garib sahîh* olarak değerlendirmesinden hareketle biz de rivâyetin *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: “Bu sizin hanginizin imanını artırdı?” İman edenlere gelince (bu sûre) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler. Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kâfir olarak ölürler. (Tevbe, 9/124-125)

⁷⁶³ Tirmizî, *Sünen*, İlim, 19, (V/50, h.no: 2685).

⁷⁶⁴ Dârimî, *Sünen*, İlim, 29, (I/334, h.no: 297).

⁷⁶⁵ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II/189.

⁷⁶⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzib*, s.247.

⁷⁶⁷ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV/337.

⁷⁶⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzib*, s.581.

2.3.115. Hadis

İbn Abbas ← Allah Resûlü (sas)

“Tek bir fakîh bile şeytan üzerinde bin âbiddin daha etkidir.”⁷⁶⁹

Beğavî'nin burada İbn Abbas'tan ta'liklen naklettiği rivâyet *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'de de İbn Abbas'tan ta'liklen nakledilir.⁷⁷⁰ Tirmizî rivâyeti Muhammed b. İsmail ← İbrahim b. Musa ← el-Velîd b. Müslim ← Ravh b. Cenâh ← Mücâhid ← İbn Abbas ← Allah Resûlü (sas) kanalıyla aktarır. Bunun dışında İbn Mâce ve Taberânî'de Ravh b. Cenâh kanalıyla rivâyeti nakletmektedirler.⁷⁷¹

Tirmizî rivâyeti *ğarîb* olarak değerlendirip bu rivâyeti sadece bu vechiyle biliyoruz, demektedir. Elbânî ise rivâyeti *mevzû* olarak tanımlamaktadır.⁷⁷²

Şuayb el-Arnâvûd, Ravh b. Cenâh'ın *zayıflığı* sebebiyle isnadın *zayıf* olduğunu İbn Hibbân ve Ebû Saîd en-Nekkâş'ın Ravh b. Cenâh hakkında şiddetli sözler söyleyip onu yalanla itham ettiklerini belirtir.⁷⁷³

İbn Abdilberr *Câmiu Beyâni'l-İlm*'inde bu rivâyeti İbn Abbas ve Ebû Hureyre'den nakletmiş olup isnadında Yezîd b. İyâd yer almaktadır, bu da yalancı bir râvidir.⁷⁷⁴ Yine İbn Cevzî *İlel*'inde rivâyeti İbn Abbas'tan tahrîc etmiş olup bu rivâyetin *sahîh olmadığını* ve Ravh b. Cenâh'ın Allah Resûlü (sas)'e hadis isnad ettiğini söylemektedir.⁷⁷⁵

İsnadda yer alan râvinin yalanla itham edilmesi sebebiyle rivâyetin *mevzû* olduğu kanaatindeyiz.

Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar. Bir sûre indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve): (Çevreden) sizi birisi görüyor mu? diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir. (Tevbe, 9/126-127)

⁷⁶⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/113.

⁷⁷⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/278, *Mesâbihu's-Sünne*, I/172, (h.no: 165)

⁷⁷¹ Tirmizî, *Sünen*, İlim, 19, (V/48, h.no: 2681); İbn Mâce, *Sünen*, Fedâilü's-Sahâbe, 19, (I/150, h.no: 222); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, XXI/78, (h.no: 11099).

⁷⁷² Tirmizî, *Sünen*, V/48.

⁷⁷³ İbn Mâce, *Sünen*, I/150.

⁷⁷⁴ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/113.

⁷⁷⁵ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/406.

2.3.116. Hadis

Ahmed b. İbrahim eş-Şurayhî ← Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Se'lebî
← Abdullah b. Hâmid ← Hâmid b. Muhammed ← Ali b. Abdi'l-Azîz ← Muhammed
b. Ebî Nuaym ← Hüseyim ← Ebû Ma'ser el-Medeniyy ← Ebu'l Huveyris ← İbn Abbas
(ra):

Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: “*Cahiliyye ehlinin zinasından hiçbirini beni meydana getirmedi. Beni ancak İslam nikâhı gibi bir nikâh doğurdu.*”⁷⁷⁶

Beğavî rivâyete *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihi's-Sünne*'sinde yer vermemektedir. Ayrıca *Kütüb-i Tis'a* müelliflerinden hiçbirisi de bu rivâyete eserlerinde yer vermemişlerdir.

Hadis kaynakları arasında sadece Taberânî'nin *Kebîr*'inde ve Beyhakî'nin *Sünen*'inde tespit edebildiğimiz bu Rivâyeti Taberânî, Muhammed b. Ebî Nuaym el-Vasîti'den Beyhakî ise Hâmid b. Muhammed'ten aynı isnadla nakletmişlerdir.⁷⁷⁷ Hem *Meâlimu't-Tenzîl*'deki hem de bu iki kaynaktaki ortak râvi Muhammed b. Ebî Nuaym hakkında Yahya b. Maîn *leyse bi şey*', Ebû Hâtim *sadûk*, İbn Maîn *habis bir yalancı*, İbn Adî *naklettiği tüm Rivâyetlerde infîrad etmiştir*, demiştir.⁷⁷⁸ Ayrıca ortak râviler arasında yer alan Ebû Ma'ser el-Medenî ve Ebû Huveyris de *zaîfu'l-hadîs* râvilerdir.

Abdurrezzak el-Mehdî bu rivâyet için şevâhid türünden birçok naklin mevcut olduğunu söyler misal; İbn Sa'd'ın *Tabakâtu'l-Kebîr*'sında Vakidî ve Ebû Bekir b. Ebî Sebre gibi râviler aracılığıyla nakledilen rivâyet, iki râvinin de metrûk olması sebebiyle yine zayıftırlar. Diğer şevâhid türü isnadlar Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ında, Ramehürmüzî'nin *el-Muhaddisu'l-Fâsıl*'ında, Cürcânî'nin *Tarih*'inde ve İbn Asâkir'in *Târîhu Dimeşk*'inde yer almaktadır. Rivâyetin sıhhat değerlendirmesinde bulunan Abdurrezzak el-Mehdî de, Ebû Ma'ser ve Ebû Huveyris'in zayıflıkları sebebiyle Rivâyetin *zayıf* olduğunu söylemiştir.⁷⁷⁹

Biz ise Muhammed b. Ebî Nuaym'ın *kezzâb* şeklinde itham edilmesinden dolayı isnadın *mevzû* ve *metrûk* olduğunu ancak şevâhid rivâyetlerle desteklenmesi sebebiyle de *zayıf* derecesine çıktığı kanaatindeyiz.

⁷⁷⁶Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, IV/114.

⁷⁷⁷Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, X/329, (h.no:10812); Beyhakî, *Es-Sünenü'l-Kebîr*, VII/307, (h. no: 14076).

⁷⁷⁸Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV/49-50.

⁷⁷⁹Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, II/408.

2.4. Hadislerin Kaynak ve Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması ve Tablolar Halinde Gösterilmesi

Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzîl*'de Tevbe Sûresinin tefsiri bağlamında naklettiği 116 rivâyet kaynağı bakımından; *kutsî*, *merfû*, *mevkûf* ve *maktû* şeklinde kategorize edilmiştir.

İçinde yer aldığı kaynak bakımından; *Kütüb-i Tis'a*'da yer alanlar, diğer hadis kitaplarında yer alanlar, hadis kitabı dışındaki kaynaklarda yer alanlar ve başvurulmuş kaynaklarda bulunamayanlar şeklinde gruplandırılmıştır.

Sıhhati bakımından rivayetler; makbûl, merdûd ve sıhhati hakkında hüküm verilemeyenler şeklinde gruplandırılmıştır.

Senedi bakımından ise; Beğavî'nin tefsirinde isnadlı ya da isnadsız olarak naklettiği rivâyetler şeklinde kısımlandırılmıştır.

Bunun dışında makbûl rivâyetler; *sahih* ve *hasen* olarak, merdûd rivâyetler; *zayıf* ve *mevzû* olarak, zayıf rivâyetler de zayıflıkları bakımından çeşitli kategorilere ayırmıştır.

Ayrıca mezkûr rivâyetlerin *Kütüb-i Tis'a* içerisindeki genel dağılımına ve Beğavî'nin *Şerhü's-Sünne* ve *Mesâbihü's-Sünne* adlı kitaplarındaki genel dağılıma göre kısımlara ayırmıştır. Tüm bunlara aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi yer verilmiştir.

2.4.1. Hadislerin Genel Dağılımı

KAYNAK BAKIMINDAN	KUDSÎ				0		
	MERFÛ				115		
	MEVKÛF				1		
	MAKTÛ				0		
	TOPLAM				116		
İÇİNDE YER ALDIĞI KAYNAK BAKIMINDAN	KÛTÛB-İ TÎS'A'DA YER ALANLAR				83		
	DİĞER HADİS KİTAPLARINDA YER ALANLAR				7		
	HADİS KİTABI DIŞINDA YER ALANLAR				24		
	BAŞVURULAN KAYNAKLARDA BULUNAMAYANLAR				2		
SİHHAT BAKIMINDAN ⁷⁸⁰	MAKBÛL HADİSLER	SAHÎH		63	72		
		HASEN		9			
	MERDÛD HADİSLER	ZAYIF	ZAYIFLIK SEBEBİ			36	41
			METRÛK	3			
			MEÇHÛL	2			
			MÛNKER	2			
			MÛRSEL	16			
			MUNKATİ	3			
			MUALLAK	2			
			GARİB	1			
			DİĞERLERİ	7			
	MEVZU		5				
	HAKKINDA HÛKÛM VERİLEMEYENLER					3	
TOPLAM					116		
SENED BAKIMINDAN	SENEDİ OLARAK VERİLENLER					61	
	SENEDSİZ OLARAK VERİLENLER					55	
TOPLAM						116	

⁷⁸⁰ Rivâyetler sıhhat bakımından makbûl, merdûd ve hakkında hüküm verilemeyenler olarak gruplandırılmış, makbûl rivayetler sahîh ve hasen olarak merdûd rivayetlerse zayıf ve mevzû' olarak iki kısımda kategorize edilmiştir. Biz her ne kadar zayıf hadisleri merdûd kategorisine dâhil etsek de bu, zayıf rivayetlerin tamamının amelî açıdan merdûd olduğu anlamına gelmemektedir. Yapmış olduğumuz bu kategori hadisin değil isnadın sıhhati göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

2.4.2. Kütüb-i Tis'a'da Yer Alan Hadislerin Dağılımı

Buhârî	44
Müslim	48
Ebû Dâvûd	21
Tirmizî	32
Nesâî	26
İbn Mâce	14
Darimî	15
Mâlik b. Enes	8
Ahmed b. Hanbel	53
TOPLAM	261

2.4.3. Rivâyetlerin Beğavî'nin Hadise Dair Eserlerindeki Dağılımı

Şerhu's-Sünne'de Yer Alanlar	59
Mesâbîhu's-Sünne'de Yer Alanlar	50
Her ikisindede Yer Alanlar	40

Tabloların Değerlendirilmesi

Beğavî'nin Tevbe Sûresinin tefsirinde kullandığı ve bizim de tek tek değerlendirmeye tabi tuttuğumuz yüz on altı rivâyetin kaynağı bakımından 115'i merfû (%99,13) iken 1'i (% 0.86) mevkûf kategorisindedir.

İçinde yer aldığı kaynak bakımından yüz on altı rivâyetin 83'ü (% 71.55) *Kütüb-i Tis'a*'da, 7'si (% 6.03) diğer hadis kitaplarında, 24'ü (% 20.68) hadis kitapları dışında (Tefsir-Tarih vb.) yer alırken 2'si (% 1.72) başvurulmuş kaynaklarda tespit edilememiştir.

Müfessirimizin naklettiği 116 rivâyetin 59'u (% 50,86) *Şerhu's-Sünne*'de, 50'si (% 42,10) *Mesâbihu's-Sünne*'de, 40'ı ise (% 34,48) iki eserinde birden yer almaktadır.

Sihhat bakımından 116 rivâyetin 72'si (%62,06) makbûl, 41'i (%35,34) merdûd iken 3'ü (%2,58) hakkında ise herhangi bir değerlendirmeye rastlayamadık. Makbûl rivâyetlerin 63'ü (%87,5) sahîh, 9'u (%12,5) hasen iken merdûd rivâyetlerin 36'sı (%87,80) zayıf, 5'i (%12,19) de mevzû'dur.

36 zayıf rivâyetin zayıflık sebepleriyle alakalı istatistik ise şu şekildedir; Bu rivâyetlerin 3'ü (%8,33) metrûk, 2'si (%5,55) mechûl, 2'si (%5,55) münker, 16'sı (%44,44) mürsel, 3'ü (% 8,33) munkatı, 2'si (%5,55) muallâk, 1'i (%2,77) garîb, 2'si (%5,55) leyse bihî be's, 1'i (%2,77) leyyîn, 3'ü (%8,33) leyse bihî hüccce ve 1'i (%2,77) leyse bi'l-kavî'dir.

Yine bahsi geçen 116 rivâyetin 61'i (%52,13) senedli olarak nakledilirken 55'i (% 46,87) senedsiz şekilde aktarılır.

Yapılan tüm bu incelemeler sonucunda Beğavî'nin Tevbe sûresinin tefsiri bağlamında naklettiği bu 116 rivâyetin çoğunluğu (%62,06) makbûl rivâyetler olsa da azımsanamayacak miktarda da (%35,34) merdûd nakil bulunmaktadır.

SONUÇ

Rivâyet tefsirleri mevzû ve senedsiz rivâyetlerden, israiliyyat ve kötü niyetli kimselerin gerçek dışı nakillerinden tamamen arınamasa da İslam uleması içinde Kur'an'ın anlaşılması için sahîh nakillerin seçimi konusunda titiz davranan ve çoğunlukla sahîh olduğuna kanaat getirdikleri isnadlı rivâyetleri tercih eden Beğavî gibi muhaddisler de mevcuttur. Nitekim bu özelliği Beğavî'yi Osmanlı medreselerinde yıllarca hadis derslerinde okutulan bir müellif kılacaktır.

Burada konu çeşitliliği bakımından zengin sayılan dolayısıyla hakkında çok fazla rivâyet bulunan Tevbe sûresinin anlaşılması için Beğavî'nin seçmiş olduğu 116 rivâyetin sıhhat durumu hakkında genel bir kanaate ulaşılmaya çalışıldı.

Müfessirimizin naklettiği 116 rivâyetin 59'u *Şerhu's-Sünne'de*, 50'si *Mesâbîhu's-Sünne'de*, 40'ı ise her iki eserinde birden yer almaktadır. Sıhhat bakımından 116 rivâyetin 73'ü makbûl, 41'i merdûd iken 3'ü hakkında ise herhangi bir değerlendirmede bulunulmadığı tespit edilmiştir. Makbûl rivâyetlerin 63'ü sahîh, 9'u hasen iken merdûd rivâyetlerin 36'sının zayıf, 5'inin de mevzû olduğuna ulaşıldı. 36 zayıf rivâyetin 3'ünün metrûk, 2'sinin mechûl, 2'sinin münker, 16'sının mürsel, 3'ünün munkatı, 2'sinin muallâk, 1'inin garîb, 2'sinin leyse bihî be's, 1'inin leyyîn, 3'ünün leyse bihî hüccce ve 1'ininleyse bi'l-kavî olduğu öğrenildi. Yine bahsi geçen 116 rivâyetin 61'i isnadıyla birlikte nakledilirken 56'sının isnadsız bir şekilde aktarıldığı görüldü.

Sonuç itibariyle rivâyetlerin çoğunun makbul olup *Kütüb-i Tis'a* gibi ulemaca itibar görmüş hadis kitaplarında mevcut olduğu tespit edildi. Yapılan tahrîc ve incelemeler sonucunda Beğavî'nin Tevbe sûresinin tefsiri bağlamında naklettiği 116 rivâyetin yarısından fazlasının makbûl rivâyetlerden oluştuğu tespit edildi.

KAYNAKÇA

- ABD B. HUMEYD** (ö. 249/863), Ebû Muhammed Abd b. Humeyd b. Nasr el-Kissî, *el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd*, thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî - Mahmud Muhammed Halil es-Sâidî, Mektebetü's-Sünne, Kahire, 1408/1988.
- ABDURREZZÂK B. HEMMÂM** (ö. 211/826), Ebû Bekr es-San'ânî, *el-Musannef fi'l-Hadîs*, thk. Hubeyb er-Rahmân el-A'zâmî, I-XI, Mektebetü'l-islamiyye, Beyrut, 1403-1983.
- AHMED B. HANBEL** (ö. 241/855), Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsned*, thk. Şuayb Arnaûd, I-XXXXX, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1420/1999.
- _____, *Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I/VIII, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1416/1995.
- AHMET eş-ŞAFÎ** (ö. 804/1401), İbnü'l Mülkîn Siraceddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali, *el-Akdu'l-Mezheb fî Tabakâti Himleti'l-Mezheb*, thk. Eymen Nasiru'l-Ezherî-Seyyid Muhinî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997.
- AYDIN**, Cemal Abdullah, *Hadiste Tahrîc*, İstanbul, 2009
- AYDINLI**, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- A'ZÂMÎ** (ö. 1162/1748), Muhammed Ziyâ er-Rahmân, *el-Minnetü'l-Kübrâ Şerhü ve Tahrîcu es-Süneni's-Suğrâ*, I-IX, Mektebetü'r-Rüşd, Suudiyye, 1422/2001.
- BAKIRCI**, Saffet, "Meâlimü't-Tenzîl", *DİA*, I-XXXXIV, XXVIII/203-204.
- BEĞAVÎ** (ö. 516/1122), Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a ed-Damîriyye, Süleyman Müslim el-Haraş, I-VIII, Dâru't-Taybe, Riyad, 1409/1989.
- _____, *Meâlimu't-Tenzîl*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, I-V, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420/1999.
- _____, *Mesâbilu's-Sünne*, thk. Yusuf Abdurrahman el-Maraşlı v.dğr., I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1407/1987.

_____, *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Muhammed Züheyr eş-Şâvîş, I-XVI, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1403/1983.

BELÂZÛRÎ (ö. 279/892), Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Dâvud, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyad el-Ziriklî, I-XIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1417/1996.

BEYHAKÎ (ö. 458/1065), Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-Horâsânî Ebûbekr, *es-Sünenü'l-Kebîr*, thk. Muhammed Abdulkâdîr Atâ, I-X, Beyrût, 1424/2003.

_____, *Delâilu'n-Nübüvve ve Ma'rîfetü Ahvâli Sâhibi's-Şerî'a*, thk. Abdu'l-Mû'tî Kal'acî, I-VII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988.

_____, *es-Sünenü'l-Kebîr*, I-X, thk. Cevher Nakî, Meclisü Dairati'l-Meârif, Haydarâbâd, 1344/1925.

_____, *Şuabu'l-Îmân*, thk. Muhammed Saîd Bisyûnî Zağlûl, I-XIV, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.,

BEZZÂR (ö. 292/905), Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhâlik, *Müsned*, thk. Mahfûz er-Rahmân Zeyn, I-IX, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikme, 1. bsk. Beyrut-Medine, 1409-1418/1988-1997.

BUHÂRÎ (ö. 256/870), Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (sas) ve Sünenihi ve Eyyâmihi*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nasr en-Nâsir, I-IX, Dâru Tavki'n-Necât, Medine, 1422/1958.

_____, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Muhammed Fuat, Beşâiru'l-İslamiyye, Beyrût, 1409/1989.

CÛRCÂNÎ (ö. 816/1413), Ebû Bekr Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed el-Fârisî, *Dercü'd-Dürûr fî Tefsîri'l-Ây ve's-Süver*, thk. Salâh el-Ferhân ve Muhammed Edîb Şekûr, I-II, Dâru'l-Fikr, Ürdün, 1430/2009.

DÂRİMÎ (ö. 255/868), Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân es-Semerkindî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed, I -IV, Dâru'l-Muğnî, Suudi Arabistan, 1412/2000.

DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, MÜİFAV Yayınları, İstanbul, 2014.

EBÛ BEKR el-BAĞDÂDÎ, Muhammed b. Abdulğani, *Tekmiletü'l-İkmâl*, I-IV, thk. Abdulkayyim Abdurabbi, Camiatu Ummu'l-Kurâ, Mekke, 1410/1989.

- EBÛ DÂVÛD** (ö. 275/888), Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Kâmil Karabelli, I-VII, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1430/2009.
- EBÛ DÂVÛD ET-TAYÂLÎSÎ** (ö. 204/819), Süleyman b. Dâvud b. el-Cârûd el-Basrî, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, I-IV, Dâru'l-Hicr, Mısır, 1419/1999.
- ELBÂNÎ** (ö. 1420/1999), Muhammed Nâsıru'd-Dîn, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'd-Dâife ve'l-Mevzûa*, I-XV, Dâru'l-Meârif, Riyad, 1412/1992,
- EROĞLU**, Ali, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1987.
- GAZÂLÎ**, Muhammed, *Fıkhu's-Sîre*, thk. Muhammed Nasuriddîn el-Elbânî, Dâru'l-Kalem, Şam, 1419/1998.
- GÖRMEZ**, Mehmet, "Tahrîc", *DİA*, I-XXXXIV, XXXIX/419-420.
- GÜNGÖR**, Mevlüt, "Beğavî", *DİA*, I-XXXXIV, V/340-341.
- HÂKİM** (ö. 405/1014), Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysâbûrî, *Müstedrek ala's-Sahîhayn*, thk. Yusuf Abdurrahman el-Mar'âşlî, I-IV, Beyrut-Lübnan, ts.
- _____, *Müstedrek ala's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.
- HATÎB el-BAĞDÂDÎ** (ö. 463/1071), Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed, *Târîhu'l-Bağdad*, I-XVI, thk. Beşşar Avvad, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1422/2002.
- HÂTÎB et-TEBRÎZÎ** (ö. 741/1340), Muhammed b. Abdullah el-Amrî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, thk. Muhammed Nasuriddîn el-Elbânî, I-III, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrût, 1985/1405.
- HÂZİN** (ö. 741/1340), Alâû'ddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer eş-Şeyh Ebu'l-Hasan, *Lubâbu't-Te'vîl fî Me'âni't-Tenzîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1399/1979.
- HUMEYDÎ** (ö. 219/834), Ebûbekir Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa b. Abdillâh, *Müsned*, thk. Hasan Selim Esed ed-Dârânî, I-II, Dâru's-Sekâ, Dımeşk, 1996.

İSFAHÂNÎ (ö. 430/1039), Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah Ahmed b. İshak b. Mihrân, *Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*, I-X, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrût, 1409/1988.

İBN EBÎ ŞEYBE (235/849) Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, *Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, I-XXVI, Dâru'l-Kıble, Suud, 1467/2006.

_____, *Müsned*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî ve Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, I-II,, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1418/1997.

İBN HACER (ö. 852/1449), Şihabüddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Dâiratü'l-Maârif, Hindistan, 1326/1908.

_____, *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, Suriye, 1406/1986.

_____, *Lisânu'l-Mîzân*, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, I-X, el-Mektûbâtu'l-İslâmiyye, Beyrut, 1423/2002.

İBN HALLİKÂN (ö. 681/1282), Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebîbekr, *Vefeyâtu'l-Â'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, thk. İhsân Abbâs, I-VIII, Daru's-Sadr, Beyrut, 1414/1994.

İBN HÂZİN (ö. 360/971), Alaaddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, *et-Tefsîr*, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1399/1979.

İBN EBÎ HÂTİM (ö. 327/938), er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemanî, I-IX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1373/1953.

İBN HİBBÂN (ö. 354/965), *Sahîhu İbn Hibban bi Tertîbi İbn Belbân*, thk. Şuayb el-Arnâvûd, I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993.

İBN HİŞÂM (ö. 213/827), Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Hımyerî el-Meâfirî Ebû Muhammed Cemâluddîn, *Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Sakâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdu'l-Hafîz eş-Şiblî, I-II, Dâru Mektebe, Mısır, 1375/1955,

İBN HUZEYME (ö. 311/923), Ebû Bekir Muhammed b. İshâk en-Nîsâbü'rî, *Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, I-II, Mektebü'l-İslâmî, Beyrût, 1412/2003.

İBN İSHAK (ö. 151/768), Muhammed b. Yesâr el-Medenî, *Sîretün-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1398/1978.

İBN KESİR (ö. 774/1372)Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. el-Kuraşî el-Basrî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, I-XV, Dâru't-Tayyibe, y.y., 1420/1999.

_____, *et-Tekmîl fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl ve Ma'rifeti's-Sikât ve'd-Duafâ ve'l-Mecâhîl*, thk. Şâdi b. Muhammed b. Sâlim, I-IV, Merkezü'n-Nu'mân li'l-Buhûs, Yemen, 1432/2011.

_____, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, I-XI, Dâru'l-Hicr, y.y. 1424/2003.

İBN MÂCE (ö. 273/886), Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvûd, Âdil Mürşid, Muhammed Kâmil, I-V, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1430/2009.

İBN SA'D (ö. 230/844),Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Haşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Tabakâtu'l-Kebîr*, thk. Muhammed Abdulkâhir Atâ, I-VIII, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990.

KÂFİYECİ (ö. 879/1386), E.A, *Kitâbu't-Teysîr fî Kavâid-i İlmi't-Tefsir*, Haz. İsmail Cerrahoğlu, Ankara, 1974.

KARAMAN, Hayrettin, ÇAĞRICI, Mustafa, DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, GÜMÜŞ, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB. Yayınları, I-V, Ankara, 2006.

KAZVÎNÎ (ö. 739/1338),Ebû Yahyâ Cemâlüddîn Zekerîyyâ b. Muhammed b. Mahmûd, *Asâru'l-Bilâd ve Âhbâru'l-İbâd*, Dâru's-Sadr, Beyrut, ts.

KURTUBÎ (ö. 671/1273), Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Ensârî el-Hazrecî Şemsü'd-Dîn, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Etfiş, I-XX, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1384/1964.

MÂLİK B. ENES (ö. 179/795), Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985.

MA'MER B. RÂŞİD (ö. 153/770), *el-Câmi*, thk. Habîbu'r-Rahman el-A'zâmî, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, 1403/1983.

MEVDÛDÎ (ö. 1903/1979) Ebû'l Â'la, *Tefhimu'l Kuran*, çev. Komisyon: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, I/VIII, İnsan Yayınları, İstanbul, ts.

MİZZÎ (ö. 742/1341), Cemâluddîn Ebu'l-Haccâc el-Kudâi el-Kelbî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980.

MUHAMMED B. SAYRAFÎNÎ (ö.641/1243), Takuyiddîn Ebû İshak İbrahim, *el-Muntehib min Kitâbi's-Siyâki li Târîhi Neysâbûr*, (thk. Halid Haydar), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993.

MÜSLİM (ö. 261/875), Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmîu's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki, I-V, Dâru'l İhya, Beyrut, 1431/2010.

NESÂÎ (ö. 303/915), Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, thk. Hasan Abdulmun'im Şelebî, I-X, Müesseset'ür-Risâle, Beyrût, 1421/2001.

———, *el-Müctebâ mine's-Sünen*, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, I-IX, Mektebetü'l-Matbuâtü'l-İslamiyye, Halep, 1406/1986.

RÂZÎ (ö. 606/1210), Fahreddîn Muhammed b. Ömer el-Hüseyin, *Mefâtîhu'l-Ġayb*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401/1981.

———, *Mefâtîhu'l-Gayb*, I-XXXII, Dâru İhyâi't Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1401/1981.

RÛYÂNÎ (ö. 307/919), Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn, *Müsned*, thk. Eymen Ali Ebû Yemânî, I-II, Müessesetü'l-Kurtuba, Kahire, 1416/1995.

SÂ'LEBÎ (ö. 427/1035), Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Ebû İshâk, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. İmâm Ebû Muhammed b. Âşûr, I-X, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1422/2002.

SANCAKLI, Saffet, *Beğavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1996.

SUYUTÎ (ö. 911/1505), Abdurrahman b. Ebû Bekr Celâlûddîn, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, İhyâu'l-Ulûm, Beyrût, 1422/2002.

- SÜBKÎ** (ö. 771/1370), Takyiddîn Tâcuddîn Abdulvehhâb, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Abdulfettâh Muhammed el-Huluv, I-X, Hücr li't-Tıbbâati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1383/1964.
- ŞAFÎÎ** (ö. 204/819), Ebû Abdullah Muhammed b. İdris, *Müsned*, trp. Sencâr b. Abdullah el-Câvelî, I-IV, Şirketu Ğirâs, Kuveyt 1425/2004.
- TABERÂNÎ** (ö. 360/970), Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Tarık b. İvadullah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415/1994.
- _____, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdulmecîd es-Selefi, I-XXV, Kâhire, 1415/1994.
- _____, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc, I-II Mektebetü'l-İslâmiyye-Dâru Ammâr, Beyrut I-II, Beyrut, 1405/1985.
- TABERÎ** (ö. 310/923), Muhammed b. Cerir b. Kesîr Ebû Ca'fer, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-XXVI, Müessesetu'r-Risâle, Kahire, 1420/2000.
- _____, *Târihu'l-Umem*, thk. Muhammed Ebul-Fazl İbrahim, I-XI, Dâru't-Turâs, Beyrut, 1387/1958.
- _____, *Câmiu'l-Beyânan Te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, I-XXVI, Dâru'l-Hicr, Kahire, 1422/2001.
- TAHÂVÎ** (ö. 321/933), Ebû Câ'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâm, *Şerhu Meânî'l - Âsâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr, I-V, Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1399/1978.
- TİRMİZÎ** (ö. 279/892), Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-V, Şirketü'l-Mektebe ve Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1395/1995.
- TOPALOĞLU**, Bekir, "Tevbe Sûresi", *DİA*, XXXX, XXXX/585-588.
- VÂHİDÎ** (ö. 468/1075), Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed en-Nîsâbûrî el-Vasîti, *Esbâbu Nuzûli'l-Kur'ân*, thk: Kemal Besyûnî Zağlûli, Dâru'l-Kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, Lübnan, 1411/1991.

ZEHEBÎ (ö. 748/1347), Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mîzânü'l-İ'tidal fî Nakdi'r-Ricâl*, thk. Ali Muhammed Becâvî, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1430/2009.

_____, *Târîhu'l-İslam ve Vefeyâti'l- Meşâhir ve'l-A'lam*, thk. Beşşar Avvad, I-XV, Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, Beyrut, 1423/2003.

_____, *Tezkiratu'l-Huffâz*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts..

_____, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Muhammed b. Ahmed b. Osman, I-XXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405/1984.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	GÜLZEMİN BULUT
Öğrenci Numarası	161212104
Enstitü Anabilim Dalı	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
Programı	HADİS
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi MUSA ERKAYA
Tez Başlığı (Türkçe)	BEĞAVÎ'NİN MEÂLİMÜ'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (TEVBE SÜRESİ)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **180** sayfalık kısmına ilişkin, **02/01/2019** tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı **% 27**'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Dr. Öğr. Üyesi MUSA ERKAYA
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Erkan YAR
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla **%10**, "alıntılar dâhil" **% 30'u** geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZGEÇMİŞ

Gülzemin BULUT; Elazığ'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Elazığ Dumlupınar İlköğretim Okulu'nda, Liseyi Korgeneral Hulusi Sayın Lisesi'nde tamamladı. 2011 yılında başladığı Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2016 yılında mezun oldu. Aynı yıl Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

